

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

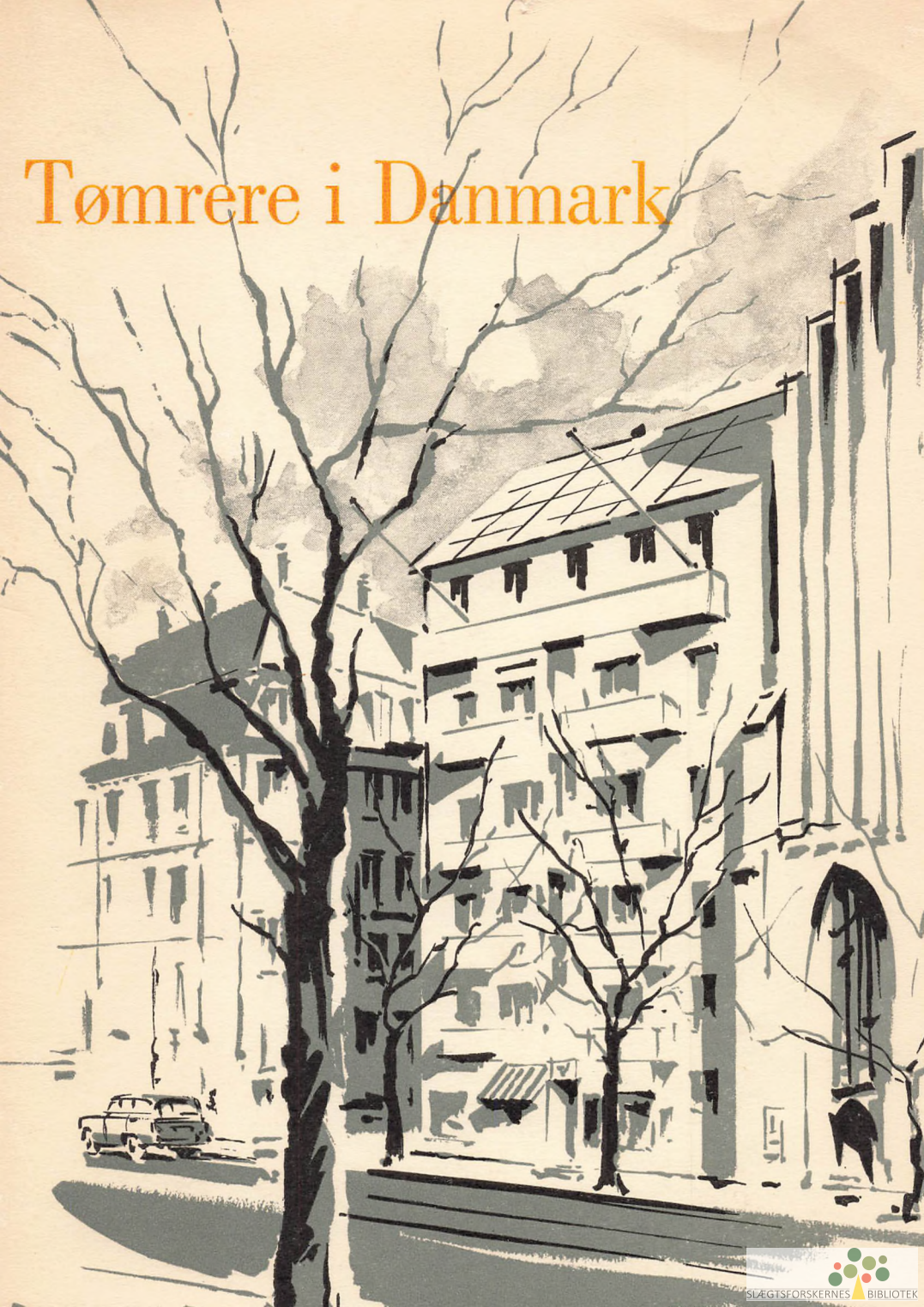
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Tømrere i Danmark

Tømrere i Danmark

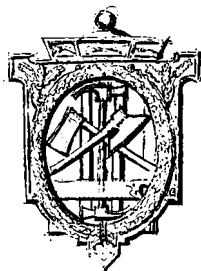
DANSK TØMRER-FORBUND

GENNEM 75 ÅR

1890-1965

Af

PREBEN BENGTTSSON

BORNHOLMERENS BOGTRYKKERI

RØNNE 1965

Forord

*D*ansk Tømrer-Forbund har haft en dramatisk historie, men igennem de 75 år, som forbundet nu har eksisteret, er det alligevel lykkedes gennem samarbejde og forståelse imellem alle organisationens led at sikre stadig bedre levevilkår for forbundets medlemmer.

Forbundets hovedbestyrelse har besluttet blandt andet at markere 75 års jubilæet den 18. maj 1965 med udgivelse af dette skrift, som udsendes til alle forbundets medlemmer. Det er blevet til en beretning om vore mange vanskeligheder igennem årene, men også om de mange sejre, som trods alt er vundet.

Forfatteren har udover de rent historiske afsnit skildret vort fags og forbunds særlige problemer. Han har søgt så vidt muligt at føre omtalen af de specielle problemer, der belyses, helt ajour, så jubilæumsbogen også i fremtiden skulle kunne anvendes som opslagsbog, når for eksempel forbundets overenskomstmæssige udvikling eller vort forhold til andre arbejderorganisationer diskuteres. Han har naturligvis haft fuld frihed i dette arbejde, og de synspunkter og vurderinger af personer og begivenheder, som her og der dukker op, står derfor også for hans regning.

Det er hovedbestyrelsens håb, at denne jubilæumsbog både må kunne give udenforstående et indtryk af det rige liv, der har udfoldet sig indenfor Dansk Tømrer-Forbund, og kunne bidrage til at befæste sammenholdet blandt alle forbundets medlemmer i forvisningen om, at vi kun i sammenhold kan vinde endnu længere frem.

København, i januar 1965

Henry Hansen.
Henry Hansen.

Dansk Tømrer-Forbund har, skønt jeg ikke selv er tømrer, spillet en betydelig rolle i mit liv. Min far var tømrer, og de tillidshverv, han beklædte indenfor Tømrerforbundet, var hans kæreste. Denne bog er skrevet i mindet om ham og de mange andre, nævnte og unævnte tillidsmænd, som har været med til at bygge Dansk Tømrer-Forbund op.

Ved udarbejdelse af bogen er brugt et righoldigt materiale: For de historiske afsnits vedkommende først og fremmest forbundets to tidligere jubilæumsskrifter og Henry Bruuns »Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil år 1900«, for de sidste 25 års vedkommende forbundets beretninger, kongresprotokoller, medlemsblad o. l. Men derudover har tidligere forbundsformand og borgmester i København, Ingvard Dahl, og forbundsformand Henry Hansen hjulpet mig med gennemlæsning af manuskriptet og gode råd. Dem takker jeg ikke mindst, ligesom jeg takker forbundets hovedbestyrelse, fordi den betroede mig opgaven.

København, januar 1965.

Preben Bengtsson.

DER skulle en overrumpling til, før de danske tømrere, der ellers så tidligt som i 1794 etablerede Danmarks første egentlige strejke, blev så fagligt bevidste, at de tog det første spæde skridt til dannelsen af en egentlig faglig organisation. Tømrerne var nemlig – og det gjaldt ivoøvrigt også alle andre bygningsfag – dybt konservative i deres indstilling. De var langt op i anden halvdel af 1800-tallet endnu præget af laugstidens særlige håndværkerånd, og netop for tømrerne var denne indstilling egentlig uforståelig. Tømrerne var nemlig aldrig hængehoveder i den forstand, at de fromt modtog, hvad mesteren ville give. De var tværtimod fra tidernes morgen præget af en frimandsånd, der ofte bragte dem i konflikt med mestre og myndigheder. Det var ikke blot i lønspørgsmål, at stridighederne kunne opstå. De skyldtes lige så hyppigt, at tømrersvendene fandt, at deres rettigheder som frie mænd blev gået for nær.

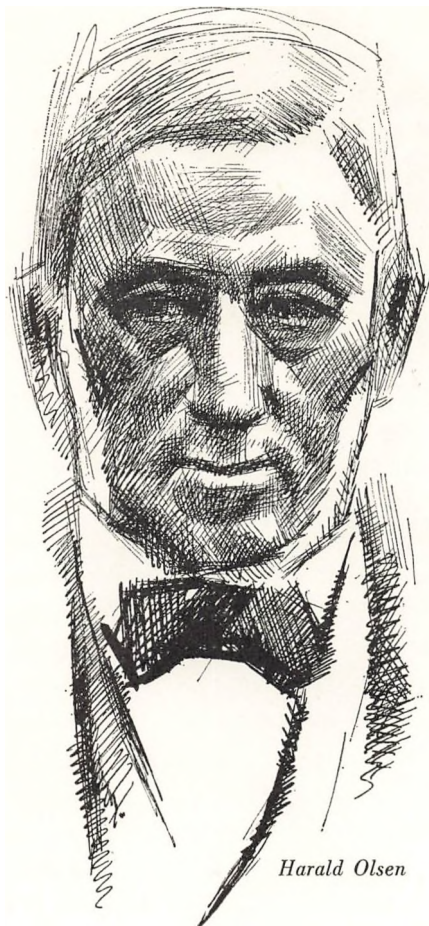
Det er således et modsætningsfyldt fag, hvis udøveres famlende forsøg på at få hold på sig selv og deres fælles interesser, der her skal søges skildret. Og i den sammenhæng spiller den overrumpling, der nævntes før, en afgørende rolle.

For tømrerne som for næsten alle andre fag startedes organisationsbestræbelserne i hovedstaden. Det var naturligt nok, for her var på et forholdsvis begrænset område – og dengang jo endnu mere begrænset end i dag – de mange samlet. Her fandtes de få større arbejdspladser, som faget overhovedet kunne opvise, her havde svendene mulighed for at snakke med hinanden og lægge slagplaner – og her mærkede man mere end andre steder de anslag, som mestrene forlængst havde kunnet enes om at iværksætte imod deres arbejdere. Derfor måtte organisations-

bestræbelserne træde klarest frem i storbyen, men det betyder naturligvis ikke, at man alle andre steder i landet lå stille hen. På grund af det lille antal svende og de udprægede patriarkalske arbejdsforhold måtte det imidlertid blive beskedent, hvad der kunne foretages, og der lagdes ikke meget mærke til det udenfor de snævre lokale områder. Men at der var en bevægelse igang landet over er evident – det vil også fremgå af det følgende.

Og så igen til »overrumplingen«: Det gamle svendelaug var efter laugenes opløsning i forbindelse med næringsfrigørelsen i 1857 blevet omdannet til »Foreningen for Hustømrere i Kjøbenhavn«, som fik sine love konfirmeret lige før jul i 1861. Foreningen var først og fremmest etableret som en syge- og begravelseskasse, men det viste sig hurtigt, at den ikke kunne indskrænke sine gøremål hertil. Den måtte også tage sig af medlemmernes faglige interesser, men dens skiftende formænd var ikke altfor begejstrede for denne side af deres virksomhed. Lige så ivrige de var i tjenesten, når det gjaldt foreningens officielle formål – hvorunder også faldt administrationen af landets første håndværkerstiftelse ved Tømrerkroen i Adelgade – lige så tilbageholdende var de i egentlige »fagforeningssager«. Denne passivitet kunne gå i nogle år, selvom tømrerne som andre bygningsfag – og vel egentlig i stærkere grad end de – var under stærk påvirkning af strømninger udefra. Tømrerfaget var i Danmark stærkt nationalt blandet, og mange danske svende havde gennem tiderne vandret i udlandet på deres fag. Det var imidlertid først omkring 1870, at den egentlige politiske og faglige arbejderbevægelse i Danmark blev skabt – på strømningerne udefra! Det danske socialdemokrati henregner sin stiftelse til 1871, og der var fra starten tømrere med i Louis Pios »Internationale«. De var imidlertid så få, at »Internationale«s ledere ikke kunne lade dem udgøre en selvstændig sektion. De måtte stå i sektion sammen med murerne.

Disse få »internationalister« var imidlertid aktive, fagligt og politisk, og de kom hurtigt i et temmelig skarpt modsætnings-

Harald Olsen

forhold til Hustømrrerforeningens ledelse. Den var som før nævnt dybt konservativ som iøvrigt det store flertal af medlemmerne, og den forsøgte derfor helt naturligt at spænde ben for det nye, der var på march. Det har jo til alle tider været den sande konservatismes særkende. Men selvom ledelsen nok kunne holde sig og foreningen på afstand af selve »Internationale«, så kunne den ikke forhindre, at »Internationale«s ideer spredtes blandt tømrerne også. Den kunne eksempelvis nok få et repræsentant-

Laurits Andersen

skabsmøde til med overvældende majoritet (15 stemmer mod 3) at beslutte, at der i foreningen skulle siges De til nyoptagne ungsvende. Men den kunne ikke forhindre, at nogle alligevel sagde Du til ungsvendene.

Anfører for »den nye tids« ideer var en hustømrer ved navn Laurits Andersen. Han var medlem af »Internationale«s murer- og tømrersektion, og han søgte gentagne gange på Hustømrerforeningens repræsentantskabsmøder og generalforsamlinger at slå til lyd for, at man burde have en egentlig fagforening, ikke bare

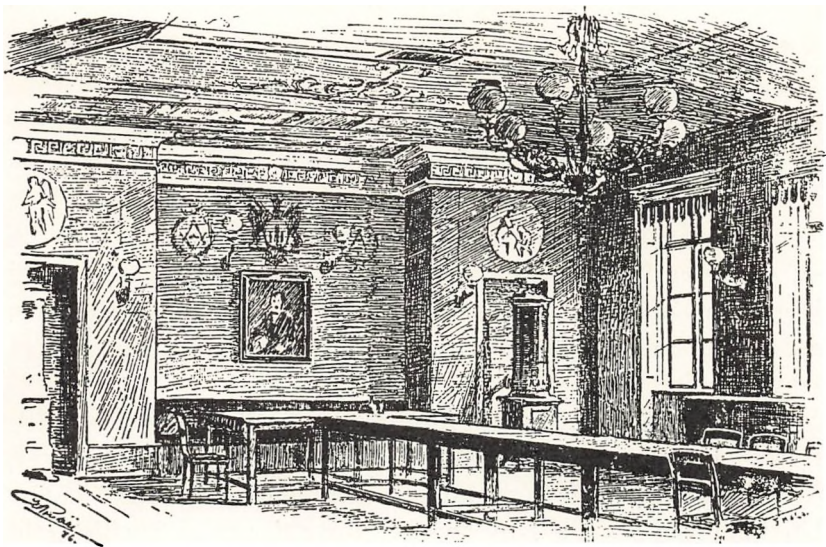
en syge- og begravelseskasse. Han blev hver gang stemt ned, i reglen med overvældende majoritet. Hustømrrerforeningen lå siden 3. marts 1866 sikkert i hænderne på formanden, Harald Olsen, som nidkært vogtede sine foreningsmedlemmers interesser på de områder, hvor *han* mente, at de lå, men som lige så nidkært forsvarede sine egne konservative politiske synspunkter. I disse to mænd ser vi repræsentanterne for den gamle og den nye tid – repræsentanterne for to ideer, som i de nærmestfølgende år skulle slås på livet løs, og hvoraf den ene på forhånd var dømt til at tabe, fordi den simpelthen havde sine rødder i en tidsepoke, der stod fremmed for den nye tids arbejdsforhold og livsindstilling og derfor ikke kunne omstille sig til dem.

I denne brydningstid forud for den egentlige arbejderbevægelses tilblivelse har vi måske en af de interessanteste perioder i arbejderbevægelsens – og landets – historie. For nu at blive ved tømrrerne: Harald Olsen var ingenlunde nogen ringe foreningsmand, end mindre noget ringe menneske. Han må tværtimod på begge disse områder have haft særdeles værdifulde egenskaber – når sandt skal siges var i hvert fald hans menneskelige kvaliteter bedre end Laurits Andersens. Men hans meninger var blevet uhjælpefuldt forældede. Han ville nok være med til at forbedre tømrrersvendenes levevilkår, sikre dem højere lønninger og kortere arbejdstid. Men han veg tilbage for at drage de konsekvenser af arbejdsgivernes gentagne afvisninger, som måtte tages. Han solgte mere end een gang mestrene arbejdsfred ved at lade dem give større eller mindre beløb, hver for sig eller som laug, til tømrrerstiftelsen i Adelgade – og lod dem så til gengæld slippe for at give indrømmelser, som øjeblikkeligt kunne medføre forbedringer for de arbejdende svende. Han var fremfor alt en glimrende administrator af Hustømrrerforeningen som en syge- og begravelseskasse, der udførte et påskønnelsesværdigt arbejde for fagets gamle og aflægs udøvere eller tømrrer-enkerne. Men han var helt uden fornemmelse for de tanker, som var en sælsom kraft i den gryende arbejderbevægelse: At arbejderne

ikke, som Holger Drachmann udtrykte sig i digtet »Engelske Socialister« fra 1871, stadig ville lade sig nøje med »veksler på evigheden«. Endnu fjernere stod han naturligvis for de socialistiske ideer.

Se det var denne fine, ældre herre – laugstidens sidste uforfalskede repræsentant blandt danske tømrersvende – som Laurits Andersen overrumplede. Laurits Andersen havde som før nævnt gentagne gange forsøgt sig med forslag om større faglig aktivitet, hver gang uden held. Han var, såvidt det kan vurderes på grundlag af annalerne, bestemt ingen beundrer af Harald Olsen. I modsætning til så mange andre af tidens Louis Pio-beundrere, der mere interesserede sig for de høje idealer i teorien end for at gennemføre dem i praksis, var han imidlertid en realiteternes mand. Han indså, at skulle man frem med sine tanker inden for Hustømrerforeningen, så kom man ikke, som tingene nu lå, udenom Harald Olsens person.

Siden 1851 havde der på papiret eksisteret en priskurant, men den blev ikke overholdt. Til tider var arbejdsforholdene så gode, at svendene kunne få mere i løn, end prislisten angav, til andre tider var arbejdsløsheden så stor, at de var parat til – skjult – at arbejde for lavere løn blot for at have arbejde. Der var i Hustømrerforeningen almindelig enighed om, at disse forhold var uværdige, og på et tidspunkt – det var i 1873 – hvor priskuranten netop var blevet revideret, og hvor diskussionen om den derfor stod særlig livlig på i foreningen, overlistede Laurits Andersen bestyrelsen ved på en generalforsamling at stille et ganske uskyldigt udseende forslag om at udbygge Hustømrerforeningen med en »Forening til priskurantens overholdelse og varetagelse af andre faginteresser«. Det blev vedtaget med stor majoritet – og dermed var reelt grunden lagt til den første virkelige fagforening inden for tømrerfaget. Det skete 10. juni 1873. Men til trods for denne vedtagelse viste det sig allerede på samme generalforsamling, at tømrerne skam ikke var blevet socialister. De vedtog nemlig – også med stor majoritet

Mødesalen i Adelgade 27, hvor også Dansk Tømrer-Forbund stiftedes.

– at denne beslutning om en særlig »priskurantforening« ikke skulle bekendtgøres i bladet »Socialisten«.

Harald Olsen var således ikke blevet udmanøvreret. Han havde stadig hold på sine tropper, og det viste sig da også snart, at generalforsamlingsbeslutningen om indenfor Hustømrerforeningen at oprette en særlig faglig afdeling ikke blev realiseret. Man negligerede den, og de relativt få socialistiske tømrere måtte gå en anden vej. De oprettede en »rigtig« fagforening, Hustømrernes Fagforening af 1874. Den fik ca. 100 medlemmer, en ganske talende illustration til, hvor stærkt de socialistiske ideer i 1874 stod blandt Københavns tømrere. Hustømrerforeningens medlemstal var på den tid langt over 1000. Den nye forening ville være høflig overfor »storebror«, og den sendte derfor Hustømrerforeningen et eksemplar af sine love. Dens bestyrelse mødte den med fnysen, og repræsentantskabet beklagede dens dannelse med en bemærkning om, at den »kun ville virke til adspaltelse og sprede enighed og sammenhold«.

Men hvor meget den »gamle« forenings bestyrelse end fnøs, så var der nu kommet skred i tingene, og medlemmerne af Hustømrrernes Fagforening, der naturligvis stadig også stod tilsluttet Hustømrrerforeningen, vandt dér stadig flere proselytter for deres synspunkter. Oppositionen indenfor Hustømrrerforeningen blev styrket fra generalforsamling til generalforsamling, men endnu så sent som på et repræsentantskabsmøde den 29. maj 1876 kunne den dog kun mønstre en syvendedel af stemmerne. Men det skulle snart vise sig, at det var den syvendedel, som repræsenterede fremtiden.

Allerede på en generalforsamling i efteråret 1876 viste den faglige aktivitet blandt medlemmerne sig at være vokset stærkt. Generalforsamlingen formulerede krav om væsentlige lønforhøjelser, men umiddelbart derefter skete der et så kraftigt fald i konjunkturerne, at beskæftigelsesmulighederne dalede med katastrofal fart. De svende, som netop havde krævet væsentlige lønforhøjelser, viste sig i praksis villige til at arbejde langt under prislstens satser – der blev afsløret eksempler på både 20 og 40 pct. under. Som så ofte før viste det sig imidlertid, at tryk avler modtryk. Man var nu kommet så langt fra laugstidens »hjemmemarkedsøkonomi« og havde mærket den begyndende industrialiserings ændrede arbejdsvilkår, som spredte sig også til byggefagene, at man så tingene på en ny måde. Skællene faldt fra øjnene – og Laurits Andersen medvirkede til at fremskynde denne proces.

Allerede på et repræsentantskabsmøde i Hustømrrerforeningen den 6. februar 1877 fik han – med 15 stemmer imod 12 – vedtaget et forslag om oprettelse af en faglig organisation. Han fik med andre ord gentaget beslutningen fra generalforsamlingen i 1873, men det skete imod Harald Olsens vilje. Han var stadig stærk nok til at trumfe den igennem, og på den generalforsamling, der fulgte efter repræsentantskabsmødet, kvalte han påny Laurits Andersens forslag. Det skete den 27. februar 1877, men Laurits Andersen lod sig ikke så let slå ud: På et fællesmøde

for alle Københavns tømrere fik han enstemmigt vedtaget et forslag om oprettelse af en fond til støtte i faglige sager. Det skete under indtryk af en betydelig arbejdsløshed i faget. Fællesmødet besluttede, at kontingentet til fonden skulle andrage 10 øre om ugen, men det overlodes til repræsentantskabet at udforme de nærmere retningslinjer. Der skete aldrig mere i den sag – også for Harald Olsen gjaldt det gode gamle ord: Alle gode gange tre! Han fik for tredje gang repræsentantskabet til at droppe en sag, som Laurits Andersen havde rejst, men dermed var hans muligheder for at yde modstand imod den nye tid også udtømt.

Man kan spørge: Jamen, hvorfor dog de stadig gentagne forsøg på at »erobre«
Hustømrerforeningen, når der allerede i 1874 var dannet en ægte Hustømrernes Fagforening i Laurits Andersens ånd – en fagforening, som han selv var ledende medlem af? Forklaringen er enkel: Hustømrernes Fagforening nåede aldrig udover babystadiet. Den havde en tro, men meget begrænset tilhængerkreds. Det var stadig Hustømrerforeningen, der repræsenterede tømrerne og havde det store medlemstal. Og efter at »Internationale«
– den socialdemokratiske arbejderbevægelses første organisationsdannelse – ledere i 1870'erne var blevet fængslet og i 1877 flygtet til Amerika, svandt Hustømrernes Fagforening som så mange andre fagforeninger på den tid ind til ingenting.

Det er Laurits Andersens store fortjeneste, at han fra starten klart indså, at skulle der etableres virkelig faglig virksomhed blandt hovedstadens tømrersvende, så ville udsigten til succes være intimt afhængig af, at denne faglige virksomhed kunne opbygges på Hustømrerforeningens tusindtallige medlemskreds. Utrætteligt virkede han herfor op igennem 1870'erne, og det lille svinkeærinde med Hustømrernes Fagforening af 1874 synes ikke på nogen måde at have distraheret ham heri. Og i 1880 faldt så klokken i slag for ham – og for den konservatisme, som Harald Olsen med så stor dygtighed og held havde spillet på gennem så mange år. Af den gamle »Foreningen for Hustømrere i Kjøben-

havn« af 1861 opstod en fagforening i vor tids forstand – og vel at mærke en fagforening, der startede på det solide medlemsmæssige grundlag fra Hustømrrerforeningen. Det gik således til:

I december 1879 havde et fællesmøde af københavnske murer-, snedker- og tømrrersvende fastslået, at lønningerne i de tre fag var stadig dalende. Man ville derfor gøre en kraftanstrengelse for at få de gældende priskuranter overholdt. Laurits Andersen viste sig nu udover udholdenhed også at være i besiddelse af diplomatiske evner. Hvordan det er sket vides ikke, men han må have overbevist Harald Olsen om, at nu måtte noget alvorligt gøres – og han har overbevist sig selv om, at det måtte være Harald Olsen, der foreslog det, ikke ham selv. Den 2. marts 1880 fik Hustømrrerforeningens bestyrelse af en generalforsamling bemyndigelse til at forhandle med mestrene om priskurantens overholdelse og om lønforbedringer, og den 30. marts vedtog et offentligt tømrrermøde på Harald Olsens forslag, at »fra 1. maj 1880 skal priskuranten overholdes i sin helhed samt at medlemmerne i tilfælde af arbejdsnedlæggelse understøtter hinanden«. På samme møde besluttedes det at oprette en fond, hvorfra tømrrere, der på grund af, at de fastholder beslutningen om at overholde priskuranten, bliver arbejdsløse, kunne få understøttelse. Til fonden skulle hvert medlem yde et bidrag på 1 kr. om ugen, et usædvanlig højt kontingent for den tid, hvor daglønnen androg ca. 3 kr.

Hermed havde Harald Olsen forladt sin gamle kongstanke om, at der altid ville være en vej frem mellem svende og mestre i tømrrerfaget gennem forhandling. Han havde ikke blot accepteret, at arbejdsnedlæggelser kunne være nødvendige, han var positivt medvirkende til oprettelse af en strejkefond. Det havde vist sig, at hans, den gamle konservative laugssvends medvirken var nødvendig for endelig at få oprettet en fagforening i den socialdemokratiske arbejderbevægelses forstand. Han ydede denne medvirken, belært af tvingende nødvendighed, men uden begejstring.

Soldaterhus fra vikingeborgen Trelleborg ved Slagelse – rekonstruktion helt i træ, som viser, hvor højt tømmerhåndværket stod allerede omkring år 1000.

Det var Laurits Andersen, der fik meget tingene så. Han havde vist, at han – efter adskillige fejlslagne forsøg – kunne vurdere situationen rigtigt og realistisk udnytte de muligheder, den indebar. Han havde ført sine og sine ligesindedes ideer og ønsker til sejr, men det skulle vise sig, at han ikke var i stand til også at bringe sejrens frugter i lade. Han endte som en tragedie – han, der havde sloges i et årti for at skabe en socialistisk fagforening og havde været Louis Pios afløser som folketingskandidat i Københavns 5. kreds i 1879, blev selv skruebrækker. Han, der efter de tre socialistiske førere, Pios, Brix' og Geleffs fængsling og flugt havde store muligheder for sammen med andre praktiske fagforeningsfolk at føre bevægelsen videre, indviklede sig i en faglig og politisk forvirring, som der ikke kan gives forklaring på. Han emigrerede nogle år til Sydafrika, men var efter sin hjemkomst en overgang medlem af »Hustømmerforeningen af 1885« – en skruebrækkerforening, som de konservative oprettede

efter udviklingen i den »gamle« hustømrerforening, men som døde en stille død, efter at selv mesterorganisationerne ikke ville støtte den. Han »fortrød« dette og gjorde afbigt hos sine gamle kammerater, og efter store betæneligheder besluttede de at optage ham som medlem igen. De følte med rette, at de skyldte ham meget. Men da han påny blev afsløret som strejkebryder, var tålmodigheden slut, og Laurits Andersen forsvandt i mørket.

Mens det kan siges, at Harald Olsen til det sidste blev sin dybt konservative overbevisning tro og viste sig som et menneske med en smuk personlig rejsning, må det modsætningsvis fastslås, at den mand, der frem for nogen bragte fagforeningstanken i moderne forstand til sejr i de traditionsbundne københavnske tømreres kreds, svigtede alt det, han havde kæmpet for. Så mærkeligt kan tingene forme sig.

Beslutningen af 30. marts 1880 blev den første virkelig skel-sættende markering af faglig bevidsthed blandt danske tømrere og dermed også en væsentlig forudsætning for Dansk Tømrer-Forbunds tilblivelse.

Den lange forhistorie

MEN der var jo gået en lang historie forud for disse begivenheder. Man har sikre vidnesbyrd om, at der har arbejdet tømrere – i hvert fald, hvis ikke de har kaldt sig sådan, folk der har arbejdet med træ og trækonstruktioner i huse – i mere end 4000 år i Danmark. Arkæologiske udgravninger beviser det. De første tømrere præsterede måske set med vor tids øjne ikke imponerende bedrifter i håndværket, men de havde jo også kun stenøkser som værktøj. Men i hvert fald i vikingetiden er det forbløffende bygningsværker, de har kunnet præstere, og det kan fastslås, at få fag, om noget, i Danmark har så lange faglige traditioner bag sig som netop tømrernes.

Den første gang, ordet »tømmermand« optræder på prent i Danmark, er i byen Slesvigs stadsret fra ca. år 1200. Og her sker det på latin: Carpentarii. Allerede her placeres tømreren som en mand, der har særlige forpligtelser overfor samfundet, dvs. overfor kongen. Slesvigs tømrere var nemlig under kongens ophold i byen forpligtede til i to dage at arbejde for ham – uden løn, men på hans forplejning. Denne bestemmelse i Slesvigs stadsret fører reelt direkte frem til de forhold i laugstiden, hvorunder tømrerne – som en række andre håndværksfag – reelt var embedsmænd i byerne, tømrerne endda i mere udpræget grad end de andre, fordi de havde en række særlige forpligtelser i tilfælde af brande.

Den første organisationsdannelse i tømrerfaget, som vi ved noget konkret om, er det laug, hvis skrå – vedtægter – blev stadfæstet i København i 1515. Lauget var oprindelig en mesterorganisation, men mestre i vor tids forstand var der ingenlunde tale om. De var reelt en slags embedsmænd, deres erhverv var

beskyttet, deres lønninger i vid udstrækning fastsat på højere sted, deres forpligtelser ligeså. I skråen fra 1515 er der en række betydningsfulde bestemmelser, som på udmærket måde karakteriserer den form for håndværk, der dengang var tale om. Det fremgår f. eks. klart, at mestrene nærmest var en slags arbejdsledere. Det blev nemlig direkte fastslået, at mesteren for hver dag, han arbejdede for bygherren, skulle have 4 skilling, mester-svenden 3 skilling og de øvrige svende lidt mindre. Til disse takster kom, at de også skulle have kost hos bygherren. Forskellen i lønningerne var således ikke særlig stor, men at der alligevel var forskelle på mestre og svende fremgår af en række andre bestemmelser. Mesterens ansvar overfor bygherren understreges af det forhold, at mesteren skulle stå inde for, at svenden nu også virkelig var den løn værd, som han var sat til. Den reelle arbejdsgiver var således bygherren. Men også i sit forhold til sine kolleger havde mesteren en række forpligtelser, og i dem træder han frem som arbejdsgiver. Det fastslås således, at mestre ikke må tage svende fra hinanden, en bestemmelse som jo direkte medfører stavnsbånd for svendene. Men det bestemmes yderligere, at mestrene ikke må give lønforhøjelser til deres svende – i hvert fald kun i ganske særlige tilfælde. Hvis et sådant særligt tilfælde skulle opstå, måtte mesteren i henhold til skråens forskrifter kunne sværge på, at svenden virkelig også var den højere løn værd. Det kræver ikke megen fantasi at forestille sig, hvor små svendenes muligheder var i denne tidlige laugstid for at forbedre deres løn- og arbejdsvilkår.

For at kunne gøre det, måtte myndighederne naturligvis sikre sig nøje kontrol over, hvem der tiltrådte erhvervet – og samtidig sikre i hvert fald dem en nogenlunde sikker levevej, fri for konkurrence. Derfor indførtes ligeledes i skråen fra 1515 det såkaldte »mesterstykke« – en prøve, som aspiranter til et embede som tømmermester, måtte bestå. Prøven bestod i 1515 i, at den kommende mester skulle »hugge et godt 2-etagers hus til mur och offuerheng og forbindeth«.

Nr 5.

Fjerde Klasse

til Documenter eller Stemplepapir
forordningens § 6 litt. c.

84 Rigsbankhilling.

Bentzen
W. L. Hansen

1853

Malling

Undertegnede Oldemand og Visiddere
ved Lømmelauget i den Kongelige Residens-
Stad Kjøbenhavn, gjøre vitterlig, at

Noren Jensen

fød i *Kjøbenhavn*, *1817* gammel, har staaet 4 Aar i
Lære hos Lømmelmester , er indskreven som
Lærling den _____ samt som Svend udskreven den *28de*
October 1853 efter Løugsprotocollens Udvisende Pag. *187*.

Da han i disse Læreaar har forholdt sig som det en troe og ære-
fjær Person egner og anstaaer, samt aflagt den anordnede Prøve paa
sin Duellighed, saa erklære vi paa Løugets Begne ved dette Lærebrev
fornævnte *N. Jensen* for en duelig Lømmersvend,
saa at han maa tjene og arbeide hos hvilken Lømmelmester han lystet,
dog at han stedse holder sig de Løuet allernaadigst meddeelte Løugs-
artikler og øvrige Anordninger i alle Maader efterrettelig.

Paa Grund af Foranførte anbefale vi ham til alle Forekommende,
især til dem, som ere af samme Profession her og andensteds, at de paa
bedste Maade ville forhjælpe ham til hans lærte Lømmers-Professions
Fortsættelse, hvilket Løuet med beredvillig Gjentjeneste vil erkjende.

Dette Lærebrev bekræftes med vor Underskrift og Løugets høs-
trykte Segl.

Kjøbenhavn, den *27de December 1853*.

J. P. Brønne

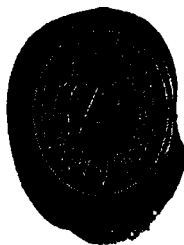
Bisidder.

V. M. Meyer

Oldemand.

J. P. Brønne

Bisidder.

Sådan så et svendebrev ud
for 110 år siden.

Lærebrev

for

Lømmersvend

N. Jensen

Det er helt ubestrideligt, at disse forhold mere passede på et samfund i stilstand end til et samfund i fremdrift, også ubestrideligt, at de bånd, der direkte lagdes på fagets udøvere, ikke just skulle inspirere hverken mestre eller svende til initiativ. På sin vis var svendene måske endda nok så frie som mestrene – de havde dog kun deres egen mester til at føre kontrol med sig, mestrene derimod hele lauget. De københavnske svende var i så henseende betydeligt bedre stillet end for eksempel deres lübeckske kolleger: I den gamle hansestad, som Danmark på den tid stod i et nært handelsforhold til – den prægede simpelthen al handel i Danmark, bortset fra detailhandelen – eksisterede en bestemmelse om, at en mester i et år efter en svends udlære var ansvarlig for, at svenden ikke »forhuggede« det tømmer, han arbejdede med. Det førte naturligvis reelt med sig, at svenden også efter læretidens udløb var under stadig kontrol fra to sider – af sin nye mester og af sin gamle. Men tro ikke, at bestemmelsen var indført for at hjælpe svendene. Den skyldtes alene et ønske om at beskytte bygherrerne.

I 1575 blev skråen af 1515 fornyet, og nu fastsattes det direkte, at tømmerlauget i København skulle omfatte 100 mestre. Der var dog på den tid langt fra så stort et antal, næppe mere end det halve, og tallet 100 må derfor mere betragtes som et ønskemål for myndighederne. Men iøvrigt udvikledes de nærmest efterfølgende år en stadig dalende interesse for laugsvæsenet. Med Christian IV som konge kom i særlig udpræget grad byggeriet ind i en vældig vækst. Kongen havde selv specielt en god indsigt i tømmer-professionen, som han på rent sagligt grundlag var i stand til at vurdere. Han kunne afgøre, om et stykke arbejde var godt og korrekt udført, og under ham indførtes, i den udstrækning det nu var muligt, en vis form for konkurrence i håndværket. Det skete gennem indvandrede svende. Der var ikke tale om en prismæssig konkurrence, for arbejdstakster var jo fastsat på højere sted, men derimod om en kvalitetskonkurrence, og det synes hævet over al tvivl, at den inspiration, som de indvandrede

tømrere fra Tyskland, Holland og England gav de danske kolleger, i de efterfølgende år hævdede håndværkets stæde.

Christian IV var imidlertid blevet stadig mere led ved laugsordningen. Dens snærende bånd, dens hæmning for alt initiativ og virkelyst svarede dårligt til hans temperament. Han kunne vel, som det skete nogle gange, gøre hele laugets ansvarlig, hvis han fandt, at en mester havde leveret for dårligt arbejde. Men heller ikke den slags »straffeekspeditioner« løste hans problem: At få bygget noget – både de mange slotte, han havde planer om, og den flåde, han satte så meget ind på. Han nåede til den opfattelse af laugene, at »de besværer vore undersåtter«, og han besluttede derfor at indføre fri næring. I 1613 forbød han alle laug og skræer med den motivering, at laugene havde misbrugt deres privilegier, og meget kan unægtelig også tyde på, at de mere hæmmede end fremmede udviklingen, også i henseende til faglig dygtighed. I hvert fald udtaltes det i en reces, der udstedtes i Kolding i 1558, at »der heri riget kun findes få håndværksfolk, som noget kunne«.

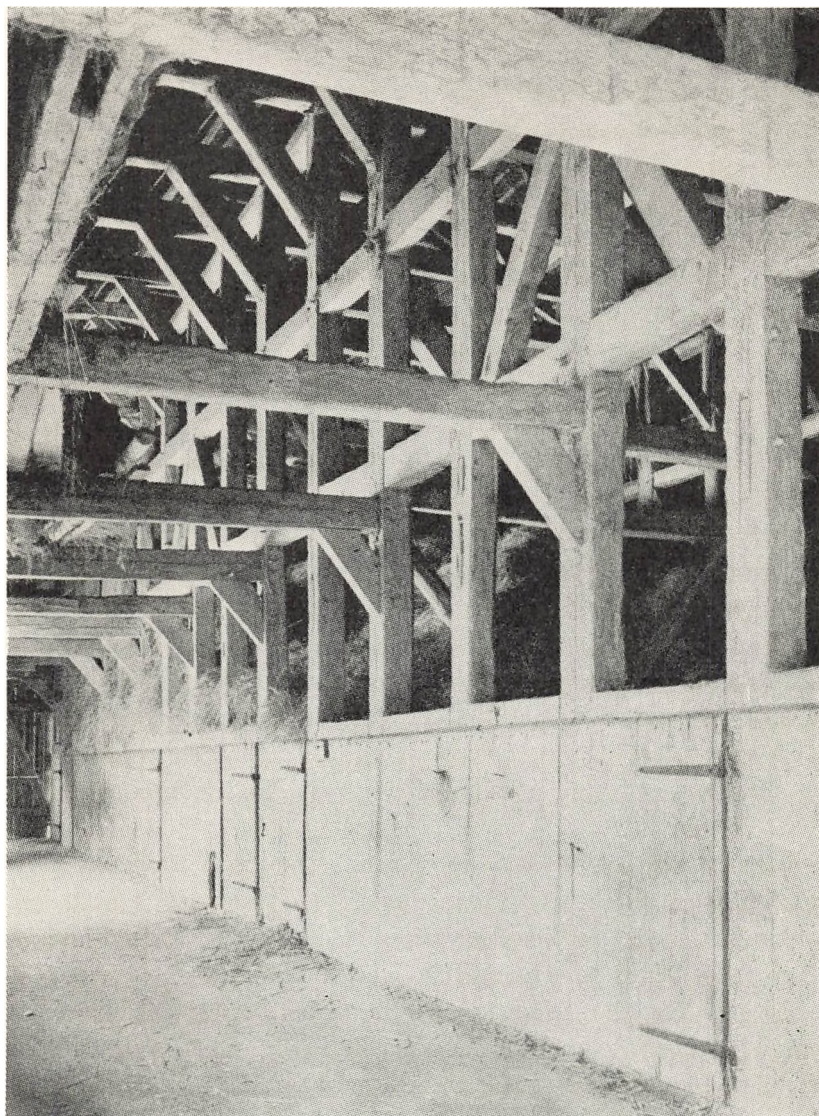
Christian IV's laugsophævelse i 1613 var naturligvis et forsøg på at bremse den uheldige udvikling, der var igang. Men det blev ved forsøget. Tiden var ikke moden til en sådan revolution, som næringsfrihed ville være. Den medførte alskens uro, og allerede i 1621 var laugene reelt genopståede, men så længe Christian IV levede dog knapt i deres gamle værdighed. Kongen fastholdt nemlig, at håndværkere – og han interesserede sig som før nævnt specielt for tømrerne – fremtidig skulle kunne blive laugsmestre ved blot at indskrive sig hos borgmestrene, der derefter skulle sende indskrivningen til oldermændene i det fag, pågældende hørte til. Kongen fastslog også for at fremme tilgangen af dygtige håndværkere, at det skulle være *billigere* for respektable svende at blive mestre. Laugene måtte ikke besvære ansøgere med »drikkelag og gæstebud«, ligesom de mesterstykker, som var blevet indført i 1515, blev afskaffet. De havde jo nemlig først og fremmest haft til formål at begrænse tilgangen til fagene, langt min-

dre at sikre kontrol med, at fagenes udøvere mestrede deres håndværk.

Midt i alt det blev svendene – altså dem, der fortsat skulle arbejde som sådanne – ikke glemt. Kongen var nok en tilhænger af, at adgangen til at blive mester blev friere og lettere, men han yndede ikke, at løbsagtighed i arbejdsforholdene af den grund fremmedes. I en ny skrå, der vedtoges i 1623, blev således det gamle stavnsbånd på svendene opretholdt. De måtte fortsat kun forlade deres mester, hvis denne ikke selv mere havde arbejde til dem, og skråen fik nu yderligere en tilføjelse om, at svendene, der som oftest fik både kost og logi hos mesteren, ikke måtte klage over den mad, husmoderen stillede på bordet for dem. En sådan bestemmelse har jo næppe inspireret mesterkonerne til større kulinariske anstrengelser.

Vi nærmer os nu den tid, hvor den første organisationsdannelse for svende bliver til – men stadig indenfor laugenes grænser. Københavns magistrat vedtog i 1648, at der indenfor laugene skulle oprettes særlige svendelaug, hvor fagenes svende en gang hver måned kunne mødes for at drøfte deres problemer. Men svende var nok en slags mennesker, men også kun en slags. I hvert fald måtte der føres tilsyn med dem, og det bestemtes derfor, at svendelaugene skulle ledes af to formænd: en mester og en svend.

Der var to formål med at oprette svendelaugene: For det første et rent socialt: De skulle tage sig af svendene, når de på grund af sygdom eller ulykke kom i svar nød. Medlemmerne skulle derfor på hvert månedsmøde enten personligt eller ved en stedfortræder indbetale et kontingent – tidepenge kaldte man det – på 4 skilling. Af den sum, der herved tilvejebragtes, kunne svendelaugets ledelse, og det vil sige de to formænd, udbetale understøttelser, til hvilke der dog klæbde den klausul, at de skulle tilbagebetales, når den syge eller ulykkesramte atter var i arbejde. Det andet formål, som svendelaugene skulle tilgodese, var rent kommune-egoistisk: Fra ældgammel tid havde byg-

Fornem tømmer-konstruktion i ladebygning på godset Lundegård fra 1600-tallet.

ningshåndværkerne, specielt tømrerne, en forpligtelse til at møde ved ildebrande i byen. Det var ikke altid lige let for myndighederne at sikre denne forpligtelse overholdt, men når man nu fik et svendelaug, havde man samtidig en omhyggelig fortegnelse over alle dem, der var forpligtet af dette specielle borgerlige ombud. Det pålagdes formændene for svendelaugene at føre tilsyn med, at svendene overholdt deres brandpligter – skulkede nogen, skulle han næste dag anmeldes for myndighederne. På den måde slog man to fluer med et smæk.

På en anden måde – og unægtelig en noget mere kontant – kom de kommunale myndigheder i København på denne tid svendene til hjælp. I 1653 gennemførte de nemlig kildeskat, der altså ikke – som man måske kan tro af den debat, som føres mens dette skrives (efteråret 1964) – er et nymodens begreb. Magistraten pålagde mestrene at betale skat for deres svende, eftersom det »stor ulejlighed blandt håndværkssvende ville forårsage«, hvis de selv skulle have besvær med at betale skatten. Man så ganske fornuftigt på i hvert fald visse ting i gamle dage. Men forholdene var jo også små. Netop på grund af kildeskattens indførelse midt i 1600-tallet, fik man en oversigt over antallet af håndværkere i byen. Indenfor tømrerfaget var der på det tidspunkt 14 mestre med svendehold og ialt 25 svende.

Det vil imidlertid ikke være rigtigt, hvis man af denne pligt for mestrene til at betale svendenes skat drager den konklusion, at mestrene på den tid var velhavere. Det var de ingeniører – i hvert fald kun de færreste. Skråen af 1623 havde jo nok fastholdt den fordel for mestrene, som stavnsbånd på svendene var, men den havde samtidig fastslået, at ingen mester måtte holde mere end højst 3 svende og en lærling. Stordrift var således udelukket. Det var naturligvis en solidarisk holdning blandt laugsmestrene, der sigtede på at sikre passende med arbejde til dem alle, men den udelukkede jo samtidig, at nogen fik særligt gode indtjeningsmuligheder. Mens det var klart, at svendene var fat-

Kapellan J. H. Rørbye fra Nikolaj Kirke søgte under tømmerstrejken 1794 at få svendene i arbejde, men her hjalp ingen bøtner.

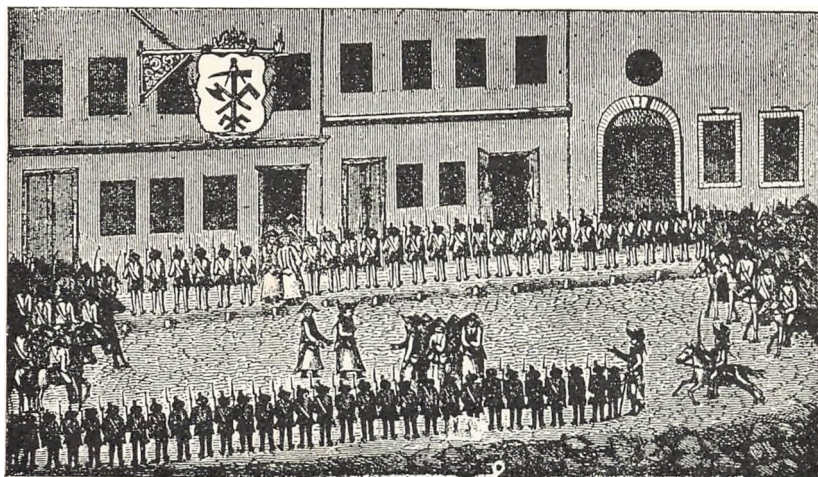
tige, var mange mestre det i virkeligheden også. I Københavns mandtal for 1659 betegnedes samtlige »hustømmermænd« – ordet hustømmer optræder første gang i laugsforordningen af 1623 – på nær fire som fattige, og af ialt 47 mestre fik de 19 samme betegnelse.

Nu må det huskes, at netop disse år var tragiske for Danmark. Det var svenskekrigens tid med bl. a. Københavns belejring i 1658 og den efterfølgende fredsslutning, der fratog Danmark de såkaldte østdanske provinser Skåne, Halland og Blekinge samt Bornholm, den sidste dog kun for få måneder. Almindelig fattigdom prægede landet, og den ramte naturligvis ikke mindst bygningshåndværkere – både mestre og svende. For tømmerne og dermed ligestillede håndværksfag kom dertil yderligere, at krigsforholdene pålagde dem en række pligter udover den tidligere omtalte obligatoriske brandtjeneste – pligter som enten slet ikke blev betalt eller i hvert fald kun i ringe udstrækning. Tømmerne var således tvangsudskrevet til befæstningsarbejder

på Københavns voldanlæg, de måtte både opstille og nedtage de såkaldte »fredshuse« udenfor voldene, og de var i idelig fart imellem selve byen og byens rettersted for at opstille og nedtage galger. En samtidig beretning fortæller om, hvordan tømmerne ved sådanne lejligheder kom »alle tilsammen med pibe og tromme, som i proces, hver med sin økse, sav, navr og hvad dertil fornøden blev eragtet«. Anledningen var ganske bestemt ikke opmuntrende, så en opstrammer af både den ene og den anden karakter syntes nødvendig og forståelig. Mange galgeekspeditioner endte da også for deltagerne i arresten – de fik simpelthen en tår over tørsten.

IND i billedet kommer så også i disse år det særlige begreb »zunften«, som kom til at sætte sit stærke præg på faget og – specielt – på svendenes levemåde og levevilkår. Det er tidligere fortalt, hvordan ikke mindst Christian IV indforskrev megen arbejdskraft fra det fremmede til sine mange store bygningsarbejder. Disse fremmede kom ikke mindst fra Tyskland, og de etablerede, hvor de end arbejdede i Danmark, et særligt sammenhold. Mest kunne dette sammenhold naturligvis udfolde sig i København, hvor de mange var samlet – så mange, at de i 1673 kunne anskaffe sig en særlig skænkekande, hvilket var ensbetydende med, at de udgjorde et helt lille svendelaug for sig.

Men samtidig med, at vi her til landet fik mange fremmede, var de danske tømmervende nu også begyndt at rejse ud. Begrebet »at vandre på professionen« nævnes første gang i 1648, men må have været kendt længe før. Nævnte år slås det direkte fast, at en svend ikke må forlade sin mester, hvis denne har brug for ham, »medmindre han vil forsøge sig på fremmede steder«. Tidligere har det imidlertid været en af forudsætningerne for at opnå mesterskab, at man havde »rejst på håndværket«, så i hvert fald deraf kan ses, at skikken er adskilligt

De strejkende tømrersvende føres under militær bevogtning fra Tømrerkroen i Adelgade til Kastellet.

ældre. Een ting er sikker: De udenlandske tømreres tilstedeværelse i Danmark og danske tømreres erfaringer fra udlandet bragte mange nye skikke og sædvaner med sig og åbnede portene ud imod tanker og ideer, der ikke var så lette at annamme for almindelige hjemmeføddinge. Det var ideer, der blev båret af en udpræget broderskabsfølelse – men kun overfor dem, der var medlemmer af broderskabet. Dem stod zunftens medlemmer solidariske med i modgang og medgang, sålænge de overholdt både de skrevne og de uskrevne love. Men overfor alle »de andre« – alle udenfor zunftens lukkede broderskab – var det ofte krig på kniven, og det lige meget overfor mestre eller offentlige myndigheder.

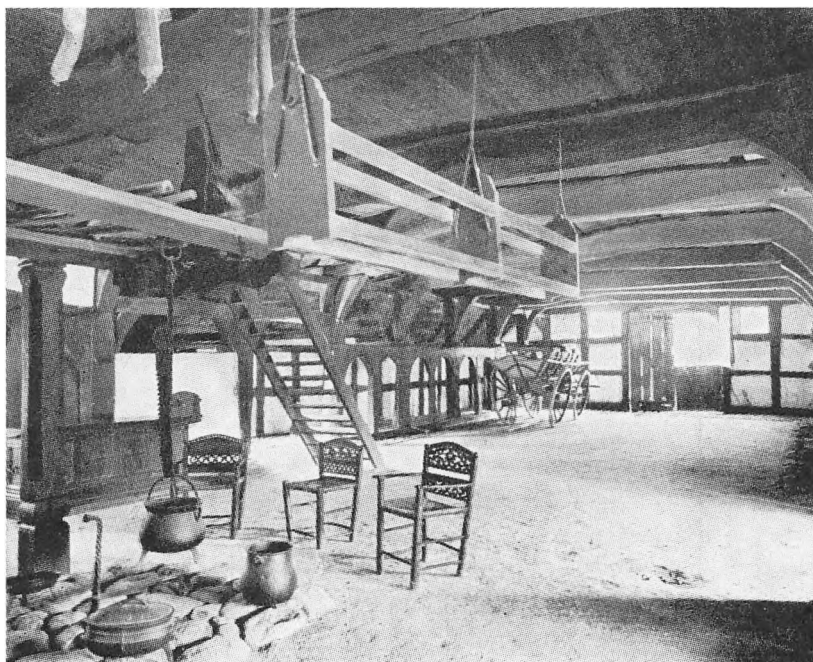
Det kræver ikke megen fantasi at forestille sig, at zunften nok kunne give anledning til uro her og der, både på arbejdspladserne og hvor zunftens medlemmer mødtes i mere selskabeligt lag.

Både de offentlige myndigheder og mestrene var interesserede i at komme i hvert fald svende-zunften til livs, og det er vel

værd at huske, at vi netop i disse år bevæger os ind i Enevældens tidsalder. Den indførtes i 1660. Og selvom Christian IV, der hyppigt er nævnt i det foregående, jo nok var karl for sin hat, så er det først nu, at kongen er enebestemmende. Christian IV havde haft sit besvær med laugene og forsøgt at tilpasse dem tidens krav, men uden større held, og hans efterfølgere fik i tilgift til laugene også zunften, som nok i sin oprindelse havde mange smukke formål – broderskab og solidaritet er ophøjede begreber – men om hvilken det må erkendes, at den udartede.

I 1682 førte da det embedsstyre, som var enevældens følgesvend, et slag igennem imod både laug og zunft. På en række områder blev gamle laugsprivilegier ophævet. For laugsmestrene var de mest bemærkelsesværdige konsekvenser, at der nu ikke længere kunne kræves mesterstykke af udenlandske mestre før deres optagelse i lauget – derved ophævedes adgangs begrænsningen til laugsmestrenes kreds, og et monopol blev brudt; men desuden blev det direkte forbudt mestrene at indgå prisaftaler, lave »mestergrise«, som man siger nu om dage, ligesom indtrædelsesgebyret blev fastsat så lavt som maksimalt 9 lod sølv. Endelig blev det fastslået, at det ikke længere skulle være en betingelse for at blive laugsmester, at man havde rejst på håndværket. Myndighederne havde fået nok af, hvad det kunne føre med sig. For svendezunften var forordningen af 1682 ikke blidere. Den ophævede nemlig ganske enkelt svendelaug med en bemærkning om, at der ikke længere måtte bestå »svendes skråer, af hvem de og ere udgivne, langt mindre selvgjorte vedtægter«.

Det gik imidlertid ikke så let at blive hverken laug eller zunft kvit. Vist var en enevældig monark magtfuld, men det underligt undefinerbare begreb tidsånden kunne han ikke lave om på. Og tiden var ikke moden for så drastiske ændringer. Svendelaug og zunften fortsatte roligt, somom intet var sket – endnu i 1685 måtte Københavns magistrat kundgøre, at svendene ikke måtte holde laug. De gamle zünftige svende fra før 1682 hånede de nyudlærte svende, og laugsmestrene klagede over, at unge

Interiør fra ladebygning på gård i Ostenfeldt i Sydslesvig – fra 1600-tallet, hvor landsdelen var dansk.

Han stod med sejrens palmer i hænderne, og nu skete en vending i sagen, som antyder et ganske andet perspektiv – det nemlig, at vi her i virkeligheden står overfor Danmarks første tillidsmandssag. Svendelauget foretog en kovending og klagede til kongen med den påstand, at de var provokeret frem til sagen mod Thomas Jensen af mestrene. Og hvorfor skulle disse så ikke også betale? Sagens rette sammenhæng kan da meget vel vise sig at være, at Thomas Jensen i sin egenskab af svendenes formand har været en mere effektiv talsmand for sine kolleger, end mestrene syntes om, og da mestrene kendte specielt de tyske svendes indstilling til zunftens sædvaner – ja, hvad var vel da nærmere end at gå omvejen over Thomas Jensens »moraliske fald« og få ham fjernet gennem det? Thomas Jensens »fald« og hans kones med

var jo ingenlunde sjældenheder på hin tid, og det, som næsten hører dagligdagen til, vækker sjældent den store forargelse, hvis den ikke ligefrem provokeres frem.

TIL denne periode hører også en af de store begivenheder i dansk fagbevægelses historie – tømrerstrejken i 1794, den første virkelige strejke i Danmark.

Den var fyldt med modsætninger. På een gang var tømrersvendene sagtmodige og hårdnakkede, stejle og forhandlingsvillige. Og selvom de strejkende blev dømt, vandt de megen sympati for sig og deres sag selv i kredse, som ellers ikke stod håndværkssvende, hvis sprog og opførsel kun sjældent var præget af salontonen, særlig nær.

Igen kan det være nyttigt at erindre sig, på hvilket tidspunkt i Danmarkshistorien vi befinder os. Den franske revolutions frihedsidealer spredtes i disse år efter 1789 ud over Europa, og de nåede også til Danmark. I 1784 var der her sket det, at den sindsyge konge, Christian VII, var sat fra magten ved et statskup, der førte til det langvarige kronprinsregime under den senere Frederik VI. Kronprinsen var ved sin magtovertagelse kun 16 år, men landet blev reelt i en årrække efter statskuppet ledet af den kloge statsmand og diplomat A. P. Bernstorff. Han var, som sine kolleger blandt fremskridts- og oplysningsivrige godsejere, vel orienteret om tidens rørelser. Hvad mere var: Denne kreds satte selv et frigørelses- og udviklingsarbejde i gang allerede i årene inden den store franske revolution med det utvivlsomme resultat, at revolutionstendenserne aldrig reelt – i hvert fald ikke på det tidspunkt – fængede i Danmark. Man foregreb simpelthen på en række områder, omend i tillempet skikkelse, de ideer om frigørelse, som andre steder krævede en revolution for at blive imødekommet. Samtidig befandt Danmark sig, takket være ikke mindst en stadig mere omfattende udenrigshandel, i en økono-

Et par blade fra tømrer Ove Ovesens vandrebog. Nærmere omtale side 46.

misk opgangsperiode, hvor ganske vist ikke alle kredse i befolkningen mærkede guldstrømmen lige kraftigt. Det er derfor næppe særlig realistisk at tro – som tidens talsmænd for den franske revolutions idealer om frihed, lighed og broderskab, deriblandt forfatterne P. A. Heiberg og Malte Conrad Bruun, gjorde – at tømmerstrejken var inspireret af de franske samfundsfilosoffer. Den havde såmænd, selvom det måske for nogle lyder mindre romantisk, sit udspring i mere jordnære forhold, omend en af dens begrundelser også havde noget med frihed at gøre. Det var, når alt kommer til alt, en så prosaisk ting som et lønkrav, der var den virkelige strejkeanledning, og det krav, som tømmerstændene

fremførte i samme åndedrag – kravet om retten til at forlade en mester, når de ønskede det – var simpelthen en logisk følge af de gamle frimandstraditioner, som fagets udøvere bekendte sig til. Det var først og fremmest økonomiske interessemodsætninger mellem arbejdsgivere og arbejdstagere, som lå bag Danmarks første strejke, men set fra et fagligt synspunkt bliver den ikke mindre interessant af den grund.

Strejkens ydre anledning var søgt. En af Københavns kendteste mestre, som hed A. Hallander, nægtede med henvisning til laugsartiklerne, der kun gav svende lov til at sige op til mortensdag, to tyske svende deres afsked. En tredie tysk svend havde han også nægtet afsked, men da denne kunne påvise, at hans tilstedeværelse i hjemmet var nødvendig på grund af faderens dødsfald, fik han medhold ved en politiretsdom. Hallander havde meget arbejde og ville derfor ikke også lade de andre rejse. De fastholdt imidlertid deres ønske, og han meldte dem til politiet. De dømtes 30. juli 1794 til 6 dages fængsel på vand og brød, og efter udstået straf skulle de genoptage arbejdet hos mesteren.

Det var den anledning, københavnske tømrersvende havde søgt for at kunne aktionere for deres krav. Ganske klogt lagde deres ledere, blandt hvilke den tyske svend Lorentz Kramp synes at være den, der slog tonen an, kravet om en svends ret til at forlade sin mester, når han havde lyst, op som det første programpunkt. Et sådant krav måtte blive mødt med forståelse i vide kredse – hvorfor skulle vel håndværkssvende være belagt med et »stavnsbånd«, når bønderne dog få år tidligere, i 1788, havde løsgjort sig fra deres? Men i umiddelbar fortsættelse af dette krav fulgte dem, der virkelig talte, først og fremmest kravet om lønforhøjelse.

Allerede den 9. juli 1794 – altså tre uger før strejkens udbrud – havde svendelaugets oldgeselle Johan Friedrich Wagenknecht indgivet et andragende til magistraten om, at det blev pålagt mestrene for fremtiden at betale en dagløn på 2 mark, 8 skilling – en forhøjelse på de 8 skilling. Den 30. juli, da dommen

over de to førnævnte tyske svende blev afsagt, havde man ikke modtaget svar på henvendelsen. Det kunne måske heller ikke ventes efter så relativt kort tid, men her spiller sagens forhistorie ind. 12 år tidligere, i 1782, havde svendelaugene nemlig indgivet et tilsvarende andragende til magistraten. Det blev dengang videresendt mestrene til udtalelse, og de stillede sig forstående til svendenes ønsker, omend de ved samme lejlighed selv søgte at få et stykke af kagen. De anbefalede nemlig, at mestrene for hver svend skulle have 3 mark 8 skilling om sommeren og 3 mark om vinteren, og heraf skulle så svenden have henholdsvis de 2 mark, 8 skilling og 2 mark. Derved ville mestrene sikre sig en fast avance på 1 mark pr. svend pr. arbejdsdag, en ganske net fortjeneste, og måske var det denne omstændighed, som fik magistraten til at udsætte sagen »indtil videre«. Dette »indtil videre« blev af så lang varighed, at svendenes tålmodighed brast. De ventede bare på et påskud.

Det tredje krav, som de formulerede, var i sine principper ulige mere interessant end lønkravet, også adskilligt mere vidt-rækkende, selvom det i sammenhængen nærmest må betegnes som en kuriositet. Det lød således: »Da vi haver en placat, hvorledes vi svende skal forholde os imod mesterne, vi da og allernådigst må vorde meddelt een derimod, hvorledes mesterne skal forholde sig imod os, da dette endnu indtil dato er os ubekendt«.

Det var på disse tre krav, at mellem 300 og 400 københavnske tømmermænd nedlagde arbejdet om formiddagen den 30. juli 1794, formentlig allerede inden dommen over de to tyske kolleger var faldet. Det angivelige hovedkrav om en svends ret til at forlade sit arbejde, når han havde lyst, var inspireret af de første egentlige overenskomstkrav, der var formuleret indenfor faget af Krofader Brandt, herbergsbestyrer i Tømmerkroen i Adelgade, så tidligt som i 1763, hvorom berettes i anden sammenhæng. Men lønkravet krævede ikke anden inspiration end den fattigdom, der prægede deres hverdag. Den kendte de alle og havde mærket dens følger på egen krop.

De strejkende samledes i Tømmerkroen, og herfra gik oldgesellen, den førnævnte Johan Friedrich Wagenknecht til stadens politimester, etatsråd J. Th. Flindt, for at begære de to fængslede tyske kolleger frigivet. Han slap skidt fra dette forehavende. Flindt tog ham i skarpt forhør, der endte med, at Wagenknecht blev sat under arrest. Lorentz Kramp valgtes derpå til oldgeselle, og han forsøgte straks at få sin forgænger frigivet, men uden held. Sammen med sine følgesvende satte han sig – med en udi skrivekunsten kyndig »mandsperson i pjaltede klæder«, som det hedder i annalerne, som skriverkarl – til at forfatte et bønsskrift til kronprinsregenten. Dagen efter, den 31. juli, blev Lorentz Kramp arresteret, og allerede 1. august faldt der dom over ham og Wagenknecht. Sidstnævnte faldt til føje og slap med en bøde på 20 rigsdaler, mens Kramp blev idømt 5 ugers forbedringshus.

Alt imens disse fængslinger og domme – sammen med mange andre – blev eksekveret, gik myndighedsrepræsentanter af forskellig slags i fast rutefart til Tømmerkroen, deriblandt så fremtrædende mænd som Chr. Colbjørnsen, der var drivkraft under bondefrigørelsen, og kapellanen ved Nikolaj Kirke, J. H. Rørbye. De søgte at få de forsamlede tømre til at genoptage arbejdet, men uden held. Colbjørnsen modtog under sit besøg i Tømmerkroen det førnævnte bønsskrift, og den 4. august tilsagdes tømrerne til politiretten for der at høre den resolution, der var udarbejdet som svar. De var tilsagt til kl. 15, men endnu kl. 17 var de ikke mødt, og på henvendelser fra retten svarede de kun, at Colbjørnsen kunne forkynde resolutionen for dem i Tømmerkroen, men at de forøvrigt ikke gik i arbejde, medmindre deres lønkrav blev imødekommet. Det gik ikke bedre for politimester Flindt den 5. august. Han havde ordre til at gå lemfældigt frem, men dog gøre de strejkende klart, at hvis de ikke nu fulgte resolutionens påbud, måtte de selv tage følgerne. De tog stadig sagen med en forbløffende koldsindighed og svarede værdigt, at de ikke mente at have gjort noget ulovligt, men hvis det

Bullade helt i tømmer fra Grønninghoved i Sønderjylland (Frilandsmuseet).

var ulovligt at være i Tømmerkroen, ville de da roligt forføje sig til hver sit logis. På arbejde ville de derimod ikke gå, med mindre den krævede lønforhøjelse blev givet.

Så tabte politimesten og kancelliet fatningen. Enevælden kunne ikke tåle – mente i hvert fald ikke at kunne – at 400 håndværksvende spillede den på næsen. Flindt fik besked om sammen med

en soldatervagt på 200 mand påny at gå til Tømmerkroen og pålægge de strejkende at gå i arbejde. Nægtede de stadig, skulle de arresteres.

Det blev arrest. 202 svende førtes til Kuppet, hvor der straks indledtes forhør. Der spurgtes kun, om de arresterede ville gå i arbejde – ja eller nej? Hvis ja faldt løsladelseskendelsen straks, hvis nej skulle der snarest afsiges dom. Herefter blev 78 løsladt, mens 124 indsattes til bevogtning i det såkaldte »Overkrigskommissær Würtzens magasin«. De 78, der faldt til føje, fordelte sig således: 47 danske, 1 slesviger, 1 islænding, 2 svenske, 1 neger, 3 holstenere og 23 tyske. De 124, som skulle dømmes, fordelte sig med 20 danske, 1 islænding, 2 svenske, 3 holstenere og 98 tyske.

De 124 må have været stejle naturer, men i kuppets-arresten optrådte de blidt som børn. Så blidt, at deres vogter, Kuppets kommandant, havde svært ved at tage det. I en indberetning hed det: »Det synes at være en aftalt plan mellem disse folk ikke at gøre sig skyldig i andre overtrædelser end den ej at ville arbejde. Jeg har forsøgt, at med det gode gjøre de alt, hvad man siger dem. Jeg anstillede mig vred på dem og brugte nogle gange det ord: Fanden. Da råbte adskillige: O! Hr. kommandant, skjænd så meget De vil, det kan vi gjerne høre på. Vi gjøre alt, hvad De befaler, og vil De tvinge os til overilelser, så må vi sige Dem i forvejen, at dette ikke vil ske, og det så meget mindre, som vi alle ere ædru og ingen beskjænkede«.

Det må ikke have været let at tage.

Den 6. august om formiddagen faldt dommen. 1 blev frifunden, 1 fik 6 måneders straffearbejde, resten – 122 mand – dømmes til 4 måneders arbejde i jern på fæstningen. Men allerede den 8. august kom benådningen. De 123 dømte blev sammen med dem, der tidligere var dømt ved politiretten, deriblandt Lorents Kramp, landsforvist og skulle »uførtøvet bringes ud af vore riger og lande og deri ikke mere nogensinde indfinde sig«, som det hed i kongens resolution.

Flåden blev sat på denne opgave. I alt 125 tømrersvende overførtes til enten Lübeck eller Rostock, og allerede dagen efter, den 9. august, fik de efterladte hustruer valget imellem kostpenge eller 10–12 rigsdaler i rejsepenge. Så var man blevet nogle af de værste zünftige håndværkssvende kvit, og i den nærmest efterfølgende tid gjorde de danske myndigheder sig mange anstrengelser for at frigøre sig helt fra den udenlandske arbejdskraft og den udenlandske indflydelse. Stik imod laugforskrifterne påbød man laugene i alle fag at give de svende af udenlandsk oprindelse, som måtte ønske det, deres afsked, men det varede kort. Allerede den 20. august »tillod kongen af særlig nåde, at de iblandt de bortsendte tømmerersvende, som var indfødte (altså de deporterede danske), såvelsom de her bosatte (altså også de tyskfødte) måtte komme tilbage«, og den tilladelse benyttede de fleste sig af. De tilbagevendende var ikke blevet hverken kuede eller mundlamme af deres kortvarige udenlandsfærd. Da der i oktober samme år holdtes samling på Tømrerkroen med oplæsning af den plakat, som fortalte om svendenes pligter, efterlyste en tysk svend den plakat, der skulle fortælle om mestrenes pligter.

Og således endte da denne Danmarks første strejke – i sit forløb den mest dramatiske, vi har oplevet. Der kom ikke store resultater ud af den, så her passer – for nu at blive i de zünftige tyske svenes sprog – det gamle mundheld: Viel Geschrei und wenig Wolle!

*

MÅSKE er dog denne umiddelbare dom ikke ganske retfærdig. Allerede Christian IV havde som nævnt forsøgt sig med indgreb overfor laugene, og disse blev, mildt sagt, ikke mere populære under de efterfølgende enevoldskonger. Der gik gennem mange af de forordninger, der udstedtes, en understrøm af forbitrelse specielt imod laugsmestrene. Deres arbejdsformer, deres forsøg på stadig at sikre sig selv fordele på andres bekost-

ning og ganske særligt deres idelige bestræbelser på at holde laugene lukkede for tilgang var alvorlige hemsko på de forsøg på næringslivets frigørelse, som i hvert fald periodevis blev gjort fra myndighedernes side i disse år. Men selv den enevældige kongemagt havde ikke tilstrækkelig styrke at sætte op imod det århundredgamle traditionsrige sammenhold, som prægede håndværkslaugene. De var i mange måder lige så sammenspiste, som en senere tids storkapitalister.

Måske derfor tømrrerstrejken i de første dage af august 1794 og den efterfølgende, storstilede straffeekspedition, var den dråbe, som fik bægeret til at flyde over. Myndighederne var klar over, at der var noget galt – de var jo iøvrigt netop fra tømrrersvendene i de forudgående år blevet bombarderet med anmodninger om forbedring af levevilkårene, og disse anmodninger var så meget mere berettigede, som at det var ganske klart, at tømrrersvendenes lønmæssige stilling i forhold til andre håndværkssvende, de normalt sammenlignedes med, var blevet væsentligt forringet.

Den 1. august 1794 – altså få dage efter dommen over de »oprørske« tømrrersvende – nedsattes en kommission, der skulle se på »adskillige ved laugene indtrufne uordener«, som det hed i kommissoriet. Det første, denne kommission foretog sig, var at indkalde tømrrersvendenes oldgeselle til sammen med et par kolleger at redegøre for deres syn på tingene. Allerede dagen efter denne rådslagning, sammenkaldte kommissionen samtlige tømrrersvende til møde. Kommissionens medlemmer, der først og fremmest var højtstående embedsmænd, blandt hvilke vi også finder generalprokurøren Chr. Colbjørnsen, »rørtes« over svendenes forklaringer og lovede, at man ville tilråde kongen at indføre større friheder i håndværksfagene, bl. a. sikre svendene større muligheder end hidtil for at blive mestre.

Laugsmestrene var ingenlunde begejstrede, men svendene hilste udsigterne til forbedringer med glæde. Mestrene forsøgte at slippe for videre tiltale ved at tilbyde en række indrømmelser,

Altgeselle Jørn Petersen i de berejste tømrersvendes særlige dragt sammen med Chr. Vogt Andersen.

bl. a. at frafalde den gamle regel om, at svende kun kunne sige op til mortensdag, og i stedet indføre et gensidigt 8 dages opsigelsesvarsel. Men det var for sent. Klokken var ved at falde i slag, og kommissionen fortsatte sit arbejde, der resulterede i en forordning af 21. marts 1800. Der gik altså en del år, før et resultat var sikret, men det kom, og det betød væsentlige fremskridt for svendene. Først og fremmest fik en indfødt svend, der havde arbejdet som sådan i fire år, ret til at nedsætte sig som frimester, og efter to år som frimester måtte han yderligere antage en lærling. Også svendenes menneskelige værdighed blev understreget, den havde mange laugsmestre helt glemt eksistensen af. Mestrene måtte ikke mere, hed det i forordningen, »begegne sin svend med skældsord«, og gjorde han det alligevel, skulle han give en undskyldning i politiretten. Forordningen fastsatte en varselsfrist på kun 14 dage ved opsigelse, og for dem, der forblev svende, var det i de kommende år en væsentlig for-

bedring, der kunne udnyttes til at opnå højere løn. Tilføjes skal det dog, at forordningen samtidig totalt forbød strejker og lockouter. Stridigheder imellem mestre og svende skulle afgøres af politiretten, der således kom til at fungere som forløber for de senere arbejdsretlige instanser. Forbudet mod strejke/lockout skulle søges overholdt gennem straffe, der direkte fastsloges i forordningen: Hvis mestre førte en svend på »sort liste« og altså nægtede at beskæftige ham, skulle de bøde 50 rigsdaler til fattigkassen, mens svenden, hvis han fortsat ikke kunne finde arbejde, fik ret til omgående at etablere sig som frimester. Hvis svende enedes om at blokere en mester, skulle ophavsmændene idømmes 1 eller 2 års forbedringshus. Var der ligefrem tale om strejker omfattende et helt laugs svende, androg straffen 2 år i rasphuset, og hvis nogen søgte at etablere »sammenrotning« af flere laugs svende, ville straffen blive 6 års fæstningsarbejde i jern med efterfølgende landsforvisning.

Der var således, selvom forordningen af 1800 var et klart fremskridt i forhold til tidligere, måde med både ligeligheden og retfærdigheden. Forordningens »humane« indhold må vurderes ud fra den tids skikke og forhold – tidligere havde jo for eksempel straffen for strejke været døden. Det må erkendes, at tømrrersvendenes opstigningsmuligheder i samfundet var blevet bedre – de var nu i hvert fald sikret udsigten til, at de ved flid og påpasselighed kunne forbedre deres kår og selv få udbytte af deres eget arbejde. Men det var nu kun det mindreværdige, faglige arbejde, som frimestrene blev betroet. De måtte som nævnt kun holde en lærling og iøvrigt arbejde med håndlangere, og dette satte jo i sig selv en stærk begrænsning for, hvor store opgaver de kunne påtage sig. Deres arbejdsområde blev fastlagt således, at de måtte udføre gulve med indskudsdæk, sammenpløjede porte og døre med karme, kælderlemme og luger, bræddeskillerum, spiltove, plankeværker, brandstiger o. l.

Der skete mange morsomme ting i forbindelse med denne omlægning af håndværksudøvelsen. Med forordningen af marts

1800 ville myndighederne slå et sidste slag imod zunften. Det hed i den, at »kongen ikke ville tåle, at laugene herefter i nogen henseende stå under nogen tvang af udlændiske laugsfordomme, vedtægter eller skikke, ligesom ældre tiders rå og vilde sæder skulle ophøre«. Men hvor dybt indgroet laugstidens traditioner var, og hvor inderligt selv svende, der havde mærket laugsbåndene på deres egen krop, nu ville søge at udmønte de nye regler til egen fordel, ses af de danskfødte svendes anmodning til kommissionen allerede ved starten af dens arbejde. De håbede, »at den forventede velgørende lov ikke måtte komme de fremmede til gode, men kun Hans Majestæts indfødte undersåtter«.

Det var unægtelig ikke nogen værdig holdning, de her indtog. De ville nok sikre frihed og bedre kår for dem selv. Andre derimod kunne fortsat leve i fattigdom og udsigtsløshed.

De danskfødte tømrersvende fik ikke deres anmodning imødekommet, og de tyske svende prægede i de nærmest efterfølgende år som hidtil livet både på arbejdspladserne og i svendelaugene. Men zunften havde i virkeligheden nu udspillet sin rolle. Den overlevede nok, og samarbejdet imellem danske håndværkslaug og zünftige håndværkere i det fremmede bevarede. Men der lagdes ikke samme vægt på zunftens »Gewohnheiten« som før.

*

Men som sagt: Et vist samarbejde imellem danske og udenlandske vandrende svende bevarede. Zunften overlevede ikke i sin gamle magt og vælde, men zünftige svende kan man dog stadig møde på. »De fremmedskrevne«, som de zünftige svende også benævnes, findes der også stadig en del af i Danmark. Faglig indflydelse har de ikke mere. De udgør nu en slags frimureri, som vel mest i vor tid har kuriositetens interesse, men som dog også udfolder den rent praktiske virksomhed, at de gør det lettere for både danske »fremmedskrevne«, som rejser på deres fag i udlandet, og for udenlandske, der kommer her til landet, at falde til i de nye omgivelser.

Ikke mindst fra omkring 1870 og op til udbruddet af første verdenskrig kom der nyt liv i vandrelivet blandt håndværkere. »De fremmedskrevne« er først og fremmest et europæisk broderskab med afdelinger i mange lande, dog ikke i Østeuropa. Med Hitlers magtovertagelse i Tyskland i 1933 blev zunften forbudt, men i efterkrigsårene siden 1945 er de gamle traditioner blevet genoplivet så meget, at der med mellemrum har kunnet arrangeres såkaldte »Europatreffen der fremden Gesellen«. Et sådant fandt sted i København i september 1963, og der deltog her ca. 600 fremmedskrevne svende fra mange europæiske lande. Den danske »afdeling« talte på det tidspunkt ca. 50 svende, og Altgeselle (formand) var Jørn Petersen, mens Chr. Vogt Andersen, som et halvt århundrede tidligere var blevet indskrevet som »rechtschaffenen fremden Zimmergeselle«, var den mand, som i op- og nedgangstider havde hæget om de særlige værdier, broderskabet indeholder. Såvel Dansk Tømrer-Forbund som forbundets københavnske afdeling var – iøvrigt sammen med Københavns Tømrerlaug – repræsenteret i stævnets præsidium og ydede økonomisk støtte til arrangementets gennemførelse.

I 1953 udgav Nationalmuseet et lille skrift, hvori tømrer Ove Ovesen meget livfuldt fortalte om nogle rejseår i begyndelsen af 1900-tallet. Han rejste på sit håndværk igennem næsten hele Europa, gennem Tyskland, Frankrig, Schweiz, Italien, Czekoslovakiet, Balkanlandene, Palæstina (nuværende Israel) og Ægypten. Rejsen varede i fire år. Han blev »fremmedskreven tømrersvend«, og i sit lille skrift berettede han om de zünftige tømreres traditioner, således som de på den tid udfoldede sig:

»Zunften var en orden eller et selskab, der havde til formål at opretholde håndværkets rette skik og brug indenfor tømrersvendenes rækker og at virke for gensidig hjælp og støtte, ganske som laugene i gamle dage«, fortæller han. »Zunften havde hovedsæde i Bremen, men havde afdelinger i enhver by, hvor 7 eller flere fremmedskrevne tømrere fik arbejde. Færre end 7 kunne ikke danne underafdeling, kunne ikke »åbne for laden«. Zunftens med-

Svendearbejdslov

for

Lømmerarbejde

antaget af

Mestere og Svende

i 1851.

Gjældende fra 1ste Januar 1852 for Laugets Interessenter.

Kjøbenhavn.

Trykt i Høstens trykkeri.

Forsiden til den ældste danske håndværkerprisliste, trykt i 1851 i København.

lemmer forpligtede sig til at rejse på deres håndværk i 3 år. I den tid måtte de hverken se deres fødeby eller den by, hvori de var optaget i zunften. De måtte ikke arbejde mere end 1 år i samme by, med mindre der var gået 6 måneder siden, de havde været der sidst. Desuden skulle de altid gå med sort tøj, hvid skjorte uden flip og med et sort bånd fæstet i halslinningen i stedet for slips. Sort fodtøj, sort hat, enten rundpuldet og bredskygget, helst helt ud over skuldrene, eller udenfor arbejde høj cylinderhat. Bukserne skulle helst være ganske smalle ved knæene og meget vide forneden, og i vesten skulle der være to rækker perlemorsknapper. Endelig måtte de fremmedskrevne ikke bære overskæg, men nok hageskæg«.

Ove Ovesen fortæller også om zunftens særlige mødeceremonier:

»Hvor der var fremmedskrevne, havde de deres eget mødelokale, herberg, hvor tilrejsende skulle søge hen. Her kunne de hver aften træffe altgesellen, formanden, der modtog dem efter zunftens regler og drak dem til. Og i herberget holdt de hver lørdag møde, som altgesellen ledede, bistået af buchgesellen, der førte protokollen, og som var anklager, når en af de fremmedskrevne havde overtrådt zunftens regler. Ved disse møder optrådte også dosengesellen, et af de yngste medlemmer, der havde til opgave at byde snus rundt i en æske, der havde facon som en høvl.

Ville en fremmedskreven forlade byen, måtte han først stille hos altgesell og buchgesell med kvittering for, at kost og logi var betalt. Han fik så udleveret et trykt kort, som han skulle fremvise for altgesellen og buchgesellen i næste by, han fik arbejde i. Skyldte han for kost og logi, fik han en skreven seddel til næste sted, hvorpå beløbet var anført, og man sørgede så for herfra, at han fik betalt sin gæld. Den ordning gjorde det let for fremmedskrevne at få logi og arbejde overalt«.

Iøvrigt skal vi nu igen erindre os tidsepokens samfundsforhold i almindelighed. I slutningen af 1790'erne og i begyndelsen af 1800-tallet rasede Napoleonskrigene i Europa, og endnu var det lykkedes Danmark at holde sig så nogenlunde fri af af dem. Den danske handel havde i årtierne forud taget et vældigt opsving, og store rigdomme samledes specielt i hovedstaden. Handelsflåden sejlede på alle verdenshave, og før dens udfoldelsesmuligheder begrænsedes dels af den engelske flåde og dels af kapere, var der samlet så store lagre af efterspurgte varer fra kolonierne – vore egne og andres – at Danmark endnu for en tid kunne leve højt på at sælge ud af dem. Et alvorligt slag ramte nationen, da englænderne i 1807 erobrede den danske flåde – begivenheden betragtedes naturligvis på den tid som en national skændsel, men dertil kom den rent praktiske følge, at flåden dermed blev forhindret i at eskortere handelsskibene på deres færd. Handelsmarinen decimeredes derfor alvorligt, og den almindelige højkonjunktur i samfundet svandt ind.

Men for bygningsfagene kom yderligere, at begivenheder, som ellers var ulykkelige for mange mennesker, medførte stærkt forøget efterspørgsel på arbejdskraft og dermed gav disse fag et tilskud udover, hvad den almindelige konjunkturudvikling betingede. København rantes i 1794 og 1795 af store brande – i 1794 brændte Christiansborg Slot – og ved storbranden i 1795 ødelagdes 943 huse og gårde til en samlet forsikringsværdi på 4,6 mill. rigsdaler samt Nikolaj Kirke, rådhuset m. fl. bygninger. 6000 mennesker blev husvilde. Det gav arbejde, fordi den almindelige rigdom i samfundet gjorde det muligt at finansiere en omgående genopbygning. Branden i 1795 fandt sted i juni, men inden årets udgang var 163 af de brændte bygninger genopført, året efter rejste yderligere 172 sig af asken, i 1797 fulgte 130 efter, i 1798 yderligere 74 og resten i de nærmest følgende år. Det turde være givet, at den frigørelse af håndværket, som fandt sted i disse år – bebudet i 1794 og gennemført i 1800 – stærkt medvirkede til den hurtige genrejsning.

Men efter højkonjunkturerne fulgte det bratte fald. Frederik VI, der som kronprinsregent med A. P. Bernstorff ved sin side satte så mange store reformer i gang i landet og skaffede Danmark en fornuftig udenrigspolitisk placering, blev ingen stor konge. Han tog for eksempel sørgeligt fejl i sin vurdering af Napoleons muligheder for at opkaste sig til Europas hersker med det resultat, at Danmark til sidst stod som den franske usurpators eneste allierede. Danmarks økonomi svækkedes fra dag til dag, kulminerende med statsbankerotten i 1813.

Endnu havde dog tømmerne nogle gode år. Det offentlige byggeri, først og fremmest genopførelsen af Christiansborg Slot, var omfattende, og Københavns bombardement i 1807 ødelagde store kvarterer af byen, som skulle retableres. Efterspørgslen på arbejdskraft var i 1790'erne i stadig stigen, hvilket ses af det stærkt forøgede antal tømmer-svende i København. Mens der i 1790 var 435 tømmer-svende i hovedstaden, var tallet i 1798 vokset til 709, og i de første år i det nye århundrede skreg mestrene efter arbejdskraft. Det hang i nogen grad sammen med, at tilvandringen af tyske svende standsede på grund af nye bestemmelser i de tyske lande, som – naturligvis under indtryk af krigens krav – bandt tyske håndværkere til hjemstaven. Men det spillede også en rolle, at tilgangen af danskfødte lærlinge i faget var lille. Ubemidlede forældre havde svært ved at holde drenge i tømmerlære, fordi de både skulle være store og stærke, men ikke fik hverken kost eller logi hos mesteren, hvilket jo ellers var sædvane på den tid.

For at modvirke denne udvikling og tilfredsstille efterspørgslen på arbejdskraft, stillede myndighederne militær til rådighed for mestrene. Af ialt 200 arbejdere på slotsbyggeriet var de 116 soldater, og i 1811 gik man så vidt at lade udtage, fortrinsvis efter de pågældendes eget ønske, 20–30 soldater til oplæring i tømmer- eller murerfagene.

Det er en gammel erfaring, at efterspørgsel på arbejdskraft er den bedste løftestang for lønningerne. Vi skal ikke her gå i

detailler herom, men en af motiveringerne for at udtage soldater til oplæring i byggefagene var, at den stærke og tiltagende sven-demangel »drev daglønnen op til svimlende højder«.

Reaktionen imod de forbedringer, som forordningen af marts 1800 gav svendene, begyndte nu for alvor at tage fart. I december 1811 sagde mestrene i et brev til kongen, at årsagen til hele miseren skulle søges i frigøringen fra dengang. Det korte opsigelsesvarsel på 14 dage havde gjort svendene til herre over mestrene, »thi fik de ikke den efterhånden højt opskruede løn, som de fordrede, eller modtog de en fortjent irettesættelse for deres stadig mere skødesløse arbejde, forlod de deres mester for straks at etablere sig som frimestre . . .« Ja, sådan lød klagesangen. Den blev ikke sunget forgæves. I 1812 forlængedes opsigelsesvarslet fra 14 dage til 8 uger, og i 1813 udstedte kongens kancelli en plakat, hvori lønningerne blev fastsat på et lavere niveau end det gængse, og endelig kom i 1822 en forordning, hvorefter svende først kunne nedsætte sig som frimestre, når de havde udført det for laugsmestrene befalede mesterstykke.

De snævre økonomiske vilkår, som prægede hele samfundets liv i årene efter statsbankerotten, øvede altså også væsentlig indflydelse på en række af fagenes rent interne forhold, også dem der ikke umiddelbart havde med penge at gøre. Virkningen af forordningen af 1800 var simpelthen reaktionær i alle forhold, og ikke mindst de åndelige. Materiel selvforsyning har i reglen som sikker følgesvend åndelig selvforsyning, der kun sjældent undgår at udvikle sig til åndeligt bigotteri og snæversynet isolation.

Blot et par årtier længere fremme i 1800-tallet måtte denne holdning igen opgives. Den begyndende industrialisering banede vejen for ikke blot ny velstand i samfundet, men også for nye tanker. Og dermed gik laugene – både mestrenes og svendenes – deres endelige død imøde. Man havde nok i op imod et par hundrede år kunnet se, at laugene spærrede for fremskridt. Man vidste bare ikke, hvori de fremskridt, der spærredes for, i virke-

Ferdinand Hansen

ligheden bestod. Op imod 1800-tallets midte var det, der så længe havde været gæring, blevet til afklaring.

I 1838 stiftedes Industriforeningen, og det blev hurtigt klart, at industri og laug ikke stemte særlig godt overens. Hurtigt rejste den en diskussion om erhvervsforholdene og næringsfriheden, og i 1840 nedsattes i København en kommission, der skulle undersøge laugsforholdene. Den afgav betænkning i 1847 – en meget moderat betænkning, som dog forudså laugenes ophør »om

20 år« og iøvrigt ønskede en række beslægtede laug slået sammen. Betænkningen rejste vældigt røre i laugene, og Håndværkerforeningen, som var oprettet i 1840 netop for at varetage laugenes særinteresser, rykkede i ilden. Men påny blev hele diskussionen om næringsfrihed afsporet. Tre-års krigen 1848–1850 kastede de parter, der økonomisk og interessemæssigt stod hinanden imod, i armene på hinanden i et nationalt overmod, der gav sig de bizzarreste og uhyggeligste udslag.

De danske tømmer-svende, der i 1794 havde anråbt majestæten om kun at give de indfødte svende udvidede frihedsrettigheder, så nu en ny mulighed for at blive deres udenlandske konkurrenter kvit. I national ophidselse og i broderlig forening med mestrene jog de bogstavelig talt tyske kolleger af landet. Både i København og i provinsen blev tyskerne tvunget til at rejse, officielt naturligvis på grund af den slesvigske krig, men reelt utvivlsomt af den grund, som københavnske svende kom for skade at afsløre i et lille skrift: at »overensstemmende med billighed den indfødte, arbejdsløse svend, der er flittig og ordentlig, erholder arbejde førend udlændingen, for hvem hele verden står åben, hvilket ikke er tilfældet med den her hjemmehørende«.

Der er utvivlsomt, som C. From Petersen har anført, meget om, at de danske tømmer-svende på dette tidspunkt i virkeligheden var hjemmeføddinge, der i de perioder, hvor de viste initiativ og kamplyst til at forbedre egne kår, måtte inspireres dertil af fremmede kolleger. Det kom til orde, omend kun ved en følgeslutning, allerede i 1835, hvor 1036 københavnske håndværkssvende protesterede imod en kongelig forordning, der forbød danske håndværkere at rejse til sådanne steder i udlandet, hvor der fandtes »associationer og forsamlinger af håndværkere«. Ikke een tømmer-svend var blandt de protesterende.

Den tids tømmerere var i det hele taget ikke særlig indstillede på solidaritet udover deres egen snævre kreds. Skønt de forskellige svendelaugs formænd, oldgesellerne, i 1850 havde stiftet en særlig forening, hvis formål var, at oldgesellerne her kunne

udveksle oplysninger om fremskridt o. l. i de forskellige fag, »snød« de alligevel allerede året efter svendene i de øvrige bygningfag for en vigtig nyhed. Det lykkedes nemlig da tømrerne efter et krav om lønforhøjelse at opnå en meget omfattende priskurant med mestrene, den første som overhovedet kom til at foreligge trykt på dansk. Den skulle gælde fra 1852. Men aftalen herom skete ubemærket og som et rent privat foretagende for svende og mestre i tømmerfaget.

MEN nu nærmer vi os – ikke mindst efter grundlovens indførelse i 1849 – med hastige skridt for alvor den nye tid, hvor laugene sprængtes med mange af deres gamle traditioner, og hvor det lidt efter lidt gik op for tømmer-svendene, at deres konservatisme måtte opgives. Den slesvigske krig varede ikke evigt, den nationale forbrødring heller ikke. De økonomiske interessemodsatninger imellem nye og gamle erhvervsformer trængte sig påny frem til en løsning. Med næringsfrihedslovens vedtagelse i 1857 og ikrafttræden i 1862 var laugene – både mestrenes og svendenes – for steds ude af billedet, i hvert fald i deres hidtidige rolle. Men de strittede imod. I tømmerfaget gik mestre og svende sammen i en protest til regeringen imod »enhver øjeblikkelig ophævelse af den bestående laugsindretning og imod indførelsen af en ganske ubunden næringsfrihed«.

Af svendelauget opstod Hustømmerforeningen i København og af denne – efter det tidligere omtalte intrigespil imellem Laurits Andersen og Harald Olsen – understøttelsesfonden af 1880, der i juli 1884 afløstes af Hustømmerernes faglige Afdeling.

Dansk Tømmer-Forbunds ejendom på hjørnet af Aboulevarden og Tømmergade i København. Grundstenen til huset blev nedlagt i 1939, og i 1940 flyttede forbundet og arbejdsløshedskassen ind i de nye kontorer. Ejendommen kom til at koste godt 500.000 kr. Ved indflytningen havde forbundet besvær med at udleje såvel lejligheder som butikker.

Det gamle svendelaugs sidste formand, Harald Olsen, bevarede sin position i Hustømrrerforeningen til sin død i 1903, men fra 1883 havde han ingen reel indflydelse på den faglige politik. Det var nu Ferdinand Hansen, der rykkede frem – i de første år officielt under Harald Olsens ansvar, fordi mestrene havde indtaget den stilling ikke at ville forhandle med den faglige afdeling, kun med Hustømrrerforeningen, og de faglige sager måtte derfor gå igennem Harald Olsen. Ferdinand Hansen blev den første formand for Hustømrrernes faglige Afdeling, der som nævnt oprettedes sommerens 1884, og i foråret samme år var han som anfører for »fremskridtpartiet« indenfor Hustømrrerforeningen blevet valgt til dennes næstformand (Harald Olsen var formand) og fik så stort følgeskab i bestyrelsen, at »fremskridtpartiet« – det vil sige socialdemokraterne – nu udgjorde flertal i Hustømrrerforeningen. Det politiske signalskifte markeredes samtidig, idet Hustømrrerforeningens repræsentantskab vedtog, at foreningen skulle deltage i den socialdemokratiske grundlovsfest samme år. 1000 tømrrere deltog heri. Harald Olsen, formanden, var derimod medindbyder til Højres fest i Tivoli.

Ferdinand Hansen blev få år senere som formand for Hustømrrernes faglige Afdeling initiativtager til stiftelsen af Dansk Tømrrer-Forbund.

Men den københavnske organisation var kun en af de grundpiller, hvorpå forbundet opbyggedes. Også i provinsen havde der i årenes løb været et organisationsarbejde igang på grundlag af laugene. Laug fandtes nemlig ikke kun i København, i hvert fald mesterlaug fandtes efterhånden tillige i de største provinsbyer. De var godkendt ikke blot af det største og ældste laug i København men også af myndighederne, i en række tilfælde nævnes de konkret af disse i kundgørelser. Men så lille landet end var, så var det dog åbenbart stort nok til, at man i København og provins kun vidste lidt om, hvad der skete »hos de andre«. Således kom det som en overraskelse for Ferdinand Hansen, da han – under arbejdet med oprettelse af fagforenin-

Søren Petersen

ger i provinsen – modtog en bebrejdelse fra Randers, hvor der siden 1881 havde eksisteret en fagforening, som i 1884 medvirkede ved stiftelsen af et »Dansk Murer- og Tømrerforbund«. I stedet for at danne et nyt forbund, skulle københavnerne hellere slutte sig til det allerede eksisterende, sagde folkene fra Randers.

»Dansk Murer- og Tømrerforbund« havde tilslutning fra fagforeninger i en del jyske og fynske byer. Dets formand på den tid, der her fortælles om, var tømrer Søren Petersen, Randers, en tidligere formand – og formentlig Søren Petersens eneste forgænger – hed Michael Hansen og var fra Århus. Forbundets

muligheder for at virke var imidlertid begrænsede – og det medførte hurtigt, at afdelingerne meldte sig ud. Da forbundet i februar 1890 holdt delegeretmøde i Vejle, havde det afdelinger i Odense, Kolding, Esbjerg, Fredericia, Horsens, Århus, Ålborg og Randers, men der foreligger intet oplyst om medlems-tallet. At det har været meget småt hermed og med finanserne ses imidlertid af den kendsgerning, at kassebeholdningen ikke kunne klare udgifterne ved delegeretmødets afholdelse. Særligt bestemmende for forbundets fremtidige arbejdsmuligheder var det imidlertid, at det var et blandet forbund, og at der netop i 1887 var stiftet et særligt Murerforbund i Danmark. Kort efter det førnævnte delegeretmøde i Vejle, indkaldte derfor – det skete allerede i marts 1890 – tre af forbundets afdelinger til et ekstra delegeretmøde med ét punkt på dagsordenen: Sammenslutning med København, det vil sige med Hustømrernes faglige Afdeling.

Og her havde Ferdinand Hansen ikke ligget på den lade side. Den københavnske bestyrelse havde bemyndiget et udvalg, bestående af formanden og kassereren, C. From Petersen, til at forestå et agitationsarbejde i provinserne. Allerede i 1887 havde Ferdinand Hansen modtaget de første opfordringer fra provinsen om at medvirke ved oprettelse af afdelinger, og på en generalforsamling i København i december 1889 oplyser han, at der nu er mindst 15 provinsbyer, der kun venter på, at København skal tage initiativ til dannelsen af et forbund af tømrere.

Generalforsamlingen tilsluttede sig Ferdinand Hansens forslag om, at der i Hustømrernes faglige Afdeling nedsattes et udvalg til at undersøge organisationsstillingen i hele landet samt til at udarbejde forslag til love »for et Tømrerforbund for Danmark«, som det hed. C. From Petersen blev formand for dette udvalg, og både ham og Ferdinand Hansen kommer vi til at høre en hel del mere til i det følgende.

Da tømrerne samledes

DET var ikke en tilfældig grille, der pludselig havde fanget Ferdinand Hansen. Han havde i alle de år, hvori han havde ledet den faglige afdeling, ført en energisk kamp for at få de beskædne overenskomstmæssige tilstande, der var opnået, overholdt iblandt fagets udøvere og af mestrene, men det var meget svært. Vanskelighederne skyldtes ikke mindst, at der til stadighed kom tømrersvende fra provinsen til København, hvor de – nogle gange med rette, andre gange med urette – mente, at faget havde gode vilkår. Men uanset om byggeaktiviteten i hovedstaden var høj eller lav, mødte under alle omstændigheder provinssvendene helt uden erfaringer for arbejdsforhold og lønforhold i hovedstaden, og en løn, der i en provinsby måske kunne synes god, men som på grund af dyrere levevilkår i København var ringe, var de i mange tilfælde parat til at acceptere.

Ferdinand Hansens begrundelse for at søge et landsforbund dannet netop nu var på denne baggrund uangribelig. Han havde konstateret, hvordan kolleger ude fra landet arbejdede under den overenskomstmæssige løn, der var aftalt med de københavnske mestre, og derved truedes ikke blot den øjeblikkelige lønhøjde, men – og det var værre – man løb en alvorlig fare for, at nye fremskridt ville blive umuliggjort. Mestrene kunne jo nemlig skaffe sig arbejdskraft til en lavere løn end den, der allerede var aftalt. I den faglige afdeling havde man syslet med disse tanker mange gange op igennem 1880'erne, og netop for at styrke lønarbejdet og overenskomstbevidstheden hos provinsens tømrersvende, havde københavnerne flere gange ydet økonomisk

støtte til strejker i provinsbyer. Det var altså ikke romantisk ønsketænkning om at skulle være en »fører« for alle Danmarks tømrrersvende, der var den københavnske afdelingsformands bevæggrund for at sætte sig i spidsen for samlingsbestræbelserne – det var nøgterne, prosaiske og rent økonomiske overvejelser, der havde ført ham frem til denne følgeslutning.

Hans tanker havde bred tilslutning iblandt hans nærmeste arbejdsfæller, og allerede den 17. marts 1890 kunne det førnævnte udvalg slutte sit arbejde og forelægge et fuldt udarbejdet forslag til den nye forbundsdannelse. Det blev enstemmigt tiltrådt på en efterfølgende generalforsamling i den faglige afdeling (afholdt den 9. april 1890), der bemyndigede bestyrelsen til at indkalde til et delegeretmøde, hvorpå Dansk Tømrer-Forbund kunne stiftes.

Fra den københavnske generalforsamling fik delegeretmødet, som fandt sted 18. maj 1890 i den gamle tømmerkro i Adelgade 27, næsten direkte opgivet det grundlag, hvorpå diskussionen måtte føres. Generalforsamlingen vedtog nemlig en udtalelse til delegeretmødet, hvori det bl. a. fastsloges, at faget befandt sig i en stærkt truet stilling »imellem en alt opslugende maskinindustri på den ene side og en stigende anvendelse af jernkonstruktioner på den anden side, hvorved arbejdsløsheden forøges i stedse stigende grad og dermed tilvejebringer gunstige betingelser for arbejdslønnens nedsættelse«.

*

Det var udelukkende de enkelstående tømmer-fagforeninger i København og provins, der var repræsenteret på mødet den 18. maj 1890. I »Dansk Murer- og Tømrer Forbund« var forholdene ikke blevet tilstrækkeligt afklaret til, at dette forbunds rester kunne deltage i mødet – dets tilslutning skulle vare endnu nogle måneder. Udover indbyderen – Hustømmerforeningens faglige afdeling i København – var følgende afdelinger repræsenteret: Københavns amt (den nuværende Københavns amts 1.

afdeling), Helsingør, Næstved, Nyborg og Svendborg. De havde tilsammen 1065 medlemmer: København 862, Københavns amt 75, Næstved 45, Helsingør 37, Nyborg 26 og Svendborg 20. De personer, som mødtes på dette stiftende delegeretmøde, fortjener at mindes. Det var fra København Ferdinand Hansen, Carl From Petersen, P. H. Hansen, J. P. Larsen, C. E. Michaelsen, L. Tømmerup, J. Christensen og V. F. Christoffersen, fra Københavns amt J. Frederiksen og E. Olsen, fra Helsingør L. Frederiksen og V. Olsen, fra Næstved H. Lorentzen og Fr. Jensen, fra Nyborg P. Jørgensen og fra Svendborg H. P. Hansen. Det var disse 16 mand, der stiftede Dansk Tømrer-Forbund.

AF den forhandling, de førte, fremgår tydeligt, at det ikke var en samling fusentaster, der var samlede. Det var modne mænd, der nok kunne se – i hvert fald kunne nogle af dem – perspektiverne i det, de havde givet sig i kast med, men som først og fremmest var mænd, der allerede gennem deres faglige virksomhed havde gjort mange erfaringer, og som helt præcist vidste, hvad der var det først fornødne. De havde store planer, men de var frem for alt realister.

De 16 mand gav sig uden mange dikkedarer i kast med at drøfte det forslag til love, som det københavnske udvalg havde udarbejdet. Der blev hurtigt enighed om alle principielle retningslinjer. Forbundets formålsparagraf vedtoges således uden diskussion, og dermed var det fastslået, at forbundet skulle virke for at samle alle fagforeninger indenfor tømrerfaget for »at fremme og værne faglige interesser«. Man skulle oprette fagforeninger, hvor sådanne ikke fandtes, og man skulle »få indført en efter forholdene ensartet løn, og i det hele søge lønnen hævet så højt, at den står i forhold til vore livsfornødenheder«.

Ferdinand Hansen slog ned på noget helt centralt, da han under drøftelserne om lovforslagets efterfølgende punkter un-

derstregede betydningen af, at forbundet opsamlede sig en kapital. Man kan ikke, sagde han, uden at bringe ofre vente at få nogen forbedring gennemført, og »netop ved at svendene havde en stærk organisation og en god kassebeholdning, havde det ofte vist sig, at mestrene var villige til at gøre indrømmelser, uden at man behøvede at ty til strejker, som altid er et meget farligt våben«. Således refereres hans ord i forhandlingsprotokollen over delegeretmødet, og hans betragtninger om at bringe ofre, om sammenhold og om strejkerne som et tveægget sværd var ledetråden for hele hans faglige virksomhed.

På endnu et område førte man på det stiftende delegeretmøde en drøftelse, som siger noget helt centralt om de folk, der var samlet. Der var fra en af de afdelinger, som ikke var repræsenteret på mødet – afdelingen i Esbjerg – fremsendt ændringsforslag til en af lovforslagets vigtigste paragraffer, hvori man fastsatte strejkeunderstøttelsen til 6 kr. om ugen. Det var for lidt, sagde man i Esbjerg – og alle delegerede var enige herom. Men de vidste, at forbundet ville få det småt i starten, og de lod sig ikke forlede til at ændre ved det oprindelige forslag. »Det er uheldigt at sætte understøttelsen for højt, så længe man ikke ved, hvilket omfang forbundet eller dets kassebeholdning vil få«, som en af deltagerne meget jordbundet udtrykte sig. Hellere noget på papiret, som *måske* kunne indfries, end noget stort og smukt, som alle på forhånd måtte vide var fantasi.

Et ændringsforslag af principielt meget langtrækkende betydning fik heller ikke nogen blid skæbne. En forening foreslog, at afdelingerne på egen hånd skulle have ret til at dekretere arbejdsnedlæggelse, når enten arbejdsgiveren havde brudt indgåede aftaler, eller når svendene ønskede fjernet en kammerat, der »modarbejder foreningen«, som man udtrykte sig. Ferdinand Hansen var ikke blid ved disse forslag. Han fastholdt som ordfører for lovudvalget, at det alene måtte være forbundet, der kunne dekretere arbejdsstandsning. Kun i tilfælde af betalingsstandsning fra mesterens side kunne denne regel fraviges. »Bry-

Den Reiserendes
 Altes. *18. 1887*
 Valmynd. *18. 1887*
 Bygning. *18. 1887*
 Hæst. *18. 1887*
 Olse. *18. 1887*

POLITIE - DIRECTEURBEN

I DEN KONGELIGE RESIDENTS-STAD KØBENHAVN

GJØR VITTERLIGT: at *Tommasus Svend Jensen*
 af *Andrup*, som med sin *Stofvare* fra *Narvik* (*Stofvare*) *kontrakt* af *24. Sept. 1888*,
 påkompligt af *Narvik* under *1888* (*1888*)
 agter nu at reise herfra Staden, hvor Ingen Smitsot hersker, til *Andrup*
 i *rodt* *Andrup*, *for at etablere sig*

Min Venstlige Begjering er til Alle og Enhver, som bemeldte Helseude maatte forekomme,
 at de *kan* paa denne Helse ubehindret vilde lade passere.

KØBENHAVNS POLITIEKAMMER, den *14. Sept. 1887* Klok. *11. e.* Middag.

NB. Dette Pas gælder alene for reiserende
 Reis, og ikke til flere eller andre Reis, *uden*
 samt her i Staden blot trede Gang
 24 Timer.

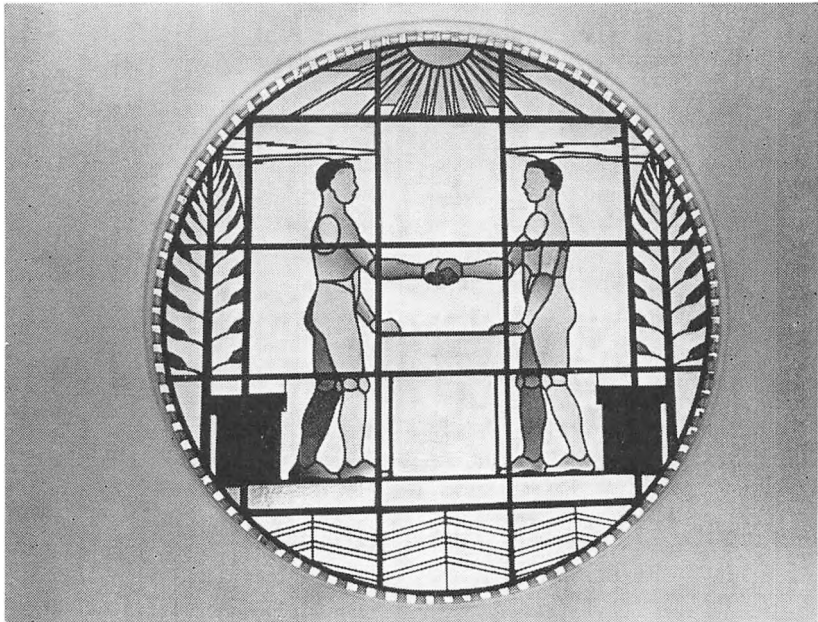
Betalt *1887* *1887*

Midt i 1800-tallet krævedes der polititilladelse, hvis en svend ville rejse til en anden by.

der mesteren en indgået overenskomst, kan afgørelsen vel nok vente, til hovedbestyrelsen får undersøgt sagen og taget bestemmelse derom. Og giver man lokalforeningerne ret til at fjerne dårlige kammerater, kan det have vidtrækkende og skæbnesvangre følger».

Delegeretmødet tilsluttede sig enstemmigt denne indstilling, og derved knæsattes straks fra starten det princip, som naturligvis måtte være grundlaget for selve forbundsiden: at det måtte være forbundet, ikke de enkelte afdelinger, der måske ville vurdere helt ensartede tilfælde højst forskelligt, som skulle træffe afgørelse om problemer af betydning for hele forbundets medlemskreds. Tankegangen om, at de enkelte afdelinger skulle kunne iværksætte arbejdsstandsninger også i andre tilfælde end ved betalingsstandsning, ville jo iøvrigt være ødelæggende for selve det overenskomstprincip, man ville bygge op: at forbundet havde overenskomst med mestre og deres organisationer og derfor også – på svendesiden – var ansvarlig for, at disse overenskomster blev overholdt.

Tilbage for delegeretmødet var efter lovenes vedtagelse endnu to meget vigtige ting: Man skulle fastsætte det kontingent, hvorpå

Mosaik i loftet til forbundets hovedbestyrelsessal.

forbundets kommende virksomhed skulle udføres – og man skulle vælge den ledelse, som skulle påtage sig det praktiske arbejde med at gøre det oprettede forbund til en realitet, som specielt mestrene ville regne med.

Pengene var små på den tid, så man startede beskedent med kontingentets højde. Det fastsattes til 2 kr. om året, og det fastsloges samtidig, at afdelingerne ikke måtte opkræve et mindre kontingent end forbundet. Til formand valgtes C. From Petersen. Han havde været formand for den københavnske afdelings lovudvalg, hvis forslag nu var vedtaget, og han havde været delegeretmødets utvivlsomt myndige dirigent. Vi ved ikke meget herom, for på selve delegeretmødet synes han efter protokollen at dømme kun at have passet dirigenthvervet og overladt til Ferdinand Hansen at optræde som advokat for lovudvalgets synspunkter.

Men at lovene, der lagde megen myndighed i hovedbestyrelsens hænder, passede som hånd til handske til Carl From Petersens hele indstilling og temperament, er hævet over al tvivl – de enkelte steder, hvor tilpasningen måske viste sig mindre god, blev de lidt efter lidt, i hvert fald i praksis, passet til efter From Petersens kæmpenæve.

Han måtte dog starte beskedent. Delegeretmødet fastsatte formandslønnen til 15 kr. om måneden, og det voldte besvær herudover at sikre ham 7 kr. i rejsepenge pr. dag under rejser ude i landet. Først da Ferdinand Hansen slog fast, at 7 kr. var nødvendigt, hvis formanden ikke skulle sætte penge til ved at rejse i forbundets tjeneste, gik forslaget igennem. Man erkendte, at der med de 15 kr. om måneden ikke var noget at sætte til af.

Som forbundets første hovedbestyrelse (medbestyrere som det hed i den tids sprogbrug) valgtes de københavnske delegerede, og til revisorbyer valgtes Næstved og Nyborg, mens Helsingør skulle stille revisorsuppleanten.

Dermed var Dansk Tømrer-Forbund stiftet, og delegeretmødet kunne – som det hedder i forhandlingsprotokollen – hæves »under kraftige hurraråb«. I den kommende tid skulle det så vise sig, hvor meget der var at råbe hurra for.

DET var vedtaget, at forbundet skulle begynde sin virksomhed den 15. juli 1890, og en af de første opgaver From Petersen kastede sig over var at bringe forholdet til »Dansk Murer- og Tømrerforbund« i orden. Helst skulle dette ske, inden det nystiftede Dansk Tømrer-Forbund skulle holde sit første ordinære delegeretmøde allerede i november samme år som stiftelsen, og det lykkedes From Petersen at overholde dette tidskrav.

Den 2. november 1890 holdt det jyske forbund nemlig delegeretmøde i Odense, hvor eneste punkt på dagsordenen var: Forslag om sammenslutning af forbundene, og til mødet var invite-

ret Carl From Petersen og Ferdinand Hansen som gæster. De blev vel modtaget, selvom der lød enkelte bebrejdelser til »tømmerorganisationen i København for dens sendrægtighed i denne sag. Var initiativet taget tidligere, havde sagen sikkert været i orden, meget arbejde og mange penge været sparet . . .«, som en taler udtrykte sig. På mødet var det blevet oplyst, at »Dansk Murer- og Tømrerforbund« havde mellem 500 og 600 medlemmer, og der opnåedes enighed om, at sammenslutning skulle tilstræbes med virkning fra 1. april 1891.

Dette resultat blev hilst med glæde på Dansk Tømrer-Forbunds efterfølgende første delegeretmøde i København den 23. november. Meddelelsen blev taget til efterretning som den selvfølge, man åbenbart opfattede det med, at andre gerne ville ind i det samarbejde, der var skabt. S sammenslutningen fandt da også sted som aftalt på Odense-mødet, omend det af kongresprotokollerne kun kan læses indirekte derved, at forbundsformanden på den 2. kongres kunne oplyse, at antallet af afdelinger indenfor forbundet nu var steget til 16. Det skete i november 1891.

Men måske var resultatet medvirkende til, at From Petersen allerede på det første delegeretmøde fik lønforhøjelse: Imod den først vedtagne månedsløn på 15 kr. blev der nu fastsat en løn på 200 kr. for hele året 1891.

Endnu en ting af væsentlig betydning for det unge forbund skal nævnes fra dette første delegeretmøde: Man besluttede at bemyndige hovedbestyrelsen, der iøvrigt nu var blevet sammensat på en mere repræsentativ måde end på stiftelsesmødet, til at indmelde forbundet i De samvirkende Fagforeninger. Denne organisation var blevet dannet i april 1886 som en slags fællesorganisation for først og fremmest de københavnske fagforeninger og de forbund, der havde sæde i hovedstaden. Initiativtager var frem for nogen maler Jens Jensen, som senere, i 1898, blev den første formand for De samvirkende Fagforbund, nu LO.

Derimod var tiden endnu efter formandens opfattelse ikke moden til at starte et selvstændigt fagblad. Det var, mente han,

Et kig ned gennem trappeskakten i forbundets ejendom. Trappen er traditionelt tømrerarbejde og anset for at være en af de smukkeste trætrapper i København.

dels alt for kostbart for den slunkne pengekasse – det samlede forbundsregnskab balancerede for 1890 med 670,38 kr. og sluttede med en kassebeholdning på 444,82 kr. Dels var det forbundet med store vanskeligheder at udgive et blad »af virkelig betydning for faget på grund af den nyere tids mange fogedforbud«.

*

Her kan det igen være nyttigt at se tømrernes historie i relation til den situation, landet som helhed befandt sig i. I 1891 har Danmark allerede i en årrække været præget af dybe politiske konflikter imellem konsejlspræsident J. B. S. Estrup og partiet Venstre, men også arbejderbevægelsen har fundet plads på den politiske arena. I 1884 valgtes de første to socialdemokrater ind i Folketinget, det var P. Holm og Christen Hørdum, og på mange

områder etableres et samarbejde imellem dem og Venstres leder, Christen Berg. Estrup, der baserede sin magt på provisorier, fordi hans parti, Højre, var i mindretal i Folketinget, var upopulær i de brede befolkningskredse, og i 1885 var der forsøgt et attentat imod ham. Som en næsten privat beskyttelseshær oprettedes det forhadte militærkorps »de blå gendarmere«, der kom til at identificere estrupiatet og provisorieårene mere end noget andet.

Estrup selv var en beundrer af den tyske kansler Bismarck, der som han selv var stor jorddrot, og han efterlignede sin tyske kollega i dennes forsøg på at bremse den arbejderbevægelse, som var kommet på march. Netop i 1891 – det år, hvor iøvrigt Venstres høvding, Christen Berg, døde – havde han som et led i disse bestræbelser fået gennemført en særlig alderdomsunderstøttelseslov, som humaniserede tidligere tiders fattigdomslovgivning. Et led i disse forsøg på at dæmme op for arbejderbevægelsen var også de fogedforbud imod fagbevægelsens blade, som From Petersen omtalte på kongressen i 1891. Først i 1894, iøvrigt det år hvor Københavns frihavn, hvis bygning havde givet meget arbejde til hovedstadens tømrere, blev taget i brug, trak Estrup sig tilbage.

Ind i billedet og til forståelse af specielt arbejderbevægelsen hører også, at såvel den faglige som den politiske arbejderbevægelse var organiseret under eet i de første år op igennem 1870-erne. Så sent som på en kongres i 1877 vedtoges det at fastholde fagforeningerne som partiets egentlige grundlag, men allerede året efter begyndte opdelingen, idet Socialdemokratisk Forbund oprettedes som specielt politisk talerør. Den tidligere nævnte tømrer Laurits Andersen spillede iøvrigt en fremtrædende rolle i denne »udspecialisering«: »Den politiske virksomhed hindrer den faglige virksomhed og omvendt«, sagde han, »fagforeningerne burde kun beskæftige sig med at arbejde for de faglige interesser, derfor kan godt de politiske interesser befordres ved en stor politisk hovedforening«.

Forbundet bliver anerkendt

OG så tilbage til Dansk Tømrer-Forbund. Efter at det jyske forbund var sluttet til, var der skabt et solidt grundlag for det arbejde, som først og fremmest forbundets formand skulle udføre. Det er klart, at løn- og overenskomstarbejdet var det først fornødne, men Carl From Petersen forstod meget vel, at to forudsætninger måtte opfyldes, før der for alvor kunne komme gang i det: Det var presserende vigtigt hurtigt at organisere så mange af fagets udøvere, at forbundet virkelig kunne påstå, at det repræsenterede svendene – og dette var igen forudsætningen for, at forbundet kunne opnå den anerkendelse fra modpartens side, som var nødvendig for at få forhandlinger igang.

Vi skal i det følgende se lidt på problemstillingen for forbundet i disse første år, fordi den på helt afgørende måde har perspektiver helt op til vore dage. Mange af de ting, man drøftede i forbundets første år, er stadig centralt placerede i diskussioner såvel i forbund som i afdelinger og blandt medlemmer.

Forbundet hed Dansk Tømrer-Forbund, og heri var forbundets arbejdsområde klart afgrænset. Men der var ingenlunde enighed om, hvor meget der skulle lægges i det. Et af de første spørgsmål, som dukkede op, lød således: Er det rigtigt eller ikke at optage sådanne, som ikke har aflagt svendep prøve? From Petersen var ikke i tvivl. Han slog allerede på det første delegeretmøde i november 1890 fast, at man ikke kunne forlange svendep prøve af »ældre bosiddende mænd, for derved skader man de nystiftede foreninger og gør det næsten umuligt at stifte foreninger, hvor de endnu mangler«, som han sagde. Hans egentlige sigte var

langt videregående, omend det i en såkaldt resolution (således kaldte man alle beslutninger på de første delegeretmøder) blev pakket lidt ind: »Det er vigtigt, at alle ved faget arbejdende svende er organiseret, og som svendeprøverne nu er organiseret, yder de ikke garanti for faglig dygtighed. Delegeretmødet anbefaler i første række at have organisation af fagets udøvere for øje uden hensyn til, om de har aflagt svendeprøve eller ikke«. Kun 2 stemte imod. Vi skal senere i et selvstændigt afsnit se, hvorledes uddannelsen indenfor faget ad snørklede veje har udviklet sig frem til det nuværende niveau.

Afdelingsantallet og medlemstallet steg støt i disse første år. Man holdt i de første år delegeretmøde hvert år, men i 1894 vedtager man på det femte delegeretmøde for det første at kalde organisationens øverste myndighed for *kongres*, for det andet at gøre kongresperioderne to-årige. Forbundets ledelse havde således rig lejlighed til hyppigt at fortælle, hvordan det stod til med forbundets voksende styrke: Allerede i 1892 kunne man notere 24 afdelinger – en fremgang på 8 i forhold til året før – i 1893 var afdelingsantallet 32, i 1894 nåede man op på 38 afdelinger og 2300 medlemmer, og i 1896 bestod forbundet af 60 afdelinger med 3208 medlemmer.

Det var en ganske betragtelig styrke set med den tids øjne. Mestrene blev klar over, at der måtte regnes med det nye forbund, de var så småt blevet belært herom allerede i sommeren 1893, og i sommeren 1895, kun 5 år efter at forbundet var trådt i virksomhed, måtte de skride til en både formel og reel anerkendelse af det.

I det foregående er det flere gange understreget, at tømmerforbundet blev ledet af folk med begge ben på jorden. Ferdinand Hansen er hyppigt fremhævet som eksponent for denne type fagforeningsfolk, som igennem skiftende tider har vist sig at passe bedst til danske arbejderes temperament. Det var ham, der både i den københavnske afdeling og senere i forbundet slog enhver »maskinknuser«-tendens blandt medlemmerne ned med en be-

*Carl From Petersen,
forbundsformand 1890–1927*

mærkning om, at det ikke drejede sig om at ødelægge maskinerne, men om at komme til at beherske dem og den kapital, som stod bag dem. Det er også hans ånd, der lyser igennem en resolution fra 1893, hvor delegeretmødet udtaler, at »man ad faglig vej kun kan imødegå følgen af maskinernes indgriben i faget ved at forkorte arbejdstiden og forhøje lønnen«. Baggrunden for disse betragtninger var naturligvis ikke den slags maskiner, som idag er almindelige i tømrer-håndværket, men derimod, at der fra omkring 1890 voksede en egentlig træindustri frem, som producerede en lang række af de materialer, der brugtes i byggeriet, i forarbejdet stand, direkte klar til brug.

Det var en logisk konsekvens af denne holdning, som fandt fuld støtte på delegeretmøderne, at man allerede i 1891 formulerede et krav om, at arbejdstiden skulle forkortes til højst 10 timer om dagen, og at lønnen samtidig skulle forhøjes til 33 øre i timen. Det synes højst rimelige krav, men det er karakteristisk, at de blev tilføjet en sålydende beslutning: »Dog må forholdene nøje undersøges og strejke så vidt muligt undgås«.

Her er vi atter ved noget helt centralt: Hvis galt skulle være, ville man slå, men man søgte aldrig kampen for kampens egen skyld.

Men i 1893 blev man påtvunget en kamp, iøvrigt som en følge af de netop nævnte kongreskrav. Det skete i Slagelse, hvor fagforeningen præsenterede mestrene for ønskerne om kortere arbejdstid og højere løn, men med det omgående svar, at samtlige organiserede svende i byen blev lockoutet. Og her tog mestrene for første gang i fagets nyere historie et nyt middel i brug: Man offentliggjorde ikke blot lokalt, men i store dele af landets presse navnene på samtlige de svende, der var udelukket fra deres arbejdspladser. Samtidig rundsendtes til alle arbejdsgivere, der kunne tænkes at ville ansætte de pågældende, et brev om lockouten: »I anledning af, at der, som Dem meddelt, er udbrudt strejke (det var som nævnt lockout, men arbejdsgivernes samvittighed var så slet, at det måtte skjules. forf.) i Sla-

gelse, har man ment, at det kunne interessere Dem at vide navnene på de strejkende svende . . .« Formålet hermed var ikke svært at fatte, og arbejdsgiverne rundt om i landet forstod da også meningen. For at selv de mere tungnemme iblandt dem ikke skulle risikere at tage fejl, var navnelisten udstyret med både adresse og anslået alder på de lockoutede svende.

Det nyttede dog altsammen ikke. Efter ca. to en halv måneds kamp måtte mestrene bøje sig, og svendenes krav om 10 timers arbejdsdag og en lønforhøjelse til 33 øre i timen imod de hidtidige 26–30 øre blev imødekommet.

Men blev mestrene end de små, havde de dog fået foræret et nyt, godt våben i deres kamp: De sorte lister. Den idé, som tømrmestrene i Slagelse undfangede i 1893, blev snart efter optaget som et led i lovene for Centralforeningen af Murer- og Tømrmestre i Østifterne, hvori man endda pålagde de mestre, der antog svende, som stod opført på sådanne lister, en bod på 20 kr. From Petersen vendte sig med den største forbitrelse herimod, og han var parat til at slå igen. På delegeretmødet i 1894 forelagde han et forslag, der lød således:

»Foretager mestrene lockout i to eller flere byer samtidig, skal hovedbestyrelsen søge oprettet produktionsværksteder«.

Det var en idé, han havde hentet fra 1870'ernes arbejderbevægelse, hvor der her og der i disse trængselsår opstod en begyndende produktionskooperation, men iøvrigt aldrig med held. Successen lod vente en del år på sig. Men produktionsværkstedernes idé var sund – måske især ud fra den betragtning, som maler Jens Jensen, De samvirkende Fagforbunds første formand, anlagde: »De lærte arbejderne begrænsningens kunst, skærpede sansen for realitetsspørgsmål og gav mange et højt nødvendigt indblik i frikonkurrencens mysterier, som kom dem til gode under deres fremtidige ledelse af arbejderpartiet«.

Men From Petersen så meget vel, at den fare, der lurede fra mesterorganisationernes systematiske sortliste-system, kunne sønderbryde forbundets økonomi. Derfor fik han på samme kon-

Sad længe der ikke er bestemt anden
maade til løsning af opstaaende stridsopgave
maad mellem mestre og svende, henle taademe
forinden de indtræde til strikke eller lock ved henri-
ftis til afgørelse af et fællesudvalg, der, hvis det
kommer opnaas, konsulterer sig som voldgift
og eventuelt vælger en Opmand og Opnaas ikke
forudsat om valg af Opmand, vælger Besty-
relsen for mesterlavet. Høbenhavn eller Bestyrelsen
for Sommerlavet sammeskedes en del af egne mænd,
partene foreslår sig til at bilægge strichen ved den
af voldgiftsretten aflygte kendelse.

Høbenhavn, d. 20' juni 1895.

for Centralforeningen af
mestere og Kåmmermestere i
Jylland:

H. V. Vind

L. Gjerve

for Centralforeningen
af mestere og Kåmmermestere
i Sjælland:

P. Hønsen

E. S. Niemann

for mesterforbunden i
Danmark:

H. Rasmussen

for, Danmarks
Kåmmerforbunden
E. F. Petersen

Som Medlemmer i Kommissionen om opstaaende overenskomst
(Præs. Hønsen): D. Nielsen H. Rasmussen H. V. Vind

E. S. Nielsen V. E. Eriksen - O. Krogas

H. V. Vind

Facsimilegengivelse af slutningen af overenskomsten fra 1895 med de mange under-
skrifter fra mester- og svendepreparanter.

gres, iøvrigt efter et forslag fra Ålborg, vedtaget, at hoved-
bestyrelsen »under strejke eller lockout har ret til – efter samråd
med afdelingens bestyrelse – at forlange, at svendene, så snart
arbejde kan anvises, skal forlade den pågældende afdelings
område mod udbetaling af rejsepenge«.

Denne sidstnævnte bestemmelse havde naturligvis tillige den baggrund, at kasserne både i forbund og afdelinger var små, og at de derfor ikke kunne bære unødvendige forsørgelsesudgifter. Hovedsagen for den såvel som for produktionsværkstederne var imidlertid at opstille et selvforsvar overfor de angrebsmetoder, mestrene havde taget i anvendelse.

Delegeretmødet var ikke i tvivl om, at det nu gjaldt om at kridte skoene og stå fast, og denne beslutsomhed bar sejren i sig selv. Allerede året efter, i 1895, kunne Dansk Tømrer-Forbund i intimt samarbejde med Murerforbundet i Danmark notere sig for en af de nyskabelser, som fik banebrydende betydning for dansk fagbevægelse. Det skete på denne måde:

Mestrene – og især mestrene i de byer, hvor der havde eksisteret laug – havde gennem længere tid ønsket genindført laugstidens arbejdssedler. Det var sedler, som en svend modtog fra en tidligere mester for at videregive til en kommende, og hvoraf den nye mester kunne danne sig et indtryk af den nye svend. Sedlerne blev kaldt »uriassedler« og var forhadte igennem hele laugstiden, og naturligvis strittede svendene energisk imod alle forsøg på at genindføre dem. Mestrene i Ålborg, der var en gammel laugsby, syntes at være udset til at føre sagen frem, og i begyndelsen af juli 1895 sendte de til den lokale afdeling af tømrer-forbundet et brev med forespørgsel om, hvordan svendene ville se på arbejdssedlernes genindførelse? Man ville gerne have svar herpå den 4. juli, men brevet kom først formanden i hænde den 3. om formiddagen, så han ikke kunne nå at indkalde til møde om spørgsmålet. Det var heller ikke meningen. Mestrene varslede straks en lockout til ikrafttræden den 11. juli, og lockouten bredte sig hurtigt til store dele af Jylland.

Få dage efter, den 16. juli 1895, modtog imidlertid forbundsformand From Petersen en henvendelse fra Centralforeningen i Østifterne, der gerne ville snakke om tingene med forbundet for så vidt muligt at forhindre, at arbejdskampen i Ålborg skulle brede sig. Så smukt udtrykte man sig virkelig.

Tømrer-Forbundets hovedbestyrelse drøftede denne henvendelse. Man udpegede From Petersen og Ferdinand Hansen til at deltage i forhandlingen, som fandt sted i Københavns Murerlaugs lokaler i Studiestræde 7 lørdag den 20. juli 1895. Her sluttedes et historisk forlig, ikke blot for Tømrer-Forbundet og Murerfaget, men – som nævnt – for hele fagbevægelsen.

Det første punkt i forliget drejede sig blot om at fastslå, at lockouten i Jylland sluttedes fra den efterfølgende mandag. Men så følger de interessanteste ting:

Det fastsloges i forliget, at medlemsbøger til et af de to forbund fremtidig skal være fulgyldig legitimation for en svend, der søger arbejde. Hermed var medlemsskab i fagforbundet gjort til bevis på den faglige kunnen.

I stedet for de arbejdssedler, som mestrene ønskede indført, men som forbundenes repræsentanter nægtede overhovedet at diskutere, indførtes et opsigelsesvarsel på 1–2 dage, der skulle være gensidigt. Mestrene havde nu fundet den motivering for arbejdssedlerne, at disse gjorde det muligt for dem at vurdere, om en svend agtede at forlade sit arbejde. Opsigelsesvarslet kunne så gå ind i stedet.

Endelig vedtoges det at etablere et fællesudvalg imellem master- og arbejderorganisationer til at varetage det fremtidige samarbejde. Fællesudvalget skulle bestå af to repræsentanter for hver af de kontraherende parter: Centralforeningerne i Jylland og Østifterne, Dansk Tømrer-Forbund og Murerforbundet i Danmark. Og herom hedder det ordret i forliget:

»Sålænge der ikke er bestemt anden måde til løsning af de opstående stridsspørgsmål imellem mestre og svende, skulle sådanne, forinden de udartede til strejke eller lockout, henvises til afgørelse for et fællesudvalg, der, hvis enighed ikke opnås, konstituerer sig som voldgift og eventuelt vælger en opmand... Parterne forpligter sig til at bilægge striden ved den af voldgiftsretten afsagte kendelse«.

Sandstensrelieffer over indgangsdøren til forbundsbygningen i København.

Hermed var fagforbundene blevet anerkendt som ligeberettigede parter af arbejdsgiverne. Tanken om voldgiftsretter var ikke ny for Tømrerforbundet. Allerede på delegeretmødet i 1893 havde afdelingen i Svendborg rejst dette spørgsmål: »Vil det være gavnligt at arbejde hen til oprettelse af voldgiftsretter i de byer, hvor ingen findes?«, og delegeretmødet stillede sig, tro imod den principielle holdning, at uoverensstemmelser helst skulle klares af ved forhandlinger, positivt overfor det rejste spørgsmål. Man gav det dog i en resolution en lille drejning: »Delegeretmødet anbefaler oprettelse af voldgiftsretter i de byer, hvor der består en stærk arbejderorganisation« – underforstået: For kun dér kan man sikre sig indflydelse på voldgiftsretternes sammensætning. Dette synspunkt måtte spille en stor rolle, så længe arbejdsgiverne ikke ville anerkende fagforeningerne.

Med forliget i 1895 var denne sag på en gang hævet op i et højere plan. Og forliget blev hurtigt efterfulgt af nærmere

retningslinjer, som sammen med det i virkeligheden udgør det første egentlige fagretslige system, der er udformet i Danmark. På fællesudvalgets første møde udformede man regler for, hvordan man kunne frigøre sig for en indgået overenskomst og aftale en ny. Det skete efter henvendelse fra både arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne i Maribo amt, og fællesudvalget knæsatte disse »gyldne regler«: »Alle overenskomster mellem lokale mesterforeninger og fagforeninger i murer- og tømrerfagene skulle for fremtiden løbe fra 1. februar til 31. januar, de skulle kunne opsiges med mindst 5 måneders varsel, og ny ordning da være truffen inden 3 måneder efter opsigelsen. Kan mindelig ordning ikke opnås til den tid, henvises de omstridte punkter til afgørelse af fællesudvalget«.

Den opmærksomme læser vil finde mange lighedspunkter imellem de her gengivne bestemmelser og en langt senere tids forhandlingsregler for det samlede arbejdsmarked.

Det var intet under, at parterne var ganske tilfredse med det resultat, der var nået. From Petersen gav forliget af juli 1895 følgende bemærkninger med på vejen, da han aflagde beretning på kongressen i 1896: »Et af lockoutens store resultater er dette, at den i et nu har lettet os flere års besværligt agitationsarbejde. Arbejdere med pantsret uvidenhed og sløvhed vedrørende deres standsinteresser er rystede op af en mangeårig dvale og har i erkendelse af organisationens betydning sluttet sig til os, og mange af disse arbejder nu for vor organisation som ihærdige agitatorer i landets fjerneste afkroge.«

Og formanden for Østifternes Centralforening, murermester P. Hansen, Næstved, sagde på det første fællesudvalgsmøde den 31. august 1895 i Nyborg: »Skulle det lykkes udvalget, som det første i sin slags her i landet, at bidrage til mere rolige, besindige og sunde forhold gøre sig gældende i fremtiden mellem arbejdere og arbejdsgivere i bygningsfaget til efterligning i andre fag, da vil meget være vundet og ikke mindst agtelse for hinanden. I håb om, at dette må lykkes og at den 20. juli

1895 indskrives som en mærkedag i de interesserede fags historie, åbner jeg dette møde«.

Dette håb gik i opfyldelse, omend det må tilføjes, at reglerne for specielt fællesudvalgets virksomhed som voldgiftsret måtte ændres efter afslutningen af lockouten i 1899 i overensstemmelse med Septemberforligets bestemmelser om konfliktvarsling og den senere »Norm for regler for behandling af faglig Strid«.

Det vil være naturligt her at trække forbindelseslinjerne helt op til vore dage. »Regler for behandling af faglig Strid« fra 1895 blev skånsomt revideret i 1902, en ny revision fandt sted i 1910, og siden 1911 har der været selvstændige regler aftalt imellem Dansk Tømrer-Forbund og Centralforeningen af Tømrermestre. Sammenkædningen med murerne hørte altså op på dette tidspunkt.

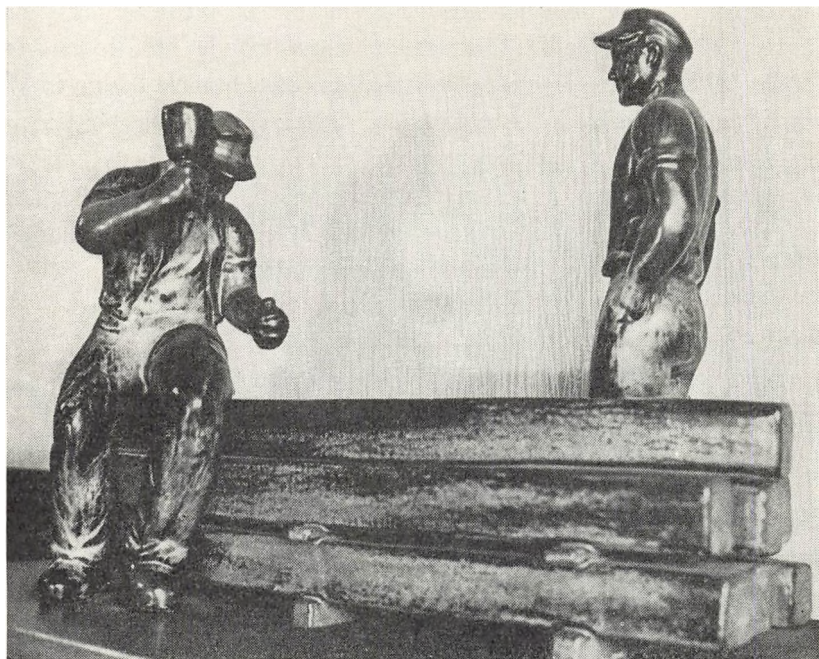
De nugældende fagretslige regler er fra 1935, men udover med Centralforeningen har Dansk Tømrer-Forbund tillige sådanne regler med Københavns Tømrerlaug, Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene i Danmark og med Entreprenørforeningen. De følger alle de samme hovedlinjer. Reglerne for København og 1. zone indeholder bestemmelse om, at man på dette område har selvstændig voldgiftsret. Disse regler stammer i deres nugældende form (januar 1965) fra 1959. De er indgået imellem forbundet og den faglige afdeling på den ene side og en ny organisationsdannelse, Tømrermestrenes Landssammenlutning, på den anden. Denne nye organisation er et fællesorgan for Centralforeningen af Tømrermestre og Københavns Tømrerlaug med oldermænd som formand. Med Entreprenørforeningen er det aftalt, at der ikke her benyttes lokale mæglingssudvalg til at behandle opdukkende stridigheder som for de øvrige organisationsområder. Mæglingssudvalget består på entreprenørområdet af repræsentanter for de to underskrivende organisationer, altså en fra Dansk Tømrer-Forbund og en fra Entreprenørforeningen, og disse to varetager mæglingssopgaverne over hele landet.

Efterhånden som de kooperative virksomheder indenfor tømrerfaget voksede i antal, blev det nødvendigt også at få klare aftaler om, hvordan eventuelle stridigheder her skulle afklares. I august 1939 enedes forbundet derfor med byggefagskooperationen om, at de fagretslige regler, som gælder for overenskomstforholdet med de private mestre, også skulle gælde i forholdet til Kooperationen, dog med den vigtige forskel, at strid her under ingen omstændighed må udvikle sig til arbejdsstandsning. Den skal afgøres bindende ved voldgift. I de øvrige fagretslige regler findes nemlig nu, i modsætning til de oprindelige, en bestemmelse om, at hvis der ikke opnås enighed om at lade et uafklaret spørgsmål afgøre ved voldgift, har »begge organisationer ret til gennem anvendelse af arbejdsstandsning at søge deres krav gennemførte«.

Det er iøvrigt værd at nævne, at den faglige afdeling i København allerede i 1886 havde fået sine første fagretslige regler, herunder en voldgiftsret. Den sprængtes imidlertid 1892. De nugældende regler på dette område har rødder tilbage til 1895 ligesom forbundets regler med Centralforeningen og blev etableret under indtryk af disse. På Københavns amts 1. afdelings område fik man i 1893 oprettet en særlig lokal voldgift, der i 1896 udstyredes med opmand og helt indtil 1959 reelt fungerede som voldgiftsret på dette snævre område. Baggrunden herfor var, at man i Københavns amt så tidligt som i 1892 havde indgået en prisliste med den lokale mesterforening. En sådan lokal prisliste oprettedes til 1936, hvor Københavns prisliste endelig blev gældende.

*

Det er en ganske imponerende virksomhed, der udfoldes i disse mange voldgiftsretter. Alene indenfor de sidste 25 år – i kongresperioderne siden 1939 – blev der holdt ialt 516 voldgiftsmøder, hvor tilsammen 1617 sager behandledes. Det største antal sager nåede man i kongresperioden 1945–48, nemlig 260, mens man i kongresperioden 1954–57 nåede det største antal

I årenes løb er tømreren ofte foreviget af skulptører. Her et kunstværk i keramik på forbundets kontor: To tømrere i gang med et »rigtigt« stykke tømrerarbejde.

møder, nemlig 88. I den kongresperiode, som indledtes omkring forbundets 50 års jubilæum, behandlede det laveste antal sager, 136 på 32 møder.

I Tømrerfagets Voldgiftsret, som er fagets ældste og dækkende det største antal af forbundets medlemmer, har der i årenes løb været skiftende opmænd, selvom en forbløffende stabilitet har hersket på denne vanskelige post. Det har været et naturligt krav til opmændene, at de dels var uddannede i tømrerfaget, dels at de i den livsstilling, de indtog, skulle være uafhængige af både arbejdsgiver- og arbejderinteresser. Man har derfor i Tømrerfagets Voldgiftsret igennem alle de år, den har eksisteret som selvstændig – det vil sige siden 1911 – benyttet

en fremtrædende tjenestemand i Statsbanerne. Den første opmand vor overbanemester H. Rasmussen, som virkede helt indtil sin død i 1942. Han afløstes af overbanemester Kunckel, der imidlertid kun fungerede et enkelt år. I tiden 1943–47 beklædtes opmandshvervet af overbanemester O. P. Nielsen, der sidstnævnte år afgik ved døden, og siden 1948 har overbanemester K. Ørsted varetaget det ikke altid behagelige job at skulle være fornemste fortolker af først og fremmest priskuranterne.

*

Med alle disse fagretslige regler var det fastslået, at Dansk Tømrer-Forbund eksisterede i arbejdsgivernes opfattelse. Men forbundet stræbte naturligvis videre: Man ønskede også, at mestrene skulle anerkende det princip, at forbundet repræsenterede svendene, så vidt, at mestrene forpligtede sig til kun at beskæftige organiserede svende. Det skulle komme til at ligge adskilligt tungere med den sag.

Lidt efter lidt blev der dog gjort fremskridt. Så relativt tidligt som i 1918 lykkedes det forbundet at sikre den første såkaldte eksklusivbestemmelse i den retning i overenskomstforholdet med Hovedorganisationen af Mesterforeningen i Byggefagene, som gav medlemmer af forbundet fortrinsret til arbejde hos foreningens medlemmer. Bestemmelsen var – og er – temmelig vidtgående, idet den forpligter Hovedorganisationens medlemmer til kun at beskæftige organiserede tømrersvende samt til at lade alt tømrerarbejde udføre af dem.

Tømrerforbundet ønskede naturligvis at få tilsvarende bestemmelser ind i overenskomsterne med de øvrige mesterorganisationer, men i mange år holdt Centralforeningen af Tømrermestre, der er den arbejdsgiverorganisation, på hvis område det største antal forbundsmedlemmer beskæftiges, sig beskedent tilbage. I 1942 lykkedes det imidlertid at slutte aftale med Nordsjællands Murer- og Tømrermesterforening om en eksklusivbestemmelse, som tangerede den førnævnte. Denne organisations medlemmer

et skyldigt Beløb blev betalt. Da denne Historie og Opsigelse fandt sig anden, er vi sikkert alle stærkt interesserede i at se at vide, hvem denne Kommission egentlig er, og hvad der har gjort, at hun foreskrev at forlade Glorvæn — efterladende sig en Tænke søgen de Breve — frem for at indmelde sig i Høvelingen og beholde sit Arbejde. Det skulde da vel aldrig være en gammel Stridskæde her, der skjelner sit modbydelige Ties bag en ærlig Mand's Navn og Himmels?

Et eksempel fra brev til afdelingerne på From Petersens malende sprogbug. Bemærk specielt de sidste linjer, hvor lysten til at afsløre skruebrækkere er fremherskende.

forpligtede sig til, direkte citeret, »for at forhindre smudskonkurrence, hvorved forstås anvendelse af billigere arbejdskraft end anført, fortrinsvis at antage organiserede svende i tilslutning til Dansk Tømrer-Forbund«. Til gengæld måtte svendene heller ikke tage arbejde hos uorganiserede mestre, med mindre disse underskrev overenskomsten, ligesom, igen direkte citeret fra overenskomsten, »arbejdsløse svende kun i ringe omfang må påtage sig selvstændigt arbejde med omforandringer eller nybygninger, og en svend, der er i arbejde for en mester, må slet ikke påtage sig sådant selvstændigt arbejde«.

Med rette mente forbundsformand Ingvard Dahl, at der hermed var slået hul på bylden for alvor, men det lykkedes stadig ikke at få Centralorganisationen til at gå med. Så relativt sent som i overenskomstsituationen 1951/52 søgte man at få indført en eksklusivbestemmelse af lidt anden art, i hvert fald i sproglig henseende, idet man nu ønskede fastslået, at Centralorganisationens mestre forpligtede sig til kun at beskæftige svende, der var medlemmer af Tømrerfagets Arbejdsløshedskasse. Også dette forslag blev afvist.

I 1958 lykkedes det dog at trænge igennem med realiteten i sagen – i hvert fald kunne man på det tidspunkt tillade sig at mene sådan, fordi fagets svende da forlængst var organiseret så nær til 100 pct. som vel muligt. Man fik da med Centralforeningen en bestemmelse om, at dennes medlemmer er forplig-

tede til at lade alt tømrerarbejde, der er omfattet af prisfortegnelsen, udføre af tømrersvende eller tømrerlærlinge. En tilsvarende eksklusivbestemmelse – en af dem, der på afgørende måde bidrog til at ændre karakteren i Septemberforligets bestemmelse om arbejdsgiverens ret til at antage den arbejdskraft, han ønskede – findes i overenskomstforholdet med Københavns Tømrerlaug. Nævnes må det også, at forbundet i overenskomsten med Entreprenørforeningen har sikret sig en aftale om, at »det i hovedprisfortegnelsen omhandlede tømrerarbejde ved husbygning med undtagelse af arbejde henhørende til beton- og jernbetonkonstruktioner skal udføres af tømrersvende«.

Det er bestemmelser af denne karakter, som så ofte gennem årene har skabt politiske diskussioner, fordi politiske modstandere af arbejderbevægelsen ikke forstod, at vist var sådanne aftaler til fordel for arbejderne – hvorfor skulle man vel ellers tilstræbe dem? – men de var også til fordel for arbejdsgiverparten. De skabte nemlig en fasthed i arbejdsforholdet, som var langt mere værdifuld i det daglige samarbejde end den »frihed«, man havde ladet lægge visse bånd på.

*

Allerede i løbet af de første år efter forbundets start skulle det iøvrigt vise sig, hvor hurtigt tiden løber, og hvor vanskeligt det kan være for os mennesker at forudse dens forløb.

Fra laugstiden ved vi, hvordan svendene energisk anstrengte sig for at få gennemført prislister på så meget arbejde som muligt. Formålet var naturligvis igennem akkorder at forhøje tjenesterne. I den første rigtige fagbevægelses tid var det i alle fag »moderne« at vende sig imod akkordarbejde. Forklaringen var vel nok først og fremmest, at fagbevægelsen i sine første mange år havde store vanskeligheder med at holde sig arbejdsløsheden fra døren – og arbejdsløshed fristede efter den tids opfattelse ikke just til at udføre det forhåndenværende arbejde hurtigere end strengt nødvendigt.

Da det stadig viser sig, at de Forbundets tilhørende Signalements-
ter, over Forbunden, som ønskes efterlyste, og i høj Grad mangelfulde
hedes Nedsættelse taget til Ekstremtning for Fremtiden

Skribbrækker Signalements

Mesterens Navn og Poppel:

Skribbrækkerens fulde Navn, Fødsels, Fødselsaar og Fødselsdag?

- Højde: lille, middel eller høj?
- Løsel: spinkel, middel eller stor?
- Pigene: blå, brune, sorte eller rindende?
- Skjæg: kort og mørk?
- Haar: stort, lille, tykt, spids, krogat, vid, blå eller rindende
- Bruse: store, smaa, om med Pinge eller andre Mærker fra
tilfældige Sammenkomster med hederlige Folk?
- Hoved: stort, lille, freget, billedt vidt eller blåt?
- Hal: tyk, tynd, kort eller lang?
- Skulder: brede, smalle, lige eller hangende?
- Arme: normal eller tyk?
- Byx: puffed eller skjæve?
- Bruse: skjæve eller hjulde?
- Fødsel: store, smaa, brede, smalle, flatte eller skimpede
- Født: klar eller svindende o. s. v.?

Har han forhen gjort sig bemærket som Skribbrækker,
i bekræftende Bred i hvilket Tid, i hvilken By, paa hvad Tid
og hos hvilken Mester?

Finnes der eller Mærker eller Ting hvorpaa Skribbrækker
som kan kjendes?

Om muligt vedlægges Skribbrækkerens Fotograf

Meddelelser fra forbund til afdelinger blev i de første år håndskrevet og hektogra-
feret. Her gengives From Petersens udjærlige »opskrift« på, hvordan skruebrækkeres
signalement skal opgives. Der blev ikke givet mulighed for fejltagelser.

På det tredje delegeretmøde i Dansk Tømrer-Forbund, i novem-
ber 1892, fulgte man da også troligt denne linje op. Man vedtog
enstemmigt en resolution, hvori forbundsledelsen forpligtes til
»af al magt at modarbejde akkordarbejdet« – det var hovedsagen.
Men da man realistisk vurderede, at det næppe lod sig gøre fra
dag til anden, føjedes det til, at »ingen priskurant må indføres i
nogen afdeling med lavere priser end Københavns«.

En lille halv snes år senere forlod man denne principielle holdning. På den 9. kongres, der fandt sted i oktober 1900, vedtoges det – ligeledes enstemmigt – på forslag fra fagmødet Fyn at søge gennemført akkordarbejde i samtlige forbundets afdelinger!

Denne sidstnævnte holdning viste sig betydeligt mere varig end den første. Forbundsledelsen virkede energisk for at fremme akkordarbejdet ud fra den uigendrivelige betragtning, at det havde vist – og fortsat viser – sig vel egnet til at fremme medlemmernes indtjeningsmuligheder. I denne fase af forbundshistorien sluttes disse bestræbelser i 1911, hvor Dansk Tømrer-Forbund ved overenskomst med Centralforeningerne opnår den første landspriskurant, baseret på den københavnske prisliste fra 1897 plus 10 pct. Nu var det imidlertid mestrene, som var betænkelige, og det har de været ofte siden. De fik indføjjet en bemærkning om, at »Centralforeningerne forpligtede sig til ikke at forbyde akkord, forbundet sig til ikke at støtte krav derom.«

Det var altså foreløbig så som så med værdien af overenskomsten. Det var rent lokalt, man skulle søge at udnytte den. Først i 1930 blev det gamle krav om tvungen akkord gennemført ved overenskomstfornyelsen, men selv op til de seneste år er den ikke fuldt udnyttet i praksis. Og det har ikke altid kun været på grund af modstand fra mestre.

Forbundets sociale institutioner

DET første og vigtigste mål for en ny organisation var nået med forliget i 1895: Den var blevet anerkendt af dem, den måtte samarbejde med. Når anerkendelsen kom så tidligt, længe før end i de fleste andre fag, skyldtes det frem for alt den stærke aktivitet, som forbundet udfoldede ud over landet. Men det skyldtes også, at man til stadighed beskæftigede sig med en række af de problemer, som ganske særligt måtte interessere bygningsarbejdere på grund af de særlige arbejdsforhold, de virker under.

Blandt disse særlige arbejdsforhold må fremhæves den store risiko for arbejdsulykker og for arbejdsløshed.

Arbejdsløsheden stod man i disse år ret modløse overfor. Man havde kendt den med kortere eller længere – som oftest kortere – mellemrum så langt tilbage, som nogen kunne huske. Det vil fra tidligere omtale huskes, hvordan begivenheder, der var katastrofale for andre mennesker, bragte arbejde og relativ velstand med sig for bygningsarbejdere. Man fandt ikke blandt tømrerne i 1890'erne, at dette var »naturens orden«, det var blot ikke noget, man selv direkte kunne gøre noget imod.

Ulykkerne på arbejdspladserne hang det ligesom lidt anderledes sammen med. De var slemme for dem, der rantes, og selvom alle daglig løb risikoen for at blive ramt, så var det dog ikke i antal så mange, der faktisk blev det som arbejdsløse. Det problem måtte altså kunne løses, og allerede på forbundets 2. delegeretmøde i 1891 rejstes forslaget om en særlig ulykkesforsikring indenfor forbundet for første gang. Men man måtte nøjes med at konstatere, at opgaven var for stor. Delegeretmødet fast-

slog, at der her lå en opgave for lovgivningsmagten, og indtil denne havde løst den, måtte afdelingerne lokalt virke for, at de enkelte mestre holdt deres arbejdere forsikrede imod ulykker.

Dette betød dog ikke, at man derfor ikke også på forbundsplan kunne virke for sagens fremme. På foranledning af forbundsformanden førtes ulykkesforsikringsspørgsmålet frem på den nordiske arbejderkongres i Malmø i 1892. Det blev kædet sammen med et forslag om alderdomsforsørgelsen, og det giver et billede af den position, tømrrernes forbundsformand indtog i arbejderbevægelsen, at han sammen med så kendte nordiske arbejderfører-navne som Hjalmar Branting og Axel Danielsson fra Sverige og det norske Arbejderpartis stifter C. Jeppesen blev sat ind i det redaktionsudvalg, der skulle formulere den nordiske arbejderbevægelses synspunkter på disse to vigtige områder. Den resolution, der vedtoges i Malmø, pålagde de tre nordiske landes arbejderpartier at arbejde for gennemførelse af en lovpligtig obligatorisk ulykkesforsikring, og indtil dette kunne opnås, måtte der sluttes kollektive overenskomster med arbejdsgiverne herom.

I Danmark skulle der gå nogle år, før sagen på lovgivningsplan var moden til løsning. Men Dansk Tømrer-Forbund rettede igen fra kongressen i 1896 en henvendelse til regering og rigsdag, og man udvidede nu sine ønsker, idet man »tillige henleder opmærksomheden på, at der for at forebygge ulykkestilfælde føres offentligt tilsyn med nybyggeri og nedrivning af gamle bygninger«.

Arbejdsgiverne vendte sig harmfnysende imod disse gentagne henvendelser fra tømrrerne til offentligheden, og de advarede regeringen imod at indlade sig på at gennemføre en lov om disse problemer. Loven kom imidlertid i januar 1898, og den trådte i kraft i januar 1899. Selvom den langt fra var så god, som vi i dag ønsker en ulykkesforsikringslov, betød den dog et væsentligt fremskridt, men for tømrrerfaget gjaldt en besynderlig bestemmelse om, at ulykker, der forefaldt i huse på kun een etage, ikke faldt ind under lovens bestemmelser.

*Peter Kristensen,
hovedkasserer 1907–1933*

*Rasmus Nielsen,
hovedkasserer 1943–1963*

Dens erstatninger var imidlertid utilfredsstillende, og derfor syslede man stadig i Tømrerforbundet med at skabe forbedringer. På forbundets 11. kongres, der fandt sted i 1904 i Ordrup (det var anden gang, en kongres holdtes udenfor København. Første gang var i 1901 i Århus) stillede afdelingen i Kolding forslag om oprettelse af en særlig ulykkesforsikring for Dansk Tømrer-Forbunds medlemmer. Forslaget var fuldt udarbejdet og mødte megen velvilje. Men man turde ikke. Dets gennemførelse ville jo kræve en kontingentforhøjelse! Forslaget blev derfor udskudt til behandling på næste kongres. Da blev det vedtaget under forudsætning af tilslutning fra en efterfølgende urafstemning, og ulykkesforsikringen under forbundet trådte derefter i

kraft fra 1. april 1908. Den har virket siden, og er stadig en af de mest påskønnede særordninger, som forbundet kan tilbyde sine medlemmer. Den startede med et årskontingent på 6 kr. og en understøttelse på 2 kr. om dagen i maksimalt 13 uger.

Allerede før forbundets start havde man i den københavnske afdeling drøftet mulighederne for oprettelse af en arbejdsløshedskasse, og forskellige spæde forsøg blev gjort. Grundlaget var imidlertid for spinkelt – det skulle københavnernes, hvad vi senere vender tilbage til, komme til at sande nok engang. Også efter forbundets start var tanken om en arbejdsløshedskasse naturligvis hyppigt fremme. Der var to grunde hertil: For det første de rent menneskelige og kammeratlige hensyn, der burde tages til arbejdsløse, for det andet det faglige formål, som lå i gennem en arbejdsløshedsunderstøttelse at beskytte arbejdere imod at lade sig drive ud i at tage arbejde til underbetaling for at holde den værste nød fra døren.

I 1898 begyndte de fagmøder, som i alle årene siden har haft så stor indflydelse på forbundets kongresser, at virke. De opstod ret spontant, simpelthen som et forsøg på at sikre de lokale særinteresser en placering på kongresserne, og From Petersen så ikke med glæde på deres opdukken. Det var jyderne, der startede fagmøderne, og på kongressen i år 1900 formulerede de første gang et forslag om, at der skulle oprettes en arbejdsløshedskasse. Det blev dog forkastet. Allerede 4 år efter mødte Nakskov afdeling med et fuldt udarbejdet forslag til en »rejse- og arbejdsløshedskasse«. Det vedtoges at udsende dette forslag til urafstemning, men her forkastedes det. Tanken om en arbejdsløshedskasse udformedes derefter først til virkelighed, da den første lov om statsanerkendte arbejdsløshedskasser gennemførtes i 1907. På kongressen i marts samme år vedtoges oprettelsen af »Tømmerfagets Arbejdsløshedskasse«, og blandt dens første vedtægtsmæssige bestemmelser skal nævnes – som et kuriosum, der er egnet til at sætte udviklingen siden i relief – at det ugentlige kontingent fastsattes til 25 øre, og at understøttelsen androg 1,50

kr. daglig i 40 dage og 50 øre i efterfølgende 30 dage indenfor et år. Den maksimale årlige understøttelse androg 75 kr., og der var fastsat 16 karenstage. Det er iøvrigt værd at understrege, at i samme åndedræt, som kongressen vedtog arbejdsløshedskassens oprettelse, vedtog man også at starte en arbejdsanvisning på forbundsgrundlaget. I vedtægterne for denne fastsloges, at medlemmerne havde pligt til at tage arbejde, når sådant kunne anvises.

Også spørgsmålet om begravelseshjælp til medlemmernes efterladte dukkede op i disse år. På kongressen i 1904 foreslog Fredriksværk afdeling, at forbundet udbetalte en sådan hjælp, der skulle gradueres i forhold til medlemsskabets varighed. Tiden var ikke moden, og forslaget faldt med et brag. Det toges op adskillige gange siden for endelig at blive gennemført på en ekstra kongres i 1918 – som et appendiks til ulykkeshjælpekassen.

*

Det er naturligt i denne sammenhæng for oversigtens skyld at føre fremstillingen af disse vigtige sider af forbundets virksomhed helt op til vor tid.

Først ulykkeshjælpekassen, som er den ældste: Siden starten er der herfra udbetalt ialt godt 7,1 millioner kroner i hjælp til ulykkesramte medlemmer, regnet indtil 31. marts 1964, og ulykkeshjælpekassen, der startede med en kapital på 4.180 kr., har igennem årene opsamlet en formue på ca. 1,1 million kroner. I de første 32 år, altså indtil udbrudet af anden verdenskrig, udbetaltes der gennemsnitlig 67.545 kroner fra kassen om året. Siden er de årlige udbetalinger vokset meget betydeligt, og det hidtidige maksimum nåedes i det sidst afsluttede regnskabsår 1963/64, hvor man nåede op på samlede udbetalinger på 229.611 kr.

Det fremgår klart af tallene, at udbetalingerne vokser i et meget direkte forhold til beskæftigelsens størrelse. Det er naturligt. Jo flere medlemmer, der er i arbejde, des større er også

ulykkesrisikoen. I det sidst afsluttede regnskabsår modtog ialt 583 ulykkesramte medlemmer understøttelse fra ulykkeshjælpekassen, heraf 93 i mere end 60 dage. Alene i den sidste forløbne ti-års periode op til forbundets 75 års jubilæum har kassen registreret 6.573 ulykker, hvoraf 1122 medførte arbejdsfravær i mere end 60 dage.

Naturligvis er dagpengenes størrelse vokset i årenes løb. I de love, som gælder for ulykkeshjælpekassen ved forbundsjubilæet, er de fastsat til 5 kr. pr. dag i 26 uger med 3 karenstage. Denne takst gælder imidlertid kun, når medlemmet tillige har ret til dagpenge enten i henhold til ulykkesforsikringsloven eller til sygeforsikringsloven. Hvor sådan hjælp måtte være opbrugt, forhøjes hjælpen fra ulykkeshjælpekassen til 12 kr. pr. dag. Kontingentet er i 1965 60 øre om ugen.

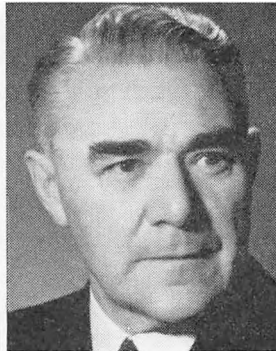
Den maksimale begravelseshjælp, som kan udbetales fra ulykkeshjælpekassen, andrager på samme tid 500 kr. ved et medlems død, 350 kr. ved et medlems hustrus død.

Også vedrørende Tømrerfagets Arbejdsløshedskasse er det naturligt at gøre en slags status. Som nævnt startede den med en maksimal årlig understøttelsesret på 75 kr. for et ugentligt kontingent på 25 øre. Karenstiden – det antal dage, et medlem skal have været arbejdsløs, inden understøttelsesretten indtræder – var i 1907 fastsat til 16 dage. Dette i forbindelse med den meget begrænsede understøttelsesret skabte et vældigt misforhold imellem antallet af reelle arbejdsløshedsdage for forbundets medlemmer, og antallet af dage, for hvilke arbejdsløshedskassen kunne udbetale understøttelse. Misforholdet ses klart af, at mens der i åremålet indtil anden verdenskrigs udbrud ialt blev noteret 12.609.138 arbejdsløshedsdage, altså mere end 12 millioner, så udgjorde det antal dage, for hvilke der udbetaltes understøttelse, kun 6.534.510.

Det er derfor let forståeligt, at Tømrerfagets Arbejdsløshedskasse i samarbejde med andre arbejdsløshedskasser bestandig stræbte efter at sikre sine medlemmer bedre, og antallet af under-

*Vilh. Petersen,
hjælpekasserer 1939–1960*

*Hans Christensen,
hjælpekasserer 1939–*

*Poul Møller,
sekretær 1960–*

støttelsesberettigede dage er da også steget jævnt op igennem årene. Nu (januar 1965) andrager de 250 dage om året. Naturligvis er også understøttelsesbeløbenes størrelse stedse blevet forhøjet. Ved revision af arbejdsløshedsloven i 1961 sikredes det princip, at understøttelserne reguleres i forhold til den gennemsnitlige fortjeneste på arbejdsmarkedet, og de understøttelsessatser, som gælder januar 1965, andrager for forsørgere og ikke-forsørgere med mere end 15 års anciennitet 22,70 kr. om dagen, mens ikke-forsørgere med lavere anciennitet får mindre beløb end dette. Og samtidig med, at denne forhøjelse af den egentlige understøttelse er gennemført, er der kommet nye understøttelsesformer til indenfor arbejdsløhedskassen: børnetillæg, husleje-hjælp, brændselshjælp, rejsehjælp, juleunderstøttelse m. v.

De mange trin, der er taget for at nå frem til de nuværende forhold er værd at notere: I 1910 nedsattes karensdagenses antal til 13, og den maksimale årlige understøttelse forhøjedes til 90 kr., i 1913 forhøjedes det årlige maksimumsbeløb til 105 kr., i 1915 til 140 kr. (70 dage à 2 kroner), men samtidig forhøjedes karensdagenses antal til 18 dage ved første arbejdsløshed, 6 ved de efterfølgende indenfor samme 12 måneders periode. I 1921 indførte man ikke-forsørger begrebet, og understøttelserne fast-

sattes til 4 kr. for forsørgere og 3,50 kr. for ikke-forsørgere i de 70 dage. Karenstiden blev ved den lejlighed skåret ned til 7 dage om året. I 1925 forlængedes den årlige understøttelsesret til 90 dage, og i 1930 – under indtryk af den voksende arbejdsløshed og ringe økonomiske kår for både samfundet og kassen – forlængedes karenstiden igen til 16 dage. I 1933 oprettedes fortsættelseskassen, så den samlede årlige understøttelsesret forlængedes til 180 dage, og i 1937 nedsattes karenstiden til 10 dage, i 1942 nedsattes den yderligere til 8 dage for i 1951 at blive de 6 dage, som gjaldt indtil 1961, hvor de nuværende 3 karendage gennemførtes. Fortsættelseskassen forsvandt igen i 1958.

Fra arbejdsløsheds-kassens domæne, som er meget vigtigt i det samlede forbundsbillede, selvom den udgør et fuldt selvstændigt administrationsområde, skal kun tilføjes, at der i de 58 år, der er gået siden oprettelsen, ialt (til og med regnskabsåret 1963/64) blev noteret 20.115.868 arbejdsløshedsdage for Danmarks tømrere. Af dem udbetaltes der understøttelse for 12.721.540 dage med et samlet beløb på 97,3 millioner kroner.

For at stille udviklingen i relief også på dette område skal nævnes to tal, som er gode at få forstand af: I arbejdsløsheds-kassens første fulde regnskabsår, 1908–1909, udbetaltes ialt 136.311 kr. i understøttelse for 113.078 dage, mens der i regnskabsåret 1963/64 udbetaltes 1.000.718 kr. for 37.693 dage!

Arbejdsløsheds-kassen måtte i 1907 have en formue på 27.480 kr. for at opnå statsanerkendelse – og det havde man. Men heller ikke en krone mere. Ved udgangen af regnskabsåret 1963/64 androg arbejdsløsheds-kassens formue 21,8 millioner kroner.

Selvom Dansk Tømrer-Forbunds hjælpe-kasse kom til mange år senere end både ulykkes-kasse og arbejdsløsheds-kasse, hører den dog naturligt hjemme i forbindelse med dem. Også hjælpe-kassen er jo en socialt betonet ordning for medlemmerne, som har den største betydning, og som viser, hvor vidtspændende et arbejdsområde, et moderne fagforbund må beskæftige sig med.

For så vidt kan siges, at hjælpe-kassen er i slægt med den »For-

Interiør fra arbejdsløshedskassens kontor med fruene Grethe Holm, Maria Mazian og Åse Petersen.

ening til understøttelse for gamle tømrersvende og deres enker«, som oprettedes i 1846 i København. Den omtales lidt nærmere senere i dette skrift. Tankerne om en hjælpekasse indenfor forbundet dukkede første gang op på kongressen i 1939, og det skete under indtryk af den store arbejdsløshed, faget havde oplevet i det nærmest forudgående tiår. Formålet for forslagsstillerne var at få ældre tømrere til at indstille arbejdet på et tidligere tidspunkt end normalt, nemlig allerede ved 60 års alder, for derved at »give plads for yngre kræfter«, som man udtrykte sig. Man ville derfor indenfor forbundet yde et tilskud til den beskedne aldersrente på 20–25 kr. om måneden. Forslaget blev udskudt dengang, men i 1942 stillede Århus afdeling et konkret forslag om, at »der søges indført en pensionsordning for Tømrerforbundets medlemmer«, og det blev vedtaget at lade sagen nærmere undersøge. På kongressen i 1945 blev der derefter truffet en principiel beslutning om, at en hjælpekasse skulle oprettes, og hovedbestyrelsen udformede de nærmere regler, som kom til at

lyde på, at medlemmer, der fik fuld aldersrente, kunne opnå en månedlig hjælp på 35 kr. I 1948 udvidedes hjælpe-kassens virke-område, så den også kom til at omfatte enker efter medlemmer, men kun såfremt enken havde nået folkepensionsalderen. Enke-pensionen fra forbundet fastsattes da til 20 kr. om måneden. Mens denne størrelse af enke-pensionen stadig er gældende, blev den maksimale hjælp til gamle medlemmer på forbundets kongres i 1963 forhøjet til 55 kr. om måneden.

Hjælpekassen har fra starten haft sit eget kontingent. Det andrager januar 1965 1,80 kr. om ugen.

Allerede i hjælpe-kassens første år havde forbundet 421 medlemmer, som var berettiget til understøttelse fra den, og antallet har i de 20 år, der er gået siden starten, været stærkt voksende, så det ved udgangen af regnskabsåret 1963/64 udgjorde 1302, hvortil kom 319 enker (imod kun 15 i 1948).

Det er et meget betragteligt beløb, der gennem hjælpe-kassen er udbetalt til gamle tømrere og deres enker. I det første år beløb udbetalingerne sig til 56.745 kr., der i regnskabsåret 1963/64 var vokset til 804.806 kr. De samlede udbetalinger i løbet af hjælpe-kassens første 19 regnskabsår androg 7,5 million kroner.

Men alt var ikke idyl

AF det foregående vil man forstå, at der arbejdedes solidt i det nye forbund. En række meget vitale problemer blev løst for fagets udøvere, og den stigende medlemstilgang gav forbundet styrke. Men det vil også fremgå af det allerede fortalte, at organisationslivet blandt tømrerfagets svendeudøvere ikke altid var idyllisk. Modsætningerne var talrige, og ikke så få gange kom det til dramatiske sammenstød, som – uden koldsindig ledelse – kunne have fået katastrofale følger. Vi skal her fremdrage nogle af disse dramatiske højdepunkter i forbundets historie.

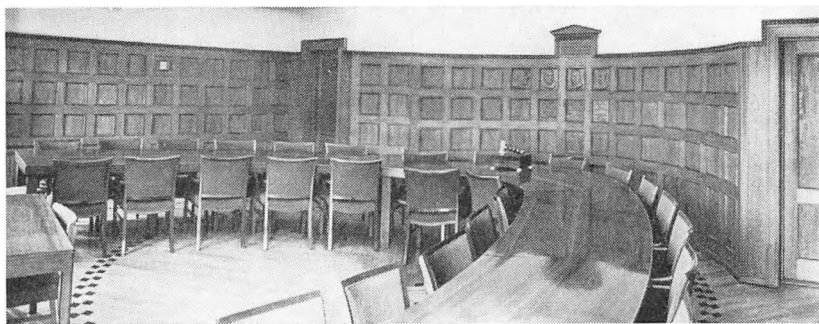
Alvorligst og længstvarende blev striden imellem Dansk Tømrer-Forbund og De samvirkende Fagforbund, nu Landsorganisationen. Og det på trods af, at det egentlig ikke var en strid imellem forbundet og LO, men først og fremmest mellem fagbevægelsens hovedorganisation og forbundets københavnske afdeling. Det hang således sammen:

Allerede på forbundets første kongres var hovedbestyrelsen blevet bemyndiget til at indmelde forbundet i De samvirkende Fagforeninger. Indmeldelsen blev imidlertid aldrig effektueret. Da derimod De samvirkende Fagforbund skulle stiftes i 1898 (som et modtræk imod dannelsen af Dansk Arbejdsgiverforening, som var sket få måneder i forvejen), tog forbundsformand From Petersen straks den gamle bemyndigelse frem og foreslog på forbundets 7. kongres i sommeren 1897, at Dansk Tømrer-Forbund indmeldte sig som interessant – således lød betegnelsen for medlemskab – i De samvirkende Fagforbund. Beslutningen herom blev truffet ved navneopråb med 52 ja-stemmer, 12 nej-stemmer

og 7 stemmer-ikke. Majoriteten var således kompakt, og det var i smuk overensstemmelse med arbejderbevægelsens bedste solidaritets-traditioner, at man samtidig besluttede at tegne sig som helt betalende medlem. Værd at bemærke er det, for rigtigt at forstå det efterfølgende, at de københavnske delegerede, der var 14 ialt, med formanden Ferdinand Hansen i spidsen stemte ja med en enkelt undtagelse, som undlod at stemme.

Dannelsen af de to store hovedorganisationer er ofte tidligere i den faglige historieskrivning blevet betegnet som optakten til det første helt store opgør imellem arbejdsgivere og arbejdere, den store lockout i 1899. Lockoutens historie er skrevet mange gange, her skal blot for sammenhængens skyld mindes om, at det hele startede uhyre beskedent med en snedkerstrejke i syv jyske byer, hvor mestrene ikke ville betale samme løn som i andre jyske byer. Denne sag troede man dog at have klaret af ved en forhandling imellem Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund, hvori begge de direkte kæmpende parter også var repræsenteret. Da imidlertid de jyske snedkersvendenes repræsentanter vendte hjem til deres kolleger med resultatet, ville de ikke acceptere det, og de fortsatte strejken. En afstemning i Snedkerforbundets afdelinger godkendte imidlertid en overenskomst, og så skulle man tro, at den sag var ude af verden. Men da snedkersvendene stadig ikke gik i arbejde, og da der samtidig var udbrudt konflikt imellem de københavnske bygningssnedkere og deres mestre, tog arbejdsgiverforeningen heraf anledning til at erklære alt, hvad der tidligere var aftalt, for ophævet og kræve forhandlinger på et helt nyt grundlag, som simpelthen ville betyde fagbevægelsens totale underkastelse. Det nægtede De samvirkende Fagforbund at gå med til – og straks efter, at dette var meddelt modparten, erklærede denne lockout i en lang række fag, blandt andet også i tømmerfaget både i København og provinsen.

Den 24. maj 1899 standsede lockouten alt arbejde i de mange fag. Men for tømmerfagets vedkommende havde der fundet en

Den smukke mødesal i forbundsbygningen.

brevveksling sted imellem forbund og centralforeninger, hvori først de sidstnævnte opfordrede forbundet til at medvirke til, at den igangværende snedkerkonflikt ikke bredte sig til tømrerfaget, mens forbundet svarede med et spørgsmål: »Er årsagen til denne strid virkelig så meget værd, at tømrer- og murerfagene skal bringe et flerårigt godt og frugtbringende samarbejde mellem mestre og svende som offer for uenighed mellem disse faktorer i et andet fag?«

Så sent som den 22. maj – to dage før lockouten skulle være effektiv – skrev From Petersen til Centralforeningerne og spurgte, hvorledes de rygte, der var i omløb om, at lockouten virkelig også kom til at omfatte tømrerfaget, skulle forstås, og om »hvorledes den ærede bestyrelse kan bringe denne handle måde i overensstemmelse med overenskomsten af 20. juli 1895« – den overenskomst, der som før fortalt nemlig forudsatte mægling og voldgift ved opdukkede stridigheder. Centralforeningerne svarede undvigende, at man havde »efterkommet Arbejdsgiverforeningens påbud om lockout«, men at netop tømrer- og murerforbundene da måtte se herpå med forståelse, da de krav, Arbejdsgiverforeningen havde opstillet, i det væsentlige havde været gældende aftaleforhold i de nævnte byggefag siden 1895! Jo, det var en køn undskyldning, som ikke just kunne siges at give forklaring på, hvorfor lockout da også her var så nødvendig. Mestrenes

fortolkning af forliget fra 1895 blev nu skarpt tilbagevist af From Petersen: »De nye opstillede fordringer (Arbejdsgiverforeningens) anse vi for uantagelige og kan ikke erkende, at de har været grundlag eller fast lov for de i overenskomsten af 20. juli 1895 interesserede parter . . . (hidtil) har vore organisationer haft berettiget indflydelse på spørgsmålet om arbejdets fordeling osv. Forøvrigt indser vi ikke, at spørgsmålet om overenskomster og deres opsigelse har synderlig interesse, efter at d’herrer uden spor af respekt for vore overenskomster har foretaget Deres umotiverede og brutale overfald på vore organisationer«.

From Petersen var bragt i harnisk, og så var han ikke den mand, der skulle spøges med. Det fremgår af den kommentar, han knyttede til den netop kort citerede brevveksling: »Siden modtagelsen af denne skrivelse har vore *givere* vistnok aflagt et helligt løfte om ikke i fremtiden at benytte blæk og papir, før de har taget afgangseksamen i et kursus hos hans hornede majestæt i kunsten at gøre hvidt til sort«.

Det var ikke let at være lockoutet, selvom vide kredse i befolkningen sympatiserede med dem. Det er kendt, at landmænd i rigt mål støttede de lockoutede byarbejdere med levnedsmiddelforsendelser, men det er også givet, at de modsætninger, som lockouten skabte imellem mestre og svende på grund af de førstnævntes hexejagt på alle, der støttede arbejderne, for lang tid fremover vanskeliggjorde ethvert samarbejde.

From Petersen indsamlede et væld af beretninger fra hele landet om, hvordan lockoutede tømrere blev forfulgt – og hvordan de få mestre, der ville beskæftige dem, blev chikaneret på det groveste. Fra Nakskov citerede han et opråb, som byens mestre indrykkede i den nu forlængst hensøvede »Vestlollands Avis«: »I første række står kampen imod os (en mærkelig vending, eftersom det var en lockout, der var tale om), men vi har den tillid til publikums sunde sans, at man vil forstå, at det i virkeligheden er hele det arbejdsgivende, købende og forbrugende publikums interesser, det gælder«, hed det. Og fra Horsens-egnen

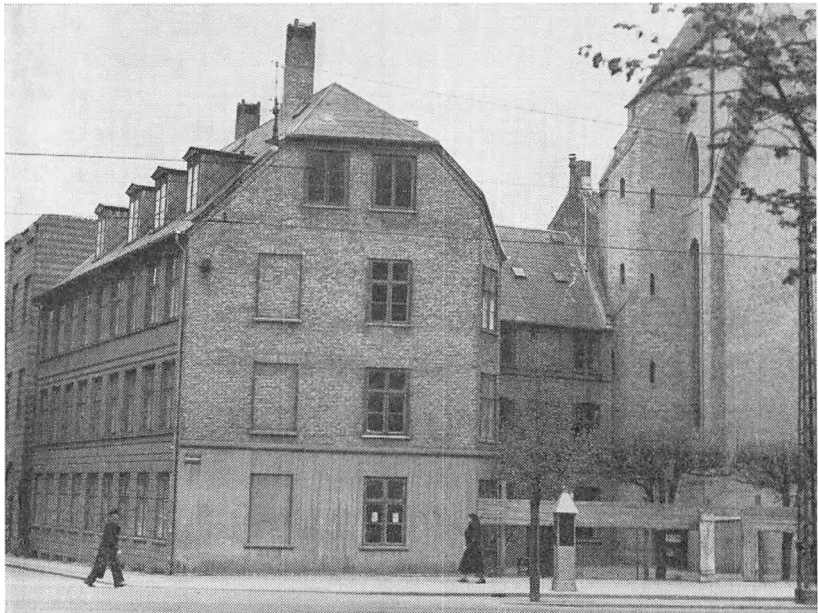
fik han indberetning om, at en mester i Gedved havde antaget nogle lockoutede svende fra Horsens med det resultat, at Horsens-mestrene begav sig på ekspedition ud i landet for at standse den slags formasteligheder. De mødtes imidlertid med den besked, at hvis en halv snes mestre fra Horsens ville tage til Gedved og arbejde som svende, kunne der blive tale om at fyre de lockoutede, men lade arbejdet hvile på grund af lockouten – nej, det fandt man virkelig ingen anledning til, fordi Horsens-mestrene havde fået nykker!

Den store lockout fik jo imidlertid en ende. Det berømte, senere meget omdiskuterede forlig af 5. september 1899 satte slutstenen. Det er blevet sagt, at forliget ikke gav sejr til nogen af parterne, og det er rigtigt, men trods den megen modvind, Septemberforliget mødte i sine senere år, er det dog værd at huske, at det for den samlede fagbevægelse betød *anerkendelsen*. Anerkendelsen af, at fagbevægelsen kunne slutte overenskomster og havde ret til på sine medlemmers vegne at iværksætte konflikter for at opnå forbedringer i dem.

For Dansk Tømrer-Forbund fik konflikten imidlertid konsekvenser langt ud over dens afslutning. Midt under stor-lockouten holdt forbundet ekstra kongres på krav fra den faglige afdeling i København med kun et punkt på dagsordenen: Dansk Tømrer-Forbund udmeldes af De samvirkende Fagforbund.

Der var under lockoutens forløb opstået uro i den københavnske afdeling ud fra en, ikke særligt begrundet, opfattelse af, at tømrerne ville kunne have opnået mere ved overenskomstforhandlinger direkte med deres egne mestre, hvis de ikke havde været medlemmer af De samvirkende Fagforbund. Det var en form for isolationisme, der vandt overtaget, og det samme skete i andre bygningsfag, blandt andet hos murerne, hvor den samme diskussion opstod.

I den faglige afdeling var der næsten kun een mand, der stod fast: formanden Ferdinand Hansen. Han advarede imod denne separatisme og slog til det sidste fast, at kun een part kunne have

fordel af, at tømrerne udmeldte sig af De samvirkende Fagforbund – arbejdsgiverne. Splittelse i arbejderbevægelsen vil altid gavne modparten, hævdede han, men han talte for døde øren. Medvirkende til de københavnske tømreres tro på, at de kunne stå på egne ben, var det også, at deres afdeling efter den tids forhold var velhavende. Fra De samvirkende Fagforbund havde den modtaget konfliktunderstøttelse til de lockoutede medlemmer, men den kunne selv klare sine understøttelsesproblemer, og 14.000 kroner tilbagebetaltes, dog således at DsF kun fik 12.000, mens 2.000 kr. udbetaltes til Dansk Tømrer-Forbund.

I første omgang lykkedes den københavnske separatisme ikke. From Petersen fik på kongressen i sommeren 1899 vedtaget en afværgedagsorden, hvori man »vedtager at udsætte spørgsmålet om Dansk Tømrer-Forbunds udmeldelse af De samvirkende Fagforbund indtil videre«. Han tog altså ikke særlig håndfast på tingene, men hans afværgedagsorden vedtoges med stor majoritet.

På side 102 ses den ejendom, som før lå på hjørnet af Tømmergade og Aboulevarden, hvor nu Dansk Tømmer-Forbunds hus er beliggende. I denne gamle ejendom boede From Petersen, og i hans lejlighed dér havde forbundets første kontor til huse. Senere flyttede From Petersen (og forbundet) til Tagensvej 42, hvor forbundet kom til at råde over to sammenlagte lejligheder på 2.sal. Denne ejendom er nedrevet. Fra 1931 til 1940 havde Dansk Tømmer-Forbund til huse i ejendommen Sct. Annæ Plads 22, som ses på denne side. Her boede forbundet på 1.sal.

De københavnske modstandere af DsF gav imidlertid ikke op. På en generalforsamling i sommeren 1900 vedtog de en resolution, hvori de krævede spørgsmålet om udmeldelse optaget på dagsordenen for den forestående forbundskongres, idet de denne gang tilføjede: at dersom udmeldelse ikke vedtages, da skal den faglige afdeling i København straks udmeldes af Dansk Tømmer-Forbund.

Det var at sætte kniven på struben, ikke mindst fordi de københavnske delegerede mødte med bundet mandat. På kongressen vedtoges det da også med 62 stemmer at foretage udmeldelsen af DsF, mens 20 stemte for, at spørgsmålet udskødtes til afgørelse på næste kongres. Som et udtryk for stemningen i forbundets andre afdelinger kan fremhæves holdningen i den faglige afdelings naboafdeling, Københavns amts, hvor man oprindeligt skarpt afviste, at forbundet skulle melde sig ud af DsF, men alligevel i anden omgang stemte for, fordi man hellere så denne udgang

på sagen, end at forbundet selv blev splittet. Første afdeling pålagde dog sine delegerede skarpt at påtale den faglige afdelings trusler på kongressen.

Mens man ved den første behandling af dette spørgsmål kunne få den opfattelse, at selv forbundsformanden kun var en valen tilhænger af medlemsskabet i De samvirkende Fagforbund, viste det sig imidlertid nu, at han ikke uden sværdslag ville gå med til udmeldelsen. Han forsøgte forskellige forhalingsmanøvrer: I henhold til DsF's love skulle der jo gå en vis tid, inden udmeldelsen kunne blive effektiv, og From Petersen benyttede denne tid til at forhindre den. I 1901 var der dårlige konjunkturer for faget, og da Centralforeningen ville opsigte alle overenskomster med lønreduktioner som mål, foreslog han på en generalforsamling i den faglige afdeling, at udmeldelsen af DsF blev annulleret. »Vor organisation er alt for svag til at modstå en længere kamp med udsigt til sejr«, sagde han, og han oplyste, at hovedbestyrelse og forretningsudvalg var enedes om at søge beslutningen om udmeldelse forelagt medlemmerne til urafstemning. Men den faglige afdelings generalforsamling afviste. Kongresbeslutningen stod ved magt.

Sagen blev imidlertid skudt så længe ud, at en ny kongres kunne holdes i november 1901, og her vedtoges et forslag fra Odense og Kolding om forbliven i DsF. Forslaget skulle dog sendes til urafstemning, og her faldt det, og udmeldelsen af De samvirkende Fagforbund blev derefter en kendsgerning fra 1. november 1901.

Det blev en langvarig isolation fra fagbevægelsens hovedorganisation, der hermed indledtes. Man holdt sammen på Dansk Tømrer-Forbund, idet den faglige afdeling endnu en årrække opretholdt sit medlemsskab, men efterhånden viste det sig at være en uholdbar situation, som stadig flere medlemmer kunne se det urimelige i. På kongresserne kunne der dog ikke skabes flertal for en ændring i mange år, og da en kongres i 1904 vedtog at give hovedbestyrelsen ret til at lade udskrive urafstemninger,

blev der på krav fra den københavnske afdeling gjort een udtrykkelig undtagelse: Spørgsmålet om forbundets genindmeldelse i De samvirkende Fagforbund kunne alene afgøres af en kongres. Mens det således havde været en urafstemning, der havde truffet den endelige beslutning om udmeldelsen, kunne en sådan ikke også tilstedes myndighed til at ændre sin oprindelige afgørelse.

For alvor dukkede spørgsmålet om forholdet til De samvirkende Fagforbund herefter op på kongressen i 1930. Her traf man efter et energisk forarbejde af ikke mindst den senere forbundsformand Ingvard Dahl beslutning om, at forbundet skulle indmelde sig i Arbejdernes Oplysnings Forbund, der var blevet stiftet i 1924. Som en logisk konsekvens af dette skridt rejstes samtidig spørgsmålet om en genindmeldelse i landsorganisationen, men et forslag om genindmeldelse blev forkastet med 63 stemmer imod 33.

1930'erne betød imidlertid på mange områder en ændring i de tilvante forhold på arbejdsmarkedet. Forligsmandsloven fik i 1934 tilført nye regler for afstemning om overenskomster, hvorved den såkaldte sammenkædning imellem overenskomstområderne blev mulig, og herved bragtes Dansk Tømrer-Forbund i en ny situation. Selvom nemlig forbundet nok organiserede en meget betragtelig del af fagets udøvere, udgjorde det dog på det samlede arbejdsmarked kun en beskedent minoritet, og det var arbejdsgiverne ikke længe om at udnytte. I ly af sammenkædningen, der næsten uvægerligt ville give de helt store fagorganisationer hovedindflydelsen på et overenskomstforslags eller et mæglingforslags skæbne, nægtede de simpelthen at realitetsforhandle med Dansk Tømrer-Forbund. Det fik forbundet at mærke under en lockout i 1936, hvor 3099 af medlemmerne i tilsammen et stykke over 100.000 arbejdsdage blev sat ud fra deres arbejdspladser.

Det var den anskuelsesundervisning, som tilsyneladende skulle til. På kongressen samme år blev stillingen til De samvirkende Fagforbund hovedspørgsmålet. Det var nu blevet klart, at kun ved medlemsskab her kunne man skaffe sig indflydelse på over-

enskomstforhandlingernes forløb og resultat. Som i 1930 var det igen Ingvar Dahl, der var hovedansvarlig for samlingsbestræbelserne, og han forelagde et forslag om, at kongressen bemyndigede hovedbestyrelsen til at foretage indmeldelse i De samvirkende Fagforbund efter en urafstemning, når forhandlingerne med snedkere og arbejdsmænd vedrørende arbejdsområder og -fællesskab (som omtales i anden forbindelse) var afsluttet med et tilfredsstillende resultat. Dette forslag fik tilslutning både på kongressen og ved urafstemningen, og fra 1. januar 1937 har Dansk Tømrer-Forbund igen været medlem af De samvirkende Fagforbund.

Som det altså var københavnske delegerede, der i sin tid tog initiativet til udmeldelsen, kom inspirationen til genindtræden også fra københavnske delegerede.

LÆNGE før dette skete, havde der dog været et nyt skisma i forbundet, hvori den faglige afdeling og forbundsformanden spillede hovedrollerne. Det er rimeligt her at tale om *hovedroller*, for det var et helt drama, der udspillede.

Så tidligt som på kongressen i 1904 var der fra københavnsk side stillet forslag om, at repræsentationsretten på forbundets kongresser ændredes. Den havde fra første færd været udformet på en sådan måde, at alle afdelinger kan repræsenteres – et princip som er blevet fastholdt i alle årene siden. Denne ordning medfører helt naturligt, at de små afdelinger i forhold til deres medlemstal er overrepræsenteret på kongresserne, men ud fra den opfattelse, at alle medlemskategorier må kunne komme til orde på kongresserne, må ordningen siges at være demokratisk. I 1904 foreslog den faglige afdeling, at små afdelinger måtte slå sig sammen om mandaterne, men forslaget afvistes med vedtagelsen af en resolution om, at den gældende repræsentationsret er tilfredsstillende. Den blev iøvrigt stillet af for-

*Carl Larsen, næstformand
i forbundet til 1938.*

*Harald Christensen, mangeårigt
forretningsudvalgsmedlem.*

manden for Københavns amts 1. afdeling, den senere hovedkasserer i forbundet Peter Kristensen.

København opgav imidlertid ikke den tanke, at afdelingens indflydelse på kongressen var for lille, men da repræsentationsretten ikke kunne ændres, ville man gerne bestemme, hvem af de københavnske delegerede på kongresserne, der kunne vælges til den øverste ledelse. Ønsket herom slog ud i lys lue på en ekstra kongres i 1918, som et led i de syndikalistiske uroligheder, der netop på den tid prægede store dele af københavnsk fagbevægelse. Man havde på en forudgående generalforsamling udpeget de delegerede, som måtte vælges til forbundets forretningsudvalg, og man havde givet sine delegerede bundet mandat.

Kongressen ville imidlertid noget andet: Den genvalgte de to afgående københavnske forretningsudvalgsmedlemmer, skønt de ikke var blandt dem, der efter den københavnske generalforsamlings beslutning måtte vælges. De havde selv frabedt sig valg, men hovedbestyrelsen henstillede til afdelingen, at den »for at bevare sin anseelse og indflydelse, som en gang sat over styr aldrig kan generhverves«, ville opgive sit standpunkt.

Afdelingens formand, Carl Larsen, anbefalede, at man fulgte hovedbestyrelsens henstilling, men – selv efter at afdelingen havde holdt møde med 8 provinsafdelinger i Odense og der fået fastslået, at man stod alene – fastholdt man, og sagen endte med, at afdelingen fra december 1919 meldte sig ud af forbundet. Således vurderede i alt væsentligt From Petersen baggrunden for den faglige afdelings udmeldelse. Det må dog nok erkendes, at han ikke var nogen ganske uvildig dommer. I den faglige afdelings 75 års jubilæumsskrift fra 1955 forklarede C. J. Grave, at den konflikt i de københavnske byggefag, som udbrød i 1919 for omgående gennemførelse af 8-timers-dagen (den omtales nærmere senere), nok spillede en større rolle for bruddet. Konflikten, der var en lockout, brød ud imod From Petersens advarsler, og forbundet nægtede derfor at understøtte de konflikt-ramte. Dette var stærkt medvirkende til den faglige afdelings udmeldelse.

De følgende år blev drøje. From Petersen blev i maj 1919 ekskluderet af den faglige afdeling, hvorfra han var udgået, og hvor han havde beklædt sine første tillidshverv i arbejderbevægelsen. I de første 7–8 år af sin formandstid i forbundet virkede han tillige som kasserer i den faglige afdeling. Han blev forståeligt nok meget bitter over den behandling, han havde fået af de urolige elementer, men han var ikke den mand, som bare hældte vand ud af ørerne. Han var en fighter, en kampnatur, og i de efterfølgende år forfulgte han ven og fjende i den faglige afdeling med sprogets værste gloser. For en påstand om, at et eller flere af medlemmerne i den faglige afdelings bestyrelse

»hører til politiets protokol over mistænkelige personer« fik han en injuriedom på 80 kr., og han måtte senere i retten give en undskyldning til den københavnske formand, Carl Larsen, fordi han havde insinueret, at man havde set afsendt »et par yderst velvoksne bjørne med tog 92 fra Køge«, hvor Carl Larsen havde været på agitationstur.

Det føg med diverse artigheder i luften. Men hævet over al tvivl er det, at ingen af parterne var glade ved situationen. Den faglige afdeling var vel i disse få urolige år lige efter afslutningen af første verdenskrig behersket af syndikalistiske elementer, men Carl Larsen var bestemt ingen syndikalist. Han havde endog på en generalforsamling erklæret sig som tilhænger af industriforbund. Flertallet af medlemmerne i både København og provinsen fandt imidlertid tilstandene uværdige. De kunne blot ikke få et forlig bragt i stand.

Men økonomien tvang den faglige afdeling til Canossa. Samtidig med udmeldelsen af forbundet, havde den også mistet tilknytningen til forbundets statsanerkendte arbejdsløshedskasse, og det var en alvorlig sag for medlemmerne. 1920'erne blev nemlig i uhyggelig grad præget af arbejdsløshed, og den faglige afdeling havde flere gange måttet standse udbetalingerne af arbejdsløsheds-understøttelse. I 1925–26 begyndte priserne at dale betragteligt, og da prisfald efter en nys afsluttet overenskomst betød fald i indtægterne, var den logiske følge, at efterspørgslen på en række forbrugsvarer faldt. Det førte til en kraftig stigning i arbejdsløsheden, ikke mindst blandt tømmerne. Denne tragiske udvikling resulterede i, at den faglige afdeling igen måtte melde sig ved From Petersens dør. Man kunne ikke klare understøttelserne alene, og ville derfor indtræde i Tømmerfagets Arbejdsløshedskasse.

From Petersen var imidlertid ikke den mand, som tilgav en angrende synder. Han måtte helt på knæ, og forbundets hovedbestyrelse afslog den københavnske afdelings anmodning om genindtræden med den motivering, at »personer, der var uskik-

kede til samarbejde«, ikke kunne optages. Og uskikket til samarbejde måtte den københavnske afdeling være, når den ikke ville melde sig ind i samtlige forbundets »kasser«.

Den faglige afdeling var hermed tvunget i knæ, men det var den ulykkelige udvikling på arbejdsmarkedet, der fremtvang underkastelsen. From Petersen vandt sig næppe mange venner på sine hårde metoder.

Den faglige afdeling genindmeldtes så i forbundet fra oktober 1926, og på den efterfølgende kongres i 1927 kunne forbundsformanden opgøre det samlede medlemstal til 6.847.

Men From Petersen må have haft egenskaber, som gjorde det muligt at vinde venner. Netop på denne kongres i 1927 kom han for første gang i sin lange formandsperiode i vanskeligheder. Ved formandsvalget blev der opstillet en modkandidat til ham, nemlig formanden for Københavns amts 1. afdeling, Harald Christensen. From Petersen genvalgtes med 83 stemmer imod 53 på Harald Christensen. Det var ikke mindst den københavnske delegation, der »reddede ham«. Dens formand, Carl Larsen, som få år i forvejen var blevet skældt så læsterligt ud, gik i brechen for ham med ordene, at »der er vel ingen, der har mere grund til at være ked af ham end afdelingen i København. Men vi vil alligevel anbefale ham til genvalg, da han har udført og stadig udfører et stort og dygtigt arbejde«.

*

Efter forbundsformandens eksklusion af den faglige afdeling i 1919 og afdelingens efterfølgende udmeldelse af forbundet, måtte han finde et andet sted at være medlem. Han valgte Århus afdeling, hvor han da også blev optaget. Men også denne afdeling – provinsens ældste – var forbundet (og han) et par gange i konflikt med.

Han kom på kant med den straks efter sin indmeldelse. I 1920 blev han på en generalforsamling beskyldt for ved nogle dispositioner at have villet snigløbe bestyrelsen, og bestyrelsen

Da vi saagodtsom alle Arbejdere — inden Hensyn
til politisk Partifarve — indrømmer, at vores Arbejdsbevægelse
behandler Arbejdsforholdene paa en saadan Maade, at vi Arbej-
dere kun være tjente dermed, og da samme Presse ene i den
ker sig ved at optage vore saa vigtige Strikkesmeddelelser, og der-
ved optænder som vor trækkende Kæde i vore Kamp for at op-
naa en menneskeverdigg Eksistens, tillader Undertegnede mig her
ved, at opfordre alle Kolleger til — saa vidt muligt, at støtte
Arbejdsbevægelsen ved Koncert og Agitation.

Kjøbenhavn d. 9de September 1895.

C. From Petersen.
Formand

En varm appel fra From Petersen til afdelingerne om at støtte arbejdernes egen presse.

truede ham med, at afdelingen igen ville udmelde sig af forbundet, hvorved From Petersen påny var blevet »hjemløs«. Det trak sig dog hurtigt i lave, og — sådan kan forholdene ændre sig, kunne i hvert fald for From Petersen — allerede i 1921 blev han udnævnt til æresmedlem af afdelingen.

Det foranstående igen antyder, at der tidligere havde været et skisma imellem Dansk Tømrer-Forbund og afdelingen i Århus. Sådan var det også. I 1911 skulle overenskomsterne fornyes, og de blev derfor opsagt. Forhandlinger blev indledt, men resultat nåedes ikke, og allerede i januar modtog forbundet et brev fra afdelingen i Århus, hvori man kort meddelte, at afdelingen med virkning fra 31. januar 1911 udmeldte sig af forbundet for at sikre afdelingen imod, at mulige fremtidige overenskomster skulle blive bindende for den.

Den 20. februar modtog forbundet imidlertid brev fra Dansk Arbejdsgiverforening om, at denne ville iværksætte lockout imod både Dansk Tømrer-Forbunds og Tømrersvendeforeningen i Århus' medlemmer. Forbundet protesterede imod varslets gyldig-

hed, fordi det ikke – og From Petersen afslørede sig her som en dreven fagretslig jurist – indeholdt nøje præcisering af, hvilke områder der rantes af arbejdskampen. Brevvekslingen resulterede i et forhandlingsmøde, hvori både forbundet og Århus-afdelingen deltog, og som resulterede i en overenskomst. Den blev underskrevet også af repræsentanterne fra Århus, hvoriblandt var J. Perregård, som senere kom til at spille en fremtrædende rolle i forbundets liv.

Med underskrivelsen af overenskomsten troede From Petersen, at begrundelsen for afdelingens udmeldelse af forbundet var bortfaldet. Man havde jo netop villet undgå at være bundet af samme overenskomst som forbundet, men var nu selv blevet direkte medunderskriver på en sådan. Det skulle imidlertid gå anderledes. På en generalforsamling i marts 1911 fastholdt man udmeldelsen af forbundet, og den blev opretholdt indtil 1916, da man igen meldte sig ind. På det tidspunkt udløb nemlig overenskomsten fra 1911, og man havde nu sundet sig så meget, at man havde indset, at når forbundet ikke havde kunnet sikre tvungen akkord i provinsen, hvorom striden oprindeligt havde drejet sig, så kunne en enkelt afdeling langt mindre.

*

Århus afdelingen var den første, der således meldte sig ud af forbundet, og den sidste blev Odense. Og her fik forbundets formand rig anledning til at spille med musklerne.

Bagrunden for Odenses udmeldelse var kummerlig, sølle. I 1922 løb en stor lockout af stablen, hvorved 1267 af Tømrer-Forbundets medlemmer blev berørt i tilsammen 74.100 arbejdsdage. Lockouten stillede store krav til forbundets kasser, og hovedbestyrelsen måtte indføre et betydeligt ekstrakontingent. Det følte rimeligt i de afdelinger, hvor mange medlemmer var ramt af konflikt eller arbejdsløshed, mens afdelinger, hvor beskæftigelsesforholdene var gode (og indtjeningsforholdene derfor også), knurrede over de »høje kontingenter« og fik tilbøjelighed

til at ville springe fra. I marts 1922 havde røster i den retning rejst sig i Odense afdeling, men de forpurredes, skønt den nys afsluttede overenskomst havde indeholdt lønreduktioner på 15 pct. og nedgang i pristalsreguleringen. Allerede i april vedtog imidlertid en generalforsamling udmeldelsen med virkning fra 1. maj 1923 for, som formanden, Joh. Nielsen, udtrykte sig, »så kan vi sige From Petersen tak for den nye overenskomst«.

Allerede i 1925 fik denne dog chancen for at sige »tak for sidst«. Da udbrød nemlig påny en omfattende lockout, som det lykkedes Dansk Tømrer-Forbund at holde sig fri af og endda ved selvstændig overenskomstafslutning at opnå beskedne forbedringer. Mange medlemmer var utilfreds med den ringe fremgang, men From Petersen afviste dem uhyre logisk med et spørgsmål, om det da ikke var pip at tage arbejdskamp netop nu?

I Odense derimod, hvor afdelingen stod udenfor forbundet, strejkede svendene. Forbundets overenskomst med arbejdsgiverne påbød jo imidlertid fredspligt, og forbundet var forpligtet til at skaffe arbejdskraft, mente From Petersen. Der oprettedes derfor en ny afdeling af forbundet i Odense. Det vakte, naturligt nok, fortørnelse blandt de udmeldte svende, og de besluttede ikke at ville arbejde sammen med forbundssvendene.

De kunne bare ikke fastholde denne stilling. I juli 1925 forhandlede imellem den gamle Odense-forening, From Petersen og arbejdsgiverne med det resultat, at fagforeningen i Odense accepterede overenskomsten. From Petersen forlangte, at fagforeningen samtidig skulle genindtræde i Dansk Tømrer-Forbund, og det forpligtede den sig til, men da From Petersen tilføjede: Betingelsesløs genindtrædelse, blev fagforeningsbestyrelsen betænkelig.

Nu havde imidlertid forbundet fat i den lange ende, og på baggrund af, hvad der i sin tid havde været afdelingens motiv for udmeldelsen, synes dets repressalier forståelige. Odense afdeling blev ved dom fra Den faste Voldgiftsret forpligtet til at genindtræde i Dansk Tømrer-Forbund.

Da derefter skismaet med den faglige afdeling i København blev afsluttet i 1926, var forbundet påny fuldtalligt.

Mange træk i det foregående vil utvivlsomt give læseren indtryk af, at Tømrerforbundets formand i hine år ikke var en mand, man kunne spøge med, og de har ret. Men glemmes skal det ikke, at der ofte skal skarp lud til skurvede hoveder, og ikke mindst i de første år efter 1918–20 var det ikke just de bedste børn, der satte det kraftigste præg på arbejdet i mange afdelinger. From Petersen holdt sammen på tingene i en tid, hvor mange kræfter søgte at sprede dem, og trods de grove midler, han tog i anvendelse – og de var ofte *for* grove – er det hans uvisnelige hæder, at han i medgang og modgang bankede Dansk Tømrer-Forbund sammen til en stærk organisation. Og i forhold til dette resultat var fejltagelserne kun for småting at regne.

AF det foregående ses klart, at Dansk Tømrer-Forbunds barn-
dom ikke forløb uden gnidninger – måske kan man med en mild vurdering af forholdene sige, at det var sådanne rivninger, som findes i enhver søskendeflok. Afdelingerne var de mange søskende, From Petersen den strenge, tugtende fader. Men det var ikke kun indadtil, han – og tømrerne – befandt sig i slagsmål. Forholdet til snedkerne var i århundreder spændt, og havde utallige gange påkaldt myndighedernes indgriben. Det var op igennem årene først og fremmest et slagsmål om, hvem der havde ret til at udføre visse arbejder, og set med vor tids øjne var det en tragisk kamp, der her udkæmpedes. Dens egentlige baggrund var jo nemlig retten til at tjene til det daglige brød, og den førtes ud fra den enkle devise, at enhver er sig selv nærmest. Når der derfor hyppigst var for lidt arbejde at udføre, gjaldt det om at sikre sig selv først og fremmest. I så henseende havde tømrere og snedkere intet at lade hinanden høre, og man kan om den strid, der stod, med rette bruge udtrykket, at frænde er frænde værst.

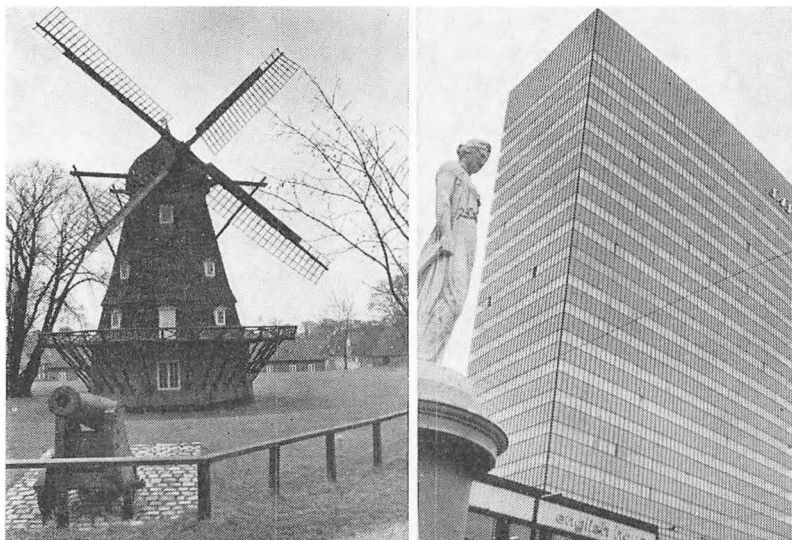
I dansk fagbevægelses historie er den mangeårige strid imellem de »store«, arbejdsmandsforbundets skaber og leder M. C. Lyngsie og smedenes formand I. A. Hansen, som oftest blevet anset for det mest dramatiske og langvarige sammenstød imellem faginteresser. Sandt er det, at disse to mænds uenighed trak konsekvenser efter sig, som har kunnet mærkes helt op til vore dage, og måske skal en del af forklaringen på den uheldige organisationsstruktur, som dansk fagbevægelse stadig er præget af, søges i disse første år af århundredet og netop i modsætningerne imellem disse to.

Men skal der tales om drama og personlige modsætninger imellem faggrupper og personer var dog modsætningerne imellem Lyngsie og I. A. Hansen for vand at regne i forhold til det opgør, som i de første 10-15 år af 1900-tallet blev udkæmpet imellem formanden for Dansk Tømrer-Forbund, From Petersen, og formanden for Snedkerforbundet, Martin Petersen. Her føg det med gnister, og der var svovl i luften, så gnisterne ofte fremkaldte eksplosioner. Dette fag-politiske drama er en af de vigtigste forudsætninger for forståelse af tiden, de ringe arbejds- og lønvilkår den bød på – men ikke mindst for de bestræbelser for samarbejde og samling, som i de seneste årtier, ikke mindst i de seneste år, er blevet udfoldet imellem de to nært beslægtede fag.

*

Det begyndte tidligt med stridigheder imellem snedkere og tømrere, og det var, når sandheden skal holdes i hævd, snedkerne, der begyndte. Forklaringen herpå er ikke svær at finde. Selvom nemlig alle bygningsfag igennem århundrederne var stærkt præget af konjunkturerne, så var dog nogle mere afhængige af dem end andre. Snedkerne var mere afhængige end tømrerne, formentlig fordi disse sidstnævnte havde en traditionel arbejdspraksis bag sig, som gjorde det muligt for dem at påtage sig arbejdsopgaver udenfor det domæne, der var præget af de gamle værktøjer, økse og høvl og sav. De kunne påtage sig en lang række af

de arbejdsdiscipliner, som måske nok strengt taget var snedkerarbejde, mens snedkerne på deres side ikke var i stand til at udføre de større bygningskonstruktioner som tage, bindingsværk, trapper o. l. Tømrerprofessionen var altså, dengang som nu, mere vidtspændende end de fleste andre bygningsfag, og det medførte helt naturligt, at tømrerne ofte holdt arbejdet længere end de fleste.

Vi ved ikke, hvornår de første stridigheder imellem snedkere og tømrere opstod. Men vi ved bestemt, at de var mindst 350 år gamle, da From Petersen og Martin Petersen tørnede sammen. I 1554 fik nemlig snedkerlauget i København sin første skrå, og allerede heri indførtes bestemmelser, der begrænsede tømrernes ret til at udføre visse snedkerarbejder. Det var ganske vist småting, der direkte pegedes på, konkret nævnedes kun, at tømrerne ikke måtte udføre ladestokke til geværer. Men tendensen var klar. Skråen af 1554 løste imidlertid ikke problemerne, for dels respekteredes det skrevne ord kun i ringe udstrækning i en tid, hvor læsekunsten kun var de få forbeholdt, dels kunne man

Disse tre billeder illustrerer på udmærket vis tømrerfagets spændvidde: Yderst på side 116 ses møllen i Kastellet i København, der er bygget af forbundsmedlemmer (møllebyggere), derefter et af Københavns nyeste vartegn, SAS-hotellet på Vesterbrogade, hvor tømrere har udført en meget stor del af det indvendige træ- og pladearbejde, og endelig her til højre Falkonercentret på Frederiksberg, hvor det var tømrere, der bl. a. udførte de meget omfattende jorskallingsarbejder til betonstøbning.

ikke med et pludseligt løvbud ændre på ting, som utvivlsomt havde århundreders praksis bag sig. Snedkerne pressede derfor stadig på for at holde tømrerne væk fra, hvad de mente var deres arbejde, og i 1720 klagede de københavnske laugsmestre i snedkerfaget til myndighederne over, at »tømrerne brugte høvlen for meget«.

Denne klage førte med sig, at myndighederne i 1723 gennemførte en meget specificeret arbejdsdeling imellem de to fag. Den er ganske interessant at studere. Det fastsloges nemlig nu »fra højeste sted«, at tømrerne skulle holde sig fra sådanne arbejder som gulve, nedlagt i figurer eller indlagt med »fremmed« træ, døre med limede fyldinger, paneler og gesimser af træ indendørs, beklædning på porte og udvendige døre, dørgerichter og arkitraver og lignende ornamenter – kort sagt: Det »finere« arbejde blev forbeholdt snedkerne, mens tømrerne fik eneret på det meste udvendige arbejde, trapper, tagkonstruktioner og hvad dertil hørte, ru skillerum, bindingsværk, stakitter og lysthuse i haver – dog her på den måde, at vinduer og gulve og døre samt even-

tuelle »prydelser« tilkom snedkerne. På en række andre områder fastsloges det direkte, at arbejdet var fælles. Bygmesteren kunne selv afgøre, om han ville have en snedker eller en tømrer til at udføre det.

Denne arbejdsdeling fastholdtes principielt hele laugstiden ud, det vil sige til omkring 1860. Det må nok siges, at den efter hin tids forhold gjorde så nogenlunde ret og skel imellem de implicerede, men det er værd at bemærke, at den mest gennemførtes af hensyn til tømrerne – for at befri dem for snedkernes idelige klager over, at de ragede for meget snedkerarbejde til sig. I 1687 havde snedkerne fået gennemført et forbud imod, at »tømrerne brugte høvlen til at pløje lofter, gulve, vindeltrapper og andet«, men med det resultat, at tømrerne satte himmel og jord i bevægelse for ikke at få deres arbejdsområde indskrænket. De fandt gode venner i overkammerjunker Adam Levin Knuth i Farum, som skaffede dem »kongelig majestæts frihed for de nævnte forbud«, og i generalbygmester J. C. Ernst, som var betænkelig ved at gøre det mindre tiltrækkende at være tømrer. Thi tømrerne havde jo, som tidligere omtalt, særligt vidtrækkende pligter overfor byens brandvæsen, og man turde derfor ikke risikere, at de skulle dale i antal.

Der var iøvrigt også »mesterpolitik« i denne sag. Snedkermestrene var meget utilfredse med, at mange nyudlærte snedkersvende blev taget i forbundt (i kortvarig lære) som tømrere. De unge snedkere ville ofte gerne skifte fag, fordi der trods alt herskede større frihed for tømrersvende end for dito snedkere. Snedkermestre tålte nemlig på hin tid ikke gifte svende, og hvis en snedkersvend derfor »faldt til en kone«, som J. C. Ernst udtrykte sig, havde han faktisk ingen anden udvej end at søge væk fra byen, få ansættelse på Holmens værksteder – eller gå i forbundt som tømrer. Den sidste udvej var den letteste.

Med næringsfrigørelsen forsvandt laugene, men som før nævnt forsvandt ikke af den grund alle de gamle traditioner med eet. Også arbejdsdelingen mellem snedkere og tømrere fra 1723 faldt

væk, og i en række af år herskede der megen forvirring og idelige trakasserier imellem de to fag. I København fik man klaret disse ting så nogenlunde af allerede ved en aftale i 1906, indgået imellem de to fags mester- og svendeorganisationer, og så tidligt som i 1896 var der på Københavns amts 1. afdelings område oprettet en veritabel »voldgiftsret« mellem tømrer- og snedkersvende for at undgå tvistigheder om arbejdet imellem de to lokale fagforeningers medlemmer. Den københavnske aftale genoplivede i princippet forordningen fra 1723, hvorefter bygningsarbejde var blevet fordelt mellem de to fag, og med enkelte ændringer fra 1934 og 1956 gælder den stadig for arbejdsforholdene i selve hovedstaden og for de afdelingsområder, som ligger umiddelbart op til den. Og dog: En egentlig, underskrevet aftale er der ikke længere tale om. Under opførelsen af »Folkets Hus« på Enghavevej i København opstod først i 1950'erne en uoverensstemmelse vedrørende listearbejde, og den gamle aftale fra 1906, revideret i 1934, blev opsagt. De to forbunds lokale afdelinger enedes imidlertid om en ny aftale, som dog denne gang skulle konfirmeres af forbundene. Snedkerforbundet vægrede sig herimod, fordi der samtidig opstod strid om organisations-tilhørsforholdet for nogle folk, der forarbejdede emballage hos B. & W. Tømrerforbundet hævdede, at de udførte tømrerarbejde, ligesom forbundet ønskede fastslået, at forarbejde til færdigstøbte elementer var forskallingsarbejde. Snedkerforbundet ville beholde folkene fra B. & W., ligesom man mente, at det nævnte forskallingsarbejde var modelarbejde – og altså snedkerarbejde. Overenskomsten mellem afdelingerne fik altså ikke forbundsgodkendelse, men efter en stiltiende gentleman-aftale mellem de to direkte interesserede parter leves der dog stadig efter både dens ånd og – stort set – dens bogstav.

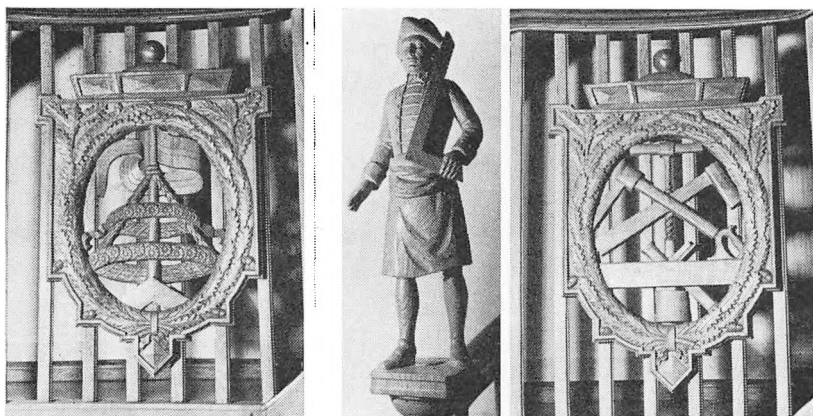
Det skulle imidlertid gå helt anderledes i provinsen. Mens man nemlig under de større forhold i hovedstaden kunne tale om en egentlig specialisering i tømrer- og bygningsnedkerarbejde, så betingede de mindre forhold i provinsen, både på landet og i

købstæderne, at tømrere og snedkere i meget vid udstrækning udførte »hinanden«s arbejde. Det ahang først og fremmest af, hvilken mester de mere eller mindre tilfældigt var kommet i arbejde hos.

I 1907 indgik imidlertid Snedkerforbundet en overenskomst med sine modstående arbejdsgiverorganisationer, indeholdende en prisliste, som også omfattede en række traditionelle tømrerarbejdsopgaver. Tømrerforbundet havde ikke medvirket til denne overenskomsts tilblivelse, men dog lykkedes det Snedkerforbundet kort tid senere at få også tømrermestrenes centralorganisationer til at underskrive. De fortrød imidlertid snart og søgte den udvej af de vanskeligheder, der var skabt imellem dem og deres traditionelle modpart, Tømrerforbundet, at de kun var bundet af overenskomsten, når de beskæftigede snedkersvende. Sagens kerne var altså, at snedkerne havde opnået anerkendelse af akkordprincippet, mens tømrerne, således som det tidligere er berettet, ikke havde kunnet komme igennem hermed overfor tømrermestrene. Tømrer-Forbundet havde tværtimod en løbende overenskomst, hvori akkordspørgsmålet ikke var blevet færdigafhandlet, og tømrernes overenskomstmæssige forpligtelser kunne derfor ikke være afhængige af, hvad der var aftalt indenfor et andet fags mester- og svendeorganisationer.

Det er forståeligt, at denne sag kunne give anledning til mislyde, og det tør siges, at From Petersen ikke i sine månedlige beretninger til tømrerforbundets afdelinger var blid imod snedkerne. Men selve sagen imellem snedkere og tømrermestre løste sig selv. Snedkerne opsigde nemlig deres overenskomst fra 1907 overfor snedkermestrene, og dermed var også tømrermestrene blevet løsgjort fra deres underskrift. Det skete fra 1. april 1909. Men nu skulle tingene først for alvor tage fart og udarte til et af de voldsomste opgør mellem to beslægtede fag, som overhovedet er set i Danmark. Glædeligvis fik striden en god udgang.

En forprøve på det sidste afgørende slag imellem tømrernes From Petersen og snedkernes Martin Petersen kom til at stå i

Tre eksempler på træskærerudsmykning af trappeopgangen i forbundets ejendom.

Vejle i 1911, hvor en tømrermester, som beskæftigede nogle snedkervende ved dørarbejde, søgte at snyde svendene for et akkordoverskud. Sådant fremstillede Snedkerforbundet i hvert fald sagen, men From Petersen nægtede at tro fremstillingen, fordi Snedkerforbundet ikke anlagde sag imod mesteren, men indgik et forlig, hvorefter det kun fik ca. halvdelen af det tilgodehavende beløb. Arbejdet blev derefter overført til andre tømrermestre, hvor snedkere udførte det på timeløn imod overenskomstens akkordbestemmelser, mens tømrere foretog selve opstillingsarbejdet. Dette sidste blev af Snedkerforbundets ledelse udlagt på den måde, at tømrerne udførte konfliktberørt arbejde, mens Tømrerforbundet udlagde Martin Petersens interesse for den bagatelsag, der reelt var tale om, som et forsøg fra Snedkerforbundets side på »at gennemtvinge akkordsystemets indførelse i tømrerfaget med eller mod Tømrerforbundets og tømrermestrenes vilje«, som From Petersen udtrykte sig.

Mange små stridigheder af denne art, der dels havde akkordspørgsmålet som baggrund, dels det nok mere reelle, at begge parter ville sikre flest mulige arbejdsopgaver for sig selv, florerede i disse år snart det ene sted, snart det andet. Det var den

slags nålestik, som efterhånden kunne få rå natur til at slå igenem en omhyggeligt indøvet optugtelse. Det sidste slag kom til at stå i Skagen.

Her havde den lokale afdeling under Tømrerforbundet, som bar navnet »Tømrer- og Snedkerforeningen for Skagen og omegn«, fået forbundets tilladelse til at kræve lønforhøjelse hos mestrene, og da mestrene strittede imod, etableredes der strejke overfor byens tømrer- og snedkermestre. Nu sagde imidlertid Martin Petersen tak for sidst. Han erklærede, at Tømrerforbundet naturligvis kunne etablere strejke for tømrerarbejde, men ikke for snedkerarbejde, og tømrerstrejken berørte derfor ikke Snedkerforbundets medlemmer i Skagen – der var iøvrigt kun et enkelt. Eftersom al tradition også i Skagen sagde, at tømrer- og snedkerarbejde var fælles arbejde, betød Snedkerforbundets holdning, at strejken ikke just kunne blive effektiv. From Petersen før straks voldsomt frem og kaldte de snedkere, som kunne tænkes at fortsætte arbejdet, skruebrækkere, mens Martin Petersen i et indlæg i den daværende »Nordjyllands Social-Demokrat« erklærede, at snedkerne kunne fortsætte arbejdet, såfremt mestrene i Skagen ville overholde den minimalløn, som ellers gjaldt for snedkere i provinsen. Martin Petersen føjede til, at snedkerne var blevet instrueret om strengt at »overholde grænserne for, hvad der er snedker- og hvad der er tømrerarbejde«, en bemærkning som nok kun har gjort From Petersen endnu mere rasende, eftersom der jo netop hidtil i praksis ikke havde eksisteret sådanne grænser.

Det lykkedes de strejkeramte mestre i Skagen at skaffe sig uorganiseret arbejdskraft fra andre egne af landet. De blev særdeles smukt behandlet af mestrene. Det fremgår af en lille artikel i førnævnte blad, hvori det hedder, at »de store herrer« (mestrene) ved de uorganiseredes ankomst til byen »sprang hen til kupeen for at forhindre de fæle strejkende svende i at få tag i de arbejdsvillige. Afsted gik det så hjem til mester, hvor et vel-dækket bord ventede dem... Det skal også nævnes, at der er

truffet foranstaltninger i anledning af strejken, idet det civile politikorps er kommanderet ud for at bevare de arbejdsvillige mod overlast. En foranstaltning, der grænser til latterlighed».

From Petersen lå ikke på den lade side. Under et ophold i Vordingborg forfattede han et brev til de arbejdsvillige, som er værd at citere et par udpluk fra: »Man har modtaget eder på banegården med politi. Som forbrydere er I førte gennem gaderne til arbejdspladserne, en behandling som hidtil har været uden sidestykke i Danmark. Vil I tåle denne behandling? Erken-der I, at I ikke er bedre værd? Skal eders hustruer og børn pege på eder i fremtiden som de, der har modarbejdet deres og eders standsfællers interesser? Vi tror det ikke og tilråber eder derfor: Forlad Skagen så hurtig som muligt og lad os, som mestrene har påtvunget kampen, kæmpe den til ende til fordel for os, for eder og vore familier . . .«

Det var unægtelig en meget patetisk henvendelse til skruebrækkere, holdt i et sprog, som det må have kostet From Petersen overvindelse at nedfæste på papiret. Så blidt indtrængende optrådte han ikke overfor Snedkerforbundets ledelse eller dets medlemmer i Skagen. De blev over en bank skældt ud med sprogets værste gloser, både offentligt i dagspressen og i forbundets medlemsblad. »Skruebrækker« var en af de mildere betegnelser. From Petersen hentede ellers fortrinsvis sine skældsord fra dyre-riget og havde en særlig forkærlighed for de mere utiltalende skabninger herfra. Som det senere skulle gå i hans strid med den faglige afdeling i København, kendte han ingen grænser, og han dømtes i et par sager for injurier. Det kostede tilsammen 506,31 kr. i bøder og sagsomkostninger.

Det er helt klart, at offentligheden morede sig – først og fremmest naturligvis den del, som stod fjendtligt over fagbevægelsen. Dennes venner græmmede sig over, at det kunne komme så vidt mellem to fagforbund. En del af forklaringen skal utvivl-sonst søges i, at Dansk Tømrer-Forbund ikke var medlem af De samvirkende Fagforbund, og denne hovedorganisation havde

derfor små muligheder for at dæmpe gemytterne. Den fik dog til sidst bragt parterne på talefod, og det tjener til Martin Petersens ære, at han sørgede derfor. Under forsæde af De samvirkende Fagforbunds daværende formand, Carl F. Madsen, førtes en række forhandlinger imellem de to forbund, der resulterede i en skelsættende aftale, som sluttede århundreders bitre stridigheder.

Aftalen gik ud på, at der mellem forbundene skulle nedsættes et fællesudvalg med 3 mand fra hver side. Udvalget fik til opgave »at behandle ethvert spørgsmål, der er af interesse for de to organisationer, både hvad angår det indbyrdes forhold og forholdet overfor arbejdsgiverne«, det skulle udarbejde regler for de to forbunds optræden under konflikter, »således at arbejde, der standses af den ene part, ikke optages af den anden part«, og endelig skulle det søge tilvejebragt et grundlag for ensartede overenskomstbestemmelser. Carl F. Madsen var en god diplomat, og det lykkedes ham at skabe en så tilpas god stemning, at de to kamphaner fra Skagen og andre steder, From Petersen og Martin Petersen, satte sig til bords for sammen at formulere en overenskomst mellem forbundene.

Der udveksledes fire forslag, som det lykkedes at samordne, så de to forbunds samlede hovedbestyrelser den 15. december 1914 kunne underskrive en »Overenskomst vedrørende samarbejdet mellem Dansk Tømrer-Forbund og Snedkerforbundet i Danmark«, som stadig i alle sine principper er gældende. Væsentligst her er, at det lykkedes From Petersen at trænge igennem med det synspunkt, at de to forbund anerkender alt arbejde som fælles arbejde, »dog kun for så vidt der ikke allerede eksisterer eller herefter afsluttes en særlig overenskomst mellem de vedkommende afdelinger og mestre på samme område om deling af arbejdet« – det skete helt naturligt som en konsekvens af den aftale, der som før nævnt var indgået i 1906 imellem forbundenes københavnske afdelinger og deres mesterorganisationer. Det var Martin Petersens tanke, at man simpelthen for hele

*J. C. E. Sørensen,
forbundsformand 1928–1939.*

landet skulle »anerkende hinandens ret til at udføre alt forefaldende arbejde, såvel tømrersvendene snedkerarbejde som snedkersvendene tømrerarbejde«, men denne regel kom altså i praksis kun til at gælde for provinsområdet.

Værd at mindes fra denne historiske overenskomst – på sin vis lige så banebrydende som overenskomsten med mesterorganisationerne fra 1895 – er også bestemmelserne om overflytning af medlemmer mellem de to forbund og de fælles regler for konflikt og konfliktunderstøttelser.

Denne aftale fra 1914 viste sig meget holdbar og meget værdifuld. Vel betød den ikke, at der fra dag til anden blev lutter idyl imellem tømrere og snedkere, ej heller imellem deres organisationer. Men den gav grundlag for en fredelig afvikling af uoverensstemmelser og førte frem til stadig bedre samarbejdsforhold både på arbejdspladserne og i organisationerne. Hvor god aftalen var, ses måske bedst af, at den første gang blev rettet så sent som i 1936 for igen i 1943 at få et korrektiv. Dette sidste indskrænkede tømrernes rettigheder til at udføre snedkerarbejde, idet det nu blev fastslået, at en tømrer, der udførte *møbelsnedkerarbejde*, skulle overføres til Snedkerforbundet.

*

Det var helt naturligt, at tanken om at skabe eet forbund ud af de to tidligere så stærkt stridende før eller siden måtte melde sig. Tanken herom havde for så vidt haft tilhængere langt tilbage i Tømrerforbundets historie; med en måske lidt dristig fortolkning af From Petersens tidligere refererede betragtning om, at det for Tømrer-Forbundet gjaldt om at organisere alle fagets udøvere, uanset om de havde svendebrev eller ej, kan man sige, at industriforbundstanken tidligt var ventileret, omend ikke med rene ord, og i de bevægede år omkring afslutningen af første verdenskrig havde den daværende formand for Københavns afdeling, Carl Larsen, udtalt sig direkte herfor, uden at han fandt større genklang for sine tanker blandt afdelingens medlemmer.

Det blev snedkerne, der først rejste tanken direkte overfor Tømrerforbundet. På Snedkerforbundets kongres i 1955 behandles et forslag fra en afdeling om, at forbundet skulle slutte sig sammen med Træindustriarbejder-Forbundet. Men snedkerkongressen ændrede dette forslag derhen, at den i stedet pålagde sin forbundsledelse at optage forhandlinger med Dansk Tømrer-Forbund om en sammenslutning.

I tiden op til Tømrerforbundets 33. kongres i Århus i 1960 førtes da en række orienterende forhandlinger imellem de to hovedbestyrelser. De drejede sig alene om at kulegrave de to forbunds forhold, finde lighedspunkter i den organisatoriske opbygning, i økonomi, i overenskomstforhold og lignende – eller pege på sådanne forskelligheder, som måtte klares af, før realitetsforhandlinger om en sammenslutning kunne optages. Disse orienteringer fandt sted på et tidspunkt, hvor Dansk Tømrer-Forbunds kongres endnu ikke havde haft lejlighed til at udtale sig om sagen, men kongressen i 1960 godkendte forbundsformand Henry Hansens redegørelse for sagen og bemyndigede forbundets ledelse til at fortsætte forhandlingerne, så man, »når tiden er inde, kan fremsætte eventuelle forslag til forbundenes kompetente myndigheder (kongresserne)«.

Det viste sig under kongressens drøftelser, at industriforbundstanken, således som den iøvrigt længe havde været udtrykt i forbundets formålsparagraf, havde mange tilhængere – klarest blev den udtrykt af formanden for den faglige afdeling i København, Carl Grave, som bl. a. sagde, at »udviklingen i byggeindustrien vil tvinge os over i en anden organisationsform, og i København sympatiserer vi med industriforbundslinjen, dvs. at det er tømrere og bygningsnedkere, der har størst fælles interesser, men vi forudser iøvrigt en kommende snævrere forbindelse til murere, jord- og betonarbejdere og murerarbejdsmænd. Vi tror ikke, at modstanden imod et egentligt bygningsarbejder-forbund vil komme fra de faglærtes rækker, men først og fremmest fra arbejdsmændenes. Men hvis vi kender vor besøgstid, så kan et byg-

nings-træarbejderforbund blive et vægtigt led i et kommende alle omfattende bygningsarbejderforbund«.

På det grundlag, som således både Snedkerforbundets og Tømrerforbundets kongresser havde givet for videregående forhandlinger, skulle forbundsledelserne herefter søge frem til en afklaring. Men der skulle under overenskomstsituationen i 1962/63 komme en kurre på tråden, som kunne have skabt vanskeligheder for forhandlingerne, hvis der ikke iøvrigt havde bestået et godt og fordrageligt forhold imellem forbundene. Snedkerne fik nemlig da efter aftale med Centralforeningen af Tømrermestre en tilføjelse til deres overenskomst af følgende ordlyd: »Til snedkerarbejde må kun anvendes medlemmer af Snedkerforbundet i Danmark«. Selvom Tømrer-Forbundet hurtigt fra Centralforeningen af Tømrermestre fik bekræftelse på, at denne bestemmelse ikke medførte nogen ændring for tømreres adgang til at udføre bygnings-snedkerarbejde, blev den nævnte tilføjelse til overenskomsten dog i Tømrerforbundets ledelse opfattet som en ikke just overdreven venlig handling »på et tidspunkt, hvor forhandlinger om en sammenslutning foregår«, som forbundsformand Henry Hansen udtrykte sig på kongressen i 1963.

Men kongressen var ikke i tvivl om, at samlingsbestræbelserne burde fortsættes. Det forslag, som kongressen i 1960 havde forudset, gik nærmest ud på, at der skulle dannes to nye forbund: et for træarbejdere i bygningsindustrien, et andet for arbejdere i møbel- og anden tilsvarende træindustri. På 1963-kongressen blev denne problemstilling imidlertid helt forladt, efter at forbundsformand Henry Hansen havde redegjort for det undersøgelsesarbejde, som var tilendebragt vedrørende fordelingen af Snedkerforbundets medlemmer. De viste sig at være så stærkt opsplittede og infiltrationen imellem bygnings-snedker- og møbelsnedkerarbejde så stor, at en opdeling efter de først skitserede linjer i to nye organisationer ikke var mulig. Der måtte blive tale om en egentlig, total sammenslutning af de to forbund. Henry Hansens indstilling til kongressen lød bl. a. således:

Tre mænd, som har spillet en fremtrædende rolle i forholdet mellem Tømrerforbundet og Snedkerforbundet. Fra venstre De samvirkende Fagforbunds formand i 1915, C.F. Madsen, da striden imellem de to forbund afblæstes, derefter snedkernes formand Martin Petersen, der kæmpede imod From Petersen, og endelig forbundsformand Harry Christensen, som på snedkersiden leder sammenslutningsforhandlingerne.

»Der sker en stadig større infiltration mellem de to forbunds medlemmer ude på arbejdspladserne, og det har skabt megen usikkerhed om, efter hvilke bestemmelser – snedkernes eller tømrernes – opmåling og lignende skal finde sted . . . Vi mener i vort forbunds hovedbestyrelse, at en sammenslutning må styrke os under overenskomstforhandlingerne. Arbejdsgiverne koordinerer deres krav og deres kræfter, og vi stødte på mange vanskeligheder under sidste overenskomstforhandling . . . Det er vor opfattelse, at det må være en betingelse for sammenslutningen, at det udtrykkeligt i det nye forbunds formålsparagraf slås fast, at vi stiler imod et bygnings-industriarbejderforbund, således at dette nye forbund skulle blive en overgang til et egentligt industriforbund for bygningsarbejdere«.

Hermed var Tømrerforbundets linje gjort helt klar. Kongressen tilsluttede sig enstemmigt, at forhandlingerne med Snedkerforbundet blev videreført efter de retningslinjer, som forbundsformanden havde skitseret, således at et resultat eventuelt kunne forelægges for Snedkerforbundets kongres i sommeren 1965. I givet fald ville så Tømrerforbundet indkalde til en ekstra kon-

gres, som kan drage konklusionen af forhandlingerne og træffe forbundets afgørende beslutning.

Det er ikke muligt på det tidspunkt, hvor dette skrives, at forudsige samlingsbestræbelsernes endelige forløb. Men værd at nævne er det, at man under det hidtidige arbejde dels har gjort op, at forbundene i økonomisk henseende er nogenlunde lige velstillede, dels at en fornuftig organisationsplan for det evt. sammenstykkede nye forbund kan opstilles. På kongressen i Tømrerforbundet i 1960 kunne forbundsformanden således oplyse, at Snedkerforbundet på det tidspunkt rådede over en samlet formue på ca. 17 millioner kroner. Tømrerforbundet over ca. 18 millioner kroner. Snedkerforbundet havde opgjort, at 5.340 af de ialt 13.649 medlemmer var beskæftiget ved rent bygnings-snedkerarbejde, kun 218 ved tømrerarbejde, mens 3057 af Tømrerforbundets medlemmer var beskæftiget ved bygnings-snedkerarbejde i værksteder eller på bygninger. Der kunne altså i høj grad tales om, at der er et fælles arbejdsområde for de to fag.

Når det nu i 1960'erne er kommet så vidt imellem snedkere og tømrere, som igennem århundreder har stridt om arbejdet, at de for alvor drøfter en sammenslutning, spiller een ting dog utvivlsomt frem for noget en dominerende rolle: at frygten for en stadig tilbagevendende stor-arbejdsløshed er manet i jorden. Begge parter har nu *råd* til at overveje, hvordan de bedst tjener det formål, som må være deres egentlige – at sikre sig de bedst mulige arbejds- og lønvilkår overfor arbejdsgiverne.

*

Selvom imidlertid forholdet imellem snedkere og tømrere igennem årene har givet anledning til flest gnidninger, må det dog ikke overses, at Dansk Tømrer-Forbund har haft lignende vanskeligheder i det organisatoriske arbejde med andre organisationer, og også her har baggrunden været ønsker hos enten den ene eller den anden part om at forbeholde arbejdsopgaver for sig selv.

*Ingvar Dahl,
forbundsformand 1939-1954.*

Det har som oftest været selve den tekniske udvikling indenfor byggeriet, som har ført sådanne uoverensstemmelser med sig. Det vil huskes, hvordan allerede stifterne af Dansk Tømrer-Forbund pegede på, at det tiltagende jernbeton-byggeri stillede tømrerfagets udøvere overfor nye problemer. Her var det arbejdsmænd og murere, der trængte sig ind på et område, som tømrerne traditionelt måtte føle som deres. I København var det først og fremmest arbejdsmændene, der trængte ind på det nye arbejdsfelt, i provinsen meldte også murerne sig som »konkurrenter«. Allerede før århundredskiftet var Statens Museum for Kunst i København blevet opført med etageadskillelser i jernbeton, og det var blevet en så stor succes, at arkitekter og byggherrer i stigende udstrækning gik bort fra det traditionelle træ. Det førte med sig, at der i 1904 fra en generalforsamling i den faglige afdeling blev rettet en henvendelse til Akademisk Arkitektforening, hvori man opfordrede dennes medlemmer til at kræve alt forskallingsarbejde udført af tømrersvende. Foreningen var positivt indstillet, men henviste tømrerne til fra sag til sag at rette henvendelse til de enkelte arkitekter. Men trods alle forsøg på at sikre forskallingsarbejde for tømrerne, gled udviklingen med usvigelig sikkerhed frem imod, at arbejdet blev fælles for flere faggrupper. Den faglige afdelings medlemmer gik hårdt til værks i denne sag. I 1907 vedtog de således på en generalforsamling, at afdelingens medlemmer ikke må påtage sig nogen art af tømrerarbejde på bygninger, hvor opstilling til jernbeton er udført af jord- og betonarbejdere. Det var unægtelig et rabiatt middel, men forbudet kunne naturligvis ikke fastholdes. I stedet forsøgte man nok så realistisk at finde frem til en grænseaftale med jord- og betonarbejderne. Man enedes også, men med det beklagelige resultat, at jord- og betonarbejdernes generalforsamling forkastede aftalen.

I de første år kunne det måske gå med »konkurrencen«. Tømrerne havde nemlig simpelthen bedre naturlige forudsætninger for at påtage sig opstilling til jernbeton. Men Arbejdsmandsfor-

bundet iværksatte snart et omfattende dygtiggørelsesarbejde i dette nye speciale, og lidt efter lidt trængte dets medlemmer sig så langt ind i det, at situationen blev uholdbar for både dem og tømrerne, hvis der ikke fandtes frem til en forståelse. Den blev opnået i 1936 og har bestået siden.

Aftalen betød dog desværre ingenlunde, at der hermed var sikret lutter idyl mellem tømrere og arbejdsmænd. Allerede på kongressen i 1939 var dette kommet til udtryk i en resolution, hvori det hed: »Kongressen må iøvrigt anse det for nødvendigt, at priserne for bygningsindustriens fællesarbejde bliver fællespriser for alle interesserede fag, og at nøje samarbejde mellem fagene derfor må tilstræbes.« Tømrerforbundets forannævnte ideelle, langsigtede mål for en sammenslutning med Snedkerforbundet er således en logisk følgeslutning af en ældre indstilling til byggefagenes faglige problemer, og i samme retning pegede forbundsformand Ingvard Dahls udtalelser på kongressen i 1951, hvor han fastslog, at tømrerfagets traditionelle materiale, træet, var i stadig tilbagegang og føjede til, at »vi må gøre os klart, at vi i det lange løb ikke kan undgå at tage stilling til spørgsmålet om vor organisationsform.«

Det var stadig først og fremmest forholdet til arbejdsmændene, der lå bag disse udtalelser. – Ingvard Dahl sagde det helt klart til tidsskriftet »Byggeindustrien« i september 1953: »Vi lukker ikke vort forbund af, så arbejdsmændene ikke kan komme derind. Hvis en mand udfører tømrerarbejde, ser vi vor interesse i, at han står som medlem af Tømrerforbundet, selvom han ikke er faglært.« Ingvard Dahl var her i nøje overensstemmelse med en holdning, han havde indtaget – og fået forbundets hovedbestyrelse til at acceptere – kort efter grænseaftalens indgåelse i 1936. Forbundet kunne på det tidspunkt efter sine love ikke optage folk uden svendebrev, men da en grænseudvalgskendelse fra DsF fastslog, at nogle arbejdsmænd, der udførte tømrerarbejde et sted i Midtsjælland, skulle overføres til Tømrerforbundet, så erklærede man sig villig til at tage dem. Forbundets hovedbestyrelse

dispenserede fra lovene. De pågældende arbejdsmænd foretrak dog at indstille deres tømrerarbejde og forblev i deres gamle forbund – til lettelse for både dette og Tømrerforbundet.

Værd at notere i denne forbindelse er også en erklæring, som det mangeårige forretningsudvalgsmedlem og formand for afdelingen i Århus, Thv. Jensen, fremsatte på kongressen i 1957: »Der er en ting, som jeg synes, vi skal beskæftige os med, og det er samarbejdet med de øvrige byggefag i Danmark, således at vi faktisk fik industriforbund, karteldannelse. Det er meningsløst, at to forbund har priser på form- og flagearbejde, så vi må ligge og lure på hinanden.«

Der kan ikke her gås i detaljer om de mange grænsestridigheder, der opstod trods aftalen af 1936, og som var den egentlige årsag til problemets stadige opdukken. Det er en hel litteratur for sig – iøvrigt en særdeles spændende og tankevækkende. Men nogle enkelte skal fremhæves til illustration af deres rækkevidde.

Få år efter at grænseaftalen med arbejdsmændene var underskrevet, nemlig i november 1940, afsagde De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg en kendelse, som glædede Ingvar Dahl meget, fordi den indeholdt en bekræftelse på, at hans linje i spørgsmålet om tilslutning til hovedorganisationen var rigtig. Grænsestriden drejede sig om noget isoleringsarbejde på den nye radiofonbygning i København, som imod grænseaftalens

---

Allerede på forbundets kongres i 1894 var man inde på oprettelse af særlige produktionsværksteder, men først under storlockouten i 1899 kom det første til verden, nemlig Tømrsverdenes Aktieselskab i København. I forbundets formålsparagraf tales udtrykkeligt om, at forbundet skal støtte kooperative virksomheder i faget, og ved 75 års jubilæet findes de 14 kooperative virksomheder, hvorfra bringes billeder på siderne 135 og 137. De nævnes her i rækkefølge, idet tallene i parentes dels angiver stiftelsesår, dels omsætning i 1964: 1. København (1899 – 11 mill. kr.), 2. Ålborg (1933 – 3 mill. kr.), 3. Århus (1919 – 6,1 mill. kr.), 4. Horsens (1920 – 2,8 mill. kr.), 5. Hjørring (1937 – 1 mill. kr.), 6. Roskilde (1960 – 2 mill. kr.), 7. Kolding (1933 – 1,3 mill. kr.), 8. Skive (1933 – 1,2 mill. kr.), 9. Silkeborg (1945 – 2 mill. kr.), 10. Herning (1946 – 2 mill. kr.), 11. Esbjerg (1930 – 3,2 mill. kr.), 12. Vejle (1938 – 1,8 mill. kr.), 13. Odense (1938 – 2,6 mil. kr.), 14. Nordre Birk (1945 – 2 mill. kr.)

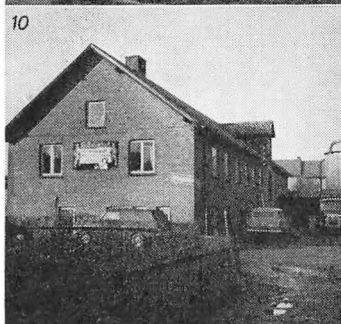
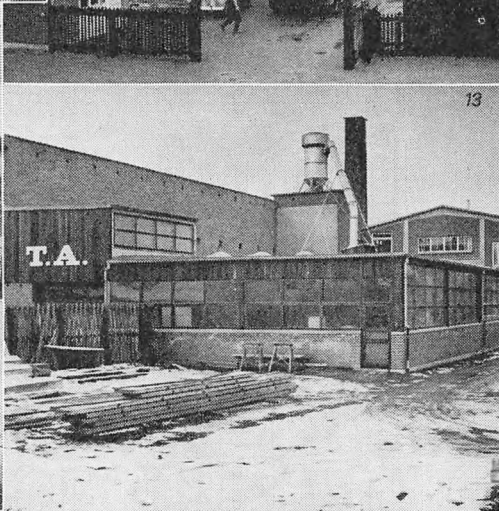
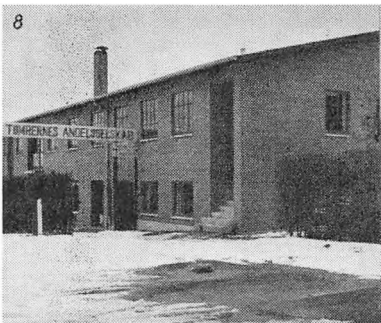

bogstav og ånd var udført af arbejdsmænd. Disse mente imidlertid, at også de havde ret til at udføre arbejdet, fordi de havde overenskomst for arbejdet med Isoleringsfabrikanternes Forening. D.s.F. slog imidlertid fast, dels at arbejdet var tømrerarbejde, dels – og det var principielt nok så vigtigt – at det ikke kunne tillades et forbund at slutte overenskomst om et andet fags arbejde.

»Vort fags udøvere kan kun ønske«, skrev Ingvard Dahl i beretningen for det pågældende år, »at de nye veje, vi her har betrådt, var blevet kendt af vort fag på et tidligere tidspunkt.« Med andre ord: Hvis forbundet tidligere var kommet tilbage til De samvirkende Fagforbund (LO), ville man have stået stærkere også i grænsestridigheder.

Samme kommentar kunne knyttes til en principielt vigtig sag, som opstod i kongresperioden 1948–51 i Odense. Her havde arbejdsmænd påbegyndt opførelse også af større arbejdsskure i nye materialer, og skønt Tømrerforbundet bad Arbejdsmandsforbundet skride ind herimod, fastholdt dette, at dets medlemmer havde kotymemæssig ret til arbejdet. Ingvard Dahl indbragte sagen for grænseudvalget, bilagt et vældigt materiale, som dokumenterede, at der her var tale om et udpræget stykke tømrerarbejde. Efter pålæg fra grænseudvalget enedes de to forbund da om, at de selv ville slutte sagen – Arbejdsmandsforbundet bøjede sig og tilskrev sine afdelinger, at deres medlemmer fremtidig højst måtte opføre arbejdsskure til 8 personer af i forvejen tildannede flager.

Selvom Arbejdsmandsforbundet som før nævnt gennem årene har udført et både anerkendelses- og beundringsværdigt arbejde for at uddanne sine medlemmer i beton-forskalling o. l., et dygtiggørelsesarbejde, som har givet smukke resultater, var der i hvert fald for år tilbage dog ofte tale om kvalitetsforskelle, når opstilling til støbning var foretaget af faglærte eller ikke-faglærte. Tømrerforbundet havde en naturlig interesse i så vidt muligt at værne sine faglige interesser, og en sag, som i 1949 rejstes af

formanden for Københavns amts 1. afdeling, Edmund Bengtsson, fik i så henseende væsentlig betydning.

Tømrerne krævede her erstatning af en mester, fordi en etageadskillelse, der var udført af arbejdsmænd, var så ujævn, at de til stadighed måtte »jævne ud« ved den efterfølgende gulvlægning, så de ikke kunne tjene penge på akkorden. Tømrermesterens Centralforening erkendte, at tømrerne havde ret, men henviste erstatningskravet til den murermester, for hvem etageadskillelsen var udført. Københavns amts 1. afdeling indbragte imidlertid erstatningskravet for Hustømrernes Voldgiftsret – og fik medhold i påstanden. Tømrermesteren måtte betale erstatning, og kendelsen fik utvivlsomt den indirekte betydning, at den styrkede tømrernes stilling på betonforskallings området, i hvert fald for en tid.

For at afrunde dette billede skal endelig nævnes en helt anden »strid«, hvor de to arbejderorganisationer – arbejdsmændenes og tømrernes – var enige, men hvor arbejdsgiverne ikke ville affinde sig med denne enighed. Et entreprenørfirma havde ansat en tømrersvend til et stykke forskallingsarbejde i København. Arbejdet var fællesarbejde med arbejdsmændene, men der var enighed mellem dem og tømrerne om, at det speciale, der var tale om (forskalling til et fundament), var arbejdsmændenes arbejdsområde. Den pågældende tømrersvend forlod derfor arbejdet, men arbejdsgiveren insisterede på, at svenden skulle blive ved det. Sagen endte i Den faste Voldgiftsret (nu Arbejdsretten), hvor arbejdsgiverne krævede kendelse for, at tømrere var pligtige at udføre det pågældende forskallingsarbejde.

Arbejdsgiverne havde aldrig godkendt den »arbejdsfordelingsaftale«, der var indgået imellem tømrere og arbejdsmænd på dette område. Den bandt derfor ikke dem. Den faste Voldgiftsret gav arbejdsgiverne medhold. Det pågældende arbejde var nemlig også prisbestemt i Dansk Tømrer-Forbunds overenskomst med Entreprenørforeningen; altså var tømrere også forpligtede til at udføre arbejdet.

Det principielle i denne sag fik betydning for grænseforholdet til murerne, som nu kort skal omtales.

Her var der så relativt tidligt som i april 1915 indgået en grænseaftale, der – omend under protest – blev accepteret af de to mesterorganisationer i maj samme år. Denne grænseaftale blev senere revideret i 1931. Mellem murer- og tømrerfagene var det først og fremmest provinsområderne, det gjaldt, men aftalen var dels ikke særlig klar, dels blev den ikke overholdt af medlemmerne. Tømrerforbundet modtog mange klager fra sine afdelinger, og helt galt syntes det at blive i årene under den anden verdenskrig. Der aftaltes da forhandlinger imellem de to forbund om en fornyet grænseaftale, hvori det meget udspecificeret blev fastslået, hvad der var tømrerarbejde, hvilke arbejdsopgaver murerne havde førsteretten til – og hvad der skulle være fælles arbejde for de to faggrupper. Aftalen blev underskrevet af forbundsformændene Ingvard Dahl og Marius Madsen i februar 1945, og udover de stridigheder, som havde ført til aftalen med arbejdsmændene, blev der i overenskomsten med Murerforbundet taget stilling til en lang række af de nye materialer, som i de senere år var taget i brug indenfor byggeriet, deriblandt de mange forskellige slags pladematerialer som cocolit, insulit, celotex og lignende. Murerne opsagde imidlertid grænseaftalen til ophør 1. oktober 1950, efter at en strid om retten til at udføre arbejde med durisol ikke kunne afgøres. Mestrene havde aldrig villet underskrive denne sidste grænseaftale, og den kunne derfor ikke, hvor god vilje de to fagforbund end udviste, garanteres overholdt.

Det må imidlertid ikke overses, at et af de første fag, som tømrerne kom i »konflikt« med om udførelse af bestemte arbejder, var træindustrien. Den voksede stærkt frem i årene op til og efter århundredskiftet, men i mange år herskede der megen strid om, hvorvidt et arbejdsområde tilhørte Træindustriarbejderforbundets eller Tømrerforbundets medlemmer. Først i november 1947 indmeldte sidstnævnte forbund sig i Dansk Træ-

arbejdersekretariat, idet man dog – og det skulle vise sig betydningsfuldt ved afgørelsen af den sag, som nu kort skal beskrives – tog forbehold overfor de grænseaftaler, der indtil da var indgået imellem sekretariatets medlemsforbund.

I 1948 krævede Træindustriarbejderforbundet nogle medlemmer af Tømrerforbundet, der var beskæftiget ved maskinarbejde hos en fabrikant i Tåstrup, der iøvrigt var medlem af en tømrermester-forening, overført til sig. Tømrerforbundet protesterede, idet man hævdede, at de maskiner, dets medlemmer betjente, var almindelige på tømrerværksteder, og at de arbejdsopgaver, de udførte, iøvrigt var traditionelt tømrerarbejde, omfattet af fagets uddannelsesregler. Sagen endte i grænseudvalget, hvis afgørelse blev af principiel, langtrækkende betydning. Udvalget slog nemlig fast, at det ikke var afgørende for medlemsforholdet, om der benyttedes maskiner i arbejdet, ejheller om maskinerne var mere eller mindre komplicerede. Afgørende for, om en arbejder skulle stå tilsluttet det ene eller det andet forbund, var alene, hvilket fagområde den konkrete arbejdsopgave hørte til. I det foreliggende tilfælde var det evident, at tømrerne ved træbearbejdningsmaskinerne i Tåstrup udførte arbejde, der traditionelt var tømrerarbejde – og de skulle derfor fortsat stå som medlemmer af Tømrerforbundet. Ingvard Dahl sendte omgående denne grænseudvalgskendelse ud til alle afdelinger og pålagde dem indtrængende at sørge for, at kendelsen overalt blev fulgt.

Endelig skal nævnes, at Tømrerforbundet i november 1950 indgik en aftale med Skibstømrerforbundet, som principielt gjorde de to forbunds arbejdsområde fælles. Aftalen blev ændret i kongresperioden 1960–63, således at overflytning af medlemmer finder sted, såfremt disse i et år har været beskæftiget på det andet fags område. Overflytning sker da med fulde anciennitetsrettigheder. Overflytning skal endvidere ske i områder, hvor det ene forbund ikke har afdeling.

Hermed var grænseproblemerne, der i årene forud havde skabt så mange vanskeligheder, bragt ind i nogenlunde faste baner.

Sådan levede tømrerne

ALLE de bestræbelser, der er beskrevet i det foregående, havde eet fælles formål: At forbedre leve- og arbejdsforholdene for fagets udøvere. Der kunne måske nok ind imellem opdukke motiver, som var mindre skønne, men om de forskellige organisationsformers hovedsigte hersker der ingen tvivl. Det er iøvrigt nødvendigt, at man ikke altid vurderer ting og forhold ud fra den problemstilling, vi kender nu – kun ved at forsøge at forstå de omstændigheder, hvorunder tidligere tiders stillingtagen blev truffet, er det muligt at øve retfærdighed.

Selvom danske tømrersvende i mange henseender var bedre stillet end arbejderne i almindelighed, så var kårene dog usle. De skiftende konjunkturer har igennem århundreder ramt bygningsarbejderne hårdt. I en tid, hvor organisationsdannelser i vor forstand lå langt udenfor, hvad man overhovedet kunne tænke sig til, var det derfor forståeligt, at enhver var sig selv nærmest.

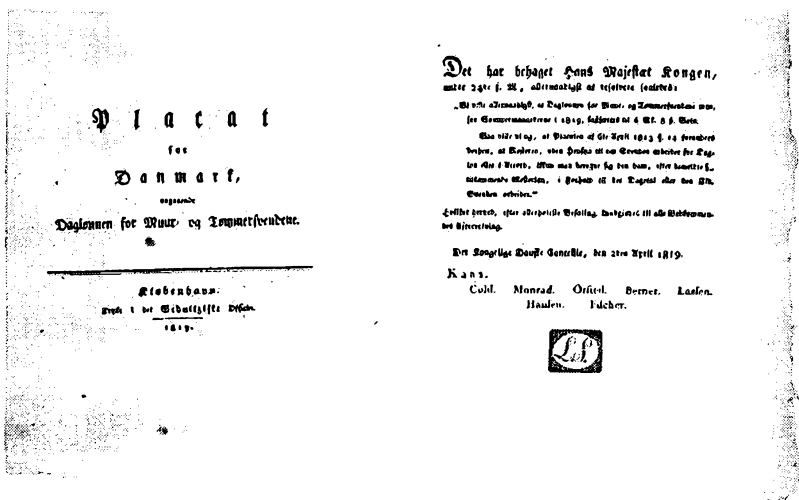
Men som det tidligere er fortalt, var man allerede i den tidlige laugstid stærkt ind på at fastsætte ensartede lønninger for fagets arbejdere, iøvrigt også for dets mestre. Der var ikke tale om overenskomster imellem de direkte parter. Det var myndighederne, som fastsatte arbejdsbetingelserne og lønningerne. Allerede i forbindelse med den første københavnske laugsskrå fra 1515 gennemførtes en sådan lønfastsættelse: Mesterhonoraret blev da bestemt til 4 skilling om dagen, mestersvenden skulle have 3 skilling, andre svende »lidt mindre«, som det hed med en lidt upræcis talangivelse, og lærlinge måtte under ingen omstændigheder oppebære en dagløn på mere end 2 skilling.

For at forstå disse talstørrelser bør man huske, at der i 1544 gennemførtes en pengereform i Danmark, som satte en rigsdaler lig med 6 mark, som hver var lig 16 skilling, der hver igen var det samme som 3 hvid. Da det nuværende pengesystem indførtes i Danmark i 1875, hvor de gamle møntenheder afløstes af kroner og ører, sattes rigsdaleren lig med to kroner, og set i forhold til vor tids penge var en skilling altså godt 2 øre – idet man dog bør være sig for at drage sammenligning mellem købekraften i 1500-tallets skilling og vor tids ører.

Pengelønninger af den nævnte størrelse synes at have holdt sig igennem mange år. Men heller ikke i tidligere århundreder var pengeværdien noget fast og stabilt, og der skete derfor alene af den grund, men utvivlsomt også på grund af det pres, som svendelaugene kunne udfolde, en jævn stigning i pengeindkomsterne. Endnu så relativt langt frem i tiden som under den tidligere omtalte storstrejke i 1794 kunne mestrene om de lønkrav, som var strejkens egentlige baggrund, sige, at de var urimelige, alt eftersom »selv den dårligste svend fortjener året igennem 85 rigsdaler, 3 mark og 8 skilling, ved akkord let 100–120 rigsdaler, hvilket vi formode at være en ganske anstændig indkomst for et menneske, der ikke forstår andet end at bruge en økse eller en sav efter anvisning«.

Man kan altså gå ud fra, at københavnske tømrersvende i 1794 gennemsnitlig vel har tjent omkring 90 rigsdaler om året. Et simpelt regnestykke vil da vise, at der i løbet af de små 300 år siden lønfastsættelsen i 1515 var sket en nidobling af lønnen. For provinsens tømrere har vi fra samme tid (1794) en opgørelse, der fortæller, at lønnen i Ålborg var 1 mark, 14 skilling pr. dag, og at dette udgjorde ca. 75 pct. af lønnen i København.

Allerede i februar 1763 var der imidlertid sket en skelsættende begivenhed på lønområdet. Da udkom nemlig de såkaldte »Krofar Brandts selvgjorte artikler«, hvori svendene krævede en dagløn på 2 mark, 4 skilling om dagen i sommermånederne, 1 mark, 12 skilling om dagen i vintermånederne. Dertil kom,

Så højtideligt gik det til, når kongens cancelli fastsatte lønninger i 1819.

at man krævede tilladelse til at tage ros samt ret til at forlade arbejdet uden varsel. Det er de første egentlige overenskomstkrav, danske tømrere har formuleret.

Krofar Brandt var på den tid den reelle leder af svendelaugene i København. Han var bestyrer af herberget, og han varetog på mange områder svendenes fælles interesser. Hans overenskomstkrav blev afvist af arbejdsgiverne, hvilket dog ikke betød, at de ikke – i hvert fald i perioder – i praksis blev de gældende priser på arbejdskraft. Danmark befandt sig i årene op imod dette sekelskifte i en opgangstid, som også gav sig udtryk i lønfastsættelserne, og det er ganske klart, at også tømrerne udnyttede de gode konjunkturer.

Da mestrene ikke ville forhandle om »krofar Brandts selv-gjorte artikler«, gik svendelaugene i 1782 direkte til magistraten med krav om lønforhøjelser. Magistraten spurgte mestrene, og disse foreslog da, at lønreguleringen kunne finde sted på den måde, at det fastsattes, hvor meget en mester skulle have for en svend hos bygherrerne. De ønskede en pris på 3 mark, 8 skil-

ling om sommeren og 3 mark om vinteren, og heraf skulle så svenden have henholdsvis de 2 mark, 8 skilling og 2 mark. Mestersalæret skulle altså under alle forhold være 1 mark pr. svend om dagen, og samtidig ønskede mestrene fastslået, at arbejdstiden i sommermånederne blev lagt fra kl. 5–11, 13–19, altså ialt 12 timer om dagen. Om vinteren skulle arbejdstiden være fra daggry til mørkets frembrud.

Af laugsmestrenes svar til magistraten kan ses, at netop på hin tid var Danmark inde i en opadgående konjunktur, som også førte prisstigninger med sig. Der tales direkte om, at »dyrheden« også rammer mestrene, og man vil derfor, hvis det stillede forslag indrømmes, være indstillet på at give svendene større løn, selvom den hidtil fastsatte (men næppe reelle) løn har været gældende i »2 à 3 seculo« (århundreder). »Altid har i den tid den sædvanlige løn, som forældre efter forældre har kunnet mindes at fortælle deres børn, vedvaret«, som det hedder i mestrenes brev.

Det var nu ikke bare på grund af svendenes blå øjne, at mestrene så villigt gik med. Allerede dengang gjaldt den økonomiske lov om udbud og efterspørgsel, og manglen på arbejdskraft til de mange store bygningsarbejder, der var igang, pressede – på trods af de myndighedsfastsatte lønninger – priserne i vejret også på arbejdskraften. Mestrene havde derfor en naturlig interesse i at have myndighedernes officielle takster at henvise til, hvis svendenes krav skulle blive alt for »ublu«. At der virkelig skete noget i dette åremål, kan ses af, at tømrerlønningerne i året 1813, umiddelbart forud for statsbankerotten samme år, var nået op på 4 mark, 8 skilling om sommeren, 3 mark, 12 skilling om vinteren.

Ovenpå statsbankerotten fulgte imidlertid en svær tid. Det var småt med arbejde, og svendene underbød hinanden. Lønningerne fra 1813 blev forladt, og det viste sig snart, at mestrene helt mistede interessen for de faste løntakster, og fra 1826 falder de reelt helt bort. Den store arbejdsløshed gjorde det muligt for

mestrene at få arbejdet udført til endnu lavere takster. Og her viste det sig klart, at myndighederne stod på mestrenes side. De takster, som officielt var gældende, var fastsat i år med meget arbejde og stor efterspørgsel på arbejdskraft – og altså på et lavere niveau, end forholdene egentlig bød – og de afskaffedes reelt i dårlige år med dyrtid og mangel på arbejde.

De dårlige tider varede dog ikke ved, og som så ofte før skulle det vise sig, at der skulle en krig til for at få hjulene til at snurre. Det er jo det kapitalistiske samfunds største svaghed, som alle landes befolkninger så ofte har haft grund til at begræde. I midten af 1800-tallet, efter 3-års krigen 1848–1850, væltede en bølge af gode konjunkturer ind over landet. Mestrene fik mange arbejdsopgaver, som de skulle have udført, og de havde derfor brug for arbejdsro. Efter krav fra de københavnske tømmer-svende gennemførtes derfor den første priskurant i faget. Den blev trykt i 1851 og trådte i kraft fra 1. januar 1852. Den var inddelt i 6 hovedafsnit og indeholdt i alt 331 specificerede arbejdsopgaver. På grundlag af den sikredes der svendene en dag-løn på 6 mark, 8 skilling i de egentlige sommermåneder, i må-nederne marts og oktober var fortjenesten 5 mark, 8 skilling og i de egentlige vintermåneder 4 mark.

Det var denne priskurant og dens nærmeste efterfølgere, som var direkte anledning til, at først den faglige afdeling i København, dernæst Dansk Tømrer-Forbund blev stiftet.

HER vil vi så foretage et lille sidespring i skildringen af, hvor-dan tømrerne levede. I det nærmest forudgående er søgt givet en skildring af, hvordan lønforholdene langsomt udviklede sig for de arbejdende tømmer-svende. Men hvordan med dem, der af en eller anden grund ikke kunne arbejde?

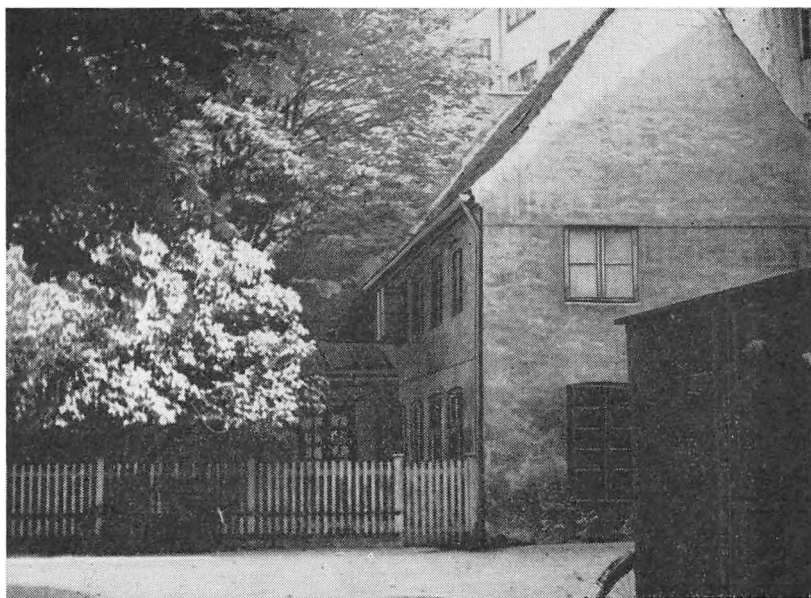
De var simpelthen elendigt stillede. Det gjaldt arbejdsløse, syge og gamle. Svendelaugene havde dog som tidligere fortalt

regler for understøttelse til trængende kolleger. Der var dels tale om en form for kontingent, dels tale om at forskellige former for bøder, der kunne idømmes medlemmerne, tilfaldt forskellige understøttelseskasser. Dertil kommer, at svendene var forpligtede til at møde ved begravelser i bestemte skift. Men at det altsammen var og blev småt vil fremgå af, at der i 1832 var så få midler til rådighed til disse formål, at gamle, udslidte svende, som havde måttet ophøre med arbejdet, kun kunne få en månedlig understøttelse fra svendelaugene på 2 rigsdaler, og at sygelønningen i 10-året 1840–1850 var så beskeden som 2 rigsdaler om ugen.

Gentagne gange i årenes løb havde der været tanker fremme om at ændre ved disse uværdige forhold – og at gøre det ved egne kræfter. Men det viste sig ikke muligt at overbevise det store flertal af svende om det rigtige heri. Hver havde nok i at klare egne problemer og kunne ikke, mente i hvert fald ikke at kunne, også påtage sig ansvar for andres ulykker. Ethvert forslag om at indføre faste, forhøjede kontingenter måtte derfor vente til en senere tid.

Men i 1846 skete der dog noget, som viste, at en ny tid var på vej. Da oprettedes i København »Foreningen til understøttelse af gamle tømrersvende og deres enker«. Stiftelsesdagen var 29. marts, stifterne var 19 svende og formand blev Niels Møller. Man satte sig et smukt mål: at skaffe en bolig for pensionister ud fra den sande og rigtige betragtning, at hvad der især bekymrer den gamle er at sikre sig et godt sted at bo på sine ældre dage. Den nye forenings ledelse mødte ikke uforberedt. Man havde tværtimod opstillet et budget for, hvordan den stillede opgave kunne løses. Hvis foreningen fik 400 medlemmer, og de hver betalte 2 skilling i egentligt kontingent, ville man om 20 år kunne rejse en bolig for »8 familier og 8 enkemænd eller enker«, som projektet lød på. Det var altså en langtidsplan, man havde for.

Det skulle dog gå hurtigere. Allerede i 1851 rådede foreningen over et fond på 700 rigsdaler, og da man samtidig kunne disponere over 4000 rigsdaler af svendelaugets midler, gik man

Et billede af Tømmerkroen i Adelgade 27, København – erhvervet af svendelaug^{et} 1771 og fraflyttet af den faglige afdeling i 1942.

straks igang med at opføre en stiftelse af nævnte størrelse. Det blev den første stiftelse for håndværkssvende i København.

Stiftelsen opførtes »på grunden i Adelgade«, som det hedder i annalerne, og heraf kan udledes, at der allerede tidligere var sket noget med tilknytning til faget på dette sted. Tidligere, under omtalen af storstrejken i 1794, er det nævnt, at de strejkende holdt møder i Tømmerkroen i Adelgade, og dette etablisement var da også i hine år og langt op i tiden det faste tilholdssted for københavnske tømmer^{svende} – iøvrigt også det sted, hvor forbundet stiftedes 18. maj 1890.

I de første mange år af svendelaugets levetid havde man herberg snart det ene sted, snart det andet. Det var utilfredsstillende, og især synes mestrene at have været bekymrede over svendenes »omflakkende« liv. Det var i hvert fald laugets oldermann, Johan

Junge, som i 1770 opfordrede svendelaugene til at købe en ejendom, der var til salg i Adelgade. Ganske vist havde svendene ingen penge, i hvert fald kun få, og 19 af svendelaugets medlemmer protesterede direkte imod købet, men mestrene garanterede for købet på betingelse af, at hver svend indbetalte 3 mark til formålet. Så skulle der ikke ske dem videre.

Ejendommen kostede 6000 rigsdaler. Køberen overtog en første prioritet til Møns Tugthus på 4.300 rigsdaler, og sælgeren lod 1100 rigsdaler stå som en anden prioritet. Der skulle således udbetales 600 rigsdaler, men dem viste det sig også svært at skaffe. Der måtte mange retssager til, før det endelig i 1774 var afgjort, at svendelaugene kunne beholde nyrehvervelsen. Det skete da på de vilkår, at mestrene – efter påbud gennem en kongelig resolution – tilbageholdt halvanden skilling daglig i svendenes løn, indtil gælden var betalt.

På dette sted havde de københavnske tømmer-svende derefter deres domicil igennem 171 år, indtil 1942, da den faglige afdeling flyttede til sin nuværende ejendom på Alhambravej. Det skete, fordi den gamle tømmerkro skulle falde for de omfattende saneringsplaner, der var udarbejdet for Adelgade–Borgergade kvarteret, men først i sidste halvdel af 1950'erne blev planerne realiseret. De blev, som så meget andet, forsinket af besættelsestiden og de første efterkrigsårs vanskeligheder. Den ejendom, som i 1771 havde kostet 6000 rigsdaler, fik man nu 245.000 kroner i erstatning for.

PRISKURANTEN af 1851 blev, så sagligt stærkt funderet den end var, aldrig nogen succes. Der skete forskellige forhøjelser af den i de nærmest følgende år – igen under indtryk af gode beskæftigelsesforhold, som nu ikke mindst skyldtes, at mange tyske svende var tvunget til at forlade landet. Herom er der tidligere fortalt. I 1855 var priskurantens daglønsbeløb blevet for-

højet til 7 mark, 8 skilling, 6 mark, 8 skilling og 5 mark for de tre perioder af året, men på grund af »dårlige tider« vedtog svendene selv i 1860 at nedsætte disse priser, efter at murersvendene iøvrigt kort tid i forvejen havde truffet en lignende beslutning. Næringsfrigørelsen først i 1860'erne bragte imidlertid ny opgang, og mestrene tilbød frivilligt i 1865 at genindføre lønningerne fra 1855, men da de ikke samtidig ville erklære, at alt arbejde, som kunne udføres i akkord – således som det havde været 1851-priskurantens mening – også skulle blive det, udbrød der strejke. Den varede kun 3 dage, så bøjede mestrene sig. Allerede i marts 1866 var den imidlertid gal igen. Da krævede svendene en forhøjelse på daglønningerne med 1 mark, 8 skilling for sommermånederne, 1 mark i den øvrige del af året, og det ville mestrene ikke gå ind på. I stedet tilbød de »en udvidet brug af akkord og privat overenskomst«, hvorved, som de sagde, »duelige svende« ville kunne opnå det samme.

Svendene ønskede imidlertid ikke en sådan klassificering, og 19. maj 1866 nedlagde 600 svende arbejdet. Strejkeretten var jo et af frihedsgoderne fra 1849-grundloven. Heller ikke denne gang varede arbejdsnedlæggelsen længe. Mestrene imødedekom kravet i fuld udstrækning.

I 1873 blev priskuranten fra 1851 revideret. Den nye priskurant trådte i kraft 1. april 1875 og var, som den første efter møntforandringen, affattet i kroner og ører, og samme år lykkedes det for første gang at trænge igennem med en forkortelse af arbejdstiden i sommermånederne, hvor den hidtil, så langt tilbage nogen vidste, havde været på 12 timer. Den blev nu 11 timer.

*

Før vi nu skal se lidt på udviklingen efter forbundets start i 1890, er det nyttigt endnu engang at vurdere den nøje sammenhæng, der er imellem mulighederne for væsentlige fremstød og beskæftigelsesforholdene. Da den første egentlige faglige bevidsthed slog igennem blandt københavnske tømrere i begyndelsen af

1880, således som det er beskrevet i denne bogs indledende afsnit, var beskæftigelseskonjunkturerne gode. Det kan direkte aflæses af et brev, som mestrene sendte Hustømrrerforeningen under nogle optræk til arbejdsnedlæggelser i maj 1880:

»Når enkelte mestre ikke har overholdt priskuranten af 1875, så er dette vel nærmest foranlediget ved, at svendene som ofte i knappe tider af mangel på arbejde har opfordret deres mestre til at påtage sig arbejde til billigere pris. Iøvrigt ville samtlige mestre i Københavns Tømrrerlaug med glæde betale efter priskuranten af 1875, dog kun så længe, som ingen tømrrersvend arbejder under denne for andre, i eller udenfor lauet«.

Dette »med glæde« forandrer sig hurtigt – i takt med, hvem der i kraft af arbejdssituationens udvikling har overtaget. I 1883 forhandles om revision af prislisten fra 1875 og om daglønshøjelser. Der var i det blandede udvalg af mestre og svende opnået enighed om såvel prisliste som dagløn – denne sidstnævnte var aftalt til 3,80 kr. for sommermånederne, 3,42 for månederne marts og oktober og 3 kr. for vintermånederne – men forliget forkastedes af Hustømrrerforeningens generalforsamling, som krævede 66 øres forhøjelse af daglønningerne i stedet for de 50 øre, der var givet, ligesom man krævede, at priskuranten skulle tilhøre enhver tømrrersvend og ikke, som det hed i dens indledning, være »mesterlaugets særlige ejendom«.

Denne forkastelse medførte for det første, at svendenes repræsentanter i priskurantudvalget nedlagde deres mandater, og nye valgtes i deres sted. Dernæst affødte den en strejke, som udbrød 10. juli 1883 – iøvrigt en strejke, hvor man for første gang ikke kendte til begrebet skruibrækkere. Strejken var også den første, hvor der opkrævedes fast strejkekontingent af de arbejdende (14 mestre var indgået på betingelserne) på fra 2 til 5 kr. om ugen, almindeligvis 4 kr., ligesom de strejkende modtog fast understøttelse på 3 kr. pr. dag.

Men var moralen end god, så kunne strejken dog ikke vindes, fordi det under hensyn til beskæftigelsesforholdene og arbejds-

Deltagere i et af forbundets kurser i moderne materialer. Her er det plast, man lærer at behandle på rette måde på et kursus først i 1960'erne.

mængden ikke var særlig påtrængende nødvendigt for mestrene at få den afsluttet. Den 10. august, altså efter en måneds forløb, oplystes på en generalforsamling, at Hustømrrerforeningens repræsentantskab havde frafaldet kravet om yderligere daglønshøjelse, og at mestrene til gengæld havde indvilget i at lade den priskurant, som svendene tidligere havde forkastet, gå tilbage til ny udvalgsforhandling. Generalforsamlingen tilsluttede sig dette gennem vedtagelse af en udtalelse, hvori det hed: »Idet generalforsamlingen beklager, at mesterlaugets bestyrelse ikke kan tiltræde det af Hustømrrerforeningens bestyrelse stillede forslag til afslutning af arbejdsnedlæggelsen, beslutter den at genoptage arbejdet hos samtlige mestre i Københavns Tømrrerlaug...«, idet man dog tilføjede et ønske om, at den nye prisfortegnelse i sin indledning måtte indeholde en bestemmelse om, at »alle ar-

bejder udføres så vidt muligt i akkord efter nærværende pris-kurant«. Herpå fik man et imødekommende svar, og strejken sluttedes 13. august. Et nyt lille skridt var taget.

*

Mon det er forkert at sige, at de fleste tømrere er stolte af deres fag – i hvert fald på den måde, at de kender den sande arbejdets glæde, som ligger i at kunne se ting vokse op omkring dem, og glæden ved at kunne vurdere et godt stykke håndværk. Denne følelse er utvivlsomt så gammel som faget selv. Men i den helt dominerende del af den tid, som søges beskrevet i dette skrift, har forholdene jo imidlertid artet sig således, at der ikke var så forfærdelig meget at have håndværkerglæden i. De fleste ældre tømrere vil nikke genkendende til de betragtninger, som en tømrer fra Mors ifølge Albert Olsens jubilæumsbog fra 1940 fremsatte overfor sin søn i 1873: at det håndværk ikke var en pipe tobak værd! Nærværende bogs forfatter kan i hvert fald bevidne, at det så sent som i anden halvdel af 1930'erne var almindeligt at møde tilsvarende vurderinger af tømrerfagets muligheder for at give sine udøvere et rimeligt udkomme. Hans fader, som også var tømrer, sagde nemlig dengang, da hans søn efter endt skolegang skulle finde et fag, at »du kan tage fat på næsten hvad som helst – men tømrer, det skal du i hvert fald ikke være!« Det råd faldt på baggrund af de mange kriseår fra slutningen af 1920'erne, hvor fagets arbejdsløshed havde nået hidtil ukendte højder.

Lønforholdene for tømrerfagets udøvere var ret brogede i tiden lige omkring forbundets start. Omkring midten af 1880'erne var lønnen f. eks. i Århus 3,32 kr. om dagen i sommermånederne for en 11 timers arbejdsdag, men ved en strejke i 1880, hvor Århus-tømrerne modtog 100 kroner om ugen i hjælp fra den faglige afdeling i København, fik man presset ikke blot en 25 pct. lønforhøjelse igennem, men også en halv times daglig arbejdstidsnedsættelse. Strejken varede en måned. På nogenlunde samme tid var lønnen i Horsens 3 kr. om dagen, i Randers 2,60 kr., i Ålborg

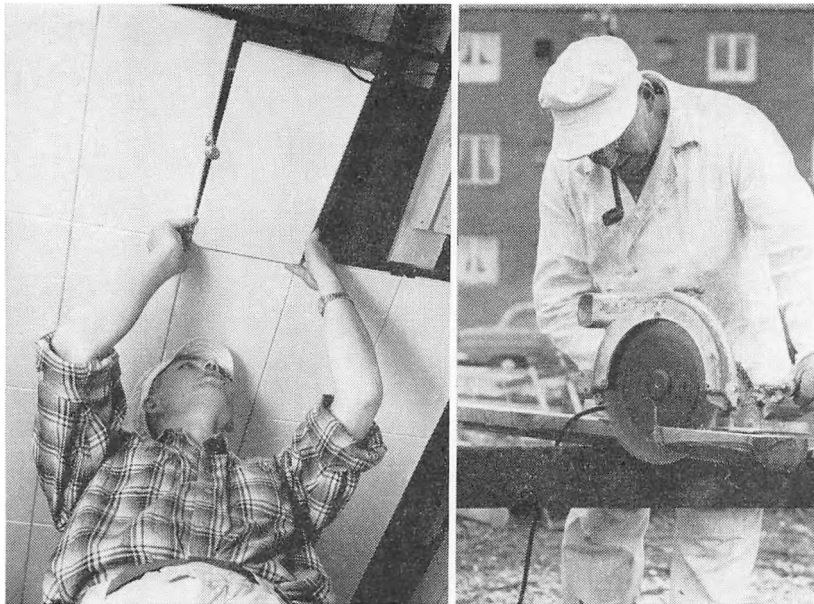
2,50 kr. og i Næstved 2,50 kr. om sommeren, 2 kr. om vinteren. Et eksempel på tømrernes fagstolthed kendes også fra den tid, nemlig fra Helsingør, hvor svendene ved en lejlighed, hvor der var tale om fællesoptræden med andre fag, i en udtalelse fastslog, at »der er forskel på tømrere og huggere, og den slags kan vi ikke være kammerater med«. Denne noget storsnudede holdning holdt sig ikke længe efter forbundets start. Den afløstes af de bestræbelser for samarbejde, der tidligere er skildret.

*

I sine første år førte Dansk Tømrer-Forbund et væld af små og større strejker for at tvinge de små lønninger i vejret, og samtidig satte man stærkt ind på at forkorte arbejdstiden. Den var normalt på den tid 11 timer, men endnu fandtes den gamle arbejdstid på 12 timer i sommermånederne i særlig afsides liggende egne. Allerede på forbundets første delegeretmøde blev arbejdstidsproblemet rejst som det væsentligste, og man satte sig som mål at bringe den daglige arbejdstid ned på 10 timer. Samtidig krævede man en timeløn, som intet sted i landet måtte være mindre end 33 øre. Allerede på det 4. delegeretmøde i forbundet i 1893 kunne forbundsformanden fortælle, at timelønnen almindeligvis var 33 øre, og 10 timer den normale arbejdsdags længde. Der var således kommet skred i tingene – og det fortsatte usvækket i de kommende år, således at From Petersen ved forbundets 25 års jubilæum kunne foretage den første status over, hvad forbundet havde betydet for danske tømrere: Han fortalte da, at forbundet, som var startet med 6 afdelinger, i 1915 bestod af 100 afdelinger med tilsammen 5000 medlemmer. I de første 25 år var det lykkedes at begrænse arbejdstiden med en time daglig, og lønningerne var samtidig sat i vejret fra omkring 25 øre i gennemsnit i 1890 til mellem 48 øre og 65 øre i 1915. Samtidig var der nu sikret akkordarbejde i henhold til prisfortegnelser de fleste steder i landet, og der blev betalt for både overarbejde og helligdagsarbejde med mellem 69 øre og 98 øre i timen.

Han kunne således nok have grund til at se tilbage på sine første 25 år med tilfredshed. Men på det tidspunkt kunne han endnu ikke overse, hvad der skulle ske i de nærmest følgende år. I 1911 havde Tømrerforbundet som de fleste andre forbund indgået en 5-årig overenskomst, som altså først skulle udløbe i 1916. I 1914 brød jo imidlertid den første verdenskrig ud med voldsomme prisstigninger i sit kølvand – prisstigninger, som mere end slugte de fremskridt, der hidtil var gjort. Dertil kom, at byggeriet stagnerede eller gik helt i stå under afspærringen. I 1916 fornyedes overenskomsten med hæderligt resultat, men var priserne steget i de første to år af krigen, så tog de nu på himmelflugt. Det var gullaschbaronernes tid, hvor formuer skabtes og tabtes, og dyrtidsreguleringen, som arbejderne havde fået, slog langt fra til. Med et pristal i august 1914 = 100, var pristallet i september 1916 steget til 200 og et halvt år senere, februar 1917, til 250. Det skabte voldsom uro, og i 1918 sluttedes en 1 årig overenskomst, der gav løntillæg og procentforhøjelser til priskuranten, som yderligere blev udbygget i 1919 og i 1920, sidstnævnte år ved forligsmandens hjælp. Lønnen blev da fastsat til 122 øre i timen + 61 øre i dyrtidstillæg. Størst varig betydning fik dog de begivenheder på den tid, som skabte skismaet imellem forbundet og den københavnske afdeling. Det er beskrevet andet sted.

1920'erne og 1930'erne blev sørgelige år for arbejderne, selv om et af arbejderbevægelsens største mål, 8 timers dagens gennemførelse var blevet indfriet ved aftale af januar 1919 imellem Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund, således at den skulle træde i kraft fra 1. januar 1920, hvis man ikke imellem de direkte parter enedes om et tidligere tidspunkt. Det gjorde man i københavnske byggefag, omend først efter en 14 uger lang lockout i 1919, som udbrød efter at den faglige afdeling overfor Københavns Tømrerlaug havde stillet krav om 8 timers arbejdsdag, 13 procents forhøjelse af prisfortegnelsen fra 1916 (den kom i forbindelse med overenskomstfornyelsen

To arbejdsoperationer, som helt hører den nye tid til: Til venstre en tømrer i færd med at opsætte loftsplader, til højre arbejdes med moderne håndmaskine.

pågåeldende år), 1,50 kr. i minimaltimeløn. Afdelingen fik, sammen med de øvrige københavnske bygningsfag, kravet om 8 timers dagen gennemført. De københavnske byggefag kunne aktionere udenom DsF, fordi de stod udenfor hovedorganisationen, men i sandhedens interesse må det altså fastslås, at det var hovedorganisationen, der først havde slået igennem med kravet om 8-timers dagen. From Petersen advarede meget imod aktionen, og den var en af årsagerne til bruddet mellem ham og den faglige afdeling.

Men bortset herfra blev som nævnt de kommende 15–20 år sørgelige for forbundets medlemmer. Arbejdsløsheden var i hastig vækst. I 1922 noteredes en gennemsnitlig ledighed blandt forbundets medlemmer på 19,3 pct., den faldt igen i 1924 til 10,7 pct., men steg så næsten uafbrudt op til udbruddet af den

anden verdenskrig i 1939. Disse arbejdsløshedstal må nævnes, fordi de er så væsentlig en baggrund for både det arbejde, forbundet kunne udføre – og mulighederne for at nå resultater – men også for forståelsen af begivenhederne helt op til de seneste år:

1927 noteredes en ledighed på 22,5 pct., i 1931 faldt den til 17,9 pct., i 1932 noteredes 31,7 pct., året efter 28,8 pct., i 1934 noteredes et fald til 22,1 pct., i 1935 yderligere til 19,7 pct., men i januar 1940 var den påny steget til over 30 pct.

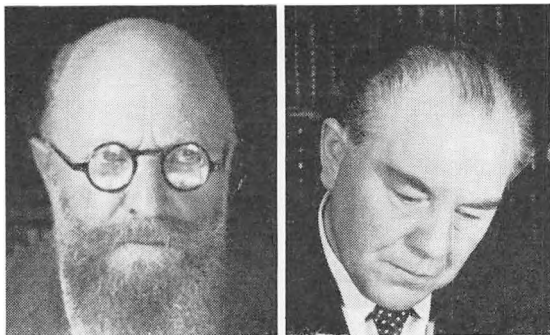
Samtidig må kort den politiske situation i landet opfriskes. I 1920 opstod påskekrisen, hvor kongen tvang ministeriet Zahle bort. Christian den Tiende begik her vold imod parlamentarismen, der havde været knæsat i Danmark siden 1901, og hans handling fremprovokerede en generalstrejketrussel fra De samvirkende Fagforbund, måske dog mest fra Social-Demokraternes redaktør, den senere minister F. J. Borgbjerg. Påskekrisens direkte anledning var de ønsker, som man også efter første verdenskrig havde i visse befolkningskredse om at få Flensborg »hjem« til Danmark. Udgangen på denne situation blev et Venstre-ministerium, som i 1924 afløstes af det første ministerium Stauning. Allerede året efter blev Staunings mindretalsregering stillet overfor en storkonflikt på arbejdsmarkedet, en lockout, hvori som tidligere nævnt Dansk Tømrer-Forbund ikke blev inddraget, og her havde Stauning for første gang udarbejdet et lovforslag, der skulle bringe konflikten til afslutning. Det lykkedes dog parterne ved forligsmandens hjælp selv at klare situationen, og dermed sluttedes den indtil da største arbejdskamp i Danmark. Den havde varet 12 uger, berørt 100.000 arbejdere og kostet over 4 millioner arbejdsdage.

I 1926 blev Staunings første regering fældet og afløst af Venstre-ministeriet Madsen-Mygdahl, som blev berygtet blandt arbejdere og ligestillede. Det var under dette ministerium, den såkaldte »tugthuslov« gennemførtes i 1929. Den var med sit strafpålæg til dem, som »på uberettiget måde søgte at begrænse

den enkeltes frie ret til erhverv og arbejde«, rettet direkte imod fagbevægelsen og dennes store anstrengelser for at skabe et gennemorganiseret arbejdsmarked. Kun derved kunne den enkelte arbejder, som ikke mindst i de år havde behov for al det solidariske sammenhold, der kunne opvises, styrkes overfor arbejdsgivernes stadige forsøg på lønsænkninger. Loven blev ophævet i 1937, efter at det regeringsflertal i Folketinget, som var dannet af socialdemokrater og radikale i 1929, da også havde erobret magten i det daværende landsting.

Men fik Stauning ikke brug for at gribe ind i arbejdskonflikten i 1925, skulle der i 1930'erne blive mange lejligheder dertil. Principielt har dansk fagbevægelse altid vendt sig imod indgreb i parternes frie forhandlingsret og aktionsret. Men forholdene i 1930'erne må ses under den særlige synsvinkel, at arbejdsløsheden var uhyggelig stor, og at arbejdsgiverne kynisk udnyttede den stærke position, de derved var kommet i. Fra overenskomst-situation til overenskomstsituation stillede de forslag om reduktioner i de gældende betalingssatser, og da arbejderne helt naturligt afviste reduktionskravene, dekretede arbejdsgiverne lockout over en bred bank.

I 1933 krævede arbejdsgiverne 20 pct.s reduktion af alle gældende betalingstakster, men regeringen forlængede ved lov de gældende overenskomster uændrede. I 1934 havde arbejdsgiverne nedsat deres krav om lønnedgang til 15 pct., mens arbejderne krævede gennemført 40 timers uge under hensyn til den store ledighed. Der var ingen forhandlingsmulighed, og arbejdsgiverne varslede påny lockout, der afværgedes ved regeringsindgreb. Det gentog sig i 1935, men i 1936 blev lockouttruslen en virkelighed. Dansk Tømrer-Forbund kom med, og netop denne storkamp fik som før fortalt afgørende betydning for forbundets genindmeldelse i De samvirkende Fagforbund. Lockouten i 1936 skyldtes, at arbejderne havde krævet dækning for prisstigninger. Der udarbejdedes et mæglingsforslag, som imidlertid forkastedes, og konflikten løstes ved tvungen voldgift gen-

Statsministre gennem de sidste 25 år: Fra venstre Thorvald Stauning (død 1942) og Hans Hedtoft (død 1955). På næste side H. C. Hansen (død 1960), Viggo Kampmann (afgået 1962) og Jens Otto Krag.

nem lov. I 1937 klarede man sig ved at lade et mæglingforslag ophøje til lov, i 1938 vedtog parterne selv mæglingforslaget, og i 1939, vel nok under indtryk af de herskende krigsforhold, fornyedes overenskomsterne uden konflikt.

Men på trods af al denne bedrøvelighed skete der jo en udvikling frem imod bedre kår. Vi har tidligere i dette afsnit fortalt, hvordan From Petersen gjorde situationen på det løn- og arbejdsmæssige område op i 1915. Han kunne pege på smukke resultater. Også i de efterfølgende 25 år skete lønfremgang. Ved slutningen af 1930'erne androg den nominelle gennemsnitlige timeløn i København for forbundets medlemmer ca. 225 øre, i provinsen, hvor akkordarbejdet var betydeligt mindre udbredt, 150 øre. Men på grund af stor arbejdsløshed nåede forbundets københavnske medlemmer dog alligevel ikke op på en samlet årsfortjeneste på mere end ca. 3000 kr., og i provinsen var den gennemsnitlige årsfortjeneste ca. 2400 kr. Det gennemsnitlige antal tabte arbejdsdage som følge af arbejdsløshed var i København i 1938 128 dage pr. medlem, i provinsen 92 dage pr. medlem.

Men var der således end smallhans i de fleste arbejderhjem op igennem 1930'erne, så gav dog arbejderbevægelsens styrkede politiske stilling håb for fremtiden. Allerede i 1919–20 var som nævnt 8 timers arbejdsdagen gennemført. I 1933 gennemførtes

den store socialreform, der fjernede almissestemplet på f. eks. aldersrenten og gjorde denne til en borgerret, og i 1938 kom ferieloven, som sikrede alle arbejdere 12 dages ferie om året, 1 dag for hver måneds beskæftigelse. Der gennemførtes, for at svække krisens og arbejdsløshedens virkninger mest muligt, love om offentlige beskæftigelsesforanstaltninger, og i 1937 kom en særlig lov om forbud imod overarbejde. Krisens værste virkninger var ved at være overstået. Industri og håndværk var atter i stand til at bruge arbejdskraft, og det danske samfund indstillede sig på at udmønte de bedrede konjunkturer til befolkningens gavn. Men da udbrød den anden verdenskrig i sensommeren 1939, og 9. april 1940 blev Danmark besat af tyske tropper.

ALAVORLIGT frygtede man, at den nye situation, landet var bragt i, ville medføre voldsom opblussen af den arbejdsløshed, man netop ved slutningen af 1930'erne havde fået bragt ned. For tømmerfagets vedkommende viste det sig da også, at året 1940 bragte en stor ledighed med sig. Den var imidlertid kun et kortvarigt overgangsfænomen – hurtigt blev der en sådan efterspørgsel på arbejdskraft ikke mindst i byggefagene, at kun få af fagets udøvere kunne huske »bedre« tilstande på det om-

råde. Men i hvert fald i forbundets ledelse så man klart, at det var en kunstig god tilstand, der var skabt.

På forbundets kongres i 1939 stod der en diskussion om, hvorvidt det kunne være tilladt afdelingerne at nægte tilmelding af medlemmer fra andre afdelinger, når der var arbejdsløshed i den nye afdelings område. Der blev stillet et konkret forslag om, at det blev tilladt afdelingerne at afvise sådanne ny-tilmeldinger, hvis der i tilmeldingsområdet var over 20 pct. arbejdsløshed. Forslaget blev dog afvist af kongressen, men det fortæller en del om situationen – siger også noget om, at man stadig ikke var kommet ud over den lidt snæversynede indstilling, som også i tidligere tider havde præget mange.

På den pågældende kongres lige før krigsudbruddet udtrykte iøvrigt forbundets rejsesekretær, J. Perregård, store forhåbninger til loven om forbud imod overarbejde, ligesom han havde regnet ud, at ferieloven alene for Tømrerforbundets vedkommende ville give arbejde til 900 mand i 5 måneder af året. Der herskede ikke så lidt optimisme. Medlemmerne var også så småt begyndt at tage glæderne på forskud. Til formandens, J. C. E. Sørensens forbitrelse blev det under forhandlingerne om weekend-problemet, der for alvor rejstes på denne kongres, oplyst, at mange medlemmer allerede havde indført weekend ved at forlænge den daglige arbejdstid. »Det er ulovligt«, sagde formanden, og kongressen var enig heri. Den pålagde derfor hovedbestyrelsen i forbindelse med De samvirkende Fagforbund nu at søge overenskomstmæssig weekend gennemført, altså en forkortelse af arbejdstiden.

Der skulle gå lang tid, før denne sag påny blev aktuel. For allerede i løbet af få måneders besættelse viste det sig, at der blev så meget arbejde at udføre, at enhver tanke på arbejdstidforkortelse måtte skrinlægges. Heller ikke loven om forbud imod overarbejde, der stadig var gældende, og som Perregård havde så megen tiltro til, skulle få særlig betydning. På forbundets 27. kongres, der holdtes i juli 1942 i Århus, iøvrigt forbundets

eneste kongres under besættelsen, havde den nye forbundsformand, Ingvard Dahl, mange bitre bemærkninger til sine kolleger – og arbejderne i almindelighed. På grund af de særlige forhold måtte han udtrykke sig forsigtigt, men ingen kunne være i tvivl om meningen, da han sagde, at det var »med meget stor beklagelse, når vi i denne kongresperiode har set, at arbejderne i stort tal har været mere end villige til at påtage sig overarbejde, og årsagen hertil har været den store beskæftigelse på de store arbejdspladser med den ret gode fortjeneste«. Det var i virkeligheden lovbrud, der var tale om, men tyskerne var i landet, og det forhindrede normal påtale.

Forbundet havde ikke ligget på den lade side i denne sag. Man havde således så tidligt som i august 1940 i et cirkulære til afdelingerne slået fast, at alt overarbejde i henhold til loven skulle afspadseres. Men at forholdene var ekstraordinære, fremgik ikke mindst af, at Ingvard Dahl overfor kongressen oplyste, at det ikke altid var arbejdsgiverne, der ønskede overarbejde udført. Arbejderne stillede selv krav om overarbejde, og desværre havde man ingen bestemmelser i overenskomsten om, at overarbejdsbetaling først blev udbetalt ved afspadsering. En sådan bestemmelse må vi have, sagde Dahl – men man fik den aldrig.

Også på et andet område søgte man at modvirke faren for arbejdsløshed. Det var jo nemlig ikke i alle egne af landet, at beskæftigelsesforholdene var lige gode, og fra dansk side ønskede man ikke at give besættelsesmagten nogen anledning til at tvangsudskrive ledig arbejdskraft til arbejde i tyske fabrikker, gruber o. l., som der hyppigt under besættelsen var tale om. Derfor gennemførte regeringen i maj 1940 en såkaldt arbejdsfordelingslov, hvis formål var at søge det forhåndenværende arbejde delt på de flest mulige arbejdere. Loven fik stor betydning i en række fag, der især rantes af vanskeligheder på grund af svigtende tilførsler udefra, f. eks. både tekstil- og tobaksfaget, men for tømmerfagets vedkommende var virkningerne små, omend ikke

betydningsløse. Man enedes med arbejdsgiverne om, at arbejdsfordelingen måtte praktiseres på den måde, at der om sommeren etableredes fordeling, hvis ledighedsprocenten var over 10, om vinteren, hvis ledigheden var over 20 pct. Arbejdsgiverne ville gennemføre arbejdsfordelingen ved at indføre en daglig kortere arbejdstid, men det gik forbundet imod ud fra den betragtning, at der herved ikke sikredes arbejde til flere hænder – og det var jo hele ordningens formål.

Men man kunne nu have sparet sig de mange bekymringer og aftaler. I de første år af besættelsen blev der, som nævnt, slet ikke brug for arbejdsfordeling. Det var først i krigens sidste måneder, da elektricitetsrationeringen for alvor satte ind, at arbejdsfordelingen blev aktuel også i tømmerfaget. I begyndelsen af 1945 havde forbundet indgået ialt 353 arbejdsfordelingsaftaler, som tilsammen omfattede 2297 af forbundets medlemmer.

Forbundet oprettede en særlig arbejdsfordelingskasse, gennem hvilken der i tiden 1. juli 1940 til 31. marts 1941 udbetaltes understøttelse for 25.768 dage med ialt 136.109 kr. I de efterfølgende år var betydningen af kassen beskeden, men i året 1. april 1945–31. marts 1946, da forsyningssituationen med brændsel var katastrofal, udbetaltes understøttelse for godt 70.000 dage med 1,3 mill. kr. Året efter kunne kassen ophæves.

*

Det var i de første år af besættelsen, hvor den tyske værnemagt befandt sig i evindeligt offensiv, især barakarbejder, som krævede megen arbejdskraft. Senere, da krigslykken havde vendt sig, blev det bunkers og forsvarsanlæg, specielt på næsten hele strækningen op langs den jyske vestkyst. Og disse sidstnævnte stillede endnu større krav om arbejdskraft end de første, hvortil kom, at det var nødvendigt for de arbejdere, som måtte påtage sig jobbet – og de fleste gjorde, det må i sandhedens interesse fastholdes, det med største ulyst – at rejse langt fra deres hjemstavn til arbejdspladsen. Det skal ikke skjules, at indtjenings-

TILLÆG
DANSK TØMRERFORBUNDS

MÅNEDSBERETNING FOR AUGUST 1899

For Arbejderne.

De Også, som de altid, der høje
blide, nye af blide.
Hvor der for de gamle Næste
Tæt i Jordens Glæde.
For det Skal den ikke i Nyen
Hvert nye i de Sæt.
Hvornær ikke er osse Afne,
Hvornær Hvornær.
Hvornær ikke er osse Afne,
Hvornær Hvornær.

Hvor der i de gamle og nye,
og med gamle blide.
I de gamle blide og Hvornær blide.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.

Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.

Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.

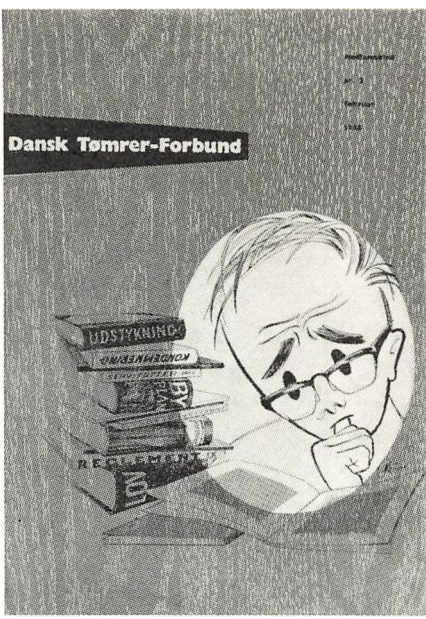
Og i Kamp de blev drøftede,
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.

Kritisklagt Dansk Fællesforbund.

Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.

Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.

Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.
Hvornær blide og nye.

Allerede på kongressen i 1891 drøftedes oprettelse af et fagblad til forbundets medlemmer, men man veg tilbage for udgifterne, der ville kræve en kontingentforhøjelse på 75 pct. I København blev i 1883-84 udgivet et fagblad, der måtte gå ind efter 17 numre. Først under lockouten i 1899 anså From Petersen det for bydende nødvendigt med et fagblad, hvis første nummer udkom august 1899 (forsiden gengives ovenfor) med titlen: »Tillæg til Dansk Tømrer-Forbunds Månedsbetretning«. Denne titel bevarede, indtil man i 1924 – ved flytning af trykkested til Arbejderpartiets Bogtrykkeri i Rønne, nu »Børnholmeren« – ændrede titlen til Dansk Tømrer-Forbunds Medlemsblad. Herover til højre gengives forsiden til fagbladets februar-nummer 1965. De to forsider illustrerer på deres særlige måde den udvikling, der har fundet sted.

vilkårene ved værnemagtsarbejdet var bedre end ved civilt arbejde, men det hører intimt med til forståelsen af den tids forhold, at det simpelthen var nødvendigt for arbejderne, deriblandt også de mange tømrere, der blev impliceret, at kræve højere løn end normalt. Udgifterne var simpelthen tvangsmæssigt meget større, end hvis arbejderen kunne blive hjemme.

Rejsesekretær Jens Christensen fortalte på den første kongres efter krigen lidt om de særlige forhold, som organisationen og

dens medlemmer kom ud for. Det var både organiserede og uorganiserede arbejdsgivere, der påtog sig det såkaldte værne-
magtsarbejde, og et særligt uhyggeligt kapitel var den slags
entreprenører, hvis eneste adkomst til at deltage i disse arbejder
var deres nazistiske tilhørsforhold. De havde ofte ringe eller
ingen forstand på den faglige side af arbejdet – men de havde
forstand på at hale penge ud af den danske statskasse og nation-
albank, som jo reelt betalte hele gildet. Det spillede for dem
ingen rolle, om de for at trække arbejdskraft til sig skulle
overbyde organiserede arbejdsgivere – deres egen fortjeneste
blev blot så meget større derved. Derfor kom f. eks. prisen på
forskallingsarbejde, der i overenskomsten var aftalt til 3 kr. pr.
kvadratmeter, hos disse arbejdsgivere hurtigt op på 6,90 kr.
pr. kvadratmeter. Rygterne om disse priser spredtes naturligvis
hurtigt, og da de organiserede arbejdsgivere holdt sig til pris-
fortegnelsen, opstod der selv under de uhyre farlige forhold på
de militære arbejdspladser et væld af sit-down strejker.

For at ikke det hele skulle løbe løbsk, gennemførtes i marts
1943 en lov om pris- og lønkontrol med »visse arbejder for
udenlandsk regning«, som man diplomatisk, men dog utvetydigt
udtrykte sig. Her fastsloges det, at der skulle betales efter over-
enskomsterne.

*

Ingvard Dahl har fortalt om baggrunden for dette skridt: De
tyske officerer, som på besættelsesmagtens arbejdspladser var i
bygherrens sted, tog meget lidt højtideligt på omkostningerne.
Typisk i så henseende var en sag, der opstod for forbundets
daværende afdelingsformand i Ålborg, Jens Pedersen. Han
havde nødtvungent måttet tage en samtale med den ledende tyske
officer på Ålborg flyveplads, og officeren havde under denne
samtale givet udtryk for, at tømrerne da gerne måtte tjene store
penge. »For krigen varer nu ikke længe mere, og når den er
forbi, skal englænderne betale omkostningerne,« sagde han.

I forbundet opfattede man helt naturligt dette tyske træk som den nazistiske besættelsesmagts forsøg på at undergrave fagforeningerne i forholdet til medlemmerne – dette at fagforeningen »holdt igen« på lønhøjden kunne måske få et og andet mindre solidt funderet medlem til at tvivle på fagforeningen som arbejdernes repræsentant. Rejsesekretær Jens Christensen sendtes derfor til Ålborg flyveplads, men han fik samme besked af den tyske officer. Ingvard Dahl indberettede sagen for den socialdemokratiske rigsdagsgruppe, og den blev iøvrigt medvirkende til, at der etableredes et samarbejde mellem fagbevægelsen og Arbejdsgiverforeningen for at holde en vis selvjustits.

Den førnævnte lov om lønkontrol brød de nazistiske arbejdsgivere sig imidlertid pokker om – de arbejdede i ly af tyske bajonetter, og ingen kunne reelt røre dem. Udviklingen tvang derfor de organiserede arbejdsgivere til at acceptere en tilpasning af de overenskomstmæssigt aftalte lønninger til den betaling, der rent faktisk var blevet gældende. Kun derved kunne man bevare et vist greb om tingene.

Organisationerne var i disse år, og det gjaldt både arbejderne og arbejdsgivernes, i store vanskeligheder. Man så med megen bitterhed på det florerende værnemagtsarbejde, men der var jo reelt for det første ikke meget andet arbejde at få – det civile byggeri gik periodevis i stå – for det andet gjaldt det om at forhindre, at tyskerne ikke tvangsudskrev arbejdskraft. Det måtte derfor være opgaven at tilrettelægge tingene, så man bedst muligt sikrede de medlemmer, der nødtvungen – og det gjaldt for det store flertal – var henvist til dette arbejde.

Men befandt organisationer og medlemmer sig end i en tvangssituation, må det siges, at de ikke lod sig underkue. I sommeren 1943 opstod en af de farligste situationer på de tyske arbejdspladser. Den opstod på et problem om kørepenge til arbejderne, som ofte måtte transporteres over lange strækninger til arbejdspladserne. De nazistiske arbejdsgivere betalte kørepenge, mens de organiserede arbejdsgivere henholdt sig til overenskomsten,

som efter deres fortolkning ikke indeholdt muligheder herfor. Tømrerne nedlagde arbejdet på alle befæstningsanlægene imellem Esbjerg og Nymindegab, og den tyske værnemagt trak tropper til arbejdspladserne for at kue tømrerne i arbejde igen. Situationen var uhyre anspændt, indtil udenrigsministeriet i 11. time greb ind med en kendelse, som dels fastslog, at selve kørslen skulle være gratis for arbejderne, og at de derudover skulle have godtgørelse efter disse retningslinjer: 90 øre pr. dag for køretid på 15–20 kilometer, 1,80 kr. pr. dag for 20–25 km og 2,70 kr. pr. dag for kørsel derudover. Større var beløbene såmænd ikke. Denne afgørelse fra udenrigsministeriet blev fulgt op af en kendelse fra lønnævnet om samme problem for det øvrige land.

På et decideret politisk spørgsmål opstod der iøvrigt også en arbejdsnedlæggelse. På de samme arbejdspladser havde den nazistiske organisation »Dansk Arbejdsfront« indlagt medlemskort til denne organisation i samtlige lønningsposer, i forvejen udfyldt med navnet på de tømrere, lønningsposerne var udskrevet til. Det skulle tømrerne meget have sig frabedt. De protesterede, nedlagde arbejdet – og sedlerne blev inddraget og blev ikke siden set.

Set fra enhver synsvinkel var værnemagtsarbejdet en ubehagelig ting. At også de tømrere, som var henvist til det, fandt det vederstyggeligt ses klart af, at såsnart en mand fik mulighed for at skaffe sig civilt arbejde, forlod han værnemagtsarbejdspladser. Også selvom det i reglen betød en væsentlig indtægtsnedgang. Der var naturligvis undtagelser fra denne regel, men i den store sammenhæng var de få.

Det faldt i rejsesekretær Jens Christensens lod at varetage forbundets interesser på dette store område gennem krigsårene. Men efter 1. november 1944 var værnemagtsarbejdspladser lukket land for organisationerne. Den tyske rigsbefuldmægtigede dr. Werner Best ville nu have »tyske tilstande« også på disse arbejdspladser.

Der blev under krigen talt meget om tømrernes »store indtægter«. Der fandt vilde overdrivelser sted, og dem tog forbunds-

Interiør fra forbundskontoret med fruene A. Hill og Kirsten Mathiesen (1965).

formand Ingvard Dahl sig på at gendrive. I januar 1944 udarbejdede han en statistik over fagets lønforhold på grundlag af ferielønlisterne. I statistikken deltog ikke Københavns og Københavns amts 1. afdeling, og de efterfølgende lønninger er således lønninger i provinsen, hvor størsteparten af værnemagtsarbejderne fandt sted. Af de deltagende medlemmer havde 37,3 pct. en årsløn på under 3500 kr., 24,5 pct. tjente mellem 3500 og 4000 kr., 15,3 pct. tjente mellem 4000 og 4500 kr., 8 pct. havde en indtægt på 4500–5000 kr. og 14,9 pct. tjente over 5000 kr. Af en særlig statistik, omfattende 1100 medlemmer i 12 afdelinger, som overhovedet ikke var præget af krigsfortjenester, fremgik det, at godt 70 pct. af medlemmerne tjente under 4000 kr., kun 3,9 pct. over 5000 kr.

*

Om arbejds- og overenskomstforholdene fra den tid er det iøvrigt værd at nævne, at det ved overenskomstfornyelsen i oktober 1939 var lykkedes at få genetableret dyrtidsreguleringen af

lønningerne. Disse dyrtidstillægs størrelse var beskeden. De blev pr. time fastsat til 0,85 øre pr. point for mænd, 0,55 øre for kvinder og 0,35 øre for ungarbejdere, og de skulle kun udbetales, hvis der var mindst 3 points udsving. I et særligt nedsat overenskomstnævn (som endnu består, og som f. eks. i forhandlingsreglerne af 1964 mellem hovedorganisationerne er tillagt en særlig beføjelse) skulle de enkelte fags problemer afklares, og det lykkedes så godt, at det samlede overenskomstkompleks blev vedtaget med 206.000 ja-stemmer imod 61.000 nej. I Tømrer-Forbundet var overvægten af ja-stemmer endnu klarere: 4358 imod 736 nej. Blandt de mere markante krav, som forbundet stillede i 1939, må nævnes kravet om indførelse af tillidsmandssystem på arbejdspladserne. Det afvist og kom først ind i fagets overenskomster i 1948, nemlig i form af de tillidsmandsregler, som da fandtes i olieindustrien, dog i tillempet form for tømrerfaget. Forbundet havde dog allerede i 1946 fået sin første tillidsmandsordning gennemført, omend det kun var med en enkelt arbejdsgiver og på et særligt område. Denne første aftale blev indgået med A/S Damas, som var medlem af Foreningen af Møllebyggerier i Danmark, og den sikrede bl. a. tillidsmanden imod afskedigelser og indførte voldgiftsretlig behandling, hvis sådanne alligevel fandt sted.

I forbindelse med tillidsmandsreglerne kan det være rimeligt at nævne, at byggefagene også i 1948 fik etableret en særlig samarbejdsaftale i bygge- og entreprenørfagene, således som det var forudset i samarbejdsaftalen mellem hovedorganisationerne af 1947. I bygge- og entreprenørfagene oprettedes nu et samarbejdsråd for alle fagene med fire repræsentanter – to arbejdsgivere og to arbejdere – fra hvert fag. I hvert enkelt fag oprettedes desuden et særligt samarbejdsudvalg for hele faget og altså sammensat af organisationsrepræsentanter, endvidere skabtes mulighed for særlige arbejdspladsudvalg for fag med over 5 arbejdere på arbejdspladsen. Samarbejdsreglerne blev dog ingen større succes, og på kongressen i 1951 beklagede Ingvar Dahl,

*Børge Jeppesen,
næstformand 1957-*

*Svend Åge Petersen,
rejsesekretær 1958,
hovedkasserer 1963.*

at de kun blev brugt i ringe udstrækning. Til ikrafttræden den 1. januar 1965 opnåedes der i efteråret 1964 enighed mellem hovedorganisationerne om en revision og modernisering af samarbejdsaftalen fra 1947.

I 1942 godkendte forbundet de facto, at medlemmerne på de enkelte arbejdspladser ved direkte aftale med arbejdsgiverne kunne indføre weekend. Det skete – iøvrigt under modstand fra den københavnske afdeling, som ikke ville opgive princippet om 8 timers arbejdsdag – på den måde, at man kunne godkende en daglig arbejdstid i de første fem ugedage på 8 $\frac{1}{2}$ time, såfremt arbejdstiden på lørdage kun var 5 $\frac{1}{2}$ time. Samme år

fastsloget det i overenskomsten med Entreprenørforeningen, at der skulle betales overarbejdstillæg for arbejdstimer på lørdag eftermiddage, såfremt der var aftalt weekend på arbejdspladsen.

Overenskomstsituationen i 1942, der løstes gennem det førnævnte overenskomstnævn, blev historisk i en henseende, som har linjer helt op til vor egen tid: Da gennemførtes for første gang et såkaldt særligt lavtlønstillæg. Dengang blev grænsen for, hvem der skulle have tillægget, sat ved en nominel timeløn på 130 øre – og det betød, at tømrerne ikke fik noget. Selvom man ganske vist fik 1 pct. til prislisten, der blev konverteret til 6 øre i timen, vakte afgørelsen om lavtlønstillægget stor utilfredshed, og den var den egentlige årsag til, at Ingvard Dahl udarbejdede den førnævnte oversigt over tømrerfagets reelle lønninger. Man ønskede nemlig allerede dengang at slå fast – og synspunktet er blevet gentaget helt op til den nyeste tid – at man ikke ved afgørelse af, hvem der er lavtlønnede kan nøjes med at gå ud fra den øjeblikkelige timeløn, men må tage hensyn til mulighederne for at indtjene en anstændig årsløn. Et fag kan godt, fastslog tømrerne, have en forholdsvis god overenskomstmæssig timeløn og alligevel, på grund af fagets særlige arbejdsforhold, kun opnå en ringe årsindtægt.

Årene op til 75 års jubilæet

KRIG og besættelse havde været tung at komme igennem. For store dele af arbejderbefolkningen betød disse år dog, så tragisk det end kan være, at så voldsomme begivenheder skulle til, at de for første gang i mands minde oplevede fuld beskæftigelse. Men hvordan ville det gå, når krigen ophørte?

Alle ventede massearbejdsløshed. I de sidste krigsår arbejdede det såkaldte »professorudvalg«, hvoraf den senere finansminister Thorkil Kristensen var et fremtrædende medlem, og dets prognoser tydede alle på, at Danmark ville blive stillet overfor vældige økonomiske vanskeligheder ved krigsafslutningen, og at disse vanskeligheder først og fremmest ville give sig udtryk i faldende beskæftigelsesmuligheder. Det var dystre udsigter.

Men her gik dog det gamle mundheld i opfyldelse, at det ikke altid går så galt, som præsten præker. Ganske vist steg arbejdsløsheden i det første år efter krigen, for tømrerfagets vedkommende til ialt godt 400.000 ledighedsdage i regnskabsåret 1945/46. Men allerede i 1947/48 faldt dette tal igen til omkring det halve. I en årrække holdt den sig på dette niveau, men i midten af 1950'erne fik ledigheden dog et voldsomt opsving. Den kulminerede i året 1957/58 med ialt 522.358 ledige dage for Tømrerforbundets medlemmer, svarende til en gennemsnitlig ledighedsprocent på 15,1 – altså en meget ubehagelig tilstand, der selvom den så langt fra var så alvorlig som i 1930'erne, dog bragte hine fjerne dage i erindring. Allerede året efter vendte billedet, og ledigheden nåede igen ned på 7 pct., hvor den stort set havde holdt sig i efterkrigsårene som helhed.

Men nu var beskæftigelsen for alvor kommet ind i en »god cirkel«. Fra år til år faldt ledighedsprocenterne: i 1959/60 noteredes en ledighed på 2,3 pct., i 1960/61 var ledigheden 1,2 pct., i 1961/62 sattes alle tiders rekord, som vel næsten må siges umulig at slå, nemlig 0,8 pct., i 1962/63 var gennemsnitsledigheden 2,2 pct., og for det sidste regnskabsår i arbejdsløshedskassen, som det er muligt at få med i denne redegørelse, noteredes en ledighed på 1,3 pct.

Tømrerforbundets medlemmer har med andre ord i de seneste år op til forbundets 75 års jubilæum kunnet glæde sig over fuld beskæftigelse. Det er en helt ny fornemmelse, selvom den meget hurtigt er blevet accepteret som den selvfølge, som fuld beskæftigelse naturligvis også skal og bør være. En og anden forsigtigpeter har dog nok ind imellem mindet sine kolleger om, at den fulde beskæftigelse netop er en ny tilstand. Så sent som omkring forbundets 70 års fødselsdag noteredes som nævnt over 15 pct. ledighed.

Forbundsformand Henry Hansen slog ned på noget helt centralt, da han i sin åbningstale på forbundets hidtil sidste kongres, i august 1963, mindede om, at også den fulde beskæftigelse skaber problemer og vanskeligheder:

»Men jeg skal ikke skjule, at det er en hel del mere opmuntrende at have med den slags problemer at gøre end med arbejdsløshedens«, sagde han. »Vore nuværende problemer er nemlig det sikreste tegn på, at vi er kommet ud af fattigmands-samfundet og over i en ny og bedre tid for jævne mennesker. Jeg synes, at vi ved denne kongres skal bemærke os dette. I så henseende er dette en historisk kongres i Dansk Tømrer-Forbund«.

Og forbundsformandens udtalelser blev understreget af en af de kongresdelegerede, Chr. Riis, Herning, som sagde: »Jeg deler fuldt ud formandens glæde over den fulde beskæftigelse. Jeg var i de første 20 år af min svendetid arbejdsløs i de 10 år, og mange oplevede det samme som jeg!«

Theoretisk undervisning på tømrerfagets forskole for lærlinge.

Alt dette er imidlertid ikke kommet hverken af sig selv eller tilfældigt. Der har måttet slås for det såvel som for alt det andet, der er sket i årene siden befrielsen i 1945. Blandt de mange, som på egen krop eller som nære tilskuere mærkede den forandelse, som massearbejdsløsheden i førkrigsårene var for menneskene, er der utvivlsomt enighed om, at den fulde beskæftigelse er generationers største sociale landvinding for arbejderne. I forhold til den må næsten alt andet blegne. Netop derfor vil det måske forbavse en og anden, at det samme åremål samtidig på en lang række andre områder tåler sammenligning med en hvilken som helst tidligere periode i arbejderbevægelsens historie, hvad faglige og sociale fremskridt angår. Ja endda ikke kun tåler sammenligning med, men i virkeligheden overgår dem alle.

Det begyndte måske nok lidt småt med de overenskomstmæssige fremskridt efter krigsafslutningen i 1945. I 1946 drejede det sig for fagbevægelsen hovedsageligt om at fastholde de fremskridt, der på det lønmæssige område var opnået i løbet af besættelsesårene. Man koncentrerede kræfterne herom, fordi alle mente, at der ville indtræffe prisfald. Det gik imidlertid ikke sådan. Der kom tværtimod prisstigninger. Ved overenskomst-situationen i 1948 kunne man derfor ikke nøjes med at fastholde det bestående. Der måtte gøres nye fremskud, og det skete på en lang række områder, bl. a. i tømrerfaget, som på den tid kunne glæde sig over en meget høj beskæftigelse. »Vi stilles overfor en stærkere efterspørgsel på tømrersvende, end vi kan imødekomme«, sagde forbundsformand Ingvard Dahl på kongressen i 1948, og det var ganske andre toner, end man var vant til at høre. »Udviklingen viser os«, fortsatte han, »at uanset hvilket lønsystem man har, så vil god beskæftigelse og opadgående konjunkturer uvægerligt forårsage en vis lønstigning«.

For fagbevægelsen som helhed var de væsentligste socialt betonede fremskridt ved overenskomstafslutningen i 1948 indførelse af dagpenge ved ulykkestilfælde. Det blev i første omgang beskedent, nemlig kun 4,50 kr. om dagen, men de skulle til gengæld falde i samtlige de 13 uger, som på det tidspunkt endnu hengik, før dagpenge fra den lovpligtige ulykkesforsikring begyndte at forfalde til udbetaling. Der fastsattes dog en karenstid på 3 dage. Beløbet blev ved de efterfølgende overenskomstforhandlinger stadig forhøjet, sidst i 1956 til 12 kr. om dagen. (I 1954 sikredes feriepenge til ulykkesramte arbejdere ligeledes i tre måneder efter ulykkens indtræden.) Det var også i 1948, at den første arbejdstidsnedsættelse efter krigen fandt sted, nemlig for skifteholdsarbejdere på 3. skift, hvor den ugentlige arbejdstid fastsattes til 42 timer. Ved overenskomstafslutningen i 1961 kom også arbejdstiden på 2. skift ned på dette timetal.

For Tømrerforbundets medlemmer kom disse fremskridt, hvoraf specielt den førstnævnte havde stor værdi på grund af

den relativt store ulykkesrisiko i faget, som en appelsin i turbanen. Man havde nemlig ikke formuleret overenskomstkrav på disse områder.

1950'erne blev et meget stort tiår for de sociale landvindinger, gjort ad faglig vej. I 1952 sikredes ved overenskomstafslutningen 3 ugers årlig ferie og en forhøjelse af ferieprocenten til 6,5, i 1954 indførtes betaling for søgnehellidage, i 1956 gennemførtes sygelønnen, i 1958 fulgte nedsættelsen af den normale ugentlige arbejdstid fra 48 timer til 45 timer, og denne sociale linje blev søgt videreført ved udløbet af den 3-årige overenskomst fra 1958, så man allerede i 1961 energisk stræbte efter at få gennemført den overbygning til folkepensionen, der så længe havde været et ønskemål blandt fagbevægelsens medlemmer. Man kom i 1961 imidlertid kun så langt, at der nedsattes udvalg imellem hovedorganisationerne til at forberede en sådan efterlønsordning, og kravet skulle så tages op igen i 1963.

Denne overenskomstsituation fik imidlertid et ganske specielt forløb. Både på hovedorganisationsplan og imellem underorganisationerne viste det sig uhyre vanskeligt at forhandle sig til rette, og alt pegede i retning af det helt store sammenbrud med en utilsløret lockoutrussel fra arbejdsgiverside som den fare, der ganske særligt måtte få regering og lovgivningsmagt til at spidse øren. Overenskomstfornyelsen i foråret 1963 fandt da sted gennem en såkaldt helhedsløsning, som regeringen forelagde i Folketinget, efter bl. a. indgående at have forhandlet med arbejdsmarkedets parter. Arbejdsgiverforeningen tog hurtigt afstand fra regeringens initiativ, mens Landsorganisationen aktivt engagerede sig i forhandlingerne. Resultatet blev et lovgivningskompleks på ialt 13 love, hvoriblandt taltes en såkaldt overenskomstlov, igennem hvilken de kollektive overenskomster forlængedes med en række forbedringer, samt en særlig lov om oprettelse af en Arbejdsmarkedets Tillægspension. Denne fulgte dog først året efter, men så betids, at tillægspensionsordningen kunne træde i kraft fra 1. april 1964, som regeringen havde lovet.

ATP, som tillægspensionsordningen hurtigt kom til at hedde, byggedes på en blanding af forsikringsprincip og solidaritetsfølelse imellem medlemmerne. På basis af indbetalinger fra både lønmodtagere og arbejdsgivere, hvor de sidstnævnte skulle betale to tredjedele af præmien, fastsattes ATP-pensionen til lønmodtagere med fuld anciennitet i ordningen, det vil sige med 40 års medlemsskab, til 2400 kr. om året. For en lang overgangstid blev imidlertid indført særlige regler, hvis væsentligste punkt var, at selv lønmodtagere, som ved ordningens ikrafttræden var nærved at fylde 66 år, alligevel fra deres 67. år skulle kunne få udbetalt tillægspensionens mindstebeløb på 600 kr. om året.

Med rette blev tillægspensionsordningen karakteriseret som helhedsløsningens mest varige og værdifulde del. Men værd at nævne er også, at helhedsløsningen indeholdt forbedringer af sygeløn og ferieløn, som fra 1. marts 1964 fastsattes til $7\frac{1}{4}$ pct.

Helhedsløsningen var altså en form for overenskomstfornyelse, som ikke tidligere var set i Danmark. Der var ikke tale om tvungen voldgift, ejheller om at et mæglingsforslag blev ophøjet til lov, således som det så ofte tidligere var set. Det turde være hævet over al tvivl, at fagbevægelsen øvede væsentlig indflydelse på både dens tilblivelse og endelige indhold, og den samlede fagbevægelse accepterede da også den udvej, som regeringen her havde søgt, selvom den fastholdt sin principielle stilling: at arbejdsmarkedets parter selv skal have ret til og mulighed for at løse egne problemer, eventuelt gennem arbejdskamp. Helhedsløsningen måtte, hed det i mange udtalelser fra fagligt hold (deriblandt fra Tømrerforbundets kongres i 1963), være en engangs-foreteelse.

Netop mens disse linjer skrives, er overenskomstforhandlinger påny igang. De foregår på grundlag af forhandlingsregler imellem arbejdsmarkedets hovedorganisationer, som for første gang foreskriver virkeligt centraliserede forhandlinger. Alle generelle spørgsmål skal først afklares imellem hovedorganisationerne gennem skabelsen af en såkaldt økonomisk ramme, der skal inde-

To opmænd i Tømrerfagets Voldgiftsret med lang virketid: Til venstre overbanemester H. Rasmussen (1911 – 1942), til højre overbanemester K. Ørsted (siden 1948).

holde dækning for den del af de generelle krav, hvormed der opnås enighed. Samtidig har hovedorganisationerne været enige om, at der – for ikke at forstyrre den økonomiske balance i samfundet med fare for at skade beskæftigelsen – skal tages såkaldte samfundsøkonomiske hensyn ved overenskomstfornyelsen. Men om overenskomstfornyelsen, der skal finde sted i foråret 1965, kan det iøvrigt kun siges, at fagbevægelsen ved formuleringen af sine krav har fulgt den hidtidige linje: både at kræve økonomiske og sociale forbedringer. Først blandt de sidstnævnte står en ny arbejdstidsforkortelse, sigtende imod 40 timers arbejdsuge.

Helhedsløsningen i 1963 var den – foreløbig? – sidste overenskomstfornyelse, som fandt sted ved lovgivningsmagts indgreb. Trods alle principper om, at arbejdsmarkedets interessemodsatninger skal løses af parterne selv, har fagbevægelsen i en lang årrække accepteret, at det i mange situationer kan være nyttigt at få problemer løst ad politisk vej. I de seneste år op til Tømrerforbundets 75 års jubilæum pegedes tillige på, at mange ønsker, der tidligere traditionelt blev betragtet som faglige – det gælder f. eks. vedrørende ferieforlængelse og arbejdstidsforkortelse – måske lettere og mere holdbart kunne gennemføres via lovgivningsmagten.

Det kan ikke forudsiges, hvorledes disse tanker videre vil udvikle sig. Givet turde det imidlertid være, at fagbevægelsen –

således som det har været tilfældet i mange årtier – fortsat vil søge at øve politisk indflydelse på sine medlemmers vegne. Det letter den faglig-politiske problemstilling meget, at fagbevægelsen og Socialdemokratiet i Danmark er rundet af samme rod og står på samme idégrundlag. Det reformarbejde, de i fællesskab har stået i spidsen for også i de sidste 20 år, taler sit tydelige sprog herom.

I adskillige tilfælde er nemlig de faglige fremskridt, som foran er beskrevet, blevet yderligere udbygget gennem lovgivning. Det gælder den fagligt gennemførte ferieforlængelse i 1952, som allerede i 1953 førte til ændring af ferieloven, og det gælder i spørgsmålet om den faglige sygelønsordning fra 1956, som i 1960 blev lovfæstet gennem en ny, alle omfattende sygeforsikringslov med væsentligt forbedrede sygedagpenge i forhold til de oprindelige 14 kr. for voksne mandlige arbejdere. Forbedringer, der videreførtes i helhedsløsningen, så sygedagpengene fra 1. april 1965 vil andrage 26 kr. for forsørgere.

Men ikke mindst har dette samspil mellem den politiske og den faglige arbejderbevægelse spillet en betydelig rolle på et område som ulykkesforsikringen og arbejderbeskyttelseslovgivningen, som igennem mere end 75 år ganske særligt har interesseret danske tømrere. Foran er nævnt, hvorledes det ved overenskomstafslutningen i 1948 lykkedes at få arbejdsgiverne til at betale dagpenge efter ulykkestilfælde, indtil den lovpligtige ulykkesforsikring trådte i kraft efter 13 ugers forløb. Der skal ikke megen fantasi til at forestille sig, hvilket fremskridt det var, da det ved den nye ulykkesforsikringslov i 1964 lykkedes ikke bare at få gennemført forhøjelse af dagpengene, så de fra 1. april 1965 andrager 36,67 kr. for alle syv ugedage, men også at få fastslået, at dagpengene fremtidig skulle reguleres i takt med lønudviklingen på arbejdsmarkedet. Mens der i 1948 skulle gå 13 uger, før ulykkesforsikringen betalte dagpenge, falder dagpengene efter den nugældende lov fra den 4. dag efter ulykken, og såfremt sygdommen varer mere end 10 dage, ydes der også dag-

penge for de første 3. Det er den slags praktiske ting, der virkelig illustrerer betydningen af, at fagbevægelsen også engagerer sig i politik.

Det forholdsvis lyse billede, det således synes retfærdigt at tegne over udviklingen i tiden fra 1945 til 1965, kunne imidlertid være blevet mørkt, hvis den politiske udvikling havde fortsat som den begyndte straks efter befrielsen. I efteråret 1945 fik Danmark en Venstre-regering, som – selvom arbejdsløsheden på det tidspunkt var betydelig – startede med at bebude sociale forringelser, afskaffede arbejdsfordelingsloven, som der på den tid var brug for, og lod overarbejdsloven fra 1937 udløbe. Det fremkaldte en skarp kommentar bl. a. fra Tømrerforbundets formand, Ingvard Dahl. Han sagde på et formandsmøde i februar 1946: »Vi vedstår vor pligt til at udføre vor del af samfundsproduktionen for at skabe så gode og lyse vilkår for den danske befolkning som muligt under de for vort land givne vilkår. Men vi kan ikke anerkende, at vi også har pligten til at være arbejdsløse!« Det var klar besked til samfundets ansvarlige.

Ingvard Dahl var ikke alene om således at formulere fagbevægelsens fornemste politiske programpunkt: Fuld beskæftigelse. Det blev gentaget atter og atter, og da Danmark i 1947 fik sin første socialdemokratiske mindretalsregering efter krigen, blev ikke mindst bygningsarbejdernes store ønske om et særligt ministerium for deres anliggender imødekommet. Tømrerkongressen i 1948 takkede i en resolution: »Kongressen udtaler sin ubetingede tilfredshed med, at ministeriet Hedtoft har oprettet et bygge- og boligministerium«, hed det. Det må imidlertid erkendes, at de skiftende mindretalsregeringer – en ny socialdemokratisk kom til i 1953 efter at Hedtofts første ministerium var væltet i 1950 og afløst af en Venstre-Konservativ regering – kun havde små muligheder for at skabe den langsigtede økonomiske stabilitet i samfundet, som var en forudsætning for fuld beskæftigelse. Mindretalsregeringerne var, hver gang de ville tage om nælden ved dens rod, i fare for at blive styrtet.

Vendepunktet i så henseende indtraf i 1957, da Hedtofts efterfølger, H. C. Hansen, stillede sig i spidsen for den første flertalsregering i efterkrigstiden, sammensat af socialdemokrater, radikale og retsforbundet. Den fik en blandet modtagelse, men i fagbevægelsen havde man længe ønsket de usikre politiske tilstande afløst af et flertalsstyre, som ikke skulle fægte sig frem fra sag til sag, men som tværtimod kunne lægge en langtidsplan for de opgaver, der trængte sig på. Trekantregeringen, som blev den nye regerings navn, blev derfor mødt med tillid i fagbevægelsen – og det kan fastslås, at den ikke svigtede tilliden. Under socialdemokratisk ledelse gennemførtes en række vidtspændende love, der først og fremmest sigtede imod at skabe ny optimisme i erhvervslivet på arbejdsmarkedet. Der kaldtes på al den aktivitet, landet kunne opvise, og som før fortalt, vendte billedet i den mørke beskæftigelsessituation snart.

Trekantregeringens største politiske fortjeneste blev, at den skabte det økonomiske grundlag, der førte frem til fuld beskæftigelse, og den efterfølgende socialdemokratisk-radikale regering fra 1960-1964 fulgte, som den socialdemokratiske mindretalsregering, der kom til efter valget den 22. september 1964, samme hovedlinje og fortsatte den fulde beskæftigelses politik.

H. C. Hansen døde i januar 1960 og efterfulgtes som statsminister af Viggo Kampmann. Allerede i 1962 ramtes den nye leder imidlertid af sygdom, så han måtte trække sig tilbage og lade sig afløse af Jens Otto Krag. Indenfor et 10-år havde arbejderbevægelsen således tre gange måttet skifte politisk leder. Det siger meget om arbejderbevægelsens styrke, at den – trods de persontragedier, den således ramtes af – stadig havde rige resourcer at trække på.

Før vi nu skal til at se på de specielle problemer, som Tømrerforbundet syslede med igennem de 20 år, samtidig med at det levede stærkt med i alle de problemer, som var fælles for fagbevægelsen, vil det være rimeligt at se, hvorledes det gik med den fastere boligpolitik, som tømrerne forudså, da boligministeriet

Socialdemokratiske boligministre i efterkrigsårene. Fra venstre Johs. Kjærbøl, Kaj Bundvad, Carl P. Jensen og Kaj Andresen.

blev oprettet i 1947. Man opnåede ikke lige straks at få frigjort byggeriet fra den funktion som regulator i samfundsøkonomien, som det så længe havde måttet udføre. Det lykkedes Danmarks første boligminister, Johs. Kjærbøl, i sin første periode fra 1947 til 1950 at nå op på et samlet boligbyggeri pr. år på ca. 20.000 lejligheder. Boligbyggeri havde imidlertid ingen stor ven i VK-regeringen, og produktionen faldt i årene 1950-1953 til mellem 15.000 lejligheder og godt 18.000. Siden 1953 skete imidlertid en bestandig vækst med årene 1956 og 1958 som kedelige undtagelser, og også på dette område fandt den afgørende kursændring sted, efter at flertalsregeringen fra 1957 havde stabiliseret økonomien. I 1960 byggedes 28.000 nye boliger i landet, i 1961 steg tallet til 31.600, i 1962 og 1963 til yderligere 33.400 hvert år, og i 1964 sattes den foreløbige rekord, idet der i december regnedes med, at årets boligproduktion ville andrage 38.000 lejligheder.

Samtidig med denne vækst i boligbyggeriet skete – ikke mindst som følge af den stigende velstand i befolkningen – en voldsom forøgelse af parcelhusbyggeriet. Mens dette endnu så sent som i 1957 kun androg 31 pct. af det samlede boligbyggeri, nåede det i 1960 op på at udgøre 52 pct. I årene efter steg parcelhusbyggeriets andel yderligere, så det i 1964 androg nærvæd 60 pct. af det samlede boligbyggeri. Med i billedet hører også, at erhvervs-

byggeriet og det offentlige byggeri, som i væsentlig grad har været forudsætningen for den stigende beskæftigelse i industrien, blev fordoblet i tiåret fra 1953 til 1963.

Denne voldsomme, men glædelige udvikling var baggrunden for den høje beskæftigelse i byggefagene i de nævnte år. Men den skabte mange problemer: Mangel på arbejdskraft i perioder, finansieringsvanskeligheder o. l. Det fik skiftende boligministre, Kaj Bundvad og Carl P. Jensen, til at indføre igangsættelsesstop eller andre former for reguleringer for derigennem at skabe en indre balance i byggeriet. Fra bygningsarbejderside, ikke mindst fra Tømrerforbundet, blev der ofte givet tilslutning til sådan regulering, hvis den blot blev kombineret med en virkelig langtidsplanlægning, der kunne sikre, at reguleringen ikke medførte vigende beskæftigelse. Det kan siges, at selvom disse ønsker om langtidsplanlægning vel ikke opfyldtes efter deres pålydende – plan er ikke et populært udtryk i et folketing med såkaldt liberalt flertal – så lykkedes det ved hyppig kontakt til ministrene at varetage de beskæftigelsesinteresser, som er vitale for fagbevægelsen. Men tilføjes skal det, at det aldrig for Tømrerforbundet var nok bare at få tilstrækkeligt byggeri igang til at sikre beskæftigelsen. Man lagde stedse lige så megen vægt på, at det var den rigtige form for byggeri, der iværksattes. Så sent som i en slags velkomstartikel til boligministeren i regeringen fra september 1964, Kaj Andresen, skrev forbundets medlemsblad: »Vi anser det for en meget vigtig opgave at sørge for plads til et forøget socialt boligbyggeri. Kun et stærkt forøget spekulationsfrit boligbyggeri kan bringe os nærmere det tidspunkt, hvor et frit boligmarked, som så mange snakker om, men så få virkeligt arbejder for, kan blive en realitet. Det tidspunkt nemlig, hvor boliger ikke længere er en mangelvare«.

*

Mens de foregående betragtninger og de fremskridt, der er omtalt, i vid udstrækning gælder fagbevægelsens medlemmer som

helhed, skal vi nu se på, hvordan tingene udviklede sig specielt for tømrerne i åremålet fra 1945 til 1964/65.

En af de første nyordninger, som Ingvard Dahl indførte i Tømrerforbundet, da han blev formand i 1939, var gennemførelsen af statistikkort. Dermed blev statistikblanketternes udfyldelse gjort til et obligatorisk led i forbundets arbejde, men der skulle gå år, før statistikken var så omfattende, at der kunne bygges på den, og den er aldrig blevet så nær de 100 pct. dækkende, som den burde. Den er dog solid nok til at give et indtryk af de løn-vilkår, som forbundets medlemmer i provinsområderne arbejder under – København har jo altid ligget smukt derover, og har iøvrigt traditionelt, omend naturligvis i samarbejde og forståelse med forbundet, varetaget sit overenskomstmæssige arbejde selv.

På grundlag af de udarbejdede statistikker har forbundets ledelse gjort fagets gennemsnitslønninger således op, idet årene, som her fremhæves, alene er udvalgt for at give et billede af den stadige udvikling, der har været igang:

1946–47:	4.751	kroner	i	hele	året.
1948–49:	5.493	»	»	»	»
1952–53:	6.980	»	»	»	»
1956–57:	7.976	»	»	»	»
1960–61:	11.577	»	»	»	»
1962–63:	14.663	»	»	»	»

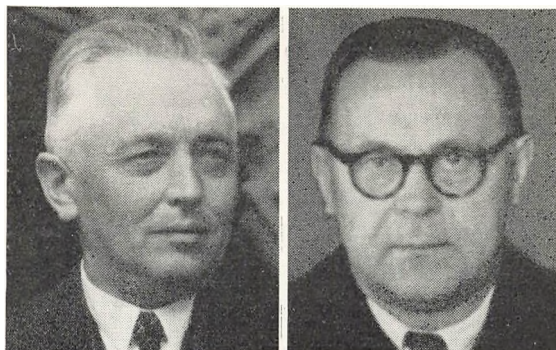
I henhold til de nyeste oplysninger fra Dansk Arbejdsgiverforenings statistiske afdeling (for april kvartal 1964) var tømrernes gennemsnitstimeløn på det tidspunkt for akkord og tidløn under eet 12,37 kroner i København imod et gennemsnit for samtlige faglærte i hovedstaden på 10,42 kroner. For provinsens vedkommende var billedet knapt så lyst, men dog hævdede tømrerne sig også her på et lønniveau, som lå over gennemsnittet for faglærte arbejdere. Provinstømrerens gennemsnitstimeløn var nemlig, ligeledes når akkord og tidløn ses under eet, 9,12 kroner imod et gennemsnit på 8,75 kroner for samtlige faglærte arbejdere.

Det er værd at fremhæve, at det virkelige gennembrud for tømrerfagets lønninger skete i nøje takt med beskæftigelsesmulighedernes udvikling. Det var den høje beskæftigelse, som især i de seneste år op til forbundets jubilæum prægede byggefagene, der fremfor noget skabte opadgående bevægelse i lønningerne. Nærmest som et kuriosum skal i denne forbindelse nævnes de bekymringer, som forbundsformand Ingvard Dahl gav udtryk for i sin beretning for året 1945/46: Forbundet noterede i det pågældende år godt 400.000 ledighedsdage, og formanden sagde, at hvis ledigheden steg yderligere – bare til niveauet fra 1939/40 – så ville arbejdsløshedskassens årlige underskud blive på godt 2 millioner kroner og hele formuen være brugt i løbet af tre år.

I en meget lang årrække brugte man i Dansk Tømrer-Forbund at sammenligne sine lønninger med andre fag, specielt med metalarbejdernes. Sammenligningen blev foretaget i henhold til Arbejdsdirektoratets opgørelse over de forskellige fags gennemsnitsfortjenester ved fuld beskæftigelse, og den faldt altid sådan ud, at tømrerfaget var relativt ringe placeret. I året 1937/38 udgjorde tømrerlønningerne således kun 69,4 pct. af metalarbejdernes, i 1943/44 var procentandelen steget til 88,7, hvorfra den igen dalede for først i 1960/61 at nå op over 88 igen. I 1961/62 var andelen steget til 89,5 pct. og i 1962/63 yderligere til 90,6 pct. Selv om konkrete tal for senere år ikke foreligger i skrivende stund (januar 1965), tør det fastslås, at den også siden da er steget. På Arbejdsdirektoratets fortegnelse over gennemsnitslønninger figurerede tømrerfaget før besættelsen på 43-pladsen, i 1945/46 var man avanceret til plads nr. 38, i 1952/53 yderligere til plads nr. 29, i 1956/57 rykkede man ned på 32-pladsen, i 1960/61 gjorde man et nyt spring i vejret og placerede sig på 25-pladsen, og i takt med den førnævnte forbedring i forhold til metalarbejderne, er også denne nummerfølge siden blevet yderligere forbedret.

Når man i Dansk Tømrer-Forbund specielt søgte sammenligning med metalarbejderne, kan det måske for undviede synes

To tidligere rejsesekretærer i forbundet: Til venstre Jens Perregård (1933 – 1939, død 1953). Til højre Jens Christensen (1939 – 1957 †).

mærkeligt, for de to arbejdsområder har ikke mange berøringsflader. Men forklaringen på denne interesse er såmænd ellers nærliggende nok. Det var nemlig det specielle, bevægelige minimallønssystem i jern- og metalindustrien, som interesserede tømrernes forbundsledelse, idet man mente i det at finde et system, som var normallønssystemet overlegent.

I tømrerfaget har minimallønssystemet været gældende på det københavnske område i menneskealdre – siden 1936, hvor den københavnske priskurant kom til at omfatte også 1. zone, tillige på dette område. Minimallønnen androg januar 1965 284 øre i timen plus dyrtidstillæg, men den har på dette område, som den trods alt har i jernindustrien, reelt ingen praktisk forbindelse med lønfastsættelsen. Minimallønnens eneste funktion er i virkeligheden kun at være beregningsgrundlag for procenttillæg ved overarbejde og lignende. Den virkelige arbejds løn står til fri forhandling imellem mestre og svende.

Tømrernes københavnske minimallønssystem hænger intimt sammen med, at akkordarbejdet her er helt dominerende – alt arbejde, som kan, skal udføres i akkord. Anderledes i provinsen. I mange år, selv efter den tidligere omtalte fornyelse af overenskomstens akkordbestemmelser fra 1930, knob det meget stærkt med at få akkordarbejdet til at slå igennem, ikke alene

fordi mestrene var modvillige, men også fordi svendene ikke altid forstod de muligheder for større indtjening, som akkordsystemet indebar. Det var derfor på disse områder et minimallønssystem i lighed med »jernet«, der foresvævede Tømrerforbundets ledende folk – og har gjort det helt op til vore dage. Indtil 75 års jubilæet var ønsket ikke blevet opfyldt.

I 1945 motiverede Ingvard Dahl sin interesse for minimallønssystemet således: »Det vil sikkert være rigtigt for vort fag at sætte stærkt ind for minimallønnen, så de større byer får mulighed for at hæve lønningerne og derved trække de andre afdelinger med sig fremad«, og da han fik tilslutning til disse tanker, formulerede forbundet til overenskomstforhandlingerne i 1947/48 et konkret forslag. Det er interessant og citeres her:

»Organisationerne er enige om, at normallønssystemet er for ubevægeligt og derfor bør forsynes med adgang til en bevægelig del (konjunkturløn) over normallønnen. Den bevægelige del over normallønnen (personlige tillæg og konjunkturløn) har til formål kvartalsvis at få tømrerfagets lønninger til at følge lønbevægelsen i jern- og metalindustrien i såvel op- som nedadgående retning«.

Ordet »normalløn« skulle altså, utvivlsomt af taktiske grunde, stadig anvendes, men meningen var ellers klar nok. Ikke mindst, fordi det samtidig i forbundets forslag hed, at misbrug skulle kunne påtales i henhold til de gældende fagretslige regler.

Man var i Tømrerforbundet lige ved at tro, at det den gang skulle være gået med minimallønnen. Mestrene havde nok nogle indvendinger i første omgang, men var ikke afvisende. Men da problemet endelig kom til realitetsforhandling, var der alligevel ikke noget at forhandle om. Det gik på samme måde, da kravet blev gentaget i 1950. Da erklærede mestrene, at de nok kunne se det fornuftige i minimallønssystemet, men de var bange for ikke at kunne »holde det i tømme«. Til gengæld fik man ved overenskomstfornyelsen i 1950 gennemført et særligt måltagnings-tillæg – »tommestoktillæg«, som det kom til at hedde mand og

mand imellem – på 35 øre i timen. Tømrerne var blandt de normallønnede byggefag ene om at få dette tillæg, der skulle udbetales hver gang, der arbejdedes med måltagning. Men ved den efterfølgende overenskomstafslutning opnåede de øvrige byggefag tilsvarende tillæg.

Helt uden fremskridt i denne sag var man altså ikke. Som før nævnt er det storkøbenhavnske lønsystem baseret på en minimalløn, og i 1948 lykkedes det at få indført et bevægeligt lønsystem i overenskomstforholdet med »Foreningen af Møllebyggerier og dermed beslægtede virksomheder«. Lønsystemet her blev en blanding af normalløn og minimalløn, idet det direkte hedder i overenskomsten: »Udover den ansatte timeløn betales et konjunkturtillæg afpasset efter lønsvingninger i den officielle statistik for Sammenslutningen af Arbejdsgivere i Jern- og Metalindustrien«. Dette konjunkturtillæg blev ved overenskomstens underskrivelse fastsat til 17 øre pr. time, men det fastsloges, at »yderligere stigninger afgøres ved personlig forhandling mellem arbejder og arbejdsgiver«. Herved havde man fået en såkaldt løfteparagraf, og det bestemtes yderligere, at organisationerne kunne medvirke også ved forhandlingerne om de personligt fastsatte lønninger.

Det er dog imidlertid klart, at i samme takt, som det lykkes at fremme det egentlige akkordarbejde i de områder af landet, der hidtil har sakket agterud på dette område, vil også interessen for et nyt lønsystem tage af, selvom den vel ikke helt forsvinder. Og i de seneste år – især i kongresperioderne siden 1957 – kunne forbundet konstatere en stadig vækst i akkordarbejdets omfang.

Allerede i overenskomstsituationen 1950 kunne Tømrerforbundet fastslå, at dets akkordlønnede medlemmer – på det tidspunkt først og fremmest i København – lå over gennemsnitsindkomsten for faglærte arbejdere. Men de udgjorde dengang et beskedent mindretal. Man gjorde op, at omkring 60 pct. af forbundets samlede medlemsstab var beskæftiget ved tidlønsarbejde, og det vil sige, at en endnu større andel af provinsmedlemmerne alene var henvist hertil. I året 1953 androg akkordprocenten af alt arbejde

kun 47, men i tiden derefter arbejdedes stærkt på at sætte denne procentandel i vejret, og anstrengelserne kronedes for så vidt med held, som at man i 1962 kunne notere, at akkordprocenten var steget til 62. Det betød, som de forudgående tal for årsindtægterne siger, forbedrede indtjeningsmuligheder, og dermed var der overfor medlemmerne ført det bedst tænkelige bevis for, at det virkelig lønnede sig for dem at kræve akkord i så vid udstrækning, som arbejdsopgaverne overhovedet tillod.

Forståelsen af denne problemstilling slog som nævnt stærkt igennem i kongresperioden 1957–60, og netop akkordspørgsmålet – og mulighederne for dets rette løsning – kom til at spille en betydelig rolle på kongressen i 1960, hvor flere afdelinger ønskede forbundets støtte til gennemførelse af effektive opmålerordninger i provinsen. Forbundsledelsen måtte imidlertid opfordre afdelingerne til selv at søge opmåling gennemført og sikre den fornødne økonomiske baggrund derfor på lokal basis.

Mange afdelinger betvivlede, at dette kunne lade sig gøre. Medlemmerne ville nødig betale større kontingenter og afgifter end højst nødvendigt. Men formanden for Københavns amts første afdeling, Vernon Larsen, har nok overrasket nogle af de delegerede, da han oplyste, at denne afdeling med omkring 400 medlemmer på det tidspunkt havde fem fastlønnede tillidsmænd, hvoraf de tre en halv var beskæftiget med opmåling på medlemmernes arbejdspladser. Medlemmerne i afdelingen mente, at det var en god forretning for dem. Deres gennemsnitsindtægt havde i året 1959/60 været 15.600 kroner imod et gennemsnit for hele landet (udenfor København) på 11.600 kroner.

Forbundsledelsen mødte dog til kongressen med forslag om at udvide den faste tillidsmandsstab med en faglig sekretær, som specielt skulle tage sig af problemer i forbindelse med akkord ude i provinsen. Herning afdeling havde lagt op hertil ved et forslag, som kongressen tiltrådte: »Hovedledelsen bemyndiges til at gennemføre foranstaltninger til udbygning af vort akkordsystem med særligt hensyn til forbundets landområde«. Denne

Det har vist sig, at vinterbyggeri kan gennemføres både i sne og frost.

bemyndigelse blev fulgt op i kongresperioden, så forbundet ved kongressen i 1963 havde tre faglige sekretærer – udover formand og næstformand – til at tage sig netop af disse problemer. Derefter steg akkordarbejdets andel i provinsen yderligere, fortjenerne med den. Medvirkende hertil var også, at forbundet udvidede sin kursusvirksomhed vedrørende prisfortegnelsen meget kraftigt. Alene i 1960–63 havde disse kursus 352 deltagere.

De gode beskæftigelsesforhold og den forøgede akkord har således hovedæren for tømrernes forbedrede sociale og lønmæssige stilling. Men yderligere en landvinding må med, fordi ikke mindst Tømrerforbundet gennem årene ofrede mange kræfter på at nå den: Foranstaltningerne til fremme af vinterbyggeri.

Helt naturligt havde det gennem årene pint bygningsarbejderne i almindelighed, at de – selv i år, hvor de oplevede det særsyn at have fuld beskæftigelse – aldrig kunne nå højere i antal årlige

arbejdstimer end 2200, mens f. eks. industriarbejdere med fuld beskæftigelse kunne nå 2400 timer. Alene her lå jo en direkte indtægtsforringelse. (De her nævnte tal stammer fra den tid, hvor arbejdsugen var 48 timer). Forklaringen herpå var, at bygningsarbejdere, deriblandt tømrerne, overenskomstmæssigt kun havde 42 timers arbejdsuge i de fire vinter måneder. Man kunne simpelthen ikke se at arbejde længere tid, og mestrene havde endnu ikke langt op i 1950'erne opdaget, at det elektriske lys forlængst var opfundet!

Det måtte derfor for Tømrerforbundet være en naturlig forpligtelse at søge det årlige antal arbejdstimer forøget, fordi indtægterne alene derved ville stige. I forbindelse med overenskomstfornyelsen i 1950 blev det da endelig gennemført, at den særlige vinterarbejdstid på 42 timer om ugen kun skulle gælde for de to måneder, december og januar, og derved vandt forbundets medlemmer (stadig forudsat, at de overhovedet havde arbejde) 54 timer om året. Efterhånden som de vinterbyggeforanstaltninger, der skal beskrives i det følgende, gennemførtes, og i takt med de stærkt forøgede beskæftigelsesmuligheder, blev imidlertid den reducerede vinterarbejdstids betydning stærkt formindsket. Allede i 1958/59 havde kun 42 pct. af forbundets medlemmer mindre daglig arbejdstid om vinteren end om sommeren, året efter faldt denne procentandel til 30, og i de første år af 1960'erne faldt den til et pænt stykke under 20.

Det var også i 1950, at de første vinterbyggebestemmelser kom ind i fagets overenskomster. På det tidspunkt havde arbejdsministeriet og boligministeriet allerede i nogle år interesseret sig for byggeri om vinteren, ikke mindst fordi man havde hørt om de gode erfaringer, der i Sverige var indhøstet på dette område. De to ministerier foretog i årene fra 1947–50 en række forsøg med vinterarbejde indenfor anlægsområdet, iøvrigt stærkt tilskyndet dertil af blandt andet Byggefagenes Landssammenslutning, som på det tidspunkt allerede i en årrække havde beskæftiget sig med den sag. Forsøgene klargjorde, at kun omkring 15 pct. af

samtligte de stilstandsdage, som byggeriet hidtil »normalt« var blevet ramt af som følge af vejrliget, var absolut uundgåelige. Alle de andre spillidage ville, hvis man blot traf de nødvendige foranstaltninger, kunne undgås.

Nu skal det erkendes, at de oplysninger, der her er givet, først var bearbejdet langt senere end i 1950, hvor vi i Danmark fik de første vinterbyggeforanstaltninger. Men alligevel synes de overenskomstbestemmelser, som forligsmanden, direktør Erik Dreyer, fastsatte i en kendelse, der blev nødvendig fordi parterne ikke selv kunne enes på grundlag af mæglingforslaget, meget beskedne. For murerfagets vedkommende var bestemmelserne ret vidtgående, men forligsmanden har nok ikke ment, at vanskelighederne for tømrerne var særligt store. Fagets første vinter-byggeforanstaltninger begrænsede sig til følgende: »Hvor mesteren ikke stiller flager eller presenninger til rådighed for fornøden afdækning, skal profiler og tømmer til afbinding og terræn omkring samme holdes ryddelig for sne. Forarbejdede materialer og brædestabler, der oplagres på byggepladsen, skal afdækkes eller holdes ryddelig for sne. Herfra undtages samlede gitterspær, som oplagres på byggepladsen eller afbindingspladsen.« En ganske forunderlig undtagelse.

Denne kendelse løste jo imidlertid ikke byggeriets vinterproblemer, men den lagde et grundlag, som kunne udnyttes. Allerede på Tømmerforbundets kongres samme år pegedes der på det først fornødne: »at det pålægges byggepladsernes hovedentreprenører at forsyne disse arbejdspladser med kunstigt lys i en sådan udstrækning, at mørket ikke lægger hindringer i vejen for arbejdets udførelse«. Det kom dog til at vare nogle overenskomstsituationer, før dette helt naturlige krav kunne gennemføres. Det skete i 1963, formentlig ikke mindst som følge af det pres, den megen tale om arbejdskraftmangel da lagde på arbejdsgiverne. For hvordan kunne de forsvare at lade deres arbejdspladser henligge i mørke, så folk ikke kunne arbejde på dem, skønt hele offentligheden daglig skreg efter flere boliger. I 1963 lykkedes det altså

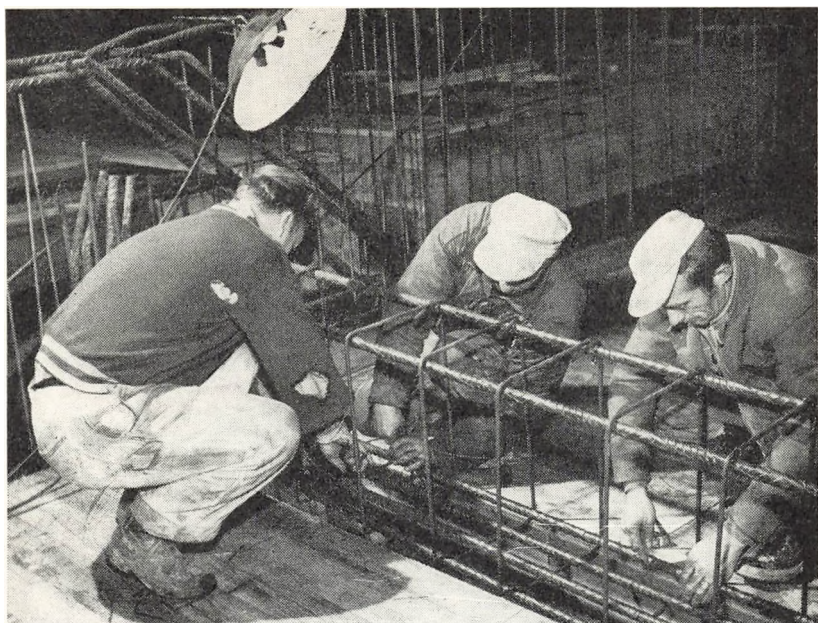
Tømrerforbundet ved de specielle forhandlinger – hovedspørgsmålene afgjordes ved den førnævnte helhedsløsning – med fagets arbejdsgivere at få udbygget vinterforanstaltningerne fra 1950. Det fastsloges, at der nu skulle være belysning på arbejdspladserne, og at der ved alt nyt arbejde og større ombygninger skal opstilles læskærme, foretages tildækning af materialer og ryddes for sne.

Og dermed var endnu en af de mærkesager, som Dansk Tømrer-Forbund igennem mange år havde kæmpet for, ført sejrrikt igennem.

*

I de første år efter krigsafslutningen i 1945 var det ofte de meget små ting, der optog sindene mest. Danmark befandt sig i en fatal mangel på mange livsfornødenheder, på adskillige områder var mangelen mere udpræget, end den havde været selv i de værste krigsår. To ting spillede en meget stor rolle for arbejderne: Arbejdstøj – og cykledæk! Det er helt mærkeligt at tænke på, at netop sådanne forbrugsvarer, som ingen skænkede en tanke blot få år senere, skabte så store problemer. Ved forbundets 75 års jubilæum er det ingen sjældenhed, tværtimod, at cykleproblemet ikke kun er en saga blot, men forlængst for mange medlemmers vedkommende er afløst af problemer med automobilhold. Men det var sådanne rent praktiske, dagligdags ting, som forbundet måtte beskæftige sig med i tiden lige efter krigsafslutningen, og at det betød en ikke ringe arbejdsbyrde at klare dem af, fremgår af, at forbundet alene i tiden indtil 1. august 1945, hvor kort til arbejdstøj bortfaldt, medvirkede ved fordelingen af 2.299 indkøbstilladelser. På kongressen i 1945 var spørgsmålet om fremskaffelse af cykledæk – og en rimelig cyklegodtgørelse – et af dem, der kunne kalde de delegerede frem på talerstolen.

Fra januar 1949 trådte en ny kørepengeordning i kraft. Den gjaldt kun, hvis antagelse ikke var sket på selve arbejdspladsen,

Elektrisk lys på arbejdspladsen i de mørke vintermåneder har fået stor betydning for effektiviteten i byggeriet.

og den gav iøvrigt anledning til mange fortolkninger. Her skal, for at stille den tids problemstilling i relief, fremhæves en af de pudsige sager. Der foregik på den tid et større arbejde på Saltholmflakfortet i Øresund ud for København. Der var en 10–11 kilometers sejlads for arbejderne, og spørgsmålet opstod, om denne sejlads hørte ind under den trufne kørepengeordning? Sejladsen var gratis, og arbejdsgiverne hævdede derfor, at arbejderne ikke havde krav på kørepenge. Men disse var jo ikke blot en dækning af faktisk medgåede udgifter, de var også en slags erstatning for medgået tid, og forbundet hævdede derfor, at folkene skulle have »kørepenge«. Sagen gik i hårdknude, og der måtte en kendelse fra formanden for overenskomstnævnet, direktør Erik Dreyer, til for at få den klaret. Han fastslog, at sejlads til Saltholmflakfortet ikke kunne falde ind under kørepengeord-

ningen, og at spørgsmålet om betaling derfor måtte henstå til fri forhandling imellem parterne. Og så fik arbejderne deres »kørepenge«.

Der var dog også større ting på tapetet i disse år. Ved overenskomstfornyelsen i 1946 havde forbundet fået indført skurbestemmelser, som sikrede, at medlemmerne enten skulle have skur stillet til rådighed – eller også have udbetalt en erstatning for manglende skur på 1 krone pr. dag. Også denne ordning gav anledning til mange fortolkningsstridigheder, som til sidst afvistes med, at strid på dette område måtte henvises til afgørelse i de lokale mæglingsudvalg.

Ved denne overenskomstsituation (1946) var et af Tømrerforbundets hovedkrav indførelse af weekend med fuld lønudligning. Og det fik man – omend ikke på den måde, det var ønsket. Mestrene gik med til, at der godt på arbejdspladserne kunne aftales en weekend-ordning, men arbejdsugen måtte som hidtil være på 48 timer. Weekend måtte altså »betales« med en forlængelse af den daglige, normale arbejdstid, og det blev fastslået, at der slet ikke måtte arrangeres weekend i månederne november til februar. Igen i 1948 kørtes kravet om weekend frem, denne gang formuleret som et krav om 44 timers arbejdsuge, men det måtte påny tages af bordet. Måske det skete uden større beklagelse. Bekymringen på den tid gik nemlig mest i retning af stor arbejdsløshed, og ved overenskomstfornyelsen i 1949/50 skubede man arbejdstidkravet i baggrunden til fordel for et krav om, at der igen skulle indføres arbejdsfordeling. Samtidig ønskedes indført en skærpelse af adgangen til overarbejde. Det skulle ske på den måde, at der med en ledighed på 6 pct. eller derover højst måtte udføres 4 timers overarbejde om ugen, og at dette overarbejde skulle afspadseres. Man kom ikke langt med sagen. Ved mæglingsforslaget blev alle disse arbejderønsker, som var motiveret i en frygt for stigende ledighed, henvist til arbejdsmarkedskommissionen, som skulle videregive resultatet af sine undersøgelser til de to hovedorganisationer. De skulle så for-

handle videre om tingene. Lykkeligvis viste den efterfølgende udvikling i beskæftigelsessituationen, at der ikke blev brug for sådanne forhandlinger vedrørende arbejdsfordeling – og med selve arbejdstidskravets gennemførelse skulle der, som før nævnt, gå endnu en årrække.

I forbindelse med overenskomstfornyelsen i 1946 opstod iøvrigt en uoverensstemmelse imellem forbundets hovedbestyrelse og den faglige afdeling i København. Forbundet havde selv klareret sine overenskomstfornyelser med de modstående arbejdsgiverorganisationer og var således ikke omfattet af det mæglingsforslag, der blev stillet. Den faglige afdeling havde derimod ikke kunnet enes med sin modpart, og denne del af det samlede overenskomstområde var derfor inde under forligsmandsforslaget. Hovedbestyrelsen anbefalede de storkøbenhavnske medlemmer at stemme ja til forslaget, den københavnske afdelings bestyrelse anbefalede nej – og det blev et meget overbevisende stort nej. I kraft af den samlede gruppeafstemning blev forligsmandens forslag alligevel vedtaget. På kongressen i 1948 knyttede forbundsformand Ingvar Dahl nogle principielle bemærkninger til situationen fra 1946. Der kan, sagde han, rejses stemninger, som ikke altid tager hensyn til foreliggende kendsgerninger. »Det må derfor være overvejelse værd, om vi i fremtiden skal lade de mindre arbejdsområder afgøre stillingen til overenskomstfornyelse, uafhængig af forbundets store medlemsmasse«, lød formandens kommentar. Under diskussionen var der almindelig enighed om, at forbundet måtte gå imod forligsmandslovens sammenkædningsregler, men til gengæld gav Ingvar Dahl udtryk for, at fagbevægelsen i stedet burde udstyre sin hovedorganisation, De samvirkende Fagforbund (LO), med større kompetence. Han var således på et tidligt tidspunkt stærkt inde på de tanker, som ikke mindst i begyndelsen af 1960'erne gav anledning til livlig og positiv debat i fagforeningskredse.

Prislistespørgsmål har også igennem de senere år skabt problemer i forbundet. Allerede ved den første overenskomstfor-

nyelse efter krigen lykkedes det at skabe en mere »jævn« prisliste for provinsområderne, og alene dette medførte, at den nye overenskomst fik en ganske overvældende stor tilslutning fra medlemmernes side ved den efterfølgende urafstemning. Mere end 81 pct. stemte ja, fordi de anså fjernelsen af de mange »spring«, der var i den hidtidige, for en stor fordel. Siden er det lykkedes her og der at ændre ved positionerne, omend langt fra altid i det tempo, som forbundet har fundet nødvendigt.

I 1954 skete på det københavnske område en afgørende nydanelse: Svendene imødekom et ønske fra mesterside om indregning af dyrtidstillægget i prislisten med en procentandel i stedet for som hidtil at få dyrtidstillægget udbetalt med et fast ørebeløb pr. time. Ved starten skete indregningen med 45 pct., og der var her så afgjort tale om et produktivitetsfremmende lønsystem, som der netop i de år blev stærkt opmuntret til. Entreprenørforeningen ville dog ikke, skønt prislisten iøvrigt også gjaldt den, gå med til indregningen, men ville fastholde ørebeløbet, og en opmandskendelse gav foreningen medhold.

De københavnske mestre må imidlertid åbenbart have været vægelsindede på dette område, for ved overenskomstfornyelsen i 1961 krævede de en nedsættelse af indregningsprocenten, et krav som den faglige afdelings bestyrelse omregnede til at repræsentere en 7 pct.s lønnedgang. Dette var stærkt medvirkende til, at den faglige afdelings bestyrelse anbefalede sine medlemmer at stemme nej til det mæglingforslag, der fremsattes i 1961, men det lykkedes ved energisk indsats fra afdelingens, forbundets og Landsorganisationens side at få mestrenes krav afvist i det fællesudvalg, som havde fået kravet overladt af forligsmanden i henhold til de forhandlingsregler, som var gældende på det pågældende tidspunkt.

Overenskomstsituationen i 1961 var iøvrigt for Tømrerforbundet særegen derved, at forbundets hovedbestyrelse, hvilket sjældent var sket før, enstemmigt anbefalede medlemmerne at stemme nej til mæglingforslaget. Det var prislistespørgsmål, som

*Emanuel Rasmussen,
sekretær 1960-*

*Carl B. Pedersen,
sekretær 1961-*

*Børge Lauritsen,
sekretær 1962-*

var årsagen hertil. Under forhandlingerne imellem de direkte overenskomstparter var det nemlig ikke lykkedes forbundet at trænge igennem med blot et rimeligt udsnit af de berettigede prislisterønsker, man havde opstillet. Arbejdsgiverne førte, anført af Dansk Arbejdsgiverforening, en kynisk nej-linje i hele overenskomstsituationen. I mæglingforslaget blev ganske vist afsat 15 millioner kroner til fordeling på samtlige akkordområder, men der blev ikke givet nogen anvisning på, hvordan pengene skulle fordeles, og tømrerne stod således i fare for slet intet at få. Ved urafstemningen blandt forbundets medlemmer fulgte disse da også hovedbestyrelsen i meget stor udstrækning. For Tømrerforbundets vedkommende blev mæglingforslaget forkastet med 7.541 stemmer imod 1.621, men da der i det samlede afstemningsområde (gruppe 5) var en beskeden overvægt af ja-stemmer, blev mæglingforslaget alligevel vedtaget.

Måske man tør antyde, at Tømrerforbundets hovedbestyrelse næppe ville have indtaget en så kategorisk afvisende holdning til mæglingforslaget, hvis den havde vidst, hvad fordelingen af de 15 millioner kroner til akkordområderne kom til at gå ud på. Da den forelå, viste det sig nemlig, at forbundets medlemmer opnåede 5 pct. tillæg til akkorderne – et resultat, som man næppe

havde afvist, hvis man havde kendt det. Men netop på dette område kom overenskomstafslutningen i 1961 til at minde om den dramatiske overenskomstsituation i 1956, som udløste storstrejke. I 1956 gennemførtes, som før omtalt, bl. a. den meget værdifulde sygelønsordning – men den havde den skavank, at ingen i 1956 kunne forudse, hvor meget den sygelønsordning, der stod på forligsmandens papir, kom til at betyde i praksis, og derfor stemte man imod. Havde man i 1956 vidst, hvad ordningen indebar, var mæglingforslaget dengang næppe blevet forkastet.

Vedrørende overenskomstafslutningerne skal også fremhæves den sidste (fra 1963), som kan omtales i denne redegørelse. Den indeholdt væsentlige fordele for forbundets medlemmer – udover dem, som den før omtalte helhedsløsning førte med sig. Der blev ved forbundets forhandlinger sikret tillæg til prislisterne på 5–6 pct., og dertil kom, at forbundets formand, Henry Hansen, ved en fortrolig aftale med Centralforeningens formand, tømremester L. Marstrand Nielsen, havde sikret, at det lavtlønstillæg, der blev givet ved fordelingen af helhedsløsningens millionbeløb, skulle dobles op på Centralforeningens overenskomstområde, og i henhold til gammel praksis ville det sige på hele provinsområdet, hvor normallønsbegrebet stadig var gældende. Denne »hemmelige« aftale imellem de to formænd blev holdt, selvom ingen havde papir på den, og det er rimeligt heri at se et opmuntrende vidnesbyrd om det forhold, der kan skabes på gensidig tillid også imellem repræsentanter for modstående interesser. Prislisforbedringer og relativt smuk forhøjelse af normallønssatserne, opnået ved direkte forhandlinger imellem de direkte overenskomstparter, sikrede Tømmerforbundets medlemmer en bedre placering end hidtil i de normallønnedes kreds.

Selv en overenskomstafslutning, der fik et forholdsvis tilfredsstillende forløb, kunne føre vanskeligheder i sit kølvand, som ingen kunne forudse. Det skete på byggefagsområdet efter overenskomstafslutningen i 1958, hvor 45-timers ugen blev gennemført. Det blev overladt de direkte overenskomstparter selv at

aftale, hvordan den forkortede arbejdstid skulle realiseres på de forskellige områder, og i byggefagene blev der enighed om, at det skulle ske fra 1. marts 1959. Arbejdsgiverne var ingenlunde begejstrede for arbejdstidsforkortelsen, men de søgte, da den var en kendsgerning, at udnytte mæglingsforslagets bestemmelse om, at den forkortede arbejdstid skulle være effektiv, til det yderste. Det gav anledning til skærmydsler i byggefagene. Tømrerforbundet modtog som andre arbejderorganisationer på området en meddelelse fra Entreprenørforeningen om, at foreningen opsagde alle kotymemæssige pauser på byggepladserne. Det skete, som man sagde, for at udnytte arbejdstiden effektivt. Tømrerforbundet protesterede omgående imod en sådan kollektiv opsigelse af alle kotymer på det nævnte område, og man nægtede at godkende et opslag, som arbejdsgiverne ville hænge op på arbejdspladserne desangående. Man nøjedes ikke med at meddele dette til Entreprenørforeningen, men gav samtidig forbundets medlemmer besked om, at der her var tale om et ensidigt arbejdsgiverskridt.

Entreprenørforeningens holdning gav anledning til megen uro på byggepladserne, som resulterede i et fællesmøde mellem hovedorganisationerne, hvor sagen blev bragt ned på jorden. Man opnåede enighed om, at arbejdsgiverne eventuelt måtte rejse klager over konkret forekommende misbrug, og at klager skulle stiles til et specielt oprettet nævn. Allerede derved blev der bragt ro om sagen, ikke mindst efter at det nyoprettede nævn havde fastslået, at traditionelt forekommende småpauser til forfriskninger o. l. var tilladt.

På et helt andet område fik man netop i de samme år afsluttet et flerårigt samarbejde med entreprenørerne og andre arbejdsgivere. Arbejderbeskyttelsesloven var blevet revideret i 1954, og mens bygge- og anlægsområdet indtil da ikke havde været underkastet loven, kom det nu med i fuld udstrækning på linje med andre vigtige arbejdsområder. Alene heri lå en landvinding af meget betydelig rækkevidde for byggefagforbundenes med-

lemmer – et synligt bevis på værdien af det tidligere omtalte politiske arbejde, som fagbevægelsen også engagerer sig i.

Men da der altså var tale om et nyt arbejdsfelt for arbejdstilsynet, måtte den egentlige sagkundskab – byggeriets arbejdere og arbejdsgivere – medvirke til at føre lovens bestemmelser ud i livet. Socialministeriet nedsatte derfor et udvalg, der fik til opgave at udarbejde de særlige regulativer for bygge- og anlægsområdet, som alle parter i fremtiden skulle rette sig efter. Hovedudvalget nedsatte et arbejdsudvalg med tre repræsentanter fra arbejdersiden, tre for arbejdsgiverne og med fabriksinspektør C. Wagner som formand. Først var forbundsformand Christoffer Nielsen medlem af dette arbejdsudvalg, senere forbundsformand Henry Hansen. Tømrerforbundet, der havde meget stærke interesser på dette felt, havde således fået mulighed for at øve virkelig indflydelse på det stilladsregulativ m. v., som skulle udarbejdes.

Det lykkedes parterne at nå til enighed i både arbejdsudvalg og hovedudvalg efter et par års kulegravning af problemerne, så man kunne forelægge socialministeriet et resultat. Det trak imidlertid ud med den bekendtgørelse, som skulle sætte de nye bestemmelser i kraft. Den kom først i 1960, fire et halvt år efter udvalgsarbejdets påbegyndelse. Men lod end bekendtgørelsen vente på sig, tør det fastslås, at det nye regulativ til gengæld tog håndfast omkring alle de beskyttelsesproblemer, som bygningsarbejdere igennem menneskealdre havde måttet slås med, men som man ikke hidtil havde kunnet interessere myndighederne for. Der blev fastsat meget præcise regler for beskyttelsesforanstaltninger spændende fra obligatoriske forbidskasser og bårer over krav til løbebroer, stiger, gangbroer, rækværker, overdækninger og afspærringer, og der blev indført bestemmelser for både facadearbejder, nedrivninger og meget mere. Og for at ingen skulle være i tvivl om alvoren i det gennemførte regulativ, blev det i bekendtgørelsen direkte fastslået, at »arbejderne eller disses sikkerhedsrepræsentanter har ubetin-

*Christoffer Nielsen,
næstformand 1939–1954,
forbundsformand 1954–1957.*

get ret og pligt til at påtale enhver overtrædelse af de givne bestemmelser«.

Tømrerforbundet rejste som tidligere fortalt i denne bog allerede i 1896 krav om beskyttelsesforanstaltninger. Det varede længe, før de kom – men de kom!

*

Et internt organisatorisk anliggende af stor betydning for Tømrerforbundets medlemmer optog nogenlunde konstant sindene på samtlige forbundets kongresser siden 50 års jubilæet, nemlig spørgsmålet om ferieordningens administration. Med ferieloven af 1938 var der åbnet adgang for, at overenskomstområder, som ikke ønskede at benytte den statsligt administrerede ferieordning via postvæsenets feriemærker, kunne etablere andre ordninger, som dog skulle godkendes af socialministeriet. Der opstod i Tømrerforbundet straks ønsker om, at faget fik sin egen feriekasse, hvortil arbejdsgiverne indbetalte den ferieløn, som forbundets medlemmer havde indtjent. Feriekassen skulle, ønskede man, helt og fuldt administreres af forbundet og dets afdelinger.

Forbundet havde en naturlig interesse i en sådan ordning. Dels ville man igennem den kunne sikre, at ferielønnen virkelig var til stede, når medlemmerne skulle holde ferie, dels fik man igennem ferielønsindbetalingerne et indblik i de faktiske indtjeningsvilkår for forbundets medlemmer. Derved styrkedes sikkerheden af de optagne lønstatistikker.

Allerede i maj-juni 1938 havde forbundet opnået ferieaftaler på grundlag af ferieloven med de modstående organisationer. Det fastsloges her, at uoverensstemmelser vedrørende feriepenge skulle kunne behandles efter de almindelige fagretslige regler, der var jo nemlig simpelthen tale om en lønandel. Derudover bestemtes, at specielt fremstillede feriemærker skulle indklæbes i feriebogen ved hver lønudbetaling, og at feriebogen ved arbejdsophør straks skulle udleveres til svenden. Reglerne var klare nok. De overholdtes blot ikke – hverken af mestre eller svende,

og forbundet havde i de første mange år under ferieloven et vældigt merarbejde af denne grund. Derfor stræbte man bestandig efter at få indført en ordning, som forbundet alene stod for administrationen af, men ind imellem opstod der dog stadig på kongresserne røster om, at man skulle overgå til postvæsenets feriemærker. Sådanne ønsker advarede skiftende forbundsledelser imod, fordi forbundet og dets afdelinger derved ville blive ude af stand til at føre en blot nødtørfdig kontrol med, at ferieaftalerne overholdtes. Der advaredes også imod, at feriemærkerne blev udleveret til svendene sammen med lønnen, bl. a. med den motivering, at ferielønnen så i tilfælde af fallit eller konkurs kun ville være et privilegeret krav for den sidst forløbne uge. Men i 1954 vedtog man alligevel på en kongres en principbeslutning herom.

Netop i 1954 lykkedes det ellers at få den gamle ferieaftale revideret, så forbundet fik større mulighed for at øve kontrol. Det bestemtes nu, at 70 pct. af feriepengenes pålydende skulle udbetales ved feriens påbegyndelse, mens de resterende 30 pct. skulle udbetales igennem afdelingen. Denne ændring skyldtes først og fremmest, at der ved overenskomstfornyelsen i 1952 var sikret 3 ugers ferie, og opdelingen af ferieløns-udbetalingen skulle sikre, at der nu virkelig også blev holdt ferie i al den tid, som feriepengene tillod. Men derudover indførtes i ferieaftalen en bestemmelse om, at forbundets afdelinger kunne foretage kontrol med feriepengenes pålydende en gang hver anden måned.

I 1954 fik man iøvrigt det første betydningsfulde fremskridt i spørgsmålet om forbundets administration af ferieordningen. Da overtog forbundet nemlig administrationen af feriekassen med Hovedorganisationen af Mesterforeninger (landmestrene). Og i 1956 blev den foreløbig sidste landvinding gjort på dette område: Da overtog forbundet administrationen af hele fagets ferieordning, således at alle mestre derefter skulle indkøbe såvel feriebøger som feriemærker i forbundet. Forbundets kontrol med den samlede ferieløns størrelse var derefter fuldstændig.

Diskussionen om ferieordningen var dog ikke dermed afsluttet. På kongresserne både i 1960 og 1963 var den påny et væsentligt punkt, men på sidstnævnte kongres kunne forbundsformand Henry Hansen oplyse, at mestrene ikke ville ændre ferieaftalen fra 1956 udover, at man ville indskærpe afdelingernes ret til kontrol med feriebøgerne og gennemføre kvartalsvis afregning med forbundet for indkøbte feriemærker i stedet for afregning en gang om året. Og på denne baggrund nøjedes kongressen med at vedtage, at man fortsat ville stræbe efter en forbedring af ferieordningen. Men alt dette viser, hvor meget besvær der kan melde sig for at få klaret rent praktiske problemer vedrørende administrationen af en ting, som ellers for uindviede næppe skulle synes at indeholde store problemer.

*

Det er fristende ved afslutningen af dette afsnit af søge blot de sidste 25 års fremskridt for fagbevægelsen – og dermed for Tømrerforbundets medlemmer – gjort op i nogle få linjer. From Petersen gjorde det som nævnt i 1915 ved forbundets 25 års jubilæum. Han fortalte om det vældige fremskridt, der var nået ved arbejdstidens nedsættelse til $9\frac{1}{2}$ –10 timer om dagen, og han var med rette stolt over, at det i løbet af de første 25 vanskelige år var lykkedes at forhøje timelønningerne fra 20–25 øre til mellem 48 øre og 65 øre. I 1919–20 forkortedes arbejdstiden til 8 timer daglig, i 1958 til $7\frac{1}{2}$ time, i 1965 utvivlsomt yderligere, så man i forbundets jubilæumsår kommer et nyt skridt på vejen til 40 timers arbejdsugen. Pengelønningerne ligger efter den officielle statistik op til 75 års jubilæet på mellem 9 og 12 kr. i timen. Indenfor de sidste 25 år er der gennemført tre ugers ferie, arbejderbeskyttelsesloven omfatter nu også bygningsarbejderne, og ulykkesforsikringstaksterne er sat i forhold til arbejdsfortjenesterne. Der er gennemført fuld folkepension og tillægspension, den syge arbejder får sygedagpenge, og der ydes betaling for søgnehellidage. Det er lykkedes at få det gamle

»Septemberforliget af 1899« revideret og afløst af den mere tidssvarende »Hovedaftalen af 18. november 1960«. Revisionen skete efter årlange forhandlinger mellem hovedorganisationerne og først efter, at LO havde opsagt Septemberforliget til udløb 1. juni 1960. En meget væsentlig nyskabelse i Hovedaftalen er en bestemmelse, der i nogen grad sikrer arbejderne imod usaglige afskedigelser. Og frem for alt: Der er ved 75 års jubilæet skabt fuld beskæftigelse for forbundets medlemmer, så de nævnte pengelønninger og andre goder ikke er et fata morgana, som kun de færreste oplever. Det er altsammen realiteter.

Mon man ikke tør fastslå, at også de, der har ledet forbundet i de seneste 25 år, med samme ret som From Petersen kan tillade sig at pege på resultaterne. Og så er der endda i det foregående slet ikke nævnt de vældige fremskridt, der er sket på et så vitalt område som uddannelsen indenfor faget – fremskridt, som tæller mere end alle de forudgående århundreders tilsammen. Dem skal vi se nærmere på i det følgende afsnit.

Sådan blev de tømrere

DER har været lærlinge i tømrerfaget, sålænge som faget har eksisteret. Men de forhold, hvorunder uddannelsen har fundet sted, har været højst forskellige gennem tiderne – lærlingenes leveforhold ligeså. Om nogen egentlig fastlagt uddannelse kan der først tales, efter at fagets svende havde organiseret sig.

Så tidligt som i den første skrå fra 1515 for det københavnske tømrerlaug tales der om lærlinge. Det er før fortalt, at deres løn i denne skrå blev fastsat til højst 2 skilling om dagen, men derudover indeholdtes en bestemmelse om, at læretiden i tømrerfaget fastsattes til kun et år. Det var meget småt og vidnede unægtelig ikke om større ærbødighed for faget, så meget mindre som læretiden i bygningsfagene på samme tid ellers var fastsat til tre år. Temmelig tidligt må man være blevet klar over, at skråens bud fra 1515 var for beskedent, og få år senere op i 1500-tallet blev læretiden forlænget til et sted mellem et og to år. Men læretidens længde var iøvrigt højst varierende op igennem laugstiden, og ikke blot fra årti til årti, men også fra landsdel til landsdel. Tilsyneladende var den i høj grad bestemt af, hvad mesteren fandt nødvendigt, og derfor kunne man på nogenlunde samme tid finde lærlinge, som var udlært i løbet af 2 år, og andre lærlinge, der først blev ført frem til svendestykket efter seks års forløb.

Kontrollen med den faglige uddannelse var uhyre lemfældig. I 1761 gjordes således svendeprøver obligatoriske for københavnske tømrerlærlinge, men der synes ikke på noget tidspunkt at være ført kontrol med, at påbudet blev overholdt. Nogle lær-

linge aflagde svendestykke, andre kom aldrig til det – og så sent som ved Dansk Tømrer-Forbunds stiftelse i 1890 var tømrerne i så henseende en så broget flok, at man ikke kunne gøre medlemsskab i forbundet afhængigt af, om svenden havde svendebrev eller ej. Den længste læretid, som er noteret i annalerne, fandtes i Nakskov i 1780, nemlig seks år. Men selv der fandtes der på samme tid lærlinge, som kun skulle stå i lære i tre år. Men også denne længste læretid fandt mange mestre var for kort. De klagede i 1794 over, at arbejdstiden var for kort – den var jo også på den tid kun omkring 12 timer om dagen! Deres begrundelse er værd at mindes: »Efter arbejdstids ophør er lærlingene udenfor vor opsig, og vi kan kun formane dem til at søge akademiet« (for at tage tegneundervisning).

Når tømrerlærlingene var udenfor mestrenes opsig hang det sammen med, at de – i modsætning til, hvad der ellers var kotyme – ikke fik hverken kost eller logi hos mestrene. Det førte i begyndelsen af 1800-tallet, i årene umiddelbart forud for statsbankerotten, der var præget af dyrtid, til dalende lærlingeantal. I året 1811 var der således kun 11 tømrerlærlinge i København. Forældrene begrundede deres holdning til tømrerfaget med, at »det ikke svarede regning for ubemidlede forældre at lade deres sønner komme i tømrerlære. Drengene, der skulle være store og stærke, fik hverken kost eller bolig hos mesteren og lå en stor del af vinteren ledige«, hed det i en samtidig beskrivelse af forholdene, og så sent som omkring 1875 – få år før den første lærlingelovs gennemførelse – var det endnu almindeligt, at lærekontrakter indeholdt bestemmelser om, at »lærlingene måtte ernære sig som de kunne bedst, når mesteren ikke havde noget at sætte dem til«.

Det var dog ikke kun krav til lærlingene, der blev stillet i laugstiden. Fra 1623 kendes således en interessant bestemmelse om, at »lærlinge må ikke bruges til andet, end hvad håndværket til drengens forbedring vedkommer«. Der var altså på dette tidlige tidspunkt ikke noget med, at lærlinge kunne bruges til byærinder

og lignende – på papiret i hvert fald. Praksis har utvivlsomt også dengang formet sig en del anderledes. Forholdet var jo iøvrigt på den tid, at lærlinge ikke blot var drenge. Der var ofte tale om voksne karle, og gifte lærlinge var ingenlunde nogen sjældenhed i tømmerfaget, der netop i dette forhold, således som det tidligere er fortalt, udgjorde en undtagelse fra det normale. Det hang formentlig sammen med, at der netop til tømmerlærlinge blev stillet store krav til kropsstyrken. Men det var ikke gratis for mestrene at have voksne lærlinge: Hvis en mester antog en sådan, skulle han betale et beløb til laugskassens understøttelsesformål, som i 1600-tallet var på 10 rigsdaler. Lærlingens løn var 12-14 skilling om dagen.

Det københavnske tømmerlaugs mestre var i en lang årrække i laugstiden meget ansete læremestre. De modtog lærlinge til uddannelse i faget ikke blot fra deres eget naturlige virkeområde, men fra hele landet og de tilstødende lande med. Fra de sidste 25 år af det 17. århundrede haves en meget oplysende beretning netop om dette forhold. Af samtlige tømmerlærlinge på den tid stammede således 36 pct. fra Skåne, som jo et par årtier i forvejen var blevet løsrevet fra Danmark, og af ialt 157 læreforhold, der blev indgået i årene fra 1695 til 1709, var kun de 18 med lærlinge født i København, mens 58 lærlinge stammede fra Skåne og Halland, 6 fra Tyskland, 2 fra det øvrige Sverige, 3 fra Norge, 1 fra Island, 1 fra Gulland og de øvrige fra andre danske landsdele. København var altså et nordisk, skandinavisk uddannelsescenter for tømrere. Måske mestrene har følt det ansvar, de herved påtog sig overfor fagets unge, og derfor nogle år senere fremsatte det citerede ønske om bedre at kunne føre opsyn med dem.

Men det skal nu iøvrigt huskes, at uden opsyn var lærlingene ingenlunde – og der stilledes betydelige moralsk-sædelige krav til dem. Så tidligt som i 1674 var det i en laugsartikel blevet fastslået, at man for at komme i tømmerlære skulle være »født af ærlige forældre«, det vil sige være født i ægteskab. Det var vel mestrenes opgave at sørge for, at dette bud blev overholdt. Men

*Til venstre: Svend Giørtz,
ansat på forbundskontoret
1924-1956.*

*Til højre: Johannes Ting-
gård*

lærlingenes moralske vandel var nok ellers stort set overladt til svendene, og som før fortalt var de i laugstiden og ganske særligt i de år, hvor zunften prægede håndværkerlivet, meget lidt frisindede. De var bigotte og snæversynede ind til det uforståelige. I 1722 vedtog således det københavnske svendelaug en højtidelig deklARATION om, at det fremtidig ville føre kontrol med både svende og lærlinge – »om nogen laug et til beskæmmelse indlader sig i ægteskab med løse og letfærdige kvindfolk eller gifter sig, medens de stå i lære«.

Og denne moralske vandel var skam ikke noget, der kunne tages alt for let på, i hvert fald ikke officielt. I det »løsgivelsesceremoni«, som gjaldt i 1700-tallet ved nyudlærte svendes præsentation i mesterlauget, udfoldede bigotteriet sig i fuldt flor. Ceremoniellet bød, at den nyudlærte svend skulle anmode oldermanden om løsgivelse fra læren, idet han forpligtede sig til at overholde laugsreglerne. Når det var sket, holdt læremesteren en lille tale, hvori et afsnit lød således: »Eftersom du haver udstået dine 2 læreår, så bliver du i dag erklæret for en retskaffen tømmervend her for laugets åbne lade. Nu skal du efterdags opføre dig som det sømmer sig og anstår en tømmervend og søge sådanne compaignier med dine jævnlige, som dig er anstændige, og når du engang ved guds forsyn vil gifte dig, da må du ingen hore,

amme eller berygtet fruentimmer tage til ægte. Vil du love mig det?» Det lovede den unge svend, hvorefter oldermændene drak ham til, og han selv kunne få lov at drikke alle de forsamlede laugsmestres skål.

Laugstiden lagde som før fortalt mange snærende bånd på erhvervslivet. Mestrene søgte på alle måder at sikre sig, og sven-
dene gjorde det samme. Det er klart, at denne gensidige interesse i at sikre udkommet for dem, der var kommet ind i faget, også måtte give sig udslag i bestræbelser på at gøre det vanskeligt for nye at komme til. En af de metoder, som hurtigt blev udspekuleret, var lærlingebegrænsningen. Lærlingebegrænsning kan under visse forhold være både nødvendig og forsvarlig. Det tjener jo eksempelvis intet fornuftigt formål at sikre stor lærlingetilgang til et fag, hvor beskæftigelsesmulighederne er ringe, ej heller at åbne for lærlingetilgang, hvis en forsvarlig faglig uddannelse ikke kan gives. I laugstiden har den første af disse betænk-
heder vel spillet en rolle, men helt afgørende har utvivlsomt været den almindelige tendens, som prægede tiden: At gemme sig selv bag beskyttende mure.

Den først kendte vedtægtsmæssige lærlingebegrænsning stammer fra 1657. Den gik ud på, at en mester principielt kun måtte have en lærling. Men mesteren kunne, når denne ene lærling havde været indskrevet i mindst et år, få lov til at antage yderligere en lærling. Maksimum for lærlingetal var altså 2. Men bestemmelsen holdt ikke længe. Allerede fire år senere faldt den reelt bort på grund af den mangel på udlærte svende, som i mellemtiden var opstået, og i 1682 indførtes en ny bestemmelse, som var en del liberaliseret i forhold til den første, men til gengæld så helt åbenbart favoriserede de større mestre. Nu blev nemlig lærlingeantallet sat i forhold til det antal svende, som mesteren beskæftigede – konkret bestemtes det, at en mester måtte have halvt så mange lærlinge som han havde svende.

*

Forhold af denne karakter gjaldt hele laugstiden igennem. De kunne skifte fra årti til årti, såmænd også fra år til år som forholdene nu bød det, men kun i detaljerne. I princippet var lærlinguddannelsen underkastet de samme vilkår som håndværksudøvelsen iøvrigt.

Med næringsfrigørelsen i 1862 blev det imidlertid klart, at også lærlingeforholdene måtte moderniseres. Det trak dog stadig noget ud hermed, og så sent som i 1887 oplevedes en strejke imod en københavnsk mester ved navn Eiermann, fordi denne havde brudt den lærlinge-begrænsningsaftale, som stiltiende fandtes imellem mestre og svende. I 1889 fik Danmark imidlertid sin første lærlingelov, og den satte på mange måder system i tingene, selvom den set med vor tids øjne må kaldes lidet tilfredsstillende. Også her gælder jo imidlertid, at et fremskridt skal vurderes ud fra tilstandene på det tidspunkt, hvor det realiseres, for at blive ydet retfærdighed. Med den første lærlingelov indførtes lærekontrakter og fast aftalte læretider. For tømrerfagets vedkommende blev lærekontrakter obligatoriske i år 1900, og på dette tidspunkt fastsattes læretiden til 5 år, som dog eventuelt kunne forlænges med et halvt år, såfremt svendestykket blev kasseret. Bestemmelsen herom har næppe ligefrem opmuntret læremestre til at give den mest forsvarlige uddannelse. Men at lærlingeloven af 30. marts 1889 blev anset for et fremskridt af den tids svende er helt klart. Allerede på det første delegeretmøde i det nystiftede Dansk Tømrer-Forbund vedtog man en resolution, hvori delegeretmødet »tilråder, for at standse den hensynsløse udbytning af lærlinge og med disse ligestillede, at søge lærlingeloven af 30. marts 1889 gennemført derved, at man straks henvender sig til autoriteterne med anmeldelse af, hvor den bliver omgået . . .«

Lærlingeproblemer i bredeste forstand skulle iøvrigt blive en fast bestanddel i Tømrerforbundets arbejdsfelt – som iøvrigt i de fleste andre fagforbunds. Allerede i motiveringen for forbundets stiftelse hed det, at man skulle hidføre »en ordning af lærlingeforholdene«, og denne interesse for fagets lærlinge- og ud-

dannelsesforhold er blevet fastholdt i lovenes formålsparagraf lige siden.

Efterhånden kom der planmæssighed ind i uddannelsesforholdene, men der skulle dog gå en del år, før for eksempel problemerne omkring svendeprøverne var klaret. De blev ikke gjort obligatoriske, og det førnævnte fællesudvalg af 1895 mellem forbundet og Centralforeningen måtte flere gange beskæftige sig med dem. I en af sine første kendelser slog fællesudvalget fast, at »svendeprøver kun kan betragtes som fyldestgørende, når de er aflagte for en officiel kommission, og svendebrev altså er forsynet med magistratsstempel«, og hermed havde udvalget i virkeligheden fulgt den linje, som Tømrerforbundet fra starten havde fulgt i diskussionerne om optagelsesbetingelser i forbundet. Svendeprøver var meget godt, men overdreven vægt skulle man nu heller ikke lægge på dem, synes man at have ment. For Tømrerforbundet (som for andre fagforbund) var forholdet jo iøvrigt det, at man for så vidt officielt i hine fjerne år ikke havde meget at gøre på lærlingeområdet. Uddannelsen var nemlig ikke en sag, som svendene havde nogen adkomst til at blande sig i. Lærlinge-loven af 1889 gjorde den til et rent mesteranliggende.

Dette forhold ændredes først med lærlingeloven af 1937. Den kom til verden under adskillige bandbuller fra mesterside, og det varede en del år, før mestrene og deres organisationer forsonede sig med den. Lærlingeloven af 1937 gjorde nemlig den faglige uddannelse til et fællesanliggende for fagenes mestre og svende, hvor de to parter fik tillagt præcis samme beføjelser, som de dog naturligvis måtte søge at forvalte i fællesskab, i de faglige fællesudvalg. Derved var loven et brud med alle gamle traditioner på det faglige uddannelsesområde. Og dertil kom, at lærlingeloven af 1937 gjorde statsautoriserede kontrakter obligatoriske for alle unge under 18 år, og den indførte autoriserede svendeprøver.

Mestrene var som nævnt skarpe modstandere af alt dette ny-modens. På mange måder søgte de at spænde ben for det. I protest ansatte de for en lang periode kun et meget beskedent antal

Et billede med lærlinge ved praktiske arbejdsopgaver på tømrerfagets første (forsøgs-) forskole i København 1959.

lærlinge, hvilket senere kom til at svie til både tømrerfaget og mange andre fag, fordi der blev mangel på faglært arbejdskraft. På Tømrerforbundets kongres i 1939 kommenterede forbundsformand J. C. E. Sørensen situationen således: »Lærlingelovens modstandere synes at have skabt en praksis, hvorefter de finder det formålstjenligt, at læretiden påbegyndes efter det fyldte 18. år . . .« Underforstået: Derved blev de fri for at oprette kontrakt med lærlingene og slap for mange af lærlingelovens bestemmelser.

Men på trods af al modstand skulle lærlingeloven jo nu administreres også i Tømrerfagets Fællesudvalg, og der opnåedes her enighed om, at læretiden i faget skulle fastsættes til 4 år, der dog kunne forlænges til 4½ år, såfremt dette åremål passede bedst til det tidspunkt, hvorpå svendeprøven til sin tid skulle holdes. Samtidig aftaltes for første gang på »lovmæssig« basis lærlinge-

lønninger, og de blev fastsat til 1,60 kr. om dagen i første læreår, 2,40 kr. i det andet, 3,20 kr. i det tredje og 4 kr. i det fjerde og sidste læreår. Disse lønninger gjaldt for hovedstadsområdet. I provinsen var de fra 20 øre til 120 øre lavere pr. dag.

På et enkelt af fagets områder lykkedes det ikke at trænge igennem i første omgang. Arbejdsgiverne mente ikke, at møllebyggerfaget var et selvstændigt fag, og de ville ikke være med til at udforme selvstændige uddannelsesregler for det. De ønskede fastslået, at møllebyggerfaget simpelthen var et speciale for tømrere eller snedkere, og at det blev gjort til en betingelse for beskæftigelse ved møllebyggerarbejde, at man havde bestået svendep prøve i et af disse fag. Problemstillingen på dette område må erkendes at være meget speciel. Der findes ingen »rigtige« mestre i faget, men i 1944 nåede parterne dog til enighed om specielle uddannelsesregler for det, og de blev godkendt i 1949.

I begyndelsen af krigsårene 1940–45 opstod der som før omtalt frygt for stor arbejdsløshed i byggefagene. De gamle tanker om lærlingebegrænsning dukkede igen op, også fordi man blandt svendene havde erfaring for, at for stort lærlingehold hos en mester kunne forringe de faglige uddannelsesmuligheder. Det var jo nemlig mest de »store« mestre, som så energisk modarbejdede lærlingeloven. De små mestre blev i mange tilfælde hele udklækningsanstalter, og uddannelsen skete ofte uden betryggende opsyn, fordi der ingen svende var på værksted eller byggeplads. Det var baggrunden for, at Tømrerforbundet i 1942 indgik en aftale med Nordsjællands Murer- og Tømrermesterforening, hvorefter en mester kun måtte have en lærling for hver tre svende. Aftalen fik dog ingen større praktisk betydning, og med den nugældende lærlingelov fra 1956 blev lærlingebegrænsnings-aftaler principielt forbudt.

Fra krigsårene stammer også et energisk arbejdsgiverønske om at få læretiden forlænget. Mestre ville have den normale læretid på fire år forlænget til 5, og selvom de ikke helt brugte den samme motivering, som deres kolleger havde anvendt i 1794,

var der dog lidt af tendensen tilbage. De mente, at en læretidsforlængelse var nødvendig, fordi lærlingene nu havde »færre arbejdstimer end tidligere, og de kan derfor ikke nå at lære det nødvendige«. Den senere udvikling fortæller jo unægtelig noget ganske andet.

Under krigen var det lykkedes forbundet i 1944 at sikre lærlingene dyrtidstillæg med faste ørebeløb pr. time, spændende fra 6 øre til 10 øre i de fire læreår, beløb der iøvrigt skulle udredes af svendene, såfremt disse havde lærlingene med i akkord. Straks efter krigsafslutningen – på kongressen i 1945 – meldte Tømrerforbundet sig blandt de første til at kræve lærlingeloven af 1937 revideret, og hovedkravet til en ny lov var dagskole. Samtidig hermed besluttede forbundet at oprette særlige lærlingeforeninger i tilknytning til svendeafdelingerne, og allerede i løbet af det første år startedes 22 af dem med tilsammen 226 medlemmer. Men har forbundet end haft meget stor succes med sine bestræbelser på at sikre lærlingene bedre uddannelses- og lønvilkår, har initiativet med lærlingeforeningerne ikke givet tilsvarende glæde – i hvert fald ikke hvad tilslutningen angår. Ved afslutningen af kongresperioden 1960–63 var kun ca. 550 lærlinge organiseret, svarende til omkring 10 pct. af alle fagets lærlinge.

Blandt de økonomiske og sociale forbedringer, som opnåedes for lærlinge i tiden op til gennemførelsen af den nye lærlingelov, er det værd at nævne, at man i 1948 fik gennemført en omlægning af lærlingenes dyrtidstillæg, så dette fremtidig skulle udgøre en fast procent af svendenes – 20 pct. af dette i første læreår stigende til 40 pct. i sidste. På kongressen samme år stillede forbundet krav om, at der sikredes lærlingene feriepenge til ferien i det første svendeår, og kravet indfriedes i 1952 på den måde, at udlærlingenes feriepenge skulle andrage 2 ugers højeste lærlingeløn plus dyrtidstillæg. Ved samme lejlighed fik lærlingene værktøjspenge. Tømrerlærlingene havde gennem mange år været noget tilbagestående for andre fags lærlinge i lønmæssig henseende. I 1963 lykkedes det forbundet at trænge igennem med et betragte-

ligt fremskridt, som med eet placerede fagets lærlinge blandt de bedst betalte. Der var tale om en lønmæssig fremgang på op imod 20 pct., gennemført i samme åndedrag, som fagets uddannelsesvilkår totalt revolutioneredes. Mens lærlinge for en tre et halvt års periode forud for 1. marts 1963 tjente ialt 9.450 kr., kom de efter denne skæringsdato til i løbet af læretiden at tjene 11.734 kr.

Naturligvis spiller disse økonomiske vilkår for læreforholdet en betydelig rolle. På det lange sigt er det imidlertid ikke mindre betydningsfuldt, at selve uddannelsen også følger med tiden. At fagets fremtidige udøvere ikke blot mestrer det traditionelle håndværk, men at de også forstår nye arbejdsmetoder. I selve uddannelsesreglernes udformning må det erkendes, at tømrerfaget næppe altid var tilstrækkelig vågent overfor, hvad fremtiden ville føre med sig. Man var ikke engang altid parat til at følge en udvikling op, som allerede var igang. Det erkendte forbundsformand Ingvard Dahl på kongressen i 1951, hvor han oplyste, at Entreprenørforeningen så tidligt som i 1939 havde foreslået, at der blev gennemført en egentlig lærlingeuddannelse i entreprenørfaget. »Men vi sagde nej«, udtalte Ingvard Dahl. »Vi var kortsynede i kraft af laugsånden. Havde vi fået en lærlingeordning dengang, havde vi stået bedre i dag på dette område«.

I 1948 havde Tømrerforbundet fået lappet lidt på forsyndelsen fra 1939, idet man fra nævnte år fik form- og flagearbejde med ind i tømrerfagets uddannelsesregler.

Det er før nævnt, at Tømrerforbundets kongres i 1945 krævede lærlingeloven revideret. Dagskole var hovedkravet. I 1953 fulgte man – efter at der på det tidspunkt var nedsat en lærlingelovskommission – dette krav op, idet man samtidig pegede på, at der burde indføres forskole for fagets lærlinge. På det tidspunkt var lærlingeantallet i god vækst, men der var også mange, som forlod faget for at udnytte uddannelsen på andre områder, som teknikere eller arbejdsledere. Det beklagede forbundet for så vidt ikke. Ingvard Dahl udtrykte sig på den måde, at »det skader aldrig at have forstående fagfæller blandt arbejdslederne«. Men samtidig

med denne udvikling var det blevet indlysende, at byggeriet på mange områder trængte til effektivisering, og en af forudsætningerne herfor var dels en bedre uddannelse, dels en mere effektiv uddannelse. Med lærlingeloven af 1956 skabtes forudsætningerne herfor.

Tidligere brugtes ordet »revolutionerende« om de ændringer i uddannelsen i tømrerfaget, som fulgte i den nye lærlingelovs kølvand – og ordet er ikke for stærkt. Lærlingeloven af 1956 gennemførte, selvom mestrene også denne gang strittede imod, bl. a. dagskole. Den skulle være en realitet i løbet af 8 år efter lovens ikrafttræden, og Tømrerfagets Fællesudvalg gik straks igang med forberedelserne hertil. Under disse drøftelser rejste forbundets repræsentanter – og det var frem for nogen forbundsformand Henry Hansen, som på forbundssiden var primus motor i denne vidtrækkende sag – ønsket om forskole, i København ivrigt støttet af formanden for den faglige afdeling, Carl Grave.

Om samarbejdet i Tømrerfagets Fællesudvalg om de nye uddannelsesregler kan vist med rette bruges ordet forbilledligt. Parterne var besjælet af en vilje til at nå resultater, som vist sjældent eller aldrig før var set. Allerede i 1959 gennemførtes som forsøg en forskoleundervisning i København, og den gav så gode erfaringer, at det faglige fællesudvalg kunne træffe principbeslutning om, at forskole skulle være et obligatorisk led i den fremtidige tømreruddannelse. Forbundsformand Henry Hansen udtrykte sig således: »Lærlingene har på forskolen erhvervet så meget håndlag og så megen viden om deres fag, som der ellers ofte medgår halvandet år til«.

Fra 1. april 1961 blev forskoleundervisning da obligatorisk for alle fagets lærlinge. Henry Hansen erklærede, at en væsentlig del af æren for, at man var nået så vidt, tilkom oldermanden i Københavns Tømrerlaug, Striegel Nielsen. Fra august samme år kunne tømrerfaget som et af de første gennemføre dagskole for lærlingene i rene fagklasser. Dagskoleundervisningen blev koncentreret på 24 centralskoler spredt over hele landet, deraf en

kostskole, og den startes med 70 dages undervisning ved læretidens begyndelse og følges derefter op med tre gange 30 dages supplerende undervisning med omkring et års mellemrum. Og samtidig hermed blev – jfr. det tidligere omtalte mesterønske fra krigsårene – læretiden forkortet til godt tre et halvt år. Denne afkortning skete endda på trods af, at lærlingeloven havde åbnet mulighed for, at læretiden kunne forlænges med den tid, som medgik til dagskoleundervisning – en udvej, som måtte accepteres i mange andre fag. Og endelig gennemførtes ved denne fredelige revolution et gammelt forbundsønske, nemlig mere ensartede svendestykke-bedømmelser. Svendeprøverne blev henlagt til de 24 centralskolebyer, hvorved mulighederne for tilfældigheder elimineredes.

Det er før nævnt, at tømrerfaget igen er blevet attraktivt for mange unge. De gode beskæftigelsesforhold og de forholdsvis rimelige indtjeningsvilkår har spillet en hovedrolle i denne udvikling. Men betydningen af de nye uddannelsesregler, den effektive, forkortede læretid må tilkendes sin meget væsentlige del af æren. Uddannelses-revolutionen har skabt nye problemer for Tømrerfagets Fællesudvalg, ikke mindst med hensyn til at skaffe lokaler til dagskoleundervisningen og forskolerne. Faget er nu stærkt på vej til hvert år at udklække lige så mange nye svende, som man i de dårlige år under krigen havde i samlet lærlingeantal. Hvis vi deler tiden siden krigsudbruddet op i 3-års perioder, betegner 1945 det hidtidige lavpunkt for lærlingeantallet i tømrerfaget, nemlig 1499. Den 1. april 1963 noteredes i henhold til indberetninger til forbundet ialt 2883 lærlinge i faget, men man var helt klar over, at dette tal var alt for lavt. I august samme år anslog det faglige fællesudvalg, som skulle vurdere lokalemanglen på fagskolerne, lærlingeantallet til ca. 5000. Dette tal står i et smukt forhold til de seneste års svendeprøver. Mens der i året 1959/60 blev aflagt 761 svendeprøver, steg tallet for året 1963/64 til 1265, og en ny stigning vil forekomme i året 1964/65, hvor der i første halvår blev bestået 672 svendeprøver.

Tømrerfaget har med de nye uddannelsesregler påny vist vilje til at indrette sig på en ny tids krav og vilkår. Det oplever omkring forbundets 75 års jubilæum en ny renæssance. Men Dansk Tømrer-Forbund er klar over, at det ikke er et mål i sig selv at skabe ny tilgang til faget. I en ledende artikel i fagbladets nytårsnummer 1965 hed det således:

»Vi vil understrege overfor både mestre og myndigheder, at det ikke er nok, at denne tilgang til faget nu er skabt. Den fører forpligtelser med sig – og fagets nye unge udøvere vil ikke lade sig nøje med forventede efterbevillinger. Det er for eksempel ikke nok, at der opstilles store planer for, hvor meget byggeri, der *kan* udføres med den forventede arbejdskraft. Det er ulige mere vigtigt, at disse store planer også sikres virkeliggjort«.

Nationalt og internationalt samarbejde

OVERALT i tilværelsen gælder det, at kun de færreste kan stå alene. Det gælder også for organisationer og ikke mindst for fagbevægelsens. Et samarbejde er på mange områder nødvendigt, hvis resultater skal kunne opnås, og selvom samarbejdet imellem faglige organisationer naturligvis først og fremmest drejer sig om igennem det at skaffe forbedringer for medlemmerne i økonomisk og social henseende, er det ikke altid, at man for at nå dette mål kan gå den direkte vej.

Tidligere i denne bog er beskrevet forholdet imellem Dansk Tømrer-Forbund og Landsorganisationen De samvirkende Fagforbund, ligesom også de mangfoldige grænseproblemer til en række nærtstående fagforbund er beskrevet. På disse mange områder er det lykkedes at forvandle stridigheder til intimt samvirke om fælles problemer. Der kan altså peges tilbage på en meget glædelig og løfterig udvikling.

Dette gælder ikke mindst for det samarbejde, som siden 1938 har udviklet sig imellem de egentlige byggefag indenfor Byggefagenes Landssammenslutning. Dansk Tømrer-Forbund var blandt BL's stiftere, da organisationen dannedes nævnte år den 15. november, og de øvrige stiftende byggefag var elektrikere, malere, murere og snedkere. Organisationen havde i de 27 år, som gik indtil Tømrerforbundets 75 års jubilæum, kun haft tre formænd: forbundsformændene Marius Madsen og Albert Jensen fra Murerforbundet og Henry Hansen fra Tømrerforbundet. Sidstnævnte blev formand i september 1959, efter at Albert Jensen kort forinden pludselig var afdøet ved døden. Bygge-

fagenes Landssammenslutning er forlængst kommet til at omfatte samtlige de forbund, som har medlemmer beskæftiget indenfor byggeriet, og det samlede medlemstal andrager i 1965 ca. 100.000.

Byggefagenes Landssammenslutnings historie skal ikke skrives her, men det er værd at mindes, at en væsentlig del af de bestræbelser, der såvel i krigs- og besættelsesårene 1940–1945 som i de første år efter krigen udfoldedes for at skaffe bedre beskæftigelsesvilkår for byggefagenes arbejdere, koncentreredes i BL. Dette gælder ikke mindst arbejdet for at få gennemført foranstaltninger til fremme af vinterbyggeriet. Denne sag rejstes for alvor indenfor Byggefagenes Landssammenslutning på et repræsentantskabsmøde i maj 1948, og det var på grundlag af drøftelserne der, at de før omtalte forsøg med vinterbyggeri under boligministeriets auspicer blev gennemført. Det lykkedes imidlertid ikke BL eller de tilsluttede forbund at trænge igennem med ønskerne på dette tidspunkt, og der kom først mere skred i sagen, efter at Byggefagenes Landssammenslutning havde opfordret de tilsluttede forbund til at trække sig tilbage fra det propogandaudvalg for vinterbeskæftigelse – en propaganda, der først og fremmest vendte sig til forbrugerne for at få disse til at lade byggearbejder udføre i vintermånederne – som havde eksisteret i nogle år.

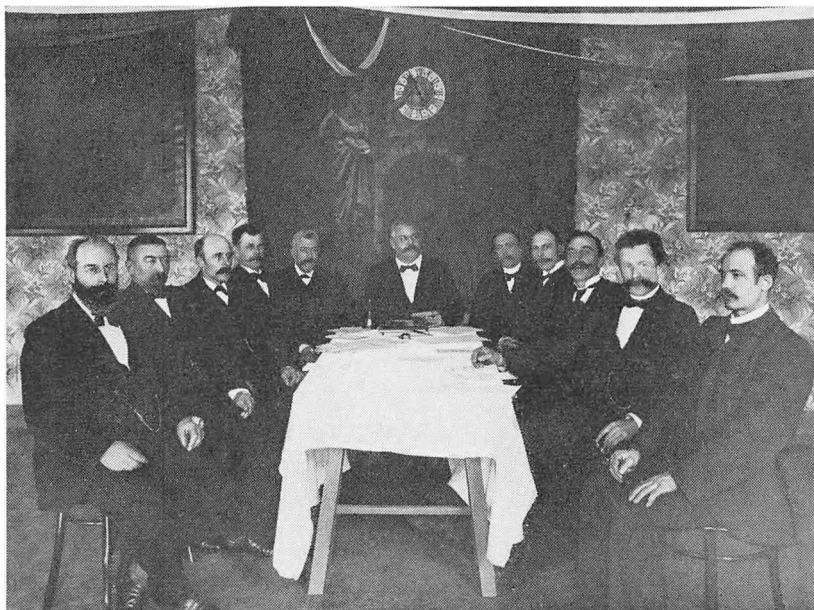
Et af Byggefagenes Landssammenslutnings smukkeste børn er Arbejderbo. Denne arbejderbevægelsens byggeorganisation blev stiftet 16. december 1940, og det var BL's medlemsorganisationer, der fremskaffede den nødvendige grundkapital. Af en grundkapital på ialt 150.000 kroner stammede de 147.000 kroner fra byggefagene, og heraf tegnede Dansk Tømrer-Forbund og Murerforbundet sig igen for hver 35.000 kroner. Siden 1960 har iøvrigt Tømrerforbundets formand, Henry Hansen, været formand for Arbejderbo.

Byggefagenes Landssammenslutning har ingen egentlig beslutende myndighed. Den kan ikke binde de tilsluttede organisationer

i overenskomstspørgsmål, og den er således ikke et egentligt fagligt kartel. Men som konsultativt organ, hvor byggeorganisationerne hyppigt mødes for at drøfte fælles problemer, har den i tidens løb haft stor værdi. Det har i de seneste år, ikke mindst i tiden lige op til BL's 25 års jubilæum i 1963, været drøftet at udstyre BL med egentlig kompetence, men realiteter var der ikke, da dette blev skrevet, kommet ud af disse drøftelser.

En sådan videregående kompetence har imidlertid Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark, hvoraf Dansk Tømrer-Forbund har været medlem siden 1948. Centralorganisationen stiftedes i 1912 af de tre egentlige metalfag, smede, formere og slibere, men efterhånden som jern- og metalindustriens arbejdsområde blev udvidet, fik også en række andre fags medlemmer beskæftigelse i den. Tømrerforbundet var blandt de sidste forbund, som tog konsekvensen af denne udvikling, formentlig fordi det antal medlemmer, som forbundet har beskæftiget indenfor jernindustrien, er relativt beskedent. Ved sit 75 års jubilæum var Tømrerforbundet tilmeldt Centralorganisationen af Metalarbejdere med 350 medlemmer.

Baggrunden for Tømrerforbundets indmeldelse i Centralorganisationen er nok værd at mindes. Tømrerne havde traditionelt – på trods af de tidligere omtalte bestræbelser, som forbundsledelsen udfoldede – en angst for minimallønssystemet, og denne angst medførte, at forbundet først meget sent fik en overenskomst med jernindustriens arbejdsgivere, skønt forbundet havde medlemmer beskæftiget hos disse. Man »fægtede« sig frem, som man kunne bedst. Denne overenskomstløse tilstand var imidlertid utilfredsstillende for organisationen, og da Ingvar Dahl i begyndelsen af 1945 blev opmærksom på, at et af Centralorganisationens medlemsforbund (Formerforbundet) vel var omfattet af jernindustriens overenskomst, men ikke af dennes minimallønsbestemmelser, fandt han en udvej. Han opsøgte den daværende formand for jern-arbejdsgiverne, den senere formand for Dansk Arbejdsgiverforening Hans L. Larsen for at få en overenskomst –

Forbundets første hovedbestyrelse, valgt på delegeretmødet 18. maj 1890.

og han fik en sådan overenskomst, hvori tømrerne fik samme placering som formerne – en løsning, som banede vej for direkte tilslutning til metalarbejdernes store karteldannelse.

I mange år efter at forbundet havde indmeldt sig i Centralorganisationen af Metalarbejdere (og dermed var blevet omfattet af jernets fælles overenskomst) opretholdtes denne særstilling. I den overenskomstsituation, der lå lige op til forbundets 75 års jubilæum, stillede jernets arbejdsgivere imidlertid som så ofte før krav om, at undtagelsesbestemmelsen fra mindstebetalingen skulle bortfalde for både formere og tømrere, og begge forbunds forhandlere accepterede nu under hensyn til udviklingen, at man også på dette område sidestilledes med de øvrige fag indenfor Centralorganisationen. Det kunne for Tømrerforbundets vedkommende gøres med så meget større sindsro, som at jernets mindstebetaling længe havde været identisk med den minimalløn, der

var gældende på forbundets københavnske område – en minimal-løn, der som før fortalt kun har betydning ved fastsættelse af overarbejdsbetaling o. l., ikke for den egentlige lønfastsættelse.

Så tidligt som i 1904 stiftedes den første samarbejdsorganisation for beslægtede fag indenfor dansk fagbevægelse. Det var Dansk Træarbejder Sekretariat, og det var kun naturligt, at også Tømrerforbundet opfordredes til at tilslutte sig. På forbundets kongres i 1904 drøftedes de vedtægter, der var udarbejdet for sekretariatets virksomhed, men kongressen besluttede ikke at indmelde sig.

Denne beslutning stod ved magt helt indtil 1947, hvor Tømrerforbundet indmeldte sig i Træarbejdersekretariatet, idet man dog (som før fortalt i forbindelse med grænsestridighederne) tog forbehold overfor de grænseaftaler, som sekretariatets medlemmer havde opstillet så tidligt som i 1910. Dansk Træarbejder Sekretariat omfatter nu ni forbund med tilsammen 50.000 medlemmer, dets formand er formanden for Snedkerforbundet, Harry Christensen. Sekretariatet udgav indtil 1934 et fælles fagblad, og i 1939 førtes en række drøftelser om egentlig sammenslutning af de forbund, der var tilsluttet, men drøftelserne endte negativt.

Selvom det nok kan siges, at Kristeligt Dansk Fællesforbund står noget udenfor den kreds af organisationer, med hvilke Tømrerforbundet har plejet samarbejde igennem årene, må den dog nævnes blandt dem, der har spillet en rolle i tømrernes organisationsarbejde.

Kristeligt Dansk Fællesforbund (KDF) kom til verden under storlockouten i 1899. Det blev stiftet i Vejle, og i formålsparagraffen hed det bl. a., at det skulle »fremme og værne faglige interesser i det omfang, sådant kan forenes med og forsvares fra et kristeligt, retfærdigt, broderligt standpunkt«. Om lønproblemer hed det i KDF's formål blot, at lønnen skulle holdes »på højde med de stedlige forhold«, og i en artikel i »Kristeligt Dagblad«, der på det tidspunkt blev redigeret af den ærkekonservative pastor C. Dyekjær, hed det om samme spørgsmål, at

arbejderne måtte indse, »at en tryk tilværelse mere beror på åndeligt fællesskab med arbejdsgiverne end på et ydre håndgribeligt formuefællesskab«.

Det er klart, at en sådan holdning til den faglige kamp imellem arbejdere og arbejdsgivere måtte få den socialdemokratiske sindede fagbevægelse til at fnyse, ikke mindst fordi pastor Dyekjær, der var en slags opmand i Kristeligt Dansk Fællesforbunds bestyrelse, utilsløret havde tilrådet arbejderne at »vogte sig for Socialdemokratiets jordbundne karakter«.

KDF blev kaldt »balanceforeningen«, fordi dens bestyrelse sammensattes med et lige antal repræsentanter for arbejdere og arbejdsgivere. Mange organisationer, og iøvrigt ikke mindst byggefagenes, måtte igennem årtier føre en hård og ubarmhertig kamp imod KDF, som i visse dele af landet, specielt i nogle jyske egne og særligt naturligvis i Vestjylland, havde held til at sammenblende religion med fagligt lønarbejde – usvigelig sikkert med det resultat, at lønningerne disse steder lå væsentligt under, hvad mere »verdslige« håndværksmestre kunne betale. Så sent som i 1942 spillede KDF endnu en rolle enkelte steder, men på kongressen nævnte år kunne rejsesekretær Jens Christensen dog fortælle, at det var »en hensygnende organisation, hvis lille flok skrumper stærkt ind år for år, og det store arbejde, Dansk Tømrer-Forbund har udført for at komme denne organisation til livs, har ikke været spildt«.

Endnu i en del år efter krigsafslutningen i 1945 var KDF dog en faktor. Der kunne stadig findes mestre, hvis religiøse indstilling – sådan hed det sig i hvert fald! – gav dem stærk antipati imod alt, hvad der havde med fagforeninger at gøre, men da KDF så sent som i 1950 fik statsanerkendt arbejdsløshedskasse og var flyttet fra Esbjerg til Randers med sit hovedkontor, havde det mistet hovedparten af den indflydelse, det engang havde haft. Og det måtte naturligvis gå således. Den sammenblanding imellem religion og fagforeningspolitik, som KDF baserede sit arbejde på, var simpelthen usmagelig, hvilket

da også selv stadig flere og flere præster indså. En af de sidste store arbejdspladser, som KDF havde overenskomst med, var legetøjsfabrikken Lego i Billund ved Grindsted. Efter langvarige forhandlinger, der fra fagbevægelsens side blev ført under ledelse af LO, lykkedes det imidlertid med virkning fra 1. april 1964 at få denne KDF-overenskomst afløst af normale faglige forhold for de 600 arbejdere.

OGSÅ på det internationale plan har Dansk Tømrer-Forbund igennem årene vist solidaritet med fag- og arbejdsfæller. Så tidligt som på forbundets kongres under storlockouten i 1899 vedtoges enstemmigt en beslutning om, at forbundet skulle søge etableret et stort, alle nationer omfattende internationalt tømrerforbund, og at man i første omgang skulle søge det danske forbund sluttet sammen med det tyske. Det var imidlertid ikke en beslutning, der var så ligetil at gennemføre, og det var først efter at den første træarbejder-internationale var blevet dannet i Amsterdam i 1904, at der kom gang i et egentligt internationalt samarbejde for tømrere. Også denne fag-internationale kunne som en række andre føre sine rødder tilbage til den internationale arbejderkonference, der blev holdt i København i 1901.

Den første træarbejder-internationale havde ved sin start medlemsorganisationer i 19 lande med tilsammen ca. 400.000 medlemmer. Der etableredes omkring samme tid en særlig tømrer-internationale, som imidlertid aldrig fik mere end 2 medlemsorganisationer.

Træarbejder-internationalen, hvoraf Dansk Tømrer-Forbund var medlem fra starten, virkede frem til nazismens frembrud i 1933, omend også den som andre internationaler led stærkt under den første verdenskrigs grænseafspærringer. Den afløstes fra 1. april 1934 af International Bygnings- og Træarbejder Union (IBTU), der havde hovedsæde i Amsterdam med hol-

*Henry Hansen,
næstformand 1954,
forbundsformand siden 1957*

lænderen J. W. van Achterberg som generalsekretær. Efter nazisternes besættelse af Holland i 1940 måtte også den indstille arbejdet, og generalsekretæren blev ført til tysk koncentrationslejr. IBTU genrejstes på en kongres i Lausanne i 1946, og kort tid forinden havde Danmark besøgt af van Achterberg, som ville hverve de danske byggefagsorganisationer som medlemmer til den genrejste IBTU. Det lykkedes ham – naturligvis. Der var i første omgang tale om, at det for Danmarks vedkommende burde være Byggefagenes Landssammenslutning, der meldte sig ind i IBTU som repræsentant for de danske organisationer, men denne tanke blev opgivet, og resultatet blev, at forbundene enkeltvis tilsluttede sig. Siden umiddelbart forud for kongressen i Lausanne har de alle været tilsluttet IBTU.

Også IBTU rantes få år efter krigsafslutningen i 1945 af splittelsesforsøg, inspireret fra kommunistisk side. Efter krigen genskabtes såvel den »rigtige« fag-internationale som de internationale fagsekretariater som enhedsorganisationer, hvori både vest- og østlande var medlemmer. I Verdensfagforbundet opstod imidlertid ønsket om, at fagsekretariaternes myndighed til at løse egne opgaver og opkræve egne kontingenter dertil skulle beskæres. Det resulterede i fagsekretariatene, deriblandt i IBTU, i et brud med Verdensfagforbundet, som i 1949 førte til oprettelsen af Frie Faglige Internationale, hvori den demokratiske verdens fagforbund er organiseret.

IBTU har i efterkrigsårene haft to generalsekretærer. Achterbergs helbred var undergravet af krigsårenes oplevelser i Tyskland, og efter hans død i 1948 ledede Jan Leliveld det daglige arbejde, indtil næstformanden i Norsk Bygningsarbejderforbund, Arne Hagen, valgtes til generalsekretærposten i 1951. IBTU har fra samme år haft hovedsæde i København. Organisationen har 88 medlemsorganisationer fordelt på 27 lande og med tilsammen 2 millioner medlemmer.

En meget væsentlig del af Dansk Tømrer-Forbunds internationale arbejde, der klarest udtrykkes af den betydelige interna-

tionale repræsentation, forbundet kan byde velkommen til sine skiftende kongresser, udfolder sig iøvrigt igennem Skandinavisk Træarbejdersekretariat. Det har sit udspring så langt tilbage som i 1907, hvor Dansk Tømrer-Forbund for første gang kunne byde en repræsentant for det svenske broderforbund, Arvid Thorberg, velkommen til en kongres – første internationale gæst i forbundet var iøvrigt det tyske tømrerforbunds forretningsfører, Fr. Schröder, som mødte til kongressen i 1904. Det skandinaviske samarbejde har i de senere år udviklet sig meget kraftigt med hyppige konferencer om fælles problemer, ikke mindst med henblik på at løse opgaver i udviklingslandene. I 1963 enedes de skandinaviske forbund indenfor IBTU således om at sende en repræsentant, den svenske maler Sven Mattson, til Afrika for der at ophjælpe en fri fagbevægelse til støtte for de afrikanske bygningsarbejdere.

Et særligt gribende udtryk for den internationale solidaritet, som de implicerede nok mindes med særlig glæde, var imidlertid af mindre vidtrækkende karakter. Umiddelbart efter krigsafslutningen i 1945 modtog Dansk Tømrer-Forbund fra det hollandske broderforbund en appel om at agitere blandt sine medlemmer om at modtage af krigen udmarvede hollandske børn i danske tømrerhjem. Det gjorde forbundet, og der kom i alt 136 hollandske bygningsarbejderbørn til danske tømrere i 1946. En lille ting? Åja. Men måske af vidtrækkende menneskelig betydning for de implicerede og derfor alligevel en stor ting.

Forbundets indre liv og personer

DA Dansk Tømrer-Forbund i maj 1940 kunne markere 50 års dagen for sin stiftelse, var Danmark blevet besat af tyske tropper. 50 års jubilæet kunne derfor ikke fejres, og det jubilæumsværk, »Hustømrerfaget gennem Tiderne« af professor Albert Olsen, som forbundet ville udgive, måtte vente på sin udsendelse, til krig og besættelse var overstået. Det lå færdigt fra forfatterens og bogtrykkeriets side, men da forfatteren her og der i værket havde udtalt sig mindre smigrende om de selv-samme nazister, der nu havde gjort sig til de virkelige herrer også i Danmark, foretrak forbundets ledelse at lade hele bogens oplag arkivere på bogtrykkeriets loft i Rønne. Man ville ikke ligefrem friste skæbnen, og bogen udkom derfor først ved krigs-afslutningen i 1945.

Jubilæer er vigtige højdepunkter i enhver organisations liv, ikke mindst fordi de giver rig anledning til at vurdere fortiden og dens mange begivenheder i lyset af en senere udvikling. Det er en sådan skildring, der også er forsøgt i denne bog.

Mange af de institutioner, som skabtes allerede i forbundets første år, lever stadig videre i bedste velgående, og nye er kommet til i takt med de krav, som skiftende tider har stillet. I forbundets indre liv har fagmøderne spillet en stadig stigende rolle helt siden før århundredskiftet. Ganske særligt på kongres-serne er fagmødernes indflydelse stor; man kan sige, at det reelt er på fagmøderne, at kongressens beslutninger træffes. Og det på trods af, at fagmøderne egentlig ikke er tillagt særlige bemyndigelser i forbundets love.

Fagmøderne er baseret på de syv kredse, hvoraf forbundet består. Som før omtalt opstod de reelt på kongressen i 1898. Det var jyderne, der begyndte, men hurtigt fulgte de øvrige landsdele efter, således at der allerede på kongressen i 1900 var tale om følgende fagmøder: Jylland, Fyn-Langeland, København, Bornholm, Lolland-Falster, Sjælland-Møn. Egentlig består jysk fagmøde af to kredse, Nordjylland og Sydjylland, men udover at hver kreds i henhold til lovene vælger et bestemt antal hovedbestyrelsesmedlemmer, virker de på kongresserne som ét fagmøde.

Fagmøderne har en meget stor indflydelse på kongressernes forløb, derimod ikke på kongressernes sammensætning. Det har være forsøgt at gøre fagmøderne – de syv kredse – til valgkollegium også til kongressen, men denne rolle har fagmøderne selv afvist at spille. Det skete første gang på kongressen i 1904, hvor der fra den store københavnske afdelings side blev stillet forslag om at begrænse de små afdelingers repræsentationsret, forsøg der senere op igennem årene blev gjort adskillige gange, senest på kongressen i 1948. Den traditionelle repræsentationsret til kongressen, hvorefter hver afdeling kan sende delegerede, er imidlertid stedse blevet fastholdt. Fagmøderne har dog yderligere en funktion. Udover at opstille hovedbestyrelsesmedlemmer vælger kredsene også medlemmer af forbundets repræsentantskab, nemlig to repræsentanter for hvert hovedbestyrelsesmedlem, der er valgt i kredsene. Disse repræsentanter udgør sammen med hovedbestyrelsen forbundets kompetente forsamling, der f. eks. træder sammen, når opsupplering af stemmer om et overenskomstforslag er nødvendig i henhold til gældende lov. Repræsentantskabet består ved forbundets 75 års jubilæum af ialt 39 personer.

Mens således forbundets syv »storkredse« i alt væsentligt har deres funktioner koncentreret omkring kongresserne, ligger agitationskredsens arbejdsfelt på et helt andet område – nemlig ude i marken og i det daglige organisationsarbejde. Agitations-

Hovedbestyrelsen ved 75 års jubilæet. (Årstallene i parentes angiver tidspunkt for indtræden i hovedbestyrelsen). Siddende fra venstre: Gustav Nielsen, Århus (1963), Max Hansen, Stege (1948), hovedkasserer Svend Petersen (1958), forbundsformand Henry Hansen (1954), næstformand Børge Jeppesen (1957), Carl Johan Grave, København (1939), Svend Erik Petersen, Nykøbing F. (1963). – Stående fra venstre: Jens Nielsen, København (1957), Anders Hansen, Kolding (1963), Poul Nielsen, Holbæk (1963), Svend Åge Hansen, Svendborg (1963), Hans Stolten, Padborg (1957), Emanuel Grimm, København (1963), Åge Laursen, Århus (1957), Ove Funch, Rønne (1961).

kredsene oprettedes på forbundets kongres i 1936. Der er 18 af dem, og baggrunden for deres oprettelse var ønsket om at sætte ind i agitationen for at skaffe flere medlemmer til forbundet. Det var ikke mindst bestræbelserne på at nedkæmpe Kristeligt Dansk Fællesforbunds splittelsesvirksomhed, der i de første år lagde beslag på kræfterne, og agitationskredsene udførte her et fortjenstfuldt arbejde, der som før fortalt gav gode resultater,

så KDF's indflydelse reduceredes. Efterhånden som forbundets organisationsprocent derfor nærmede sig de 100, skiftede agitationskredsens arbejdsform i nogen grad karakter, og i de senere år har deres vigtigste opgaver ligget i at pleje samarbejdet imellem de enkelte afdelinger indenfor agitationskredsens områder.

I snævert samarbejde imellem forbund, agitationskredse og afdelinger er der i de seneste år dukket helt nye arbejdsopgaver op, nemlig i form af en omfattende kursusvirksomhed, der skal gøre forbundets medlemmer i stand til at anvende og behandle de mange nye materialer og de mange mekaniske hjælpemidler, der stadig dukker op. Dansk Tømrer-Forbund har i årene umiddelbart op til 75 års jubilæet lagt særlig megen vægt på, at medlemmerne følger den tekniske udvikling indenfor faget op. Der er tale om en efteruddannelse af faglærte, som – for blot at nævne et par tal, der illustrerer udviklingen – startede i 1962 med ialt 19 hold på tilsammen 156 deltagere for i kursus-sæsonen 1964/65 at være vokset til 65 hold med 519 deltagere. Der undervises på disse kurser, der i overvejende grad er ambulante, spredt over hele landet, først og fremmest i nye materialer, f. eks. plast, og i brugen af både håndmaskiner og stationære maskiner.

Denne nye form for kursusvirksomhed (forbundet har naturligvis i en meget lang årrække holdt specielle tillidsmandskurser for afdelingsformænd og -kasserere) er ved 75 års jubilæet ved at sprænge alle rammer, iøvrigt ikke mindst som følge af de nye muligheder, forbundet har fået gennem tilknytningen af faglige sekretærer til det daglige forbundsarbejde. Kursusvirksomheden kan, selvom der ydes forbundstilskud til gennemførelsen, betyde en økonomisk belastning for de enkelte deltagere, men fagbevægelsen har skabt forståelse for dette problem hos arbejdsministeren, der netop omkring 75 års jubilæet har søgt midler til denne faglige uddannelse på finansloven.

I adskillige forudgående afsnit er fortalt om den vidtspredte aktivitet, som Dansk Tømrer-Forbund har udfoldet igennem

årene. I perioder har forbundets medlemstal bevæget sig i bølgedal, ikke mindst når beskæftigelsesforholdene har været dårlige eller under krig og besættelse. Men i de senere år, hvor beskæftigelsesforholdene er blevet mere stabile, og hvor nye arbejdsområder i stigende omfang bliver taget op af fagets udøvere, er tidligere tiders stagnation vendt til ny fremgang. Mens forbundet den 1. april 1939 ved den sidste opgørelse forud for 50 års jubilæet havde 10.048 medlemmer, steg medlemstallet – efter at have nået 11.334 ved besættelsestidens afslutning i 1945 – til kun 10.774 i 1948. I 1957 var medlemstallet nået op på 12.809, og to år senere, den 1. december 1959, noteredes 14.077 medlemmer. Ved den senest foretagne opgørelse pr. 1. december 1964 udgjorde forbundets medlemstal 14.995, og fremgangen i medlemstal siden 50 års jubilæet har således andraget meget nær ved 50 pct.

EN række personer har præget forbundets virksomhed gennem de 75 år. De kan ikke alle nævnes her, men som i enhver form for virksomhed har der også i Dansk Tømrer-Forbunds historie været nogle, som i større grad end de fleste har sat deres præg på arbejdet.

Forbundet har i de 75 år kun haft fem formænd. Carl From Petersen, der så hyppigt er omtalt tidligere i dette skrift, var den første. Han valgtes til formand på det stiftende delegeretmøde 18. maj 1890 og beklædte posten uafbrudt til sin død 1. december 1927. Siden delegeretmødet i 1921 var han forbundets æresmedlem.

From Petersen, hvis personlige egenskaber og temperament til overflod er karakteriseret på denne bogs blade, var søn af en københavnsk politibetjent. Han var født i 1858 og var altså kun 32 år, da han valgtes til forbundsformand. Han var på det tidspunkt medlem af den faglige afdelings bestyrelse i Kø-

benhavn, indvalgt i 1888, og var kort før det stiftende delegeretmøde i forbundet blevet valgt til afdelingens kasserer. Han beklædte dette tillidshverv ved siden af stillingen som forbundsformand indtil 1897, og helt indtil 1904 bevarede han sit sæde i den faglige afdelings bestyrelse. I årene fra 1898 til sin død var han, kun undtaget perioden 1904–1906, medlem af Københavns Borgerrepræsentation.

From Petersen er frem for nogen Dansk Tømrer-Forbunds skaber og organisator, en lederskikkelse af helt usædvanligt format, som – selvom hans væremåde og metoder ville være utænkelige anno 1965 – utvivlsomt både passede til og var nødvendig i den tid, hvor Dansk Tømrer-Forbund faktisk var identisk med hans person.

*

Den næste mand i forbundets formandsrække blev J. C. E. Sørensen, Kolding. Han valgtes til forbundsformand på en ekstra kongres i maj 1928, og i valget netop af ham skulle utvivlsomt ses en tilkendegivelse af, at forbundets medlemmer nu ønskede mere »stilfærdige« tilstande indført. J. C. E. Sørensen var på mange måder From Petersens diametrale modsætning i væremåde og arbejdsmetode, selvom han i sin målsætning naturligvis stræbte efter det samme som forgængeren. Han var, selvom også han var født i København, jydernes mand. Siden 1900 havde han været tillidsmand for tømrerne i sin hjemby, fra 1913 afdelingsformand, og han havde ved sit valg til forbundsformand været medlem af hovedbestyrelsen siden 1907. Han var formand for »Jysk Fagmøde«, og tillige havde han i en lang årrække været medlem af Kolding byråd og beklædt tillidsposter indenfor forsørgelsesvæsenet.

Med J. C. E. Sørensen kom en mere fredfyldt tid ind i selve det snævre forbundsarbejde. Den nye formand, som iøvrigt var næsten 60 år, da han valgtes, var en forhandlingens mand. Men han mødte mange vanskeligheder, fordi forholdene på arbejds-

markedet i hans formandsår prægedes af stor arbejdsløshed og af de nye sammenkædningsregler ved overenskomstfornyelser. Det var i hans formandstid, at forbundets forhold til først og fremmest LO igen blev bragt i orden, og selvom han ikke selv var forrest i kampen herfor, var den samarbejds- og samhørighedslinje overfor den øvrige arbejderbevægelse, som dette var et udtryk for, helt i hans ånd. J. C. E. Sørensen afgang på grund af alder på kongressen i 1939, og han udnævntes ved sin afgang til æresmedlem af forbundet. Han døde 6. juni 1943.

*

J. C. E. Sørensens efterfølger i formandsstolen, Ingvar Dahl, havde allerede ved sit valg til formand reelt i nogle år sat sit stærke, personlige præg på forbundets virksomhed. Han var i 1936 første fortaler for tilslutningen til De samvirkende Fagforbund, og han havde i et par år været Sørensens nærmeste medarbejder på kontoret.

Ingvar Dahl fødtes i Nykøbing Mors i 1894 som søn af en fisker. Fra sin tidligste ungdom deltog han aktivt i arbejderbevægelsens virksomhed, både på den faglige og den politiske front. Han var med i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, og uanset hvor han dukkede op i landet i sine omflakkende ungdomsår, meldte han sig til organisationsarbejdet. I 1919 kom Ingvar Dahl til København, hvor han fik arbejde hos Tømrersvendenes Aktieselskab, og her arbejdede han som svend i en årrække. I 1930 blev han indvalgt i forbundets hovedbestyrelse, og i 1936 ansattes han – som midlertidig medhjælp! – på forbundskontoret. Det var på den forudgående kongres blevet besluttet, at medlemsbladet skulle moderniseres, og det var denne opgave, Ingvar Dahl skulle tage sig af. Da den var løst, ville Sørensen imidlertid nødig af med ham, og der dukkede også stadig nye arbejdsområder op – så Dahl blev. I 1938 blev han medlem af forbundets forretningsudvalg og forbundets næstformand for på kongressen i 1939 at blive valgt til formand.

Det var nu slet ikke meningen, at Dahl skulle have været formand. Tværtimod arbejdede nogle for, at han skulle være rejsesekretær. J. C. E. Sørensen ville oprindeligt have ladet sig genvælge i 1939, skønt han var fyldt 70 år, men fagmøderne – og specielt hans eget jyske – var ikke stemt herfor, og Sørensen trak sig derfor. Ingvar Dahl besluttede først da at lade sig opstille til formandsposten, og han valgtes enstemmigt.

Ingvar Dahl er indtil nu den af forbundets formænd, der har haft de bredeste berøringsflader til den samlede arbejderbevægelse. Han var i 1935 blevet formand for Byggefagenes Samvirke i København, året efter for Københavns Huslejerforeninger og i 1937 medlem af Københavns Borgerrepræsentation. Netop i samme moment, som han valgtes til forbundsformand, kom meddelelsen om, at han skulle indtræde i Folketinget som suppleant for afdøde Vilhelm Rasmussen, et medlemskab han bevarede til 1945 og genoptog i 1947, indtil han nedlagde mandatet i 1954. I årene 1940 til 1954 var han tillige medlem af LO's forretningsudvalg.

Ingvar Dahl sluttede sin virksomhed i Dansk Tømrer-Forbund i 1954, hvor han blev udpeget til borgmester for magistratens 5. afdeling i København. Dette hverv beklædte han indtil 1962. Han udnævntes til æresmedlem af Dansk Tømrer-Forbund i 1954.

*

Forbundets fjerde formand blev Christoffer Nielsen. Han havde siden 1939 været forbundets næstformand – den første, der valgtes direkte af kongressen – og i månederne fra Dahls afgang til den ordinære kongres i eftersommeren 1954 fungerede han som formand. På kongressen i 1954 havde han Carl Johan Grave, København, som modkandidat til formandsposten, men valgtes med 106 stemmer imod 86 stemmer på Grave.

Hovedparten af Christoffer Nielsens virke i Tømrerforbundet kom til at ligge på næstformandsposten, idet han, der var 67

år ved sit valg til formand, gik af på grund af alder allerede efter en kongresperiodes forløb. Han var tidligt kommet med i fagforeningsarbejdet i sin hjemby Århus og havde siden 1923 været fastlønnet tillidsmand i afdelingen, i en lang årrække dennes formand. I 1930 var han blevet medlem af forbundets hovedbestyrelse. Ved sin afgang fra forbundets tjeneste i 1957 blev også han udnævnt til æresmedlem.

*

Forbundets formand ved 75 års jubilæet er Henry Hansen. Også han har fra sin tidlige ungdom deltaget i arbejderbevægelsens virksomhed, fagligt og politisk, og skønt jøde af fødsel (han er født i Horsens) er hovedparten af hans virksomhed kommet til at ligge i Nordsjælland. Hans udgangspunkt er i faglig henseende afdelingen i Hørsholm, hvis formand han var i en årrække samtidig med, at han var formand for den lokale fællesorganisation og socialdemokratisk medlem af sognerådet. Før sit valg til forbundet var han iøvrigt også formand for forbundets 2. sjællandske agitationskreds.

Henry Hansen kom således direkte fra det lokale afdelingsarbejde, da han på kongressen i 1954 valgtes til forbundets næstformand med 164 stemmer imod 23, der faldt på Verner Ballisager, Odense (død 1961). Henry Hansen var da kun 40 år, men da forbundet i 1957 påny skulle skifte formand, var valget ikke svært. Næstformanden var eneste kandidat til posten, og han valgtes – det er en af Tømrerforbundets »særheder«, at der foretages skriftlig afstemning, selvom der kun er opstillet en enkelt kandidat – med 193 stemmer til forbundets førstemand.

Siden sit valg til formand har Henry Hansen formået at gøre sig stærkt gældende også udenfor tømrernes egen kreds. Han blev i 1959 valgt til formand for Byggefagenes Landssammenlutning, i 1960 blev han formand for Arbejderbo, og endelig rykkede han i 1963 ind i Landsorganisationens forretningsudvalg.

I en meget lang årrække var forbundsformanden den eneste fastlønnede tillidsmand i Dansk Tømrer-Forbund. I 1907 oprettedes imidlertid en post som hovedkasserer, og hertil valgte kongressen den daværende formand for København amts 1. afdeling Peter Kristensen. Han havde siden 1898 været formand for sin afdeling og fra 1900 medlem af hovedbestyrelsen.

Peter Kristensen beklædte hovedkassererposten (der i praksis samtidig var både næstformand og sekretær) indtil 1933, hvor han trak sig tilbage. Han varetog udover dette hverv en række lokale tillidsposter i sin hjemkommune Gentofte, af hvis kommunalbestyrelse han bl. a. var medlem i flere perioder. Peter Kristensen blev æresmedlem af sin gamle afdeling i 1940 og døde i 1946.

Med hans efterfølger som hovedkasserer var forbundet ikke heldig. Til ny hovedkasserer valgtes nemlig i 1933 Viggo Jensen, Randers, der havde været medlem af hovedbestyrelsen siden 1927. Han afsløredes i 1943 som bedrager og blev naturligvis omgående afsat. Bedragerierne beløb sig ialt 163.852 kroner.

I årene fra 1943 til 1963 var derefter Rasmus Nielsen hovedkasserer. Hans udgangspunkt var Slagelse afdeling, hvis formand han var i en årrække. Han var i 1939 blevet indvalgt i hovedbestyrelsen.

Forbundets hovedkasserer ved 75 års jubilæet er Svend Åge Petersen. Han valgtes til denne post på kongressen i 1963, efter at han siden 1958 havde virket som rejsesekretær. Svend Åge Petersen var ved sit valg til rejsesekretær kasserer i afdelingen i Århus, et hverv han havde beklædt siden oktober 1938.

*

Som før fortalt blev næstformandsposten i forbundet første gang kongresbesat i 1939. Det vil dog naturligvis ikke sige, at forbundet før den tid ikke havde nogen næstformand. I den lange årrække, hvor Peter Kristensen var hovedkasserer, fungerede han som nævnt tillige som formandens stedfortræder, og ved

hans afgang i 1933 valgte hovedbestyrelsen formanden for den faglige afdeling i København, Carl Larsen, der første gang indtrådte i hovedbestyrelsen i 1907, til næstformand. Han beklædte dette hverv indtil sin død i 1938. Carl Larsen var formand for sin afdeling i 25 år. Ingvard Dahl blev næste – og sidste – hovedbestyrelsesvalgte næstformand.

Forbundets næstformand ved 75 års jubilæet er Børge Jeppesen. Han valgtes på kongressen i 1957 ved en afsluttende afstemning imellem ham og Gustav Nielsen, Århus. Børge Jeppesen var ved sit valg til forbundets næstformand formand for Glostrup afdeling, et hverv han havde beklædt siden 1954.

*

En af forbundets hovedpersoner var i en lang årrække Jens Perregård, Århus. Han fungerede som forbundsformand i perioden mellem From Petersens død i december 1927 og J. C. E. Sørensens valg i maj 1928, og på kongressen i 1933 valgtes han til forbundets første rejsesekretær. Denne post oprettedes, efter at Arbejdsdirektoratet havde krævet gennemført en mere intensiv kontrol med de lokale arbejdsløshedskasser. Perregård blev en mand, der kom til at stå megen blæst om. Han var i 1912 blevet kasserer i afdelingen i Århus, 1915 formand og samme år medlem af forbundets hovedbestyrelse. Han var en mand af »den gamle skole«, og hans impulsivitet skabte ham mange vanskeligheder både indenfor Tømrerforbundet og på de mange andre områder, hvor han udfoldede sin store virkestrang. Han busede lige på, var totalt blottet for diplomatiske evner og fik som følge deraf mange uvenner. Han blev udsat for meget skarpe angreb på kongressen i 1939 og blev slet og ret væltet.

Jens Perregård var i årene 1925 til 1933 medlem af Århus byråd, og fra den tid stammer den i sin tid meget fortalte – i borgerlige kredse meget yndede – historie om mundheldet: »Er De socialdemokrat – ja eller nej!« I borgerlige kredse blev historien brugt som et eksempel på socialdemokratisk nepotisme

ved embedsbesættelser, men denne udlægning var falsk. Den rigtige sammenhæng bag mundheldets opståen var, at man i Århus byråd skulle indstille en ny skoleinspektør, og den socialdemokratiske gruppe mødte i byrådet med sin kandidat til posten. Fra konservativ side blev det derefter, uden at man iøvrigt vidste noget om den pågældende ansøger, groft antydet, at den socialdemokratiske gruppes indstilling skyldtes, at manden var socialdemokrat. Socialdemokraterne havde imidlertid overhovedet ikke spekuleret i ansøgerens partitilhørsforhold, havde blot fundet den udpegede bedst kvalificeret, og for at få dette bekræftet, fo'r Jens Perregård i sin rastløse impulsivitet til telefonen og telegraferede det famøse spørgsmål til inspektørkandidaten. Denne opfattede det som det måtte opfattes – men tværtimod hvad Perregård havde ønsket – og besvarede ikke telegrammet. Sagen vakte megen opsigt, og Perregårds spørgsmål blev et bevinget ord. Man kan sige, at han blev berømt på grund af et af den slags besynderlige fejlgreb, han var en mester i.

Perregårds efterfølger på rejsesekretærposten blev Jens Christensen, Esbjerg. Han valgtes med 106 stemmer imod Perregårds 64. Jens Christensen stammede som Ingvar Dahl fra Nykøbing Mors, hvor de havde været lærerkammerater. Hans veje havde imidlertid ført ham til Esbjerg, hvor han i 1933 blev afdelingsformand og medlem af byrådet, og i 1936 rykkede han ind i forbundets hovedbestyrelse. Jens Christensen udførte ikke mindst i besættelsesårene et slidsomt arbejde. Han døde i november 1957, kun 61 år gammel.

*

I 1939 udvidede forbundet igen sin faste tillidsmandsstab. Der valgtes på det tidspunkt for første gang to hjælpekasserere, nemlig Vilhelm Petersen, Roskilde, og Hans Christensen, Århus. Vilhelm Petersen havde været afdelingsformand i Roskilde siden 1919 og i hovedbestyrelsen siden 1924. Han fratrådte på grund af alder i 1960. Hans Christensen var blevet ansat et årstid før

kongressen, idet han tiltrådte i oktober 1938 på konstitution, men blev kongresvalgt i 1939. Ved sin indtræden i forbundet var han kasserer i Århus afdeling.

Derefter var tillidsmandsstaben uændret i en lang årrække igen. Først i 1960 blev den udvidet. På kongressen dette år valgtes Martin Rasmussen, Randers, til ny hjælpe-kasserer i stedet for den fratrådte Vilhelm Petersen, men kort efter kongressen meddelte Martin Rasmussen, at han ikke ønskede at overtage stillingen. Som ny tillidspost oprettedes i 1960 en stilling som faglig sekretær, og den besattes med den 34-årige formand for Herning afdeling, Emanuel Rasmussen. Han havde været afdelingsformand siden 1955. Samtidig fik hovedbestyrelsen bemyndigelse til i kongresperioden at udpege yderligere et par faglige sekretærer, og hertil ansattes i januar 1961 formanden for Rønne afdeling Carl Bertel Pedersen (der havde været medlem af hovedbestyrelsen siden 1957 og afdelingsformand siden 1943), og i september 1962 formanden for Esbjerg afdeling siden 1956 Børge Lauritsen. Disse konstitutioner bekræftedes på kongressen i 1963, hvor man yderligere valgte formanden for afdelingen i Odense Poul Møller, der var valgt til hovedbestyrelsen i 1960, til ny sekretær. Poul Møller havde været formand i Odense siden 1956.

*

I de første år af forbundets tilværelse var Carl From Petersens hustru eneste medhjælp i forbundsarbejdet. Kontoret var identisk med ægteparrets skiftende adresser: Smedegade 8, Tømmergade 8, Griffenfeldtsgade 42, Ravnsborg Tværgade 6, før man fik mere varigt domicil på Tagensvej. Fru From Petersen overlevede sin mand i en lang årrække, men hun fulgte til sin død i oktober 1956, 97 år gammel, interesseret med i forbundets virksomhed.

I nogle år gik Carl Dyrby, København, der var medlem af hovedbestyrelsen, til hånd på kontoret, og et andet københavnsk

hovedbestyrelsesmedlem, Valdemar Hansen, var iøvrigt i årene omkring forbundets 25 års jubilæum forbundsformandens nærmeste fortrolige. Egentlig fast kontorhjælp fik forbundet først i 1924, da From Petersen hentede Svend Giørtz på et af de kommunale kontorer i København til Tømrerforbundets administration som formandens sekretær – en post, han bestred under skiftende formænd til sin død i juni 1956. Han efterfulgtes i denne stilling af Johannes Tinggård, der blev ansat på forbundskontoret i 1949.

*

De her nævnte personer har alle haft direkte tilknytning til det daglige forbundsarbejde. Men derudover har forbundets interesser været varetaget af en meget stor kreds af tillidsmænd. Navne som Peter Johansen, Odense, der var hovedbestyrelsesmedlem i 24 år fra 1936, Thorvald Jensen, Århus, A. V. Jensen, Nykøbing Falster, der blev sin bys borgmester, Anton Jensen, Holbæk, der var formand for Sjællands fagmøde, Harald Christensen, Københavns amts 1. afdeling, der var medlem af hovedbestyrelsen fra 1919 til 1948 og udnævntes til forbundets æresmedlem i 1951 (død 1955), samt Carl Johan Grave, København – i øjeblikket det hovedbestyrelsesmedlem med længst anciennitet – karakteriserer på udmærket måde virksomhedens omfang. De var – eller er – højst forskellige disse personer, men ét var de fælles om sammen med de mange unævnte: at virke for danske tømrersvende.

Endnu to navne skal nævnes igen. Det ene er Ferdinand Hansen, den faglige afdelings første formand, der så tit er nævnt i de tidlige afsnit af denne bog. Hans forgæves modstand imod forbundets udmeldelse af De samvirkende Fagforbund efter lock-outen i 1899 medførte, at han i år 1900 trak sig ud af forbundets hovedbestyrelse, og han ville også have nedlagt sit hverv i afdelingen. Medlemmerne opfordrede ham imidlertid, selvom de havde været uenige med ham i spørgsmålet om DsF, til at fort-

sætte, og han virkede endnu et par år. I 1902 gik han imidlertid af, og han døde året efter. Han er en af forbundets mest noble skikkelser.

Det andet navn er L. M. Frederiksen, Helsingør. Han var blandt forbundets medstiftere, og efter i en årrække at have været medlem af forbundets hovedbestyrelse udnævntes han i 1921 til æresmedlem sammen med From Petersen. De var på det tidspunkt de to eneste overlevende fra 1890. Udover de tidligere forbundsformænd er L. M. Frederiksen og Harald Christensen de eneste, som denne æresbevisning er tildelt.

*

I en meget lang årrække fandtes der i Dansk Tømrer-Forbund et begreb, der hed »Nøglesvende«. From Petersen havde taget det med sig fra Hustømrerforeningen til forbundet. »Nøglesvendene« var tre særligt betroede medlemmer af forretningsudvalget, som hver var udstyret med en nøgle til forbundets pengeskab. Når hovedkassereren skulle bruge penge, måtte de alle tre være til stede på kontoret, for alle tre nøgler var nødvendige, når pengeskabet skulle åbnes. De sidste »nøglesvende« i Dansk Tømrer-Forbund var forbundsformand J. C. E. Sørensen, Carl Larsen, København, og Harald Christensen, Københavns amts 1. afdeling. Ordningen blev afskaffet i begyndelsen af 1930'erne.

Dette glimt af forhistorien fortæller måske bedre end mange ord, hvor meget der egentlig er sket i løbet af den sidste menneskealder også i en organisation som Dansk Tømrer-Forbund. Gamle – smukke eller morsomme – traditioner har måttet opgives, fordi den nye tid ikke har plads for dem. Ikke har råd til dem. Effektivitet må der nu om dage også være i organisationsarbejdet. Men på vej til Dansk Tømrer-Forbunds 100 år vil der nok, selvom man mest skal have øjnene hæftet på de fremtidige mål, engang imellem være tid til at stoppe op og mindes det forbigangne.

Der er meget, som er værd at huske.

Navneregister

- Achterberg, J. W. van, 228
Andersen, Chr. Vogt, 43, 46
- Laur., 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18,
54 ff., 68
Andresen, Kaj, 181 f.
Bengtsson, Edmund, K. A., 1. afd. 138
Berg, Christen, 68
Bernstorff, A. P., 34, 50
Best, Werner, 166
Bismarck, 68
Borgbjerg, F. J., 156
Brandt, krofar, 37, 143
Branting, Hj., 88
Brix, Harald, 17
Bruun, Malte Conrad, 35
Bundvad, Kaj, 181 f.
Chr. IV 22 ff., 30
Chr. VII 34
Chr. X 156
Christensen, Hans, 93, 241
- Harald, 107, 110, 243 f.
- Harry, 129, 224
- Jens, 163, 165, 185, 225, 241
- J., Kbh., 61
Christoffersen, V. F., Kbh., 61
Colbjørnsen, Chr., 38, 42
Dahl, Ingvard, 83, 105 f., 131, 133, 136,
139, 161, 165, 167 f., 174, 179, 183 f.,
186, 195, 216, 222, 236 f., 240
Danielsson, Axel, 88
Drachmann, Holger, 12
Dreyer, Erik, 191, 193
Dyckjær, C., 224
Dyrby, Carl, Kbh., 242
Eiermann, 211
Ernst, J. C., 118
Estrup, J. B. S., 67 f.
Frederik VI 34, 50
Flindt, J. Th., 38
Frederiksen, Jørgen, 61
Frederiksen, L. M., Helsingør, 61, 244
From Petersen, Carl, 53, 58, 61, 64, 65 f.,
69, 71, 73, 75 f., 78, 88, 90, 99 ff.,
108 ff., 115 ff., 120 ff., 153, 155,
234 f.
- fru, 242
Funch, Ove, Rønne, 232
Geleff, Poul, 17
Giørtz, Svend, 209, 243
Grave, Carl Johan, Kbh. 108, 127, 217,
232, 237, 243
Grimm, Emanuel, Kbh. 232
Hagen, Arne, 228
Hallander, A., 36
Hansen, Anders, Kolding, 232
- H. C., 180
- H. P., Svendborg, 61
- Ferdinand, 52, 56, 58 f., 61 ff., 65,
70, 75, 101, 243
- Henry, 127 f., 172, 198, 200, 217,
220 f., 227, 232, 238
- I. A., 115
- Max, Stege, 232
- Michael, Århus, 57
- P., Næstved, 78
- P. H., Kbh. 61
- Sv. A., Svendborg, 232
- Valdemar, Kbh. 243
Hedtoft, Hans, 179
Heiberg, P. A., 35

- Holm, Grethe, 95
   - P., 67
 Hørdum, Christen, 67
 Jensen, A. V., Nykøbing F. 243
   - Albert, 220
   - Carl P., 181 f.
   - Fr., Næstved, 61
   - Jens, 66, 73
   - Thorvald, Århus, 134, 243
   - Thomas, 32
   - Viggo, 239
 Jeppesen, Børge 169, 232, 240
   - C., 88
 Johansen, Peter, Odense, 243
 Jørgensen, P., Nyborg 61
 Kampmann, Viggo, 180
 Kjærbøl, Johs., 181
 Knuth, Adam, 118
 Krag, Jens Otto, 180
 Kramp, Lorentz, 36, 38, 40
 Kristensen, Peter, 89, 107, 239
   - Thorkil, 171
 Kunckel, 82
 Larsen, Carl, 107, 108 ff., 126, 240, 244
   - Hans L., 222
   - J. P., 61
   - Vernon, K.A. 1. afd. 188
 Lauritsen, Børge, 197, 241
 Laursen, Åge, Århus, 232
 Leliveld, Jan, 228
 Lorentsen, H., Næstved, 61
 Lyngsie, M. C., 115
 Madsen, C. F., 124, 129
   - Mar., 139, 220
   - Mygdal, 156
 Marstrand Nielsen, 198
 Mattsson, Sven, 229
 Mazian, Maria, 95
 Michaelsen, C. E., Kbh., 61
 Møller, Niels, Kbh., 146
   - Poul, 93, 241
 Nielsen, Christoffer, 200 f., 237
   - O. P., 82
   - Gustav, Århus, 232, 240
   - Jens, Kbh., 232
   - Johs., Odense, 113
   - Poul, Holbæk, 232
   - Rasmus, 89, 239
 Olsen, Albert, 152, 230
   - E., Vedbæk, 61
   - Harald 9, 11 ff., 16, 18, 54 ff.
   - V., Helsingør, 61
 Ovesen, Ove, 46, 48
 Pedersen, Carl B., 197, 241
   - Jens, Ålborg, 164
 Perregård, Jens, 112, 160, 185, 240 f.
 Petersen, C. From – se From Petersen
   - Jørn, altgeselle, 43, 46
   - Martin, 15 f., 120 ff., 129
   - Sv. E., Nykøbing F., 232
   - Sv. A., 169, 232, 239
   - Søren, 57
   - Vilh., 93, 241
   - Åse, 95
 Pio, Louis, 8, 17
 Rasmussen, Emanuel, 197, 241
   - H., 82, 177
   - Martin, Randers, 242
 Riis, Chr., Herning, 172
 Rørbye, J. H., 38
 Schrøder, Fr., Tyskland, 229
 Stauning, Th., 156
 Stolten, Hans, Padborg, 232
 Striegel, Nielsen, 217
 Sørensen, J. C. E., 125, 160, 213, 235, 244
 Thorberg, Arvid, Sverige, 229
 Tinggård, Johs., 209, 243
 Tømmerup, L., Kbh., 61
 Wagenknecht, Joh. Fr., 36, 38
 Wagner, C., 200
 Zahle, 156
 Ørsted, K., 82, 177

Emneregister

HOVEDAFSNIT:

Den lange forhistorie 19
Da tømrerne samledes 59
Forbundet bliver anerkendt 69
Forbundets sociale institutioner 87
Men alt var ikke idyl 97
Sådan levede tømrerne 141
Årene op til 75 års jubilæet 171
Sådan blev de tømrere 206
Nationalt og internationalt samarbejde 220
Forbundets indre liv og personer 230

*

Adresser, forbundets 54, 102 f., 242
Agitationskredse 231 f.
Akkordarbejde 84 ff., 120, 152, 158, 185, 187 ff., 195 ff.
Arbejderbo 221
Arbejderbeskyttelsesloven 199
Arbejdsfordeling 161 f., 179
Arbejdsløshedskasse 90, 92 ff.
Arbejdsstandsning, varsling af 62 f.
Arbejdstid 152 f., 154, 174, 177, 194, 198, 204
Befæstningsarbejde 27
Begravelseshjælp 91, 92
Beskæftigelsesforhold 149 f., 155 f., 158, 171 ff., 179 f., 184, 205
Besættelsestiden 1940-45 159 ff., 230
Boligbyggeri 181 f.
Boligministerium 179
Brandtjeneste, tvungen 24 f.
Brandts selvgjorte artikler, krofar 142

Byggefagenes Landssammenslutning 190, 221
Centralorg. af Metalarbejdere 222 f.
Christiansborgs brand 49
Dagskole for lærlinge 215, 217
De samvirkende Fagforbund, forholdet til 66, 97 ff., 102 ff., 106, 123
Den faste Voldgiftsret 113
Dyrtidsregulering 154, 167
Dyrtidstillæg indregnet 196
Eksklusivbestemmelser 82 ff.
Europatreffen i København 46
Fagbladet 163
Fagmøder 90, 231
Ferie m/ løn 159, 175, 178
Ferieordning, fagets 202 ff.
Festskrift ved 50 års jubilæet 230
Forbundet og
    Københavns afd. 106 ff., 155
    Århus afd. 110 ff.
    Odense afdeling 112 ff.
Forskoling af lærlinge 217
Frimester 43 f.
Fremmedskrevne svende 28
Fællesudvalget af 1895 76 ff.
Grænseaftaler med
    snedkere 116 ff., 119 ff., 123 ff.
    træindustriarbejderne 139 f.
    arbejds mændene 132 ff., 153
    murerne 139
    skibstømrerne 140
Helhedsløsningen 1963 175 ff.
Hovedaftalen af 1960 205
Hovedbestyrelsen 1965 232
Hustømrernes faglige afd. 54 f., 80

- Hustømrernes Fagforening af 1874 13, 15
 Hustømrerforeningen af 1885 17 f.
 Hustømrerforeningen i København
   8 ff, 13
 Hjælpekassen 94 ff.
 IBTU 226 ff.
 Industriforbund 126 f.
 Industriforeningen 52
 Kastellet 40
 Kildeskat 26
 Kooperation 73, 80, 134 ff.
 Kristelig Dansk Fællesforbund 224 f.
 Kursusvirksomhed 233
 Kørepengeordning 165 f., 192 f.
 Landsorganisationen, se DsF
 Laug i København 19, 22, 23
 Laugsophævelse 23, 30, 54
 Lavtlønstillæg 170
 Lego, Grindsted 226
 Lockouten 1899 98 ff.
 Lærlingebegrænsning 210, 214
 Lærlingeforhold 50, 206 ff., 211, 214 ff.
 Lærlingeløve 212, 215
 Lønforhold 20, 37, 50, 72, 141 ff., 150,
   152 f., 154 f., 158, 166, 170, 183 f.
 Medlemstal, forbundets 234
 Mesterstykke 20
 Metalarbejder – lønninger 184 f.
 Minimalløn 185 f., 222
 Murer- og Tømrerforbund, Dansk 57 f.,
   60, 65 f.
 Møllebyggere 214
 Normalløn 186
 Næringsfrigørelse 54, 149
 »Nøglesvend« 244
 Opsigelsesvarsel 43, 51
 Overarbejde, forbud mod 159 ff., 179
 Pris- og lønkontrol 164 f.
 Priskurant af 1851 – 12, 47, 145, 148 f.
 Priskurantforening af 1873 – 12
 Produktionsværksteder 73, 134 ff.
 Regler for behandling af faglig strid 79
 Samarbejdsaftale 168
 Sammenkædning 105
 Septemberforliget 84, 101, 205
 Skandinavisk Træarbejdersekretariat 229
 Skruebrækkere 83, 85, 122 f.
 Skrå, ældste i Kbh. 19
 Snedkere, forholdet til 114 ff., 126 ff.
 Socialreform 158 f.
 »Sort liste« 44, 72 f.
 Statistikkort 183
 Statsbankerotten 1813, 50, 144
 Statsindgreb i overenskomstforhold 156 ff.
 Stavnsbånd 24, 26, 36, 43, 51
 Stilladsregulativ m. v. 200
 Storbrande i Kbh. 49
 Strejker, syn på 62
 Strejken 1895 75
 Svendebrev 21
 Svendelaug 1648, 24, 30
 Svendeprøver 69, 212
 Sygelønsordning 175, 178, 198
 Søgnehellidage, betaling for 175
 Tillidsmandsregler 168
 Tillidsmandssag, Danmarks første 33
 Tillægspension 95, 175 f.
 »Tommestoktillæg« 186
 Træarbejdersekretariat, Dansk 139 f., 224
 Træindustrien, forholdet til 72
 »Tugthusloven« 156 f.
 Tvungen akkord 86
 Tømrerfagets Voldgiftsret 80 ff.
 Tømrerforbundets ejendom 54 f.
 Tømrerkroen i Adelgade 8, 37, 147 f.
 Tømrerstiftelsen i Adelgade 11, 146
 Tømrerstrejken 1794, 34 ff.
 Uddannelsen i faget 206 ff.
 Udenlandske tømmere 28
 Ulykkesforsikring 87 ff., 91, 174, 178
 Understøttelsesfond 16, 24, 54, 146
 Urafstemning 104, 195, 197
 Uriassedler 75
 Week-end 169 – 194
 Vinterbyggeri 189 ff., 221
 Voldgiftsregler 76 ff., 79 f.
 Værnemagtsarbejde 162 ff., 165 f.
 Zunften 28, 45 ff.

